

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่าย
เมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)”

Cultural Mapping for Supporting Chiang Mai Creative City Network of UNESCO

(Crafts and Folk Art)

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ และคณะ

สิงหาคม 2561

รายงานความก้าวหน้า

โครงการ “การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่าย
เมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)”

Cultural Mapping for Supporting Chiang Mai Creative City Network of UNESCO

(Crafts and Folk Art)

คณะผู้วิจัย

สังกัด

รองศาสตราจารย์ ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ	ฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ
รองศาสตราจารย์ ดร.วรลักษณ์ บุญสุรัตน์	คณะวิจิตรศิลป์
รองศาสตราจารย์ ดร.เอกรัฐ บุญเชียง	คณะวิทยาศาสตร์
ดร.สุวิภา จำปาวัลย์	สถาบันวิจัยสังคม
นางสาวฐาปณีย์ เครือระยา	สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
นางสาวสุภาพรณ ไกรฤกษ์	ศูนย์บริหารงานวิจัย
นายนโรปรณ์ สิทธิวงศ์	ศูนย์บริหารงานวิจัย
นางสาวอรกัญญา อินทวงค์	คณะวิจิตรศิลป์
นายอานัฐพล ชัยศรี	คณะวิจิตรศิลป์
นางสาววัชรามรณ ช่างเหล็ก	คณะวิจิตรศิลป์

ชุดโครงการ “มหาวิทยาลัยกับการเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่”

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความสำคัญและที่มาของโครงการ	1
2. วัตถุประสงค์	4
3. ขอบเขตของโครงการ	5
4. กรอบแนวคิด (conceptual framwork)	6
5. แผนการดำเนินงาน	7
6. กิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย	8
7. ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อการดำเนินการเสร็จสิ้นที่เป็นรูปธรรม	9
บทที่ 2 แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
1. แนวคิดการเป็นเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO (Creative Cities of UNESCO)	10
2. แนวคิดการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในมุมมองของ UNESCO (Cultural Mapping)	14
3. แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy)	17
4. แนวคิดพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางวัฒนธรรม(cultural space)	19
5. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)	20
6. แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs)	22
7. แนวคิดการเสริมสร้างศักยภาพ (Capacity Building)	24
8. การพัฒนาศักยภาพการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Development Capacity Building)	29
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	30
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	32
1.วิธีการเก็บและบันทึกข้อมูล	33
2.การจัดฝึกอบรมในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ	46
3.ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	47

บทที่ 4 การศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

- 1.โครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO (Chiang Mai City of Craft and Folk Arts.) 49
2. การเลือกพื้นที่เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม 67

บทที่ 5 กระบวนการจัดการแผนการดำเนินงานและการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

- 1 กระบวนการจัดการแผนการดำเนินงานในพื้นที่ตัวอย่าง 104
- 2 แผนที่ทางวัฒนธรรมงานหัตถกรรมของพื้นที่ตัวอย่าง 125
- 3 พื้นที่ทางวัฒนธรรมสู่ความร่วมมือและการผลักดัน ให้การเกิดแผนพัฒนาผู้ประกอบการ 152

บทที่ 6 ปัจจัยความสำเร็จและปัญหาอุปสรรค 154

ส่วนที่ 1 ข้อมูลโครงการ

ชื่อผู้รับทุน รองศาสตราจารย์ ดร.อวรรณ โอภาสพัฒนกิจ

โครงการเริ่มต้นวันที่ 15 กันยายน 2559 รวมเวลาที่ทำวิจัยทั้งสิ้น 18 เดือน

ส่วนที่ 2 รายงานเนื้อหา

โครงการ “การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่าย
เมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)”

Cultural Mapping for Supporting Chiang Mai Creative City Network of UNESCO

(Crafts and Folk Art)

คำนำ

โครงการ “การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)” ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้ดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมต้นแบบของประเทศไทย (Cultural map) โดยใช้เครื่องมือ Application ในการจัดเก็บข้อมูล โดยเน้นให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกของเมืองสร้างสรรค์ ในระหว่างที่ดำเนินการวิจัยเพื่อจัดทำฐานข้อมูลงานหัตถกรรมนั้น ได้มีการขับเคลื่อนเชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์ร่วมกับหน่วยงานเครือข่ายในเมืองเชียงใหม่ควบคู่กันไป ทำให้เมืองเชียงใหม่ได้รับการประกาศให้เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ.2560 ซึ่งถือเป็นความสำเร็จร่วมกันของทุกภาคส่วนในการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ความจำเป็นเร่งด่วนในการจัดทำฐานข้อมูลด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของเมืองเชียงใหม่ ด้วยการสำรวจข้อมูลแหล่งหัตถกรรมในลักษณะแผนที่ทางวัฒนธรรมของเยาวชน มีความสำคัญยิ่ง ทำให้มองเห็นทุนทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ที่มีอย่างมหาศาล ที่พร้อมรับการสนับสนุนด้วยการเปิดพื้นที่จัดแสดงในลักษณะการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพทั้งการอนุรักษ์ และการสร้างสรรค์ควบคู่กันไป ถือเป็นหน้าที่หลักของเมืองเชียงใหม่ในการดำเนินการ ส่วนหนึ่งเพื่อนำผลการจัดกิจกรรมที่สนับสนุนเมืองสร้างสรรค์ พัฒนาคุณภาพชีวิตคนในเมืองไปนำเสนอในระดับโลก ร่วมกับกลุ่มประเทศเครือข่ายสมาชิกเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโกเป็นประจำทุกปี การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องได้เชิญเครือข่ายเยาวชนที่ร่วมจัดเก็บข้อมูลเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ความรู้และสร้างแรงบันดาลใจในการสืบสาน เชิดชู ผลงานด้านหัตถกรรม และศิลปะพื้นบ้านให้ดำรงอยู่ต่อไป

การดำเนินงานวิจัยของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากหลายหน่วยงานในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัย คณะวิจิตรศิลป์ ศูนย์บริหารงานวิจัย สถาบันวิจัยสังคม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จัดทำรายงานผลการดำเนินงานในรูปแบบงานวิจัย โดยแบ่งเป็นการทบทวนองค์ความรู้เรื่องเมืองสร้างสรรค์ การออกแบบกระบวนการวิจัย การศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมด้วยการถอดองค์ความรู้ กระบวนการทำงานร่วมกับเยาวชนในพื้นที่ 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอหางดง อำเภอสันกำแพง และอำเภอพร้าว ร่วมกับการจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดการรวบรวมองค์ความรู้ด้านงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน พร้อมกับการสร้างเครือข่ายการ

ทำงานในระดับมหาวิทยาลัยกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยกับกลุ่มเยาวชนผ่านสถาบันการศึกษา สภาเด็กและเยาวชน ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้สามารถก้าวไปสู่การพัฒนาเมืองอย่างเข้มแข็งต่อไปในอนาคต

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คณะผู้บริหารสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่เปิดโอกาสให้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำฐานข้อมูลเรื่องแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ในฐานะสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสถาบันคลังสมองของชาติ ที่กรุณาช่วยเหลือ ติดตาม และให้ความรู้แก่คณะผู้วิจัยมาโดยตลอด

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานการวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองสร้างสรรค์ และเป็นแนวทางการดำเนินงานแก่เมืองที่มีความพร้อมพัฒนาสู่เมืองสร้างสรรค์ ได้ศึกษาและพัฒนากระบวนการไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น หากมีข้อผิดพลาดประการใดอันเกิดจากการดำเนินงานและการนำเสนอผลงานวิจัยครั้งนี้ ทางคณะผู้วิจัยขออภัยไว้ และพร้อมรับฟังข้อเสนอแนะ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยความยินดีเป็นอย่างยิ่ง

รองศาสตราจารย์ ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ

หัวหน้าโครงการ

บทคัดย่อ

โครงการ “การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)” ดำเนินงานในพื้นที่ 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอสันกำแพง อำเภอหางดง และ อำเภอพร้าว กระบวนการดำเนินงาน แบ่งเป็นการ ทบทวนองค์ความรู้เรื่องเมืองสร้างสรรค์ การออกแบบกระบวนการวิจัย การศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่ทาง วัฒนธรรมด้วยการถอดองค์ความรู้ กระบวนการทำงานร่วมกับเยาวชนในพื้นที่ 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอหางดง อำเภอสันกำแพง และอำเภอพร้าว ร่วมกับการจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดการรวบรวมองค์ ความรู้ด้านงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน พร้อมกับการสร้างเครือข่ายการทำงานในระดับมหาวิทยาลัย กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยกับกลุ่มเยาวชนผ่านสถาบันการศึกษา สภาเด็กและเยาวชน ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้สามารถก้าวไปสู่การพัฒนาเมืองอย่างเข้มแข็ง

กระบวนการทำงานเพื่อการจัดเก็บข้อมูล และการสร้างทรัพยากรบุคคลที่เป็นเยาวชนและจิตอาสา เป็นการจัดทำ Application ที่สามารถใช้ผ่านระบบ IOS และระบบ Android โดยใช้ชื่อว่า CMUCulture โดย มีการจัดทำ เว็บไซต์ เพื่อแสดงผลการประมวลข้อมูล ซึ่งในกระบวนการออกแบบและ ใช้งานดังกล่าวเกิด ข้อค้นพบที่สำคัญคือ ข้อจำกัดของการใช้เทคโนโลยีที่บางครั้งอาจไม่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เช่น การ มีสัญญาณของระบบอินเทอร์เน็ต หรือการใช้งานที่อาจไม่สอดคล้องกับผู้ใช้บางกลุ่ม นอกเหนือ จากกลุ่ม เยาวชน เช่น กลุ่มช่าง สล่า อย่างไรก็ตาม ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สามารถนำไปสู่การพัฒนา ระบบที่เหมาะสม ในระยะยาวต่อไป

การสร้างแนวทางการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลเรื่อง “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” โดยการ ขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ ให้เป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO ด้านหัตถกรรมและ ศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งยังต้องมีการดำเนินการเรื่องฐานข้อมูลอย่างเร่งด่วนนั้น กระบวนการทำงานของโครงการได้เป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการข้อมูลที่เป็นส่วนเสริมของการดำเนินงานในภาพรวม และ เป็นการเสริมไปกับ กิจกรรมของพื้นที่เชียงใหม่ ที่ได้มีการดำเนินการต่อเนื่องและ เป็นพลวัตร รวมไปถึงการ สร้างพื้นที่ทาง วัฒนธรรม (Cultural Space) ที่จะนำไปสู่การเกิดแผนพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีภาคธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้อง นั้นเป็นข้อจำกัดที่ทางโครงการยังไม่สามารถดำเนินการเพื่อให้เกิดขึ้นได้ในทั้ง 4 พื้นที่ภายใต้การ ผลักดันของโครงการนี้โดยตรง แต่การเชื่อมประสานไปกับฐานงานเดิมของพื้นที่ คือการใช้ฐานข้อมูลที่จัดเก็บ นำไปสู่การส่งเสริม ยกระดับ และ เข้าไปต่อยอดฐานงาน อาทิเช่น การฟื้นฟูชุมชนริมคลองแม่ข่า โครงการ จัดตั้งโรงเรียนช่างล้านนา เป็นต้น

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของโครงการ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยการส่งเสริมการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ควบคู่กับการพัฒนาธุรกิจที่มีการสร้างสรรค์ ส่งเสริมเครือข่ายวิสาหกิจ เสริมสร้างศักยภาพผู้ประกอบการและบุคลากร ให้ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการ โดยมีวิธีการอันหลากหลาย เช่น สนับสนุนการลงทุน พัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ส่งเสริมการจดทะเบียนการใช้และการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา สนับสนุนการศึกษาวิจัยในประเด็นที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการพัฒนาเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารที่มีคุณภาพและทันสมัย

ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างบรรยากาศและสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ และการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ อาทิ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ พื้นที่สาธารณะรูปแบบต่าง ๆ การจัดกิจกรรม งานแสดงสินค้าและบริการสร้างสรรค์สาขาต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางเครือข่ายการผลิต การค้า และการบริการของธุรกิจสร้างสรรค์ของภูมิภาคอาเซียน (Creative Hub of ASEAN)

สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเนื่องด้วยรัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของการเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO ที่เชื่อว่าจะสามารถดึงเรื่องเศรษฐกิจของพื้นที่ให้สูงขึ้นได้ จึงได้กำหนดนโยบายการพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ เป็นนโยบายหรือภายใต้พันธสัญญาการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของรัฐบาล ที่มุ่งเน้นและเสริมสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น

เมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองหนึ่งที่น่านโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาขับเคลื่อนเมือง ตั้งแต่ปี 2554 โดยได้รับคัดเลือกเป็นเมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของกระทรวงพาณิชย์ และได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงวัฒนธรรมให้เข้าร่วมการคัดเลือก เป็นเมืองวัฒนธรรมสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO โดยมุ่งการพัฒนางานหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างเอกลักษณ์ และการผลิตสินค้าในท้องถิ่น ให้มีศักยภาพ โดยใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ อันจะเป็นโอกาสสร้างมูลค่าให้เพิ่มขึ้นกับสินค้าและบริการของจังหวัดเชียงใหม่ในอนาคต

ที่ผ่านมาจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการจัดทำข้อมูลเมืองเชียงใหม่เพื่อสมัครเข้าร่วมการประเมินเป็นเครือข่ายสมาชิกเมืองวัฒนธรรมสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO โดยการดำเนินการปรากฏว่ายังไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายทางวัฒนธรรมสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO ได้ เพราะยังขาดข้อมูลและผลดำเนินงานทางด้านที่เกี่ยวข้องตามเกณฑ์มาตรฐานที่องค์การ UNESCO กำหนดไว้ โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา วิจัย การมีฐานข้อมูล และระบบการสืบค้นของงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมของพื้นที่ อันจะทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่รัฐบาลมุ่งหวังไว้

ทั้งนี้การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษา จัดทำระบบฐานข้อมูลที่เน้นงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมของพื้นที่ โดยเน้น 4 พื้นที่หลัก เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การทำงานของทั้งระดับมหาวิทยาลัย และระดับจังหวัดอันได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอพร้าว อำเภอสันกำแพง และ อำเภอหางดง ซึ่งมีความเด่นชัดในเรื่องของงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ดังนี้

พื้นที่อำเภอเมือง ได้มีความร่วมมือระหว่างคณะวิจิตรศิลป์ และคณะสาขาวิชาต่างๆในการร่วมผลักดัน เชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์ โดยได้มีการทำงานร่วมกันทั้งในระดับ เทศบาลนครเชียงใหม่ และ เครือข่าย

กลุ่มศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ แต่ยังไม่ครอบคลุมและ เห็นข้อมูลอย่างชัดเจนเนื่องด้วย เขตอำเภอเมือง เป็นเขตหนึ่งที่มีความหลากหลายของกลุ่มชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างเป็นพลวัตรต่อเนื่อง และรวดเร็ว ซึ่งถือเป็นเขตพื้นที่ที่ความท้าทายอย่างยิ่งในกระบวนการทำงาน

พื้นที่อำเภอพร้าว เป็นพื้นที่ที่มีการทำงานร่วมกันระหว่าง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับพื้นที่ ภายใต้การทำงานของชุดโครงการที่เรียกว่า พร้าวโมเดล ซึ่งเริ่มดำเนินการร่วมกันมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2554 ถึงปัจจุบัน และประเด็นสำคัญคือ เมืองพร้าว เป็นอีกอำเภอหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และเป็นพื้นที่แห่งศิลปวัฒนธรรม และมีความโดดเด่นในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ และการประกอบอาชีพในภาคการเกษตร รวมถึงเป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจเรื่องของพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นพื้นที่ ที่มีการค้นพบ “วัดร้าง” เป็นจำนวนมาก รวมทั้งทุนเดิมที่สำคัญ คือความสนใจและความต้องการของกลุ่มแกนนำในพื้นที่ทั้งในส่วนของภาคการปกครอง เช่น นายอำเภอ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล บุคลากรของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สภาวัฒนธรรม และ กลุ่มพระสงฆ์ ที่มีความสนใจและตั้งใจที่จะผลักดันในเรื่องของการ สืบค้น รวบรวม เรื่องประวัติศาสตร์ ทุนเดิม ของดี ภูมิปัญญาในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ และสืบทอด ต่อไป

พื้นที่อำเภอสันกำแพง เป็นอำเภอที่มีความโดดเด่นในหลายด้าน และ เป็นพื้นที่หนึ่งที่เป็นที่รู้จักในเรื่องของ สินค้าหัตถกรรม เช่น ร่ม กระดาษสา งานไม้ งานช่าง รวมไปถึงของดีที่มีอัตลักษณ์ชัดเจน เช่น ผ้าไหม ผ้าขึ้นสันกำแพง ทั้งนี้พื้นที่ดังกล่าว มีทุนเดิมของคณาจารย์ และนักวิจัย บางส่วนที่เคยเข้าไปขับเคลื่อนงานร่วมกับพื้นที่ รวมถึงกลุ่มแกนนำระดับผู้บริหารของเทศบาลหลายท่านให้ความสนใจ และเป็นแกนหลักในเรื่องของการผลักดันการสานต่อของดีของชุมชน ที่เคยดำเนินการร่วมกับกลุ่มนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา

พื้นที่อำเภอหางดง มีศูนย์งานหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงทั้งแหล่งผลิต และแหล่งจำหน่ายที่มีชื่อเสียงทั้งในและต่างประเทศ เช่น บ้านถวายแหล่งงานหัตถกรรมไม้แกะสลักที่มีชื่อเสียง บ้านเหมืองกุง แหล่งงานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา มีการปั้นน้ำต้นและหม้อน้ำสำหรับใช้ในวิถีชีวิตชาวล้านนามาเป็นเวลานาน และยังคงอนุรักษ์งานเครื่องปั้นดินเผาทั้งแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์มาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้อำเภอหางดงยังเป็นที่ตั้งของวัดต้นเกว๋น ที่อนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนาอันโดดเด่นให้เป็นแหล่งศึกษา และแหล่งท่องเที่ยว

กล่าวได้ว่า ทั้ง 4 พื้นที่ที่มีความเชื่อมโยง และ มีทุนเดิมของการทำงานทั้งในเรื่องชุดความรู้ และ เครือข่ายกลุ่มคน หน่วยงาน องค์กร ที่จะสามารถเชื่อมต่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานอย่างเป็นรูปธรรม และจะนำไปสู่การขยายผลต่อไปในอนาคต

1.1 ข้อวิเคราะห์ประเด็นของพื้นที่

เชียงใหม่มีองค์ประกอบหลายอย่างที่เอื้อต่อการทำงานในครั้งนี้

ส่วนแรกคือ ตำแหน่งที่ตั้ง ที่สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่ทางด้านตอนบนของประเทศ รวมถึงประเทศต่างๆได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันจะมีการลงทุนโครงสร้างทางการบินอันจะทำให้เชียงใหม่มีความสะดวกสบาย เรื่องการเข้าถึง ที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว

ส่วนที่สอง คือ เชียงใหม่มีทุนทางวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งมาอย่างยาวนาน ทั้งด้านชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ศิลปกรรม ศาสนา ประเพณี วรรณกรรม พิธีกรรม และที่สำคัญคืองานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน อันถือว่าเป็นทุนที่สำคัญ หากมีการนำความคิดสร้างสรรค์มาผนวกกับทุนทางวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ จะทำให้เชียงใหม่เป็นเมืองที่น่าจับตามองเรื่องการพัฒนาสร้างสรรค์จากเอกลักษณ์ท้องถิ่นในอนาคต

ส่วนที่สาม คือ การยอมรับจากนานาชาติ โดยนิตยสารของสหรัฐอเมริกา Travel and Leisure ยกย่องให้เชียงใหม่เป็นเมืองน่าเที่ยวมากที่สุดอันดับ 2 ของโลก ในปี 2559 นี้

ส่วนที่สี่ คือ นโยบายของจังหวัดเชียงใหม่ที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินการเรื่องการจัดเก็บและพัฒนาองค์ความรู้ของเมือง เช่น **โครงการผลักดันเชียงใหม่สู่มรดกโลก** ซึ่งขณะนี้ได้รับบรรจุใน Tentative List ขององค์การ UNESCO ตั้งแต่ปี 2558 นอกจากนั้นยังมีโครงการ **Chiang Mai Smart City** ที่เริ่มต้นในปี 2559 เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของพื้นที่ เกิดการนำเทคโนโลยีต่างๆ ไปยังชนบทให้มากขึ้น ภายใต้โครงการย่อยที่หลากหลาย เช่น ICT ชุมชน พัฒนาสู่ศูนย์ดิจิทัลชุมชน หรือนำมาช่วยผู้ประกอบการ SMEs ในการพัฒนาระบบ SMEs เพื่อทำให้เกิด Digital Economy การท่องเที่ยว วิถีสีเขียว ศูนย์สร้างคุณค่าผู้สูงวัย แหล่งท่องเที่ยวของเมืองเชียงใหม่และสืบสานศิลปวัฒนธรรมล้านนา โดยที่สำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์แห่งชาติ (SIPA) ได้เลือกจังหวัดเชียงใหม่ให้ดำเนินการ โดยมีโครงการนำร่อง ที่อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ได้ดำเนินการมาแล้วคือ “การยกย่องครูภูมิปัญญาทางช่าง ในวาระเชียงใหม่มีอายุครบรอบ 720 ปี” โดยที่มีการสร้างความภาคภูมิใจแก่ครูภูมิปัญญาทางช่างของจังหวัดเชียงใหม่ 720 รวมถึงนโยบายเขตชุมชนเมืองเชียงใหม่ ภายใต้นโยบาย “นครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง” (City of Life & Prosperity) ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นโครงการที่ผสมผสานสอดคล้องกัน

ในโครงการวิจัยครั้งนี้ จะมีความสัมพันธ์และตอบโจทย์ของจังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้โครงการการขับเคลื่อนเรื่องเมืองเชียงใหม่สู่การเป็นสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO ซึ่งดำเนินการมาแล้วระยะหนึ่ง หากแต่จากการวิเคราะห์ของนักวิจัยพบว่า การดำเนินการจำเป็นต้องมีการหนุนเสริมใน 2 ประเด็นหลัก คือ

1) การเข้าใจในบทบาทดำเนินการของหน่วยงานต่างๆ

แนวคิดเรื่อง “เมืองสร้างสรรค์” เป็นแนวคิดใหม่ของประเทศไทย ที่หน่วยงานต่างๆ ต้องเข้าใจบทบาทของตนเองอย่างแท้จริง ที่ผ่านมามีการไม่เข้าใจเช่นนี้ จึงทำให้เกิดข้อกัฏข้องของการทำงานทับซ้อน หรือในบทบาทของแต่ละหน่วยงาน จึงทำให้เกิดการชะลอตัวของการทำงานจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โครงการวิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการเพิ่มศักยภาพของ 3 ส่วนงาน ที่จะทำให้เป้าหมายที่ตั้งไว้ประสบผลสำเร็จ คือ

1.1) หน่วยงานปกครองในท้องที่ ได้แก่ เทศบาล หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงาน

1.2) หน่วยงานที่ทำหน้าที่วิจัยและเก็บฐานองค์ความรู้เดิมของงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ที่มาจากการทำงานร่วมมือระหว่างจากส่วนกลางและในพื้นที่

1.3) ชุมชนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

2) แนวทางการดำเนินงาน

การดำเนินงานเรื่อง “เมืองสร้างสรรค์” จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการใน 2 ส่วน คือ

2.1) การรู้จัก อนุรักษ์ รักษา วิจัย งานที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ รวมถึงการหาแนวทางสืบทอดต่อยังเยาวชนในอนาคต เรียนรู้ของเดิมเพื่อเป็นฐานการสร้างสรรค

2.2) การพัฒนาสู่ “ความคิดสร้างสรรค์” ซึ่งส่วนใหญ่การดำเนินการที่ผ่านมาการดำเนินการจะมุ่งเน้นเรื่อง “ความคิดสร้างสรรค์” โดยมุ่งเน้น “การผลิต ผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย” ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี หากแต่ยังไม่ครอบคลุมในข้อกำหนดในอีกมิติขององค์การ UNESCO

จึงถือเป็นส่วนที่เร่งด่วนในการจัดทำ “ฐานความรู้หลัก” ทางด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของเมืองเชียงใหม่ เพื่อจะให้เห็นถึงความพยายามของในพื้นที่ที่เห็นถึงความสำคัญของ “การศึกษา วิจัย ฐานข้อมูล และระบบการสืบค้นของงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมของพื้นที่” อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทำการสำรวจข้อมูลแหล่งหัตถกรรมในลักษณะแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นถึงรากฐานอันแข็งแกร่งของทุนทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ ไปพร้อมกับการพัฒนาสู่การสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ต่อไป

1.2 เป้าหมายและรูปธรรมของสิ่งที่ต้องการขับเคลื่อนให้เห็นผลเมื่อสิ้นสุดโครงการ

เมืองเชียงใหม่ เป็นความท้าทายอย่างมากที่จะดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาประกอบการสร้างความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมของประเทศไทย ทั้งนี้ได้เพียงเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ ให้เป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน แต่เพียงอย่างเดียว โดยเป้าหมายของโครงการคือ

1. ได้ฐานข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรมต้นแบบของประเทศไทย โดยเริ่มจากงานหัตถกรรม ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ได้ในงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเป็นการสนับสนุนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือในด้านเศรษฐกิจ
2. ได้เครื่องมือ Application ต้นแบบในการจัดเก็บข้อมูลเรื่องวัฒนธรรม ที่สามารถใช้งานง่าย เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในทุกด้านของวัฒนธรรม โดยเริ่มจากการทำงานในด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อสามารถวิเคราะห์การทำงานเช่นนี้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ได้พื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) อันจะนำไปสู่การสร้างแผนพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีภาคธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้อง
4. สร้างทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศ โดยเป็นเยาวชนผู้มีความสามารถในการเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรม โดยเข้าใจพื้นฐานของวัฒนธรรมของตนเอง อันจะเป็นการสร้างบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ อันจะเป็นฐาน

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมต้นแบบของประเทศไทย(Cultural map)โดยใช้เครื่องมือ Application ต้นแบบในการจัดเก็บข้อมูล
2. เพื่อสร้างทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศ โดยเป็นเยาวชนและจิตอาสาผู้มีความสามารถในการเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรม
3. เพื่อสร้างการทำงานร่วมกัน อย่างมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานราชการ สถานศึกษา และชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืนด้านศิลปวัฒนธรรม
4. เพื่อสร้างแนวทางการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลเรื่อง “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” โดยการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ ให้เป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งยังต้องมีการดำเนินการเรื่องฐานข้อมูลอย่างเร่งด่วน
5. เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) ที่จะนำไปสู่การเกิดแผนพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีภาคธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้อง

3. ขอบเขตของโครงการ

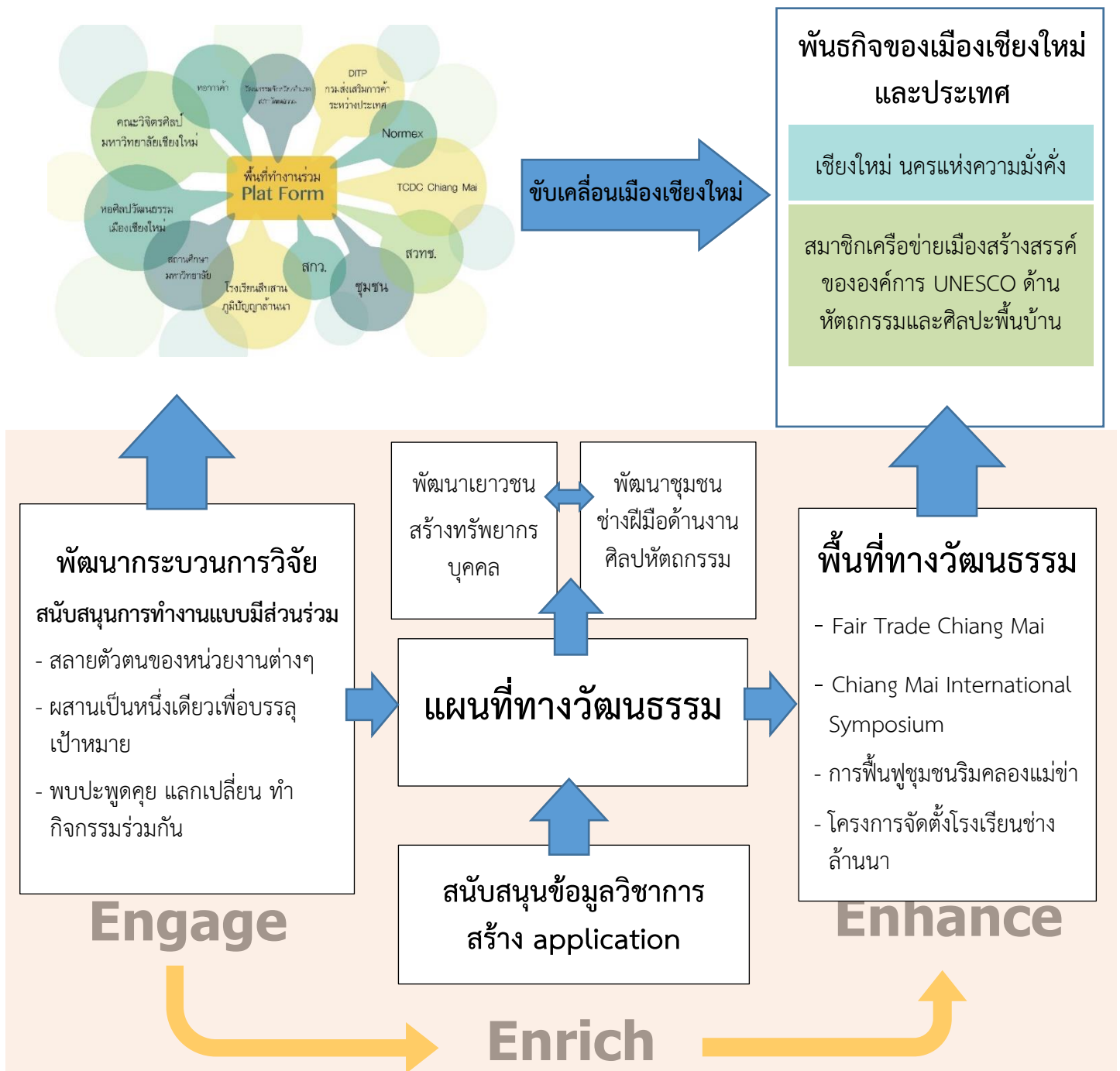
การดำเนินงานในครั้งนี้ จะดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural mapping) เพื่อนำไปสู่การเกิด พื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) ใน 4 อำเภอเมือง ของจังหวัดเชียงใหม่ คือ

- 3.1 อำเภอเมือง
- 3.2 อำเภอสันกำแพง
- 3.3 อำเภอพร้าว
- 3.4 อำเภอหางดง

ทั้งนี้จะมีรูปแบบและวางแผนการขับเคลื่อนการทำงานในพื้นที่รองโดยเน้นในเรื่องของการจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้น จำนวน 4 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอสารภี (ไม้ไผ่) 2) อำเภอแม่แจ่ม (ผ้าทอ) 3) อำเภอดอยเต่า และ 4) อำเภอสันป่าตอง

ประเด็นการทำงานจะเชื่อมโยงมิติเชิงเศรษฐกิจ การส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน การเชื่อมโยงแหล่งซื้อ แหล่งขาย เส้นทางการขนส่ง ของงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมของพื้นที่ ทั้งนี้รูปแบบของพื้นที่ทางวัฒนธรรมจะแตกต่างตามทุนเดิม และ บริบทของพื้นที่ อันจะเกิดจากฐานข้อมูลที่ได้รับการวิเคราะห์ในระยะแรก

4. กรอบแนวคิดของการวิจัย (Conceptual Framework)

5. แผนการดำเนินงาน 18 เดือน

[illegible]

6. กิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย

แผนกิจกรรมหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ รวมถึงผลลัพธ์ (Output) ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมหลัก	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมต้นแบบของประเทศไทยโดยใช้เครื่องมือ Application ต้นแบบในการจัดเก็บข้อมูล	1.1 กำหนดกรอบประเด็นคำถามเพื่อพัฒนา Application 1.2 ออกแบบและพัฒนา Application	1.1.1 ได้ฐานข้อมูลในสาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของ 4 พื้นที่นำร่อง 1.1.2 ได้ Application ที่ใช้งานได้ง่ายและรวบรวมข้อมูลได้อย่างครอบคลุม
2. เพื่อสร้างทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศ โดยเป็นเยาวชนผู้มีความสามารถในการเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรม	2.1 อบรมแกนนำเยาวชนและตัวแทนใน 4 อำเภอหลัก เพื่อเรียนรู้การใช้ Application 2.2 ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลโดยใช้ Application ที่ได้รับการพัฒนา 2.3 ติดตาม และประชุมสรุปผลการดำเนินงาน	2.1.1 เยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้เครื่องมือและพัฒนาทักษะต่างๆที่เหมาะสม 2.1.2 เยาวชนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่า ต่องานศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่
3. เพื่อสร้างการทำงานร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานราชการ สถานศึกษา และชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืนด้านศิลปวัฒนธรรม	3.1 ประชุมหารือแกนนำและผู้เกี่ยวข้องใน 4 พื้นที่เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจ 3.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง 3.3 ประชุมหารือเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและติดตามการทำงานอย่างต่อเนื่อง	3.1.1 เกิดเครือข่ายภาคีการขับเคลื่อนการทำงานในด้านศิลปวัฒนธรรมใน 4 พื้นที่
4. การสร้างแนวทางการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลเรื่อง “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” โดยการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ ให้เป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน	4.1 การประชุมเพื่อสรุปและนำเสนอผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง 4.2 การจัดนิทรรศการเผยแพร่ ชุดความรู้ฐานข้อมูล เพื่อสื่อสารประชาสัมพันธ์ ร่วมกับเวทีต่างๆทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและเครือข่ายภายนอก เช่น การจัดเวทีวิชาการ การขับเคลื่อนงาน Thai study เป็นต้น	4.1.1 เกิดการต่อยอดและขยายผลการดำเนินในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่เรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเน้นงานด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน 4.1.2 เกิดความตระหนักและการมองเห็นคุณค่าของหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของคนในชุมชนมากขึ้น

วัตถุประสงค์	กิจกรรมหลัก	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
5. เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การเกิดแผนพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีภาคธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้อง	5.1 การจัดเวทีนำเสนอข้อมูล และกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมใน 4 พื้นที่ เพื่อจัดพื้นที่นำเสนอหัตถกรรม ศิลปะพื้นบ้าน และเชื่อมผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม	5.1.1 เกิดพื้นที่สร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการนำเสนอ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ 5.1.2 เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม 5.1.3 เกิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อการดำเนินการเสร็จสิ้นที่เป็นรูปธรรม

1. ได้แผนที่ทางวัฒนธรรมจากการใช้ Application ในการจัดเก็บข้อมูลที่สามารถรวบรวมได้ทั้งเรื่องราว คุณค่า ตำแหน่ง ภาพถ่ายที่บ่งชี้ถึงตำแหน่งและความแตกต่างหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่
2. เครือข่ายเยาวชนที่ได้รับการฝึกฝน มองเห็นคุณค่าและมีความตระหนักในศิลปวัฒนธรรมของชุมชน
3. ชุดข้อมูล และรูปแบบการนำเสนอผ่านงานนิทรรศการ เชื่อมโยงงานตามยุทธศาสตร์พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่
4. แนวทางการพัฒนาต่อยอดในด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ
5. พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่แผนการพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในระดับพื้นที่ ในพื้นที่นำร่อง 4 แห่ง โดยมีบริบท รูปแบบ ตามชุดข้อมูลและการวิเคราะห์ในระดับพื้นที่

บทที่ 2

แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ 2 นี้จะประกอบไปด้วย แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน) 7 แนวคิด คือ

- 2.1 แนวคิดการเป็นเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO (Creative Cities of UNESCO)
- 2.2 แนวคิดการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในมุมมองของ UNESCO (Cultural Mapping)
- 2.3 แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy)
- 2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)
- 2.5 แนวคิดพื้นที่สร้างสรรค์ (Cultural Space)
- 2.6 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs)
- 2.7 แนวคิดการเสริมสร้างศักยภาพ (Capacity Building)
- 2.8 การพัฒนาศักยภาพการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Development Capacity Building)
- 2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 แนวคิดการเป็นเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO (Creative Cities of UNESCO)

เมืองสร้างสรรค์ (Creative City) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากชิกโลกตะวันออก โดยผู้คนในสังคมโลกเริ่มยอมรับความหลากหลายที่มีอยู่ในสังคมมากขึ้น โดยเริ่มจากในปี พ.ศ.2544 องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) มีความตกลงว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (The UNESCO Universal Declaration of Cultural Diversity) เพื่อให้มีการกำหนดมาตรฐานนานาชาติที่ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพิทักษ์รักษาและส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม โดยในปีต่อมาองค์การ UNESCO ได้ริเริ่มโครงการพันธมิตรระดับโลกเพื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Global Alliance for Cultural Diversity) เพื่อให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นจริงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ตั้งแต่นั้นมาองค์การ UNESCO พยายามดำเนินกิจกรรมสนับสนุนนโยบายส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของโลก จนในที่สุดในปี พ.ศ.2547 (ค.ศ.2004) องค์การ UNESCO จึงได้เสนอโครงการ “เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์” (Creative Cities Network) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จะนำไปสู่รูปแบบใหม่ของความร่วมมือในระดับนานาชาติ ทั้งในส่วนองภาคประชาชน เอกชน สาธารณะและประชาคมขึ้นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์องค์การ UNESCO จึงหมายถึงกลุ่มเมืองต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการที่คัดเลือก โดยองค์การ UNESCO เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรมของเมืองต่างๆ ทั้งในประเทศที่กำลังพัฒนาและพัฒนาแล้ว มีทั้งหมด 7 สาขา ซึ่งเมืองหนึ่งเมืองใดที่จะเสนอเมืองเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ภายใต้การประกาศรับรองโดยองค์การ UNESCO จะต้องเลือกเสนอตนเองได้เพียงประเภทเดียวเท่านั้น ซึ่งประเภทของการเป็นเมืองสร้างสรรค์ ประกอบไปด้วย

- (1) City of Music (เมืองแห่งดนตรี)
- (2) City of Media Art (เมืองแห่งสื่อศิลปะ)
- (3) City of Crafts and Folk Art (เมืองแห่งหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)
- (4) City of Film (เมืองแห่งภาพยนตร์)
- (5) City of Gastronomy (เมืองแห่งอาหารการกิน)
- (6) City of Design (เมืองแห่งการออกแบบ)
- (7) City of Literature (เมืองแห่งวรรณกรรม)

สมาชิกเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO มีเป้าหมายที่จะสนับสนุนความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาในระดับนานาชาติ และเพื่อตั้งหลักตอบรับกับผลกระทบในระดับโลก โดยพยายามที่จะ เชื่อมโยงเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกัน รวมถึงสร้างความเป็นไปได้ในการสร้างรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยว (Creating New Tourism Opportunities) ที่นักท่องเที่ยวจะสามารถเข้าใจ รับรู้มีประสบการณ์ และร่วมเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมของเมืองนั้น ๆ ทั้งวัฒนธรรมในลักษณะที่จับต้องได้ และที่เป็นนามธรรม (Tangible and Intangible Cultures) โดยผ่านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเองโดยเน้นถึง “ความผูกพัน” (Engaged) “ความจริงแท้ผ่านประสบการณ์” (Authentic Experience) ซึ่งเป็นการส่งเสริมกิจกรรมที่จะทำให้ นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในลักษณะทางวัฒนธรรมของเมืองที่ตนไปเยือน (Active understanding of the specific cultural features of a place)

คุณสมบัติของสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO มีดังนี้

1. สร้างสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดการสร้างสรรคงาน
2. มีการจัดเตรียมปัจจัยพื้นฐาน (Infrastructure) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการ สร้างสรรค์
3. นำความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Culture Diversity) มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานและการพัฒนาเมืองให้เป็น Creative City ที่จะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และเป็นการสร้างความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมกับการสร้างสรรค์

องค์ประกอบของการจัดตั้งเมืองสร้างสรรค์

การจัดตั้งเมืองสร้างสรรค์ของประเทศไทย ดำเนินการเริ่มแรกโดยการทำงานของหลายกรม เพื่อให้ครบตามเกณฑ์ของคณะกรรมการโครงการเมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในการนี้กรมทรัพย์สินทางปัญญา จึงจำแนก องค์ประกอบในการจัดตั้งเมืองสร้างสรรค์ ว่าต้องประกอบด้วย

(1) ศักยภาพด้านทุนทางปัญญา หมายถึง ความรู้จริง ความชำนาญหรือภูมิปัญญาเฉพาะทางการประยุกต์ประสบการณ์เทคโนโลยีของบริษัท / สถานประกอบการซึ่งทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า หรือบริการ แบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

- (1.1) ทุนทางกายภาพ เช่น แหล่งธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ หรือประวัติศาสตร์ของเมือง
- (1.2) ทุนทางวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น มรดกสืบทอดทางวัฒนธรรม ความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ รวมไปถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ

- (1.3) องค์ความรู้สำคัญในด้านต่างๆ เช่น ลอสแอนเจลิสเป็นเมืองหรือแหล่งที่มีองค์ความรู้ด้านภาพยนตร์ เมืองมิลานและนครปารีส เป็นเมืองที่มีองค์ความรู้ด้านแฟชั่น ซิลิคอนวัลเลย์ เป็นเมืองที่มีองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

(2) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) ประกอบด้วย

- (2.1) ผู้ประกอบการ เช่น ผู้ประกอบการ SMEs ตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ ผู้ผลิตโรงงาน เจ้าของธุรกิจ
- (2.2) หน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องในการผลักดันและสามารถขับเคลื่อน ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้เป็นเอกภาพ
- (2.3) ภาคประชาชน ที่สามารถผลักดันและพัฒนาศักยภาพสินค้า และบริการให้มีมูลค่าเพิ่มได้ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ต่างๆ
- (2.4) ภาคการศึกษา เช่น สถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ นักเรียน นักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย หรือคนรุ่นใหม่ที่เป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศ

(3) กลุ่มสินค้าและบริการ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มสาขา ได้แก่

- (3.1) กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ได้แก่
1. งานฝีมือ/หัตถกรรม เช่น ผ้าทอ จักสาน แกะสลัก เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ
 2. การแพทย์แผนไทย เช่น นวดแผนไทย นวดแผนโบราณ สมุนไพรกลุ่มสปาสมุนไพร
 3. อาหารไทย เช่น อาหารแปรรูป อาหารชุด ผู้ประกอบการร้านอาหารไทย ผู้ประกอบการร้านอาหารท้องถิ่น ฯลฯ
 4. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวไหว้พระ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โฮมสเตย์ ฯลฯ
- (3.2) กลุ่มศิลปะ ได้แก่
1. ศิลปะการแสดง (Performing Arts) เช่น หมอลำ ลำเพลิน ลิเก ลำตัด ละคร โขน หุ่นหลวง หุ่นกระบอก หุ่นเล็ก สะล้อซอซึง มโนราห์ หนังตะลุง ฯลฯ
 2. ทัศนศิลป์ (Visual Arts) เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพเขียน จิตรกรรมฝาผนัง งานปั้น งานหล่อ หอศิลป์ แกลลอรี่ พิพิธภัณฑ์
- (3.3) กลุ่มสื่อ ได้แก่
1. ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ เช่น หนังสือ ภาพยนตร์ ละครทีวี การ์ตูน
 2. การพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร หนังสือการ์ตูน นิทานสำหรับเด็ก พ็อกเก็ตบุ๊ก และหนังสือเฉพาะสาขาต่างๆ ฯลฯ
 3. การแพร่ภาพกระจายเสียง เช่น ผู้ประกอบการสถานีวิทยุ ผู้ประกอบการสถานีโทรทัศน์ผู้ผลิตรายการ ดีเจ พิธีกร วิทยุชุมชน

4. ดนตรี เช่น เพลงลูกทุ่ง เพลงสุนทราภรณ์ ดนตรีไทย ดนตรีพื้นเมืองถิ่นต่างๆ ผู้ประพันธ์เนื้อร้องและทำนอง
- (3.4) กลุ่มงานสร้างสรรค์ตามหน้าที่ ได้แก่
1. การออกแบบ เช่น นักออกแบบตกแต่งภายใน นักออกแบบผลิตภัณฑ์ นักออกแบบอุตสาหกรรม นักออกแบบแฟชั่น ฯลฯ
 2. แฟชั่น เช่น เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ กระเป๋า รองเท้า หมวก ฯลฯ
 3. สถาปัตยกรรม เช่น การออกแบบสิ่งก่อสร้าง สิ่งก่อสร้าง
 4. การโฆษณา เช่น สปอตโฆษณา บิลบอร์ด ภาพยนตร์โฆษณา ฯลฯ
 5. ซอฟต์แวร์ เช่น ผู้ผลิตซอฟต์แวร์ประเภทต่างๆ และผู้ประกอบการ การด้านแอนิเมชัน

ระบบการบริหารจัดการและการวางแผนเมืองสร้างสรรค์ จะต้องมิวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน มีจุดมุ่งหมายในการเป็นเมืองสร้างสรรค์ มีการจัดระบบบริหาร มีเครือข่าย และแผนปฏิบัติงาน เพื่อให้มีการนำศักยภาพด้านทุนทางปัญญาไปใช้อย่างเหมาะสม มีความร่วมมือที่ดีระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) มีกลุ่มสินค้าหรือบริการที่น่าสนใจ และมีโอกาสในการพัฒนาต่อยอด มีเครือข่ายหรือองค์กรที่จะขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ได้อย่างมีเอกภาพ และมีประสิทธิภาพ

กระบวนการปรับปรุงองค์ประกอบของเมืองให้เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO

1. การสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้แก่เมือง (Cultural Identity) การสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้มีความเปิดกว้าง (Diversity & Open Society) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ
2. การรวบรวมนักคิดและผู้ประกอบการสร้างสรรค์ (Talented / Creative Entrepreneur) เป็นการรวบรวมผู้มีความคิดสร้างสรรค์ในการผสมผสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เข้ากับเทคโนโลยีและการจัดการด้านธุรกิจ ที่ก่อให้เกิดการจ้างงานและกำลังซื้อสินค้าหมุนเวียนอันเป็นกลไกให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองและประเทศ
3. การสร้างพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก (Space & Facility) เมืองจะต้องมีสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอและมีคุณภาพ ช่วยก่อให้เกิดสภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการผลิตนักคิดและธุรกิจสร้างสรรค์
4. การบริหารจัดการเมือง (Management) องค์กรของภาครัฐและเอกชน จะต้องมิวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเมือง โดยเป็นองค์กรที่มีความยืดหยุ่น และทำงานประสานกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายได้อย่างสร้างสรรค์ โดยมีแนวทางในการปรับปรุงเมืองเพื่อให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) โดยการผสมผสานแนวคิดทางวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ไปพร้อมกัน

NCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) ให้นิยามของเมืองสร้างสรรค์¹ **สรุปความ**ว่าหมายถึง เมืองที่มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่หลากหลายเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจ

¹ UNCTAD, Creative Economy Report 2008: The Challenge of Assessing the Creative Economy: towards Informed Policy-making. United nations, page 9, 12

และสังคมของเมืองนั้น ๆ และต้องประกอบไปด้วยรากฐานที่มั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม มีการรวมกลุ่มกัน อย่างหนาแน่นของคนทำงานสร้างสรรค์และมีสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดการลงทุนเพราะความยั่งยืนของสถานที่ในเชิงวัฒนธรรม

Charles Landry ผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมเพื่อการฟื้นฟูเมืองและ ผู้เขียนหนังสือ *The Creative City* ได้กล่าวไว้ว่าคนและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เมือง เป็น พื้นที่ของความคิดสร้างสรรค์และทำให้เกิดพลวัตขึ้นในสังคม ดังนั้นความเป็นท้องถิ่นที่สื่อสารออกมาทางศิลปะ ในรูปแบบต่างๆ และกิจกรรมทางวัฒนธรรม จึงเป็นทรัพยากรสร้างสรรค์ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้ ความเป็นเมืองสร้างสรรค์ของแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างกันไป

กลุ่มมวลชนสร้างสรรค์ (Creative Class) หมายถึงกลุ่มคนที่ทำงานเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ ทั้งนี้ **Richard Florida** ผู้ให้นิยามกลุ่มมวลชนสร้างสรรค์ (Creative Class) กล่าวได้ว่า กลุ่มงานสร้างสรรค์ซึ่งเป็น กลุ่มคนที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลดังกล่าว เมือง ต่างๆ จึงต้องแข่งขันกันเพื่อดึงดูด รักษาและสร้างกลุ่มมวลชนสร้างสรรค์ด้วยการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมือง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและกลไกทางธุรกิจทางเอื้อต่อการลงทุนและพัฒนา ธุรกิจสร้างสรรค์และให้ ความสำคัญกับส่วนที่สำคัญที่สุดคือ การรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและวางแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้เมือง มีความพร้อมในเชิงเอกลักษณ์และบรรยากาศทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายควบคู่ไป กับการพัฒนาเมือง ด้านกายภาพ

การจัดตั้งเมืองสร้างสรรค์ในประเทศไทยนั้น รัฐบาลไทยได้นำความคิดเรื่องเมืองสร้างสรรค์มาใช้ใน ยุทธศาสตร์ของประเทศ โดยการจัดตั้งเมืองสร้างสรรค์เป็นการนำความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในการพัฒนาและ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดเมืองสร้างสรรค์ ที่ประชาชนในภูมิภาคและ ท้องถิ่นต่างๆ สามารถสร้างศักยภาพของสินค้าหรือบริการให้มีมูลค่าเพิ่มและสร้างรายได้ภายในพื้นที่ มีการนำ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเชื่อมโยงเข้ากับสินค้าและบริการของเมือง จนกระทั่งเกิดเป็นเอกลักษณ์ ของเมือง ซึ่งจะสร้างงาน สร้างรายได้แก่ท้องถิ่นและประเทศชาติได้ ตลอดจนเป็นการสร้างความตื่นตัว สร้าง แรงกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม และให้ความสำคัญกับการนำเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาสร้างรายได้ ให้กับชุมชนมากขึ้น เพื่อสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนและจังหวัด สามารถพัฒนาสินค้าหรือ บริการเพื่อเป็นเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรมตามนโยบายของรัฐบาล²

2.2 แนวคิดการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในมุมมองของ UNESCO (Cultural Mapping)

แผนที่วัฒนธรรม คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแสดงตัวตนของชุมชน สังคม และ การบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับ ทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งแบบที่เป็นรูปธรรม เช่น แกลลอรี่ หัตถกรรมพื้นบ้าน สถานที่สำคัญ งาน ประเพณี และเรื่องราวที่เป็นนามธรรม เช่น ความทรงจำ อัตชีวประวัติ ทศนคติ การให้คุณค่ากระบวนการใน การทำแผนที่วัฒนธรรมสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนได้ เพราะแผนที่ วัฒนธรรมเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นในการสร้างกิจกรรมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกอนุรักษ และใช้ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน จุดมุ่งหมายของการทำแผนที่วัฒนธรรม คือ การสร้างสำนึกร่วมในชุมชน สนับสนุนวัฒนธรรมที่หลากหลายภายใต้เศรษฐกิจ สังคม และ การพัฒนาของภูมิภาคนั้นๆ

แผนที่วัฒนธรรมนั้นมีความหมายทั้งตรงตามตัวอักษรและมีความหมายในเชิงเปรียบเทียบ ความหมาย ครอบคลุมเกินกว่าการเขียนแผนที่ที่แสดงพื้นที่แต่เป็นการบันทึกเรื่องราว ข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้วย

² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, "ร่างกรอบทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11" 2553

เทคนิคต่างๆ (Cultural Resources) เนื้อหาของแผนที่วัฒนธรรมจึงกว้างและหลากหลาย ซึ่งอาจจะเป็นด้านมานุษยวิทยา สังคมวิทยา โบราณคดี ภาษาศาสตร์ พันธุศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ดนตรี ชีววิทยา ข้อมูลที่รวบรวมได้อาจแสดงในหลายรูปแบบ อาทิ แผนที่ภูมิศาสตร์ แผนภูมิภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายดาวเทียม ข้อมูลสถิติ ฯลฯ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมจะถูกรวบรวมและเก็บไว้เป็นเอกสาร ฐานข้อมูลสำหรับการวางนโยบายในการพัฒนาประเทศ ที่คำนึงถึงความถูกต้อง และการวิเคราะห์อย่างละเอียดเกี่ยวกับผู้คน สถานที่และสิ่งแวดล้อม³

“...มีสามเหตุผลที่ดีสำหรับแผนที่ทางวัฒนธรรม คือ หนึ่ง เข้าใจ และ แบ่งปันวัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม สอง ปรับความคิดเรื่องประวัติศาสตร์ สาม ประชาสัมพันธ์ความสร้างสรรค์และพัฒนา...”⁴

แผนที่วัฒนธรรมเป็นขั้นตอนพื้นฐานของการวางแผนวัฒนธรรม ซึ่งช่วยในการระบุทรัพยากรทางวัฒนธรรม ค้นหาความสำคัญ ทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพภูมิศาสตร์ของ พื้นที่ แผนที่วัฒนธรรมช่วยให้ชุมชน ผู้วางนโยบาย และนักลงทุนมีการตัดสินใจเพื่อดำเนินการใดๆ อย่างรอบคอบในพื้นที่อ่อนไหวทางวัฒนธรรม

ลักษณะของแผนที่วัฒนธรรม

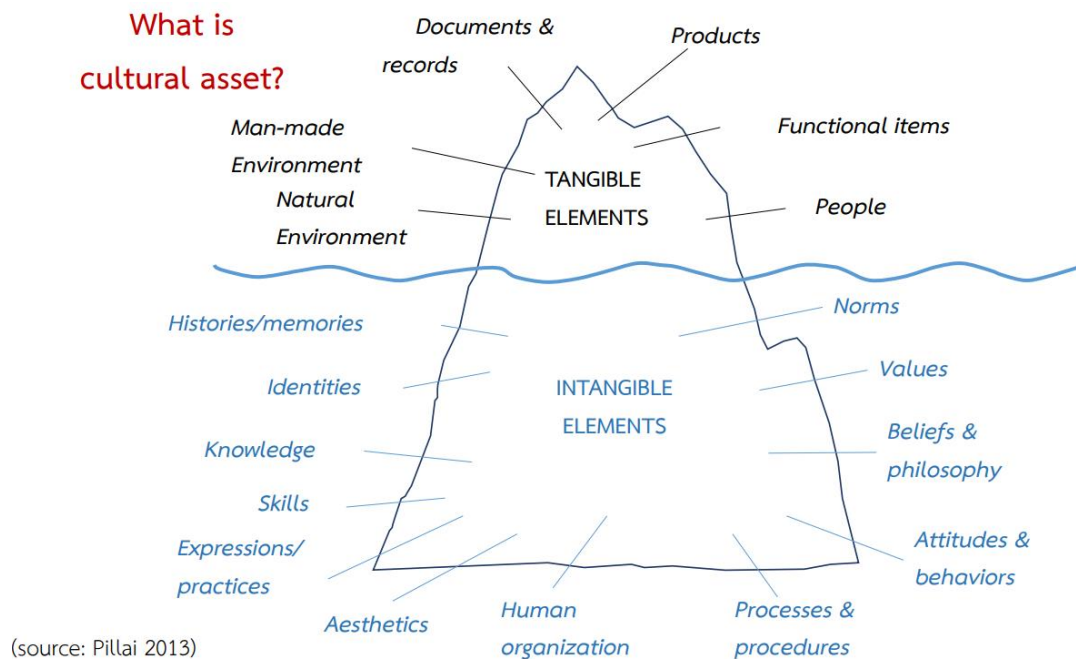
1. ระบุทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Identification)
2. แสดงภาพทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Visualization)
3. ใช้เทคนิควิธีการและเครื่องมือหลากหลาย (Wide range of tools and techniques)
4. ช่วยในกระบวนการตัดสินใจ (Help in decision making processes)

การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมสามารถจำแนกประเภทข้อมูลแผนที่วัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 2 หมวดหมู่ คือ

1. วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Culture) เช่น บ้านเก่า, ตลาด, พื้นที่สีเขียว และ แหล่งช่างฝีมือ
2. วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Culture) เช่น แหล่งความเชื่อ, แหล่งภูมิปัญญา และ แหล่งประเพณี (เช่น ประเพณี พิธีกรรม ที่จัดขึ้นในชุมชน)

³ อ้างอิงระบบออนไลน์ : <http://www.unescobkk.org/index.php?id=2536> accessed on 18/02/2008

⁴ Wright, Quincy, Philosophical enquiry in to current ideological conflicts, the meaning of democracy, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO/PHS/W/6(h), Paris, 10 March 1949

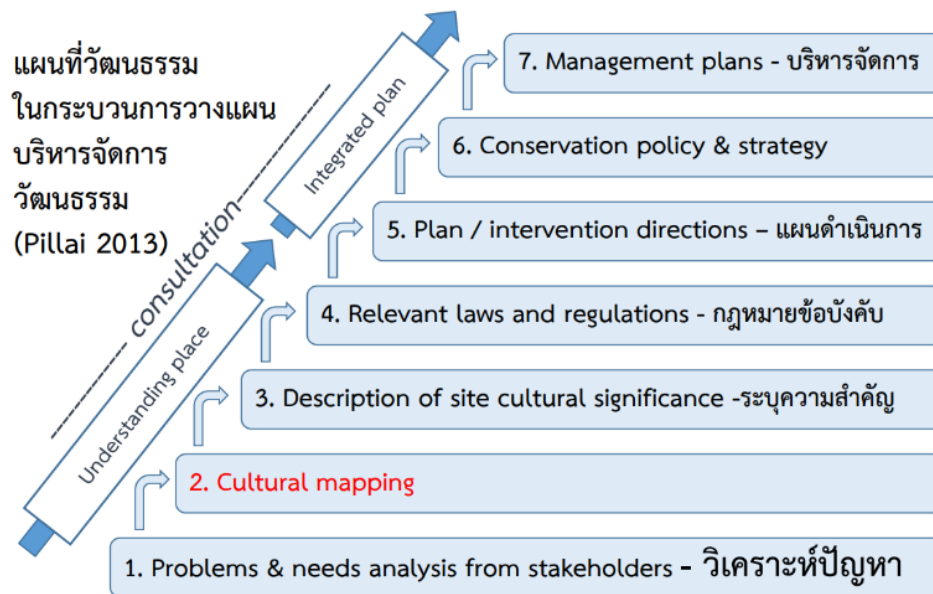
ภาพที่ 2.1 สินทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้

ประโยชน์ของการทำ ‘แผนที่วัฒนธรรม’ ในระดับชุมชน ถือเป็นการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลที่กระจายอยู่ตามจุดต่างๆ ให้เป็นระเบียบในเชิงประจักษ์ นอกจากนี้การทำแผนที่วัฒนธรรมในระดับชุมชนยังเป็นการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ผ่านการสอบถามและเล่าเรื่องจากคนในชุมชน ข้อมูลเหล่านี้สามารถใช้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่แสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาต่อเนื่องไปถึงอนาคต ส่วนในระดับเมือง การทำแผนที่วัฒนธรรมถูกใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล สถานการณ์ของเมือง ณ ปัจจุบัน เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเมือง และ พัฒนาการของเมือง ข้อมูลเหล่านี้ถือเป็นองค์ความรู้สำคัญต่อแนวทางการพัฒนาเมืองที่จะเกิดขึ้น และยังเป็นฐานข้อมูลที่สามารถนำไปสู่การเตรียมเมืองสู่มรดกโลกอีกด้วย⁵

แผนที่ทางวัฒนธรรมในมุมมองขององค์กร UNESCO คือ เครื่องมือและเทคนิคที่สำคัญในการรักษาทรัพย์สินทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งทำได้โดยใช้วิธีการและกิจกรรมที่หลากหลาย แผนที่วัฒนธรรมในกระบวนการวางแผนบริหารจัดการวัฒนธรรม⁶

⁵ อ้างอิงระบบออนไลน์ : http://www.chiangmaiworldheritage.net/detail_show.php?id=62

⁶ Janet Pillai, Cultural Mapping. Malaysia: Strategic Information and Research Development Centre, 2013.

ภาพที่ 2.2 แผนที่วัฒนธรรมในกระบวนการวางแผนบริหารจัดการวัฒนธรรม

2.3 แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy)

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้นิยามเรื่อง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ไว้ดังนี้ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ กระบวนการหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใช้พื้นฐานของสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม (Cultural Asset-Based) ร่วมกับการคิดสร้างสรรค์ (Creativity) นวัตกรรม (Innovation) หรือเทคโนโลยี ในการสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงพาณิชย์ (Commercialization) หรือคุณค่าเพิ่มทางสังคม ”

ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเมืองสร้างสรรค์

การสร้าง “ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์” (Creative Economy) ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของหลากหลายประเทศทั่วโลกจากประสบการณ์ของเมืองสำคัญทั่วโลก พบว่า “การพัฒนาสู่เมืองสร้างสรรค์ (Creative City)” เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาระบบนิเวศเพื่อการสร้างสรรค์ (Creative Ecology) หรือสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เกิดอุตสาหกรรมและธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ขึ้นและเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายทั่วโลก เช่น เมืองเบอร์มิงแฮม ประเทศอังกฤษ ได้กำหนดแผนพัฒนาเมืองระยะ 10 ปี ที่คาดว่าจะสามารถพัฒนาการลงทุนในอุตสาหกรรมภาคต่างๆ และสร้างเม็ดเงินได้ถึง 17,500 ล้านปอนด์ (หรือประมาณ 930,000 ล้านบาท) เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติประมวล ความหมายของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” และ สรุปว่าเป็นองค์ประกอบร่วมของแนวคิดการ ขับเคลื่อนของแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบน พื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับรากฐาน ทางวัฒนธรรม

รัฐบาลไทยเองก็เล็งเห็นประโยชน์จากแนวคิดนี้เช่นกัน จึงได้กำหนดเป็นแผนแม่บทในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ข้อ 6 ที่มุ่งส่งเสริมเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างรายได้ ภายในพื้นที่โดยการต่อยอดภูมิปัญญาไทย เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจของ

ประเทศ และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยให้แข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น ซึ่งการจะไปสู่เป้าหมาย “ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ได้นั้นต้องมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยก่อนนั้นคือ “เมืองสร้างสรรค์ (Creative City)”

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดขอบเขตขนาดของ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยยึดตามรูปแบบของ องค์การสหประชาชาติด้วยการค้าและการพัฒนา (UNCTAD) และปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมตามรูปแบบของ โดยจำแนกประเภทอุตสาหกรรม สร้างสรรค์ออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ดังนี้

กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรม เช่น อาหาร ไทย การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การแปรรูป สมุนไพรไทย

กลุ่มศิลปะและการแสดง เช่น การแสดง โขน การแสดงหุ่นละครเล็ก การร่ายรำโนราห์

กลุ่มสื่อสมัยใหม่ เช่น งานภาพยนตร์ งานเพลง งานแอนิเมชัน งานโฆษณา

กลุ่มงานออกแบบ เช่น สินค้า ของ ผู้ประกอบการที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในเชิงออกแบบมาช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มและสามารถ ส่งออกสู่ตลาดโลกได้เป็นจำนวนมาก หรือ TREND Book ของสถาบันวิจัยแพชั่น แห่ง ประเทศไทย ที่เกิดขึ้นเพื่อให้นักออกแบบไทย สามารถเข้าถึงข้อมูลอันเป็นประโยชน์เกี่ยวกับ การบริโภคสินค้าสิ่งทอและแฟชั่น จากการพิจารณาขอบเขตของเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ทำให้เห็นว่าขอบข่ายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ขยายตัวมาก ดังที่ John Hawkins เสนอว่า ขอบข่ายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทำให้ เศรษฐกิจสามารถก้าวข้ามจากเรื่องเศรษฐกิจไปสู่ เรื่องวัฒนธรรมไปสู่เรื่องการออกแบบและในที่สุด จะไปสู่ทุกกิจกรรมของมนุษย์

การนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ทำให้เพิ่มมูลค่าและเกิดจุดขายแบบ ใหม่เช่น ชุมชนที่รวมตัวกันสร้างหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวตามวิถีชาวบ้าน โดยนำวิถีชีวิตท้องถิ่น มาเป็นจุดขายและจัดการท่องเที่ยวแบบพักอาศัย กับเจ้าบ้านหรือโฮมสเตย์ หรือกรณีผู้ที่เป็น พนักงานถูกเลิกจ้างเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ ทำการผลิตสินค้าทำมือ (handmade) ที่บ้าน แล้วจำหน่ายทางเว็บไซต์และตลาดต่าง ๆ และกลายเป็นผู้มีรายได้มากกว่าการเป็นแรงงานใน ภาคอุตสาหกรรมและมีความสุขมากกว่าเพราะมี เวลาให้ครอบครัวตนเองเพิ่มขึ้น ดังนั้นด้วยทุนทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีอยู่บวกกับความคิดสร้างสรรค์ สามารถ ก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ที่เป็นไทยและมี ความผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นด้วย เพื่อ สามารถพัฒนาประเทศไปสู่ระดับสากลได้ เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับไทยแลนด์ 4.0 ไทยแลนด์ 4.0 เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบาย การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย บนวิสัยทัศน์ที่ว่า “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และ ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” คือ การขับเคลื่อน ประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อน ด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และ นวัตกรรม เปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น (Swann, 2009)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและชุมชนในท้องถิ่นความเป็นท้องถิ่นจำแนกได้ตามภูมิศาสตร์ คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก และ ภาคตะวันตกการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีลักษณะหลากหลายอีกเช่นกัน บ้างศึกษาตามคุณลักษณะ เช่น ความเชื่อ การดำรงชีวิต ผลงานศิลปหัตถกรรม กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ บ้างศึกษาจำแนกผลผลิตและการใช้งานของภูมิปัญญา โดยแบ่งออกเป็นด้านการทำมาหากิน การรักษาโรค การกินอยู่ ศิลปกรรม ภาษาและวรรณกรรม ศาสนา และขนบธรรมเนียม ประเพณี การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันในสังคม การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจัดการหรือดำเนินงานสืบต่อได้หลายรูปแบบ เช่น การอนุรักษ์ คือ การปฏิบัติตามแบบดั้งเดิม เช่น การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งดั้งเดิมที่เลือน

หายไป การพัฒนาประเทศในทิศทางนี้ เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการรังสรรค์คุณภาพชีวิต และ สร้างสังคมที่ดีจากการลดความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของไทย ที่เป็นฐานใหญ่สำคัญของประเทศประกอบกับการเผชิญปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจของสังคมไทย ที่ประชาชนทุกระดับประสบปัญหาต่างๆ การปฏิวัติสังคมโลกจึงก่อเกิดจากการเคลื่อนไหวแนวคิดที่แทรกซึมในสังคมจนกลายเป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์และพัฒนา อาจมีการตื่นตัวกับแนวคิดการได้รับผลกระทบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่เป็นพลังในการสนับสนุน โดยเฉพาะการหันกลับมามองรากฐานกระบวนการคิดแห่งปัญญาที่คนในอดีตได้แสดงภูมิแห่งความรู้ที่ได้รับจากธรรมชาติมาประยุกต์และบรรจงสร้างความเป็นตัวตนสอดแทรกเขว่นปัญญา เพื่อสร้างมรดกทางศิลปวัฒนธรรมให้กับชนรุ่นหลัง⁷

2.4 แนวคิดพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space)

พื้นที่สาธารณะ (public space) เป็นพื้นที่ในโลกทางสังคมซึ่งปัจเจกบุคคลมาพบปะพูดคุยและอภิปรายกันอย่างเสรีในประเด็นปัญหาทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ ประเด็นจากการอภิปรายโต้เถียงปัญหา ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จะถูกตีแผ่แลกเปลี่ยนกันในพื้นที่สาธารณะ ก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันและนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางการเมืองของสาธารณชนในอันดับต่อไป พื้นที่สาธารณะจึงเป็นอาณาบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร การสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนรวม (sense of public) และผลประโยชน์ของส่วนรวม พื้นที่สาธารณะเป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ รูปธรรมของพื้นที่สาธารณะคือพื้นที่ทางกายภาพที่กำหนดขอบเขตไว้อย่างแน่นอน เช่น ร้านกาแฟ ลานประชาชน จัตุรัสกลางเมือง สวนสาธารณะ โรงละคร พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ส่วนพื้นที่นามธรรม เช่น สื่อมวลชน สื่อสังคมออนไลน์ กลุ่มทางสังคม หรือพื้นที่ทางวัฒนธรรม เป็นต้น

พื้นที่สาธารณะ คำนี้ปรากฏเป็นครั้งแรกในผลงานของอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724-1804) นักปรัชญาสมัยใหม่ชาวเยอรมัน และถูกนำมาศึกษากันอย่างกว้างขวางในทางสังคมศาสตร์เมื่อเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) นักวิชาการชาวเยอรมันได้เสนอผลงานชื่อ “การแปลงรูปเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ” (The Structural Transformation of the Public Sphere : an Inquiry into a Category of Bourgeois Society) ในปี ค.ศ. 1962 สำหรับฮาเบอร์มาสนั้น นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เขาเป็นสมาชิกของสำนักแฟรงเฟิร์ตที่สนใจการวิพากษ์วิจารณ์ระบบและโครงสร้างทางสังคม นักวิชาการในกลุ่มนี้สร้างผลงานไว้มากมายในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะทฤษฎีแนววิพากษ์ (Critical Theory) แนวคิดในสำนักนี้เห็นว่าทัศนะพื้นฐานในเรื่องของควมมีเหตุผล (rationality) ของมนุษยชาติที่พัฒนามาจากความป่าเถื่อนไร้เหตุผลเป็นทัศนะที่ผิดพลาด เพราะความขัดแย้งสับสนของสังคม สงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ หรือเหตุการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 นั้น มนุษยชาติยังไม่ได้เดินไปถึงควมมีเหตุผลสักเท่าไร โดยเฉพาะระบบทุนนิยมด้วยแล้ว ยิ่งเป็นระบบที่ไร้เหตุผลมากที่สุด แต่ฮาเบอร์มาสกลับมีเห็นว่าการที่ระบบทุนนิยมเป็นระบบที่ไร้เหตุผลนั้นก็เนื่องมาจากเส้นทางการพัฒนาควมมีเหตุผลของมนุษยชาตินั้นยังเดินทางไม่ถึงจุดหมายปลายทาง มนุษยชาติจึงจำเป็นต้องก้าวเดินต่อไปด้วยควมมีเหตุผล และแนวคิดเรื่อง “พื้นที่สาธารณะ” ก็เป็นข้อเสนอรูปธรรมอย่างหนึ่งที่มนุษยชาติจะสามารถดำเนินการกิจเรื่องควมมีเหตุผลให้ลุล่วงไปได้⁸

พื้นที่สาธารณะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของเมืองซึ่งส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตและรองรับความต้องการ ที่หลากหลายในเมือง ในประเด็นของพื้นที่สาธารณะนั้นถูกตั้งคำถามและนิยามกันในหลายๆ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันไม่ ว่าจะเป็นแวดวงสังคมศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สถาปัตยกรรมและการออกแบบเมือง ซึ่งครอบคลุมถึง

⁷ ยศ สันตสมบัติ , 2540

⁸ กาญจนา แก้วเทพ, 2543 : 166, วิชา อดมฉันธ์, 2544 : 158

การศึกษาเชิงวัฒนธรรม ของพื้นที่ ในบทความนี้มีจุดประสงค์หลักในการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะที่มีบทบาทสำคัญ ในชีวิตสาธารณะภายในเมือง คำว่า “สาธารณะ” (Public) ตามความหมายในพจนานุกรม Oxford English Dictionary และ Longman English Dictionary ให้คำอธิบายถึงการเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกๆ คน กลุ่มคนต่างๆ ไปที่รวมถึงชุมชน และมีความหมายตรงข้ามกับคำว่า “ส่วนตัว” (Private) ส่วนในความเห็นของมาดานีพัร์⁹ กล่าวว่า คำว่า สาธารณะ นั้นเกี่ยวข้องกับผู้คนในทุกๆ ระดับ ตั้งแต่ชุมชน เมือง ประเทศ รัฐ ซึ่งมีความหมายในลักษณะ ชุมชนระดับโลก ในส่วนของคำว่า “พื้นที่สาธารณะ” (Public Space) ถูกอธิบายโดยทั่วๆ ไปว่าเป็นพื้นที่ที่มีความ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทุกๆ คน ขณะที่ในมุมมองของนักมานุษยวิทยา อาคิห์ล กุปตา และ เจมส์ เฟอร์กูสัน¹⁰ ได้เสนอพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมพื้นที่ และอำนาจ ซึ่งการมองเรื่องวัฒนธรรม พื้นที่ สถานที่ เป็นสิ่งเดียวกันนั้น ในทัศนะของ กุปตา และ เฟอร์กูสัน แล้ววิธีคิดดังกล่าวมีความน่าสนใจและมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากเรื่องดังกล่าวมีบริบท ที่แตกต่างกันซึ่งหากพิจารณาว่าเป็นสิ่งเดียวกันแล้วจะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นหลายประการด้วยกัน

การสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ที่มีบริบทความสัมพันธ์ในเชิงสังคม มีการเคลื่อนไหวและมีการเปลี่ยนแปลง ให้เห็นอยู่ตลอดเวลา การศึกษาในหลายมิติ คือ พื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) พื้นที่ทางสังคม (Social Space) และพื้นที่ภายในจิตใจของปัจเจก (Mental Space)¹¹ ในขณะที่ Shunya Yoshimi¹² ได้ศึกษามโนทัศน์เรื่องพื้นที่ในการศึกษาที่ผ่านมาและพบว่า พื้นที่ที่ถูกมองโดยนักสังคมวิทยาสำนักต่างๆ ใน 4 แบบคือ

1. พื้นที่ในฐานะที่เป็นธรรมชาติ (เป็นอาณาเขตที่เกิดขึ้นตามกฎธรรมชาติ) ซึ่งเป็นเรื่องพื้นที่ตามมุมมองแบบนิเวศวิทยามนุษย์
2. พื้นที่ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการมองพื้นที่นิเวศวิทยาวัฒนธรรมและจิตวิทยาสังแวดล้อม
3. พื้นที่ในฐานะที่เป็นโครงสร้าง ซึ่งเป็นการมองพื้นที่ตามมุมมองแบบสัจศาสตร์เมือง
4. พื้นที่ในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ อันเป็นมโนทัศน์เรื่องพื้นที่ตามมุมมองแบบสังคมวิทยาเมืองแนวใหม่

2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมถือเป็นแนวคิดที่สำคัญที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานร่วมกับชุมชน ได้กล่าวถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา¹³ ได้กล่าวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เกี่ยวกับการกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วม ไว้หลายแนวเช่น

1. จัดกระบวนการการบริหารหรือกลไกการบริหาร จัดการของรัฐที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา การจัดทำแผนการแก้ไขปัญหาของชุมชน

⁹ Madanipour, A. (1996). Design of urban space: an inquiry into a socio-spatial process. New York: Wiley.

¹⁰ Akhil Gupta and James Ferguson. Source: Cultural Anthropology, Vol. 7, No. 1, Space, Identity, and the Politics of Difference, (Feb 1992), pp. 6-23.

¹¹ Dear, M. (1997) Psychiatric patients and the inner city. Annals of the Association of American Geographers 67.

¹² Shunya Yoshimi (1992) 'Made in Japan': the cultural politics of 'home electrification' in postwar Japan

¹³ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544).แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ.กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2. จัดให้มีกระบวนการและช่องทางการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมทางการพัฒนาร่วมกับภาครัฐซึ่งเป็นระบบที่การปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน และระบบการจัดการกิจกรรมการพัฒนาใหม่ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ ซึ่งภาครัฐเป็นฝ่ายส่งเสริมและสนับสนุน ด้านนโยบาย มาตรการและงบประมาณสนับสนุน
3. เสริมสร้างวิสัยทัศน์และสร้างขีดความสามารถในการจัดการ หรือการมีส่วนร่วมให้แก่องค์กร ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน สาธารณชน ภาคธุรกิจเอกชน เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานแผนงานโครงการของรัฐหรือชุมชน เช่น การใช้มาตรการจูงใจทาง ภาษีการสนับสนุนการฝึกอบรมทางด้านการจัดการ และการส่งเสริมความร่วมมือกับฝ่ายอื่น ๆ ในสังคม

นำชัย ทนุผล (2542) ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นนั้นเป็นเป้าหมายสำคัญของกระบวนการการทองเที่ยวเชิงนิเวศและถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์กรรวมของระบบ และจัดเป็นองค์ประกอบหลักของการทองเที่ยวรูปแบบนี้ และแนวคิดนี้ เน้นการให้ความสำคัญแก่ประชาชนท้องถิ่นในการที่จะมีบทบาทในการกำกับดูแล และควบคุมทรัพยากรและการทองเที่ยวในท้องถิ่นมากขึ้น และสามารถให้ประชาชนท้องถิ่นดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการทองเที่ยวนั้นเป็นแนวคิดการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น หรือเป็นความพยายามที่จะให้มีการแผนพัฒนาการทองเที่ยวแบบยั่งยืน จากส่วนล่างขึ้นสู่ส่วนบน ทั้งนี้เพราะชุมชนท้องถิ่นคือผู้รู้ปัญหา และความต้องการของตนเองดีกว่าผู้อื่น

ประธาน สุวรรณมงคล (อ้างใน วิไล บุญบรรจง, 2543) กล่าวว่า ขอบเขตการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีขอบเขต 4 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจเลือกแนวทางวางแผนพัฒนา แก้ไข ปัญหา
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการติดตามและประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

การทบทวนผลงานวิจัยของ ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ (2547 พบว่ากำหนดขอบเขตและแบ่งงานหัตถกรรมออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ผ้าทอ กระดาษสา จักสาน เครื่องปั้นดินเผา ไม้แกะสลัก¹⁴ พร้อมข้อมูลการสรุปจำนวนแหล่งผลิตงานหัตถกรรมทั้ง 5 ประเภทในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ข้อมูลจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 พ.ศ.2542 (ทรงศักดิ์, 2547: 8)

ประเภทผลิตภัณฑ์	จำนวนผู้ผลิต
ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า	212
กระดาษสา และผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา	83
จักสาน จากไม้ไผ่ หวาย และเส้นใยพืช	35
เครื่องปั้นดินเผา และเซรามิก	82
ไม้แกะสลัก และผลิตภัณฑ์จากไม้	103

¹⁴

ประเภทผ้า แหล่งฝ้ายที่นำเข้ามา เทคโนโลยีการทอ การย้อม เครื่องจักสาน มี 5 เทคนิค คือ จัก ถัก เย็บ สาน ทอ

ประเภทผลิตภัณฑ์	จำนวนผู้ผลิต
เครื่องเงิน	22

ทำให้ทราบจำนวนผู้ประกอบการ ณ เวลานั้น ในการวิจัยได้เน้นการระบุปัญหาของแหล่งอุตสาหกรรมที่ผู้ประกอบการมีทั้งแบบกลุ่ม แบบเดี่ยวหรืออิสระ และมูลนิธิ ส่วนใหญ่แบ่งตามกลุ่มชุมชน ซึ่งพบว่าให้ผลตอบแทนน้อยกว่าแบบเดี่ยว ปัญหาที่พบ คือ

- มีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากเป็นงานพื้นบ้านที่สืบทอดต่อกันมา
- ขาดแรงงาน ค่าจ้างเริ่มสูงขึ้น
- เครื่องมือ อุปกรณ์และเทคโนโลยีไม่ทันสมัย
- คุณภาพสินค้าไม่สม่ำเสมอ
- สมาชิกขาดทักษะฝีมือในการผลิต ขาดแคลนช่างฝีมือ
- บางหน่วยกำลังการผลิตไม่เพียงพอ ขาดแรงงานในบางช่วง และจากอัตราค่าแรงงานที่สูงขึ้น ทำให้คนไปทำงานอื่น ไม่สนใจงานหัตถกรรม
- ขาดอุปกรณ์การผลิต วัตถุดิบมีแนวโน้มจะขาดแคลน และราคาสูงขึ้นในอนาคต ต้องนำเข้าวัตถุดิบบางอย่างจากต่างประเทศ ทำให้ต้นทุนสูง ทำให้สินค้าสำเร็จรูปนำเข้าได้รับความนิยมนมากกว่า
- ขาดการสร้างงานเชิงศิลปะ อัตลักษณ์ ทำให้เกิดการเลียนแบบงานกันมาก ผลิตภัณฑ์ไม่มีเอกลักษณ์ สินค้าเหมือนกัน ตั้ราคาเกิน เกินความต้องการของตลาด
- สินค้าล้นตลาด การแข่งขันสูง
- งานหัตถกรรมมีลักษณะเป็นสินค้าแฟชั่น มีพลวัตสูง คนสนใจความแปลกใหม่ ความประณีต การแข่งขันและการปรับตัวจึงสูงตามไปด้วย
- เทคโนโลยีไม่ถึง ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่มีคุณภาพ การผลิตไม่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนปัญหาด้านมลภาวะ ที่เกิดจากข้อจำกัดของเทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น การเผาไฟอ่อน การย้อมผ้าด้วยสีเคมี
- ผลิตเป็นรายได้เสริมจึงมีปัญหาผลิตไม่ต่อเนื่อง ควบคุมปริมาณการผลิตไม่ได้
- ปัญหาอื่นๆ เช่น สัตว์รบกวน ชุมชนแหล่งวัตถุดิบไม่ยินยอมให้ตัดไม้ การเก็บรักษาวัตถุดิบในฤดูฝน สมาชิกขาดความสนใจในผลิตภัณฑ์ ขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน ผลิตภัณฑ์ถูกลอกเลียนแบบสุขภาพและผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม

ปัญหาที่พบทั้งหมดนี้ สามารถนำมาพัฒนาประเด็นในการทำแบบสอบถามปลายปิดโดยใช้ Application เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจำนวนมากได้ง่ายขึ้น

แนวคิดของการทำงานแบบมีส่วนร่วมได้ถูกนำมาปรับใช้ในกระบวนการออกแบบและวางแผนการดำเนินงาน โดยเน้นให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้ง 4 อำเภอ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจออกแบบ และ วางแผนการดำเนินงาน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ต่อไป

2.6 แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs)

การพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อทรัพยากรโลกเป็นอย่างมาก เมื่อปี 2543 ประเทศไทยและประเทศต่างๆทั่วโลก รวม 189 ประเทศจึงรวมตัวกันในการประชุมองค์การสหประชาชาติที่มหานครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา และเห็นพ้องต้องกันในการตั้งเป้าหมายการพัฒนาทั้งในระดับชาติและระดับสากลที่ทุกประเทศ

จะดำเนินการร่วมกันให้ได้ภายในปี 2558 โดยเป้าหมายดังกล่าวเรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ หรือ Millennium Development Goals (MDGs) อันประกอบด้วย 8 เป้าหมายหลัก คือ 1. ขจัดความยากจน และความหิวโหย 2. ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา 3. ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและ บทบาทสตรี 4. ลดอัตราการตายของเด็ก 5. พัฒนาสุขภาพของสตรีมีครรภ์ 6. ต่อสู้กับโรคเอดส์ มาลาเรีย และ โรคสำคัญ อื่นๆ 7. รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และ 8. ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาใน ประชาคมโลก

ระยะเวลา 15 ปีผ่านมา เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษทั้ง 8 ข้อ กำลังจะสิ้นสุดลง โดยประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในหลายประเทศ จากการประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยสามัญ ครั้งที่ 70 (The 70th Session of the United Nations General Assembly) เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2558 ณ สำนักงานใหญ่ สหประชาชาติ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ.2030 (The 2030 Agenda for Sustainable Development) ซึ่งเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนา องค์การสหประชาชาติ จึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาขึ้นใหม่โดยอาศัยกรอบความคิดที่มองการพัฒนาเป็นมิติ (Dimensions) ของ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน เรียกว่า **เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs)** ซึ่งจะใช้เป็นทิศทางการพัฒนาตั้งแต่เดือนกันยายน ปี 2558 ถึงเดือนสิงหาคม 2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี โดยประกอบไปด้วย 17 เป้าหมายคือ

ภาพที่ 2.1 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

1. ขจัดปัญหาความขาดแคลนในทุกรูปแบบ ทุกพื้นที่
2. ขจัดปัญหาความอดอยาก เกิดความปลอดภัยด้านอาหาร พัฒนาด้านโภชนาการ ส่งเสริม การเกษตรที่ยั่งยืน
3. สร้างเสริมคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่คนทุกวัย
4. ระบบการศึกษามีคุณภาพและครอบคลุม ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. มีความเสมอภาคทางเพศส่งเสริมความสามารถของเพศหญิง
6. การจัดการที่ยั่งยืนเกี่ยวกับระบบน้ำและสุขอนามัยในทุกพื้นที่

7. มีความสามารถในการเข้าถึงระบบพลังงานในรูปแบบต่างๆ
8. ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและครอบคลุมในทุกพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการจ้างงาน
9. พัฒนาระบบสาธารณสุขปโภค ระบบอุตสาหกรรมที่ยั่งยืน รวมถึงนวัตกรรม
10. ส่งเสริมความเสมอภาคเท่าเทียมกันของทุกประเทศ
11. สร้างความปลอดภัย ความเท่าเทียมกัน และความยั่งยืนให้แก่เมืองต่างๆ รวมถึงประชากร
12. มีระบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน
13. มีมาตรการที่เข้มงวดในการจัดการกับภาวะทางอากาศและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น
14. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างรู้คุณค่า
15. ป้องกัน ปรับปรุง และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในระบบนิเวศอย่างยั่งยืน จัดการกับปัญหาความแห้งแล้ง
16. ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุข ความยุติธรรม การพัฒนาที่ครอบคลุมทุกพื้นที่
17. สร้างพันธมิตรและความร่วมมือในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืน 5 องค์ประกอบ

1. ประชาชน : ขจัดปัญหาความยากจนและความหิวโหย
ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
2. ความมั่งคั่ง : ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีสอดคล้อง
กับธรรมชาติ
3. โลก : ปกป้องดูแลโลก ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพภูมิอากาศ
เพื่อคนรุ่นหลัง
4. สันติภาพ : การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
5. หันส่วนความร่วมมือ : ร่วมมือและดำเนินการตามวาระ
การพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับโลก

ภาพที่ 2.2. ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประเทศไทยมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนมาโดยตลอด เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ SDGs เป็นประเด็นที่สำคัญที่ถูกหยิบยกนำมาใช้ในการวางทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) เพื่อให้ทุกภาคร่วมสร้างสังคมที่เป็นสุข ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ขจัดปัญหาความยากจน ส่งเสริมการเป็นเศรษฐกิจสีเขียว มีการผลิตและบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมโดยมีภาคส่วนต่างๆ ให้ความสนใจและนำแนวทางไปดำเนินงานมากขึ้น¹⁵

2.7 แนวคิดการเสริมสร้างศักยภาพ (Capacity Building)

ความหมายของการสร้างศักยภาพ คำว่า ศักยภาพ แปลมาจากคำว่า capacity ในภาษาอังกฤษ ซึ่ง Macmillan Dictionary ให้ความหมายของ capacity ไว้ 3 ความหมาย คือ 1) ปริมาณของสิ่งใด ๆ ที่สามารถบรรจุในภาชนะ หรือจำนวนคนซึ่งห้องนั้นมีที่นั่งให้ 2) ปริมาณของสินค้าที่บริษัทสามารถผลิต หรือปริมาณของงานที่สามารถทำได้ และ 3) ความสามารถในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

Stoll et al.¹⁶ กล่าวว่า ศักยภาพ เป็นการผสมผสานของแรงจูงใจ ทักษะ การเรียนรู้เชิงบวก เจื้อนไข และวัฒนธรรมขององค์กร และโครงสร้างพื้นฐานในการสนับสนุน ที่มีความสลับซับซ้อน เพื่อให้บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชนสถานศึกษาโดยรวม (whole school communities) และระบบสถานศึกษา มีพลังอำนาจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ที่ยั่งยืนตลอดระยะเวลา

การเสริมสร้างศักยภาพ (Capacity Building) เป็นแนวคิดที่มีบทบาทในรอบ 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา และได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในสิบของการพัฒนาในระดับสากลทั่วโลกที่ได้รับการสนับสนุนจาก องค์กรสหประชาชาติในการพัฒนาสังคมและการพัฒนาชนบท แนวคิดดังกล่าวเดิมมีที่มาจากเรื่อง การพัฒนา ศักยภาพ (Capacity Development) ที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ.1992 ต่อมาได้มีการพัฒนา กลายมาเป็นการเสริมสร้างศักยภาพ แนวคิดการเสริมสร้างศักยภาพถูกนำมาใช้ในการประเมินผลของ ผลกระทบของการดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากสหประชาชาติ สำหรับการประเมินผลเหล่านี้ถูกนำออกมาเผยแพร่โดยหน่วยงานสหประชาชาติด้านเศรษฐกิจและสังคม (UN Department of Economic and Social Affairs) และกลายเป็นประเด็นในส่วนของกรอบทบทวนนโยบายของการดำเนินการ และทุกกิจกรรมการพัฒนาในระบบสหประชาชาติ (UN Publications) โดยมีการเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพ ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่นั้นมา การเสริมสร้างศักยภาพได้กลายเป็นแนวคิดสำคัญหลักในระดับโลก และในระดับภูมิภาครวมทั้งชุมชนในแทบทุกมิติ และใช้เป็นแนวทางตั้งแต่การพัฒนานโยบายแผนงาน หรือแผนการดำเนินการ องค์กร ตัวบุคคล ทรัพยากร และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ได้มีการนำแนวทางการพัฒนาศักยภาพเข้าไปใช้ในการวางแผนการมีส่วนร่วมในทุกมิติ ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพที่เน้นสิ่งที่มีอยู่และเป็นองค์ประกอบที่เหมาะสมให้สามารถใช้เป็นสิ่งที่ต่อยอดจาก สิ่งที่มีอยู่โดยไม่ต้องสร้างสิ่งใหม่ที่ยังไม่มีข้อพิสูจน์ หรือที่ต้องใช้เวลานานน่าจะเป็นต้นทุนที่เหมาะสม โดยเฉพาะด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์¹⁷

คำว่า “การสร้างศักยภาพ (capacity building)” เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลสามารถปฏิบัติงานตามหน้าที่ได้ดีขึ้น ทั้งในฐานะบุคคลโดยการปรับปรุงทักษะทางเทคนิค (technical skills) และหรือความเข้าใจวิชาชีพ (professional understanding) หรือในฐานะกลุ่มบุคคลในการปรับกิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน การสร้างศักยภาพเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลที่นำไปสู่สมรรถนะ (performance) ที่

¹⁶ Stoll, L., Bolam, R., McMahon, A., Thomas, S., Wallace, M., Greenwood, A. & Hawkey, K. (2006). Professional learning communities: Source materials for school leaders and other leaders of professional learning. London: Innovation Unit, DfES, NCSL and GTC.

¹⁷ CCWA. (2014). What is Community Capacity Building? Retrieved August 31,2014, from Web Site: <http://www.CCWA-Online.org.uk>

เพิ่มมากขึ้น แสดงให้เห็นว่า การสร้างศักยภาพไม่ใช่เหตุการณ์ (event) แต่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง (continuous process)¹⁸

จากแนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพและการเสริมสร้างศักยภาพที่เป็นแนวคิดสำคัญได้ให้ความหมายของการเสริมสร้างศักยภาพไว้ ดังนี้

UNDP หรือ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของ การเสริมสร้างศักยภาพว่า หมายถึง "การสร้างสภาพแวดล้อมที่ทำให้เกิดความเหมาะสมหรือเอื้อต่อนโยบาย และกรอบแนวทางด้านกฎหมาย การพัฒนาเชิงสถาบันรวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งของผู้หญิง) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบการบริหารจัดการ นอกจากนี้ การเสริมสร้างศักยภาพนั้น เป็นการสร้างขีดความสามารถที่ต้องอาศัยการดำเนินการเป็นระยะยาว เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ที่ผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดต้องมีส่วนร่วม (UNDP defined Capacity Building as "the creation of an enabling environment with appropriate policy and legal frameworks, institutional development, including community participation (of women in particular), human resources development and strengthening of managerial systems, adding that, UNDP recognizes that capacity building is a long-term, continuing process, in which all stakeholders participate (ministries, local authorities, non-governmental organizations and water user groups, professional associations, academics and others". (citation: UNDP)¹⁹

สรุปความหมายของศักยภาพ หมายถึง ความสามารถสูงสุดในการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เป็นอยู่ศักยภาพจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้การทำงานสำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ

ลองแมน²⁰ ให้ความหมายศักยภาพว่า หมายถึง คลังความสามารถของบุคคลที่ซ่อนเร้นอยู่ในตน หากมีการกระตุ้นจากบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมจะสามารถแสดงพลังหรือความสามารถที่มีอยู่ออกมาใช้ได้ หรือยบยั้งพลังที่มีอยู่มิให้บังเกิดขึ้น

วิคทอรีน นิเฟลด์ท์²¹ ให้ความหมายศักยภาพว่า หมายถึง พลัง หรืออำนาจที่มีอยู่ในบุคคลซึ่งสามารถดึงออกมาใช้หรือแสดงออกมาได้หากได้รับการกระตุ้นจากภายนอก

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการและจากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปความหมายของศักยภาพได้ว่าศักยภาพ หมายถึง คุณสมบัติหรือองค์ประกอบของสิ่งใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นของบุคคล กลุ่ม องค์กร และชุมชน อันนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถ และเสริมความสามารถในการพัฒนาตนเองและพัฒนาเพื่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์ต่าง ๆ การเสริมสร้างศักยภาพก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ ดังนี้

¹⁸ Breen R, Luijckx R. 2004a. Social mobility in Europe between 1970 and 2000. See Breen 2004.

¹⁹ มณทิรา ยืนนาน. (2544) ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในการส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

²⁰ (อ้างใน) สุธัญญา ทองวิชิต. (2545). ศักยภาพการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว: ศึกษากรณีตำบล บางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

²¹ (อ้างใน) สุธัญญา ทองวิชิต. (2545) เรื่องเดียวกัน

1. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยพัฒนาคุณภาพ และวิธีการทำงานของบุคคล ทำให้บุคคลมีสมรรถภาพในการการดำเนินงาน มีความรู้เพิ่มขึ้น เข้าใจบทบาทหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ไขข้อบกพร่องให้ดีขึ้น

2. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยทำให้เกิดการประหยัดเวลา และลดความสูญเสียเปล่าทางการดำเนินงาน เพราะบุคคลที่ได้รับการพัฒนาจนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพนั้นย่อมไม่ทำสิ่งใดผิดพลาดง่าย ๆ สามารถใช้ทรัพยากรการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทำการการดำเนินงานด้านการ พัฒนาได้ผลเต็มที่และตรงตามจุดประสงค์ ส่วนด้านการพัฒนาก็มีความรู้ความสามารถตามเกณฑ์ที่กำหนด

3. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยทำให้บุคคลได้เรียนรู้งานในหน้าที่ได้เร็วขึ้น โดยเฉพาะ อย่างยิ่งบุคคลที่เพิ่งได้รับการเรียนรู้ในการดำเนินการใหม่

4. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยแบ่งเบาหรือลดภาระหน้าที่ของรัฐ หรือการดำเนินการต่าง ๆ เพราะบุคคลที่ได้รับการพัฒนาอย่างดีและอย่างต่อเนื่อง จะมีความเข้าใจงาน การการดำเนินงาน และงานอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

5. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยกระตุ้นให้บุคคลปฏิบัติงานเพื่อความก้าวหน้าในชุมชน การงาน กล่าวคือ ทำให้บุคคลทุกคนมีโอกาสพัฒนาและชุมชนก้าวหน้าไปสู่สถานภาพที่ดีขึ้น

6. การเสริมสร้างศักยภาพ ช่วยทำให้บุคคลเป็นบุคคลที่ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งในด้านความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ รวมทั้งหลักการปฏิบัติงานและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

การเสริมสร้างศักยภาพเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินการใด โดยเฉพาะการดำเนินการร่วมกันที่ผ่านมา การดำเนินการที่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพได้รับการยอมรับในวงกว้างกรอบ แนวคิดทั่วไปในการดำเนินการสามารถปรับประยุกต์ได้หลากหลาย อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้จะถูก เน้นนำไปใช้โดยการพัฒนาความร่วมมือกับชุมชน และการดำเนินการด้านที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร จัดการในระดับต่าง ๆ ของการจัดการสิ่งแวดล้อม ในระดับประเทศและภูมิภาค เนื่องจากการให้ ความสำคัญในกระบวนการพัฒนาศักยภาพตัวเองจากการที่บุคคลมีบทบาทในการเป็นเจ้าของท้องถิ่น และเจ้าของกระบวนการและความร่วมมือที่การสนับสนุนการพัฒนา การเสริมสร้างศักยภาพเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาขององค์กร เนื่องจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระบวนการสร้างเสริมและสกัดเอาสิ่งที่บุคคลมี การ สร้างความเข้าใจและการเตรียมทักษะ รวมทั้งการเข้าถึงข้อมูลความรู้และการฝึกอบรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้สามารถที่จะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังมีการส่งเสริมการเกิดขึ้นของ สภาพแวดล้อมโดยรวม เป็นแนวนโยบายที่มักสื่อถึงการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การพัฒนาศักยภาพนั้นสามารถดำเนินการได้อีกหลากหลายมิติ การเสริมสร้าง ศักยภาพยังเรียกว่าการพัฒนาศักยภาพเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาทั้ง ความคิด การดำเนินการ และทักษะที่ มุ่งเน้นการทำความเข้าใจ ขจัดปัญหาอุปสรรคที่ยับยั้ง บุคคลไม่ ว่าจากการดำเนินการของรัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ(NGOs) ให้ ตระหนักถึงเป้าหมายของพวกเขาในการพัฒนา ในขณะที่ความจำเป็นในการเพิ่มขีดความสามารถก็ จะเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะช่วยให้พวกเขาเพื่อให้บรรลุผล และเกิดความยั่งยืน

การสร้างขีดความสามารถ หรือการเสริมสร้างศักยภาพ ปรากฏออกมาในพจนานุกรม ของการพัฒนา ระหว่างประเทศในช่วงทศวรรษที่ 1990 และในทุกวันนี้ "การเสริมสร้างศักยภาพ" รวมอยู่ในทุกโครงการของ การดำเนินการโครงการต่าง ๆ ขององค์การระหว่างประเทศที่ส่วนใหญ่ที่ทำงานในการพัฒนา ธนาคารโลก (World Bank) องค์การสหประชาชาติ (UN) และองค์กรที่ไม่ใช่ ภาครัฐ (เอ็นจีโอ) ผ่านพันธะที่เพิ่มขึ้นใน การโต้เถียงความหมายที่แท้จริงของการสร้างขีดความสามารถ หรือการเสริมสร้างศักยภาพแล้ว และเข้าใจว่า เป็นมิติหนึ่งของการเสริมสร้างทักษะ ความสามารถและความสามารถของผู้คน และชุมชนในการพัฒนาสังคม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources development)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) หมายถึง การพัฒนากำลังคน (Manpower Development) โดยส่วนมากมักดำเนินการโดยการพัฒนาและฝึกอบรมบุคลากรที่ถือว่าเป็น ทรัพยากรมนุษย์ ทั้งนี้ผ่านกระบวนการในการพัฒนาและส่งเสริมให้บุคลากรมี ความรู้ความสามารถ ความ เข้าใจ มีทักษะในการปฏิบัติงาน ตลอดจนมีทัศนคติและพฤติกรรมที่ดี เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการทำงานที่ดี ขึ้นในปัจจุบันและอนาคต การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญประการหนึ่งในการบริหารเพื่อให้ ประสบความสำเร็จ และเป็นสิ่งที่ผู้บริหารไม่สามารถมองข้ามได้ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลมีผลอย่างมากต่อ ความสำเร็จขององค์กรสมัยใหม่ โดยให้มีการดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีขั้นสูง เชื่อกันว่า การดำเนินการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของทางปฏิบัตินั้น ควรจะเริ่มตั้งแต่ เมื่อพนักงาน เหล่านั้น เริ่มเข้ามาทำงานที่ผ่านการปฐมนิเทศ (Orientation) และจะต้องดำเนินการพัฒนาอีก ต่อไปเรื่อย ๆ ตลอดเวลา ส่วนการฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ความรู้ และความชำนาญ เพื่อ เสริมสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในปัจจุบัน ซึ่งอาจรวมทั้งการ เตรียมให้ผู้ปฏิบัติงานที่มีความพร้อมที่จะเลื่อนขั้นไปดำรงตำแหน่งสูงขึ้นในงานที่มีลักษณะอย่างเดียวกันด้วย ด้านการพัฒนา หมายถึง การให้เกิดความเจริญก้าวหน้า หรือความสำเร็จในการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ทั้งโดยการเรียนรู้ในทางตรงและทางอ้อม และเรียนรู้จากประสบการณ์หรือการให้คำปรึกษา แนะนำสอนงาน หรือโดยวิธีอื่นซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้ปฏิบัติงาน และต่อองค์กร จากแนวความคิดดังกล่าวทำให้มิติของการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ให้นิยามการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า หมายถึง การดำเนินการให้บุคคลได้รับ ประสบการณ์ และการเรียนรู้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อที่จะนำเอามาปรับปรุงความสามารถในการ ทำงานโดยวิธีการ 3 ประการ คือ

1. การฝึกอบรม (Training) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับ งานที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน (present job) เป้าหมาย คือการยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะของพนักงานในขณะนั้น ให้สามารถทำงานในตำแหน่งนั้น ๆ ได้ ซึ่งผู้ที่ผ่านการ ฝึกอบรมไปแล้วสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที

2. การศึกษา (Education) เป็นวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรง เพราะการให้ การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทักษะ ทัศนคติ ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถ ในการ ปรับตัวในทุก ๆ ด้านให้กับบุคคล โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับงานของพนักงานในอนาคต (future job) เพื่อเตรียมพนักงานให้มีความพร้อมที่จะทำงานตามความต้องการของ องค์กรในอนาคต

3. การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการปรับปรุงองค์กรให้มี ประสิทธิภาพ เป็น กิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ได้มุ่งตัวงาน (not focus on a job) แต่มีจุดเน้น ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตามที่องค์กรต้องการ และพร้อมที่จะปฏิบัติงานกับองค์กรในอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี รวมทั้งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

2.8 การพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Development Capacity Building)

การพัฒนาศักยภาพ เป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาทั้งความคิดและแนวทางการปฏิบัติที่ มุ่งเน้นการทำความเข้าใจปัญหา และอุปสรรคที่ยับยั้งการดำเนินการของรัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรที่ไม่ใช่ ภาครัฐ หรือที่รู้จักกันในนาม NGOs จากการตระหนักถึงเป้าหมายในการ ดำเนินการในการพัฒนาว่า สิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้เกิดบรรลุเป้าหมาย และการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้น คือการเพิ่มความสามารถในการที่จะให้ ชุมชนได้มีความสามารถบรรลุการพัฒนา การเสริมสร้างศักยภาพอาจดำเนินการในระดับต่าง ๆ ดังนี้ คือ

การเสริมสร้างศักยภาพในระดับบุคคล การเสริมสร้างศักยภาพในระดับบุคคลต้องมีการ พัฒนาของเงื่อนไขที่ให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนสร้างและเสริมสร้างความรู้ที่มีอยู่และทักษะ นอกจากนี้การ เสริมสร้างศักยภาพยังช่วยสร้างเงื่อนไขที่จะช่วยให้บุคคลที่จะมีส่วนร่วมใน “กระบวนการของการ เรียนรู้และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง”

การเสริมสร้างศักยภาพระดับสถาบัน การเสริมสร้างศักยภาพในระดับสถาบันควรมีส่วน รวมช่วยเหลือการเสริมสร้างศักยภาพสถาบันที่มีอยู่ก่อนในประเทศกำลังพัฒนา แทนการสร้าง สถาบันใหม่ การเสริมสร้างศักยภาพโครงสร้างองค์กร และการเสริมสร้างศักยภาพวิธีการที่มี ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ

การเสริมสร้างศักยภาพระดับสังคม บทเรียนการพัฒนาในอดีตที่สอนให้เราเรียนรู้และตระหนัก ว่า การพัฒนานั้นจำเป็นจะต้องให้ บุคคลในพื้นที่เข้าร่วมและพัฒนาทุกชุมชนมีต้นทุนมนุษย์ และ ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่สามารถ นำมาพัฒนา และต่อยอดการพัฒนาต้องอาศัยระยะเวลาที่ ยาวนาน แต่นั่นจะเป็นการสร้างความยั่งยืน และเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม การเสริมสร้าง ศักยภาพคงไม่ต่างอะไรจากแนวคิด ที่ว่า” เราจะสอนให้คนในชุมชนจับปลาเป็น หรือเราจะจับปลาไป ให้คนในชุมชนแทน”

นอกจากนี้ยังมีแนวทางในการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ โดยนำเอาหลักการที่ ดำเนินการด้าน การพัฒนาศักยภาพชุมชน (Community Capacity Building) มาใช้ เพราะ สิ่งหนึ่งที่พบมากในการเสริมสร้าง ศักยภาพ คือ การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนโดยทั่วไป ศักยภาพชุมชน (Community Capacity Building) จะ ประกอบด้วยมิติดังต่อไปนี้

1. มิติด้านชุมชน (Community domain) ซึ่งประกอบด้วย พลังอำนาจในชุมชน ประวัติศาสตร์ข้อมูลชุมชน ความขัดแย้งในชุมชน ภาวะผู้นำการมีส่วนร่วม

2. มิติด้านสถาบัน (Institutional domain) ประกอบด้วยด้านอิทธิพลของสถาบัน บทบาท ทรัพยากรของสถาบัน นโยบายยุทธศาสตร์ การตอบสนอง
3. มิติด้านการเชื่อมโยง (Linking domain) ประกอบด้วยเครือข่ายระหว่างองค์กร ทั้งที่อยู่ใน ระบบและนอกระบบ ปฏิสัมพันธ์ การร่วมมือ การตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน
4. มิติด้านการเรียนรู้ (Knowledge domain) ประกอบด้วย ปฏิบัติการในเชิงวิพากษ์ ความตระหนักถึงพลังอำนาจ กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ตรงกับความต้องการ ของชุมชน
5. มิติด้านทักษะและความสามารถ (Skills and abilities domains) ประกอบด้วยด้าน ภาวะผู้นำ ความเชื่อถือได้ ความสามารถในการแก้ไขปัญหา
6. มิติด้านการถ่ายโอนทรัพยากร (Resource Transfer domain) ประกอบด้วย การเคลื่อนย้ายทรัพยากร

นอกจากนี้ การเสริมสร้างศักยภาพโดยการผ่านการฝึกอบรมสามารถช่วยเสริมสร้างค่านิยม และทัศนคติเกี่ยวกับการปฏิบัติ ค่านิยมและทัศนคติเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และยากแก่การให้หรือเปลี่ยนการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบอาจช่วยได้ในระดับหนึ่งแม้ไม่ทั้งหมดแต่ก็ควรดำเนินการ ดังนั้น การเสริมสร้างศักยภาพจึงหมายถึงความรวมถึงการปรับเปลี่ยนค่านิยมในการทำงานด้วย อีกทั้งในการทำงาน ปัญหาในการบริหารงานที่มักจะพบเสมอในองค์กรจะสามารถจะลดลงหรือแก้ไขได้ด้วยการฝึกอบรม อาทิ การทำงานล่าช้า ขาดประสิทธิภาพ มาสาย เปลี่ยนงาน ขาดงานเป็นอาเจินต์ ขวัญกำลังใจต่ำ ความสูญเสีย สามารถจะแก้ไขได้ด้วยการฝึกอบรม สิ่งเหล่านี้เรายอมรับกันว่า เป็นการเสริมสร้างศักยภาพการทำงาน หรือทรัพยากรมนุษย์จากการใช้ปัญหาเป็นตัวตั้งหรือที่เรียกกันว่า Problems –Based Capacity Building

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปาริชาติ อ่อนทิมวงศ์ งานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์แผนที่วัฒนธรรมเพื่องานด้านการพัฒนาเมืองกรณี iDiscover City Walks Application” วัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อศึกษาการประยุกต์แผนที่วัฒนธรรมเพื่องานด้านการพัฒนาเมือง กรณีศึกษา iDiscover City Walks Application และเพื่อศึกษารายละเอียดขั้นตอนในระยะปฏิบัติการของการจัดทำเส้นทางเดินเท้า iDiscover City Walks โดยใช้การดำเนินงานบริเวณย่านเมืองเก่าลำปางเป็นกรณีศึกษา ผลการดำเนินงานพบว่า แผนที่วัฒนธรรม(Cultural Mapping) และ Cultural Diversity Lens “แผนที่วัฒนธรรม” เป็นเครื่องมือที่ถูกนำไปใช้ในหลากหลายวัตถุประสงค์ แต่ภายใต้กรอบ การทำงานด้านการพัฒนาเมือง แผนที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการปกป้องรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Safeguard Cultural Diversity) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการรับรู้อัตลักษณ์ของเมือง ซึ่งเป็นผลจากการที่ชาวเมืองเข้าไปมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม ผู้คนจึงเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของตน อีกทั้งยังส่งเสริมความตระหนัก ถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในเมือง ซึ่งความตระหนักดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจและคุณค่าร่วม (Core Value) ในการปกป้องรักษาจารีต ประเพณี วัฒนธรรม และ ทรัพยากรของเมือง นับเป็นมิติหนึ่งของการพัฒนาเมืองที่นำไปสู่เป้าหมายเมืองสุขภาวะ

การศึกษาเกิดขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ/ความจำเป็นของการพัฒนาเมือง โดยการปกป้องรักษามรดกของเมือง โดยเลือกศึกษาการประยุกต์เครื่องมือแผนที่วัฒนธรรม ภายใต้ ฐานที่รองรับ (Platform) แผนที่และชุดข้อมูลที่เป็นแอปพลิเคชัน (Application) บนโทรศัพท์มือถือ ได้แก่ iDiscover City Walks Application ที่ดำเนินการโดยกลุ่มองค์กรเพื่อสังคมที่ใช้ชื่อว่า “Urban Discovery” ในเขตบริหารพิเศษฮ่องกง โดยมี Dr.Ester Van Steekelenburg เป็นผู้ก่อตั้ง และได้ริเริ่มดำเนินการจัดทำเส้นทางเดินเท้า iDiscover City Walks ในประเทศไทย โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญ 3 ประการได้แก่

1. แผนที่วัฒนธรรมส่วนใหญ่ถูกสร้างและนำไปใช้โดยคนนอก จึงเกิดช่องว่าง/รอยต่อของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานในระยะต่างๆ
2. กรณีที่แผนที่ทางวัฒนธรรมถูกดำเนินงานโดยคนนอก ต้องพิจารณาคนใช้ประโยชน์ โดยอาจใช้วิธีการหรือรูปแบบการคืนข้อมูล เพื่อให้นำไปสู่การหารือ หรือหาทางออกในประเด็นต่างๆ ร่วมกัน
3. การพิจารณาถึงฐานที่รองรับแผนที่และ ข้อมูล(Platform) ให้เหมาะสมกับงบประมาณ ผู้ใช้งาน และผู้ปฏิบัติงานในการแก้ไข ปรับปรุง ให้มีความทันสมัยอยู่เสมอ

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการ“การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)” ดำเนินงานโดยความร่วมมือจากคณาจารย์จากคณะ/สาขาต่างๆ ได้แก่ คณะวิจิตรศิลป์ สาขาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันวิจัยสังคม ศูนย์บริหารงานวิจัย สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยเลือกดำเนินการในพื้นที่ 4 อำเภอเป็นพื้นที่นำร่อง และเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การขยายผลให้ครอบคลุมต่อไปในระยะยาว ซึ่งได้แก่ 1.) อำเภอเมือง 2.)อำเภอพร้าว 3.)อำเภอหางดง 4.)อำเภอสันกำแพง

กลไกการทำงานนั้นอาศัยรูปแบบทั้งการทำงานในเชิงโครงสร้างได้แก่ การขับเคลื่อนผ่านผู้บริหารที่สนใจและอยู่ในบทบาทความรับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน สังคม ได้แก่ รองอธิการบดีฝ่ายบริการวิชาการและรับใช้สังคม ผอ.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผอ.ศูนย์บริหารงานวิจัย และคณาจารย์ที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นผู้มีบทบาทและให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้โดยตรงได้แก่ ท่านคณบดีคณะวิจิตรศิลป์ ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงบุคลากรจากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องได้ แก่นักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม สถาบันวิจัยสังคม และ ศูนย์บริหารงานวิจัย ในการมาร่วมออกแบบและ วางแผนการดำเนินงานที่จะนำไปสู่ การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ในรูปแบบและแนวทางที่เหมาะสม โดยการทำงานในประเด็นนี้ เป็นประเด็นที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์เชิงรุกของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในประเด็นล้านนาสร้างสรรค์

Roadmap ยุทธศาสตร์ 5 ปี แผนพัฒนาฯ ระยะที่ 12

ผลจากการสร้างทีมที่มีความหลากหลายของความคิด นำมาสู่การออกแบบแผนปฏิบัติงานร่วมกันใน 4 พื้นที่ โดยมีกระบวนการกระจายความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดการทำงานครอบคลุมพื้นที่ ที่มีความต่างทั้งในเชิงบริบท สภาพพื้นที่ ฐานกลุ่มคน แต่กลไกการทำงานสำคัญที่จะเป็นจุดร่วม เพื่อให้เกิดการทำงานที่รวดเร็ว กระชับ และตอบโจทย์การเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ได้แก่ การพัฒนาเครื่องมือในการทำงาน ได้แก่ การเลือกใช้

Application ผ่านมือถือ เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามในเรื่องของ การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม ที่สามารถใช้งานได้จริง และเกิดผลต่อการพัฒนาและ การเปลี่ยนแปลง โดยมีรายละเอียดของกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

3.1 วิธีการเก็บและบันทึกข้อมูล

3.1.1 กระบวนการออกแบบสอบถามและจัดทำแอปพลิเคชัน

3.1.2 กระบวนการดำเนินงานในระดับพื้นที่เป้าหมาย

3.1.3 การประมวลผลข้อมูลเพื่อการขับเคลื่อน

3.2 การจัดฝึกอบรมในระดับจังหวัด และ ระดับอำเภอ

3.3 ผู้เกี่ยวข้องหรือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3.1 วิธีการเก็บและบันทึกข้อมูล

โดยกระบวนการวิจัยในเรื่องของการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ สามารถจำแนกตามกระบวนการได้ 3 ขั้นตอนในช่วงของการจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เกิดผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ดังตารางต่อไปนี้

Input	process	Output	Outcome	impact
แผนที่ทางวัฒนธรรม	-ออกแบบสอบถาม -จัดทำแอปพลิเคชัน	แอปพลิเคชันเก็บข้อมูล	เป็นต้นแบบใช้กับพื้นที่อำเภอต่าง ๆ	เกิดการขยายพื้นที่ทางวัฒนธรรม
	-ประสานงานกับ ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ -คัดเลือกเยาวชนที่ สามารถดำเนินการได้	ได้ผู้จัดเก็บข้อมูล	เยาวชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์	เกิดความรักและหวงแหนในงานหัตถกรรม
	การประมวลผล	-แยกประเภทหัตถกรรม -ลำดับชั้นของช่างฝีมือ -ได้ข้อมูลเชิงสถิติ	ความยั่งยืนของการผลิตงานหัตถกรรม	ให้การช่วยเหลือช่างผู้ประกอบการในระดับต่าง ๆ

ทั้งนี้มีรายละเอียด 3 ขั้นตอนที่สำคัญได้แก่

3.1.1 กระบวนการออกแบบสอบถามและจัดทำแอปพลิเคชัน

3.1.2 กระบวนการดำเนินงานในระดับพื้นที่เป้าหมาย

3.1.3 การประมวลผลข้อมูลเพื่อการขับเคลื่อน

1. กระบวนการออกแบบสอบถามและจัดทำแอปพลิเคชัน

การประชุมคณะนักวิจัย เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม ประเด็นหลักในการตั้งคำถาม ร่วมกันพัฒนาคำถาม แจกแจงประเด็นคำถามให้เป็นประเด็นย่อย พร้อมกำหนดคำตอบที่ชัดเจน ให้เป็นคำถามปลายปิด เพื่อสะดวกในการเก็บข้อมูล และการประมวลผล ตลอดจนกำหนดวิธีการใช้เครื่องมือ เทคนิคในการเก็บข้อมูลสำหรับถ่ายทอดสู่เยาวชนในแต่ละพื้นที่และชุมชน

1.1 การออกแบบสอบถาม

แบบสอบถามด้านงานหัตถกรรม และงานศิลปะพื้นบ้าน มีคำถามที่ต้องการเป็น 2 ระยะ คือ ระยะต้น ดำเนินการโดยเยาวชน ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐาน ตำแหน่งที่ตั้ง ภาพถ่ายผลงานหัตถกรรม แหล่งวัตถุดิบ นำไปสู่ การเก็บข้อมูลเชิงลึกในระยะที่ 2 เพื่อประเมินผลการสำรวจ จัดกลุ่ม เพื่อค้นหา Strong presence of practicing groups and professional communities ซึ่งเป็น 1 ในเกณฑ์ที่จะนำไปสู่เมืองสร้างสรรค์ของ ยูเนสโกต่อไป โดยตัวอย่างแบบสอบถามมีดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การเก็บข้อมูลโดยกลุ่มเยาวชน

1. ข้อมูลทั่วไป เช่น ชื่อสกุล ที่อยู่ อายุ ลักษณะการผลิต
2. GPS แหล่งผลิต
3. ประเภทงานหัตถกรรม เช่น ของใช้ในครัวเรือน งานพุทธศิลป์ ของที่ระลึก/ของฝาก
เครื่องใช้ในพิธีกรรม แบ่งเป็น 7 แขนง คือ
 - 3.1 ผ้า สิ่งทอ
 - 3.2 เครื่องเงิน
 - 3.3 แกะสลัก
 - 3.4 จักสาน
 - 3.5 โลหะ
 - 3.6 เครื่องปั้นดินเผา
 - 3.7 กระจาด
4. วัตถุดิบ และกระบวนการผลิต
 - แหล่งผลิตวัตถุดิบในชุมชน
 - แหล่งที่ซื้อวัตถุดิบ
 - ความเพียงพอของวัตถุดิบในการผลิต
 - เทคโนโลยีหรืออุปกรณ์หลักที่ใช้ในการผลิต
5. เส้นทาง การนำเข้าวัตถุดิบ
6. ภาพถ่ายผลงาน และแหล่งที่ตั้ง

ระยะที่ 2 เพื่อทำการเก็บข้อมูลในเชิงลึก และวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ จัดกลุ่ม เพื่อค้นหา Strong presence of practicing groups and professional communities

1. ข้อมูลทั่วไป กลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำการผลิต
2. ลูกค้า
3. ความยั่งยืนด้านศิลปวัฒนธรรม Cultural space
 - 3.1 ประสบการณ์ด้านการทำงานหัตถกรรม
 - 3.2 ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านงานหัตถกรรม
 - 3.3 รายได้ต่อรายจ่ายในการสร้างงานหัตถกรรม
 - 3.4 การนำไปต่อยอด หรือการพัฒนา
 - 3.5 ทิศทางพัฒนาสู่ความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ที่ต้องการ
 - 3.6 การถ่ายทอดความรู้ด้านช่างฝีมือแก่รุ่นลูก/หลาน

3.7 ความคาดหวังทางธุรกิจ เช่น ผู้สืบทอด โอกาส ความเป็นไปได้

ดังนั้นการออกแบบสอบถาม เพื่อใช้ในแอปพลิเคชันสำหรับเยาวชนเก็บข้อมูลในพื้นที่ จึงแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ ที่อยู่ ช่วงอายุ ผู้ผลิตระดับการศึกษา ระดับการผลิต อาชีพการทำหัตถกรรม
- ส่วนที่ 2 GPS ที่ตั้งแหล่งผลิต และภาพถ่ายงานหัตถกรรม
- ส่วนที่ 3 ประเภทผลิตภัณฑ์ ประเภทงานหัตถกรรม
- ส่วนที่ 4 วัตถุดิบ และการผลิต

จากการออกแบบสอบถามที่ใช้คำถามให้น้อยและครอบคลุมประเด็นเพื่อต่อยอดในการพัฒนาให้มากที่สุด คำถามแต่ละข้อจึงเชื่อมโยงเพื่อนำสู่การวิเคราะห์ในมิติต่าง ๆ คือ

1. ข้อมูลทั่วไป เพื่อจำแนกผู้ประกอบการ จากการเก็บข้อมูลสามารถแบ่งระดับผู้ประกอบการผลิตงานหัตถกรรมเป็น 3 ระดับ คือ

1.1 ช่าง คือ ผู้มีฝีมือ สามารถผลิตงานหัตถกรรมสำหรับใช้ในครัวเรือนได้ ไม่มีกระบวนการผลิตที่ซับซ้อน จำหน่ายให้กับคนในท้องถิ่นสำหรับใช้งาน ผลิตงานตามแบบแผนหรือรูปแบบที่เคยปฏิบัติมา หรือเป็นลูกมือของช่างฝีมือระดับสูงได้

1.2 ช่างฝีมือระดับสูง หรือ สล่า คือ ผู้ที่ทำงานศิลปหัตถกรรมเกี่ยวข้องกับสังคมและวิถีชีวิต เน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก สามารถออกแบบหรือพลิกแพลงได้ตามความเหมาะสม มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสลับซับซ้อนในกระบวนการผลิต ผลงานมีอัตลักษณ์เฉพาะตน

1.3 ศิลปิน ตามความหมายในพจนานุกรม คือ ผู้มีความสามารถแสดงออกซึ่งคุณสมบัติทางศิลปะในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น และมีผลงานเป็นที่ยอมรับนับถือจากสถาบันทางศิลปะแห่งชาติ กล่าวได้ว่าผลงานของศิลปินใช้กระบวนการออกแบบและการคิดที่ซับซ้อน ไม่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน มุ่งเน้นความงาม ความจริงใจ ผลงานสร้างสรรค์ไม่ซ้ำแบบใคร

สามารถใช้ข้อมูลจากแบบสอบถามจำแนกระดับผู้ประกอบการได้โดยดูจากภาพถ่ายชิ้นงาน เพื่อพิจารณาระดับฝีมือ ประเภทของผลงาน ประสบการณ์ทำงาน ระดับอายุ การศึกษา การสืบทอด เพื่อจัดกลุ่มผู้ประกอบการ เชื่อมโยงระดับพื้นที่ จัดระดับสำหรับหาแนวทางการอนุรักษ์ หรือการพัฒนาให้สูงขึ้นสู่ระดับต่อไป

2. ความยั่งยืนของอาชีพ วิเคราะห์จากอายุของผู้ผลิต ลักษณะการประกอบการ ระดับการผลิตธุรกิจ/ผู้สืบทอด รายได้จากการจำหน่ายงานหัตถกรรม เพื่อวิเคราะห์ความเสี่ยงในการสูญหายของช่าง การสืบทอดความรู้ไว้เพื่อส่งต่อให้คนรุ่นต่อไป

3. ความยั่งยืนของวัสดุ โดยวิเคราะห์จากเส้นทางการนำเข้าของวัตถุดิบ เทคโนโลยีการผลิต เพื่อหาการเตรียมวัสดุ หรือวัสดุทดแทน การจำหน่าย โอกาสการพัฒนาในรูปแบบ

ในการออกแบบสอบถามได้ตัดทอนรายละเอียดไม่ซ้ำซ้อน ให้เหลือเพียงคำถามที่เยาวชนสามารถดำเนินการถามสัมภาษณ์ได้ไม่ซับซ้อน และนำมาวิเคราะห์ได้ตามประเด็น และจัดเรียงตามความสะดวกในการใช้งาน สร้างตัวเลือกแทนการพิมพ์ทั้งหมดเพื่อให้เยาวชนที่เก็บข้อมูลดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว

1.2 การจัดทำ Application

การจัดทำและพัฒนาเครื่องมือการเก็บข้อมูลแหล่งหัตถกรรมท้องถิ่นในพื้นที่ 4 อำเภอ online ด้วย Application ในระบบ Android และ iOS ผสมผสานกับระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เข้ามาประยุกต์ใช้ เป็นวิธีการและเครื่องมือที่นำเอาระบบกราฟิกแผนที่ (geographic) มาทำงานร่วมกับระบบฐานข้อมูล (database) ให้กลายเป็นข้อมูลเชิงพื้นที่ (spatial data)¹ เพื่อให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูลด้วยความรวดเร็ว เนื่องจาก Application สามารถเข้าถึงเยาวชนได้ง่าย และออกแบบให้สามารถเก็บข้อมูลจากแหล่งหัตถกรรม ได้ 7 แห่ง ทั้งตำแหน่งที่ตั้ง ภาพถ่ายผลงาน Application จึงเหมาะสำหรับเป็นเครื่องมือในการพัฒนา อบรม เยาวชนทั้งการเรียนรู้วิธีการเก็บข้อมูล และสร้างสำนึกในการรักและหวงแหนงานศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นของตน นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ สืบทอดและอนุรักษ์ต่อไป

ระยะที่ 1 การออกแบบ Application

เริ่มต้นจากการประชุมคณะทำงานเพื่อวางแผนการพัฒนาแอปพลิเคชัน และเตรียมประเด็นคำถามในการออกแบบ Application ใช้แบบสอบถามปลายปิด ตามประเด็นคำถามที่นักวิจัยได้กำหนดไว้ และมอบให้คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้ดำเนินการออกแบบ Application ให้สามารถจัดเก็บ online ทั้งในระบบ Android และ iOS ผสมผสานกับระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยระบุตำแหน่งที่ตั้งด้วย GPS โดยมี Application โครงการพัฒนาระบบบริการปฐมภูมิ และระบบสุขภาพชุมชน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้นแบบในการเก็บข้อมูลผสมผสานกับการระบุตำแหน่งที่ตั้งและการบันทึกภาพ

การสร้างและพัฒนา Application ให้เกิดความสะดวกทั้งการระบุพิกัดที่ตั้งของแหล่งผลิต งานหัตถกรรม เส้นทางนำเข้าวัตถุดิบ สามารถบันทึกภาพถ่ายผลงาน และตอบคำถามได้อย่าง ครอบคลุม รวดเร็ว และเข้าใจง่าย ด้วยโทรศัพท์มือถือ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่เยาวชนสามารถเข้าถึงได้

ระยะที่ 2 สร้าง Application ต้นแบบในการจัดเก็บข้อมูล

การพัฒนาแบบสอบถามเพื่อให้สะดวก ง่ายต่อการเก็บข้อมูล และได้ข้อมูลตามที่ต้องการมากที่สุด ในการพัฒนาแบบสอบถามได้เน้นประเด็นหลัก คือ การระบุพิกัดหรือที่ตั้งแหล่งผลิตผลงานหัตถกรรม ด้วยระบบ GPS (Global Positioning System) ที่ดำเนินการได้ทันทีใน application เก็บข้อมูลสำหรับโทรศัพท์มือถือที่รองรับระบบ Android และระบบ iOS ที่สามารถบันทึกภาพผลงาน ตอบคำถามได้อย่างครอบคลุม รวดเร็ว เข้าใจง่าย และสามารถเข้าถึงและดึงดูดกลุ่มเยาวชนในการเรียนรู้ด้านการเก็บข้อมูลในพื้นที่ ข้อมูลงานหัตถกรรม และสร้างความเข้าใจในการถ่ายทอดข้อมูลเรื่องมรดกโลกสู่ชุมชนได้

¹ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโรงพยาบาลสารภี อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (2558).

การออกแบบ Application ได้จัดทำ Logo ของโครงการเพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้นและจดจำในชื่อ CMUCulture เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการค้นหาและ download เป็น Application ต้นแบบในการจัดเก็บข้อมูลระยะแรก และสามารถนำข้อค้นพบหรือข้อเสนอแนะจากการเก็บข้อมูลในพื้นที่มาพัฒนา ระบบเพื่อขยายประเด็นและพื้นที่จัดเก็บข้อมูลที่กว้างขึ้นต่อไปในอนาคต

ในการพัฒนาแบบสอบถาม ได้กำหนดประเด็นหลักในการตั้งคำถามเพื่อทดลองเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมในพื้นที่โดยใช้แบบสอบถามประเภทเอกสาร พบว่ามีคำถามซ้ำซ้อนกันหลายข้อแยกกันในหัวข้อต่างๆ สามารถนำมารวมเป็นคำถามเดียวได้ มีคำถามที่ไม่สามารถนำคำตอบมาประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นได้ จึงตัดคำถามนั้นออกจากแบบสอบถามสำหรับเยาวชนเก็บข้อมูล นำมารวมไว้เป็นประเด็นที่ต้องสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพในขั้นวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

แบบสอบถามที่พัฒนาแล้วจึงเน้นแจกแจงประเด็นคำถามให้ครอบคลุม ไม่ซ้ำซ้อน เพื่อเอื้อต่อเยาวชนในการเก็บข้อมูล และสามารถประมวลผลได้อย่างรวดเร็ว โดยออกแบบ Application จำนวน 5 หน้า โดยแต่ละหน้าประกอบด้วยข้อมูลต่อไปนี้

Culture Mapping

แบบสอบถามด้านงานหัตถกรรม
และงานศิลปะ (ระยะที่ 1)

โครงการ “การจัดทำแผนที่ทาง
วัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับ
เคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือ
ข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์
การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรม
และศิลปะพื้นบ้าน)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป
พื้นที่เก็บข้อมูล(หลัก)

เลือกพื้นที่

CODE Login

password

ส่วนที่ 2 GPS ที่ตั้งแหล่งผลิต

Longitude

Latitude

Get GPS

ส่งข้อมูล > ถัดไป

หน้าที่ 1 พื้นที่เก็บข้อมูล(หลัก) CODE ของผู้เก็บข้อมูล
เพื่อสะสมในการดูข้อมูลเชิงสถิติ และการระบุพิกัดหรือ GPS
ที่ตั้งแหล่งผลิตงานหัตถกรรมในพื้นที่ 4 อำเภอ สำหรับการ
เชื่อมโยงข้อมูลสู่การทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

Culture Mapping

ภาพถ่ายงานหัตถกรรม จำนวน 5 ภาพ

1. สถานที่ผลิต

เพิ่มรูป

ถ่ายรูป

2. อุปกรณ์/เครื่องมือ

เพิ่มรูป

ถ่ายรูป

3. ผลิตภัณฑ์

เพิ่มรูป

ถ่ายรูป

4. ผลิตภัณฑ์

เพิ่มรูป

ถ่ายรูป

5. ผลิตภัณฑ์

เพิ่มรูป

ถ่ายรูป

< กลับ
📌 ส่งข้อมูล
> ถัดไป

หน้าที่ 2 ภาพถ่ายงานหัตถกรรม จำนวน 5 ภาพ แบ่งเป็นภาพสถานที่ผลิต อุปกรณ์/เครื่องมือ และผลิตภัณฑ์ในมุมต่าง ๆ เพื่อให้รายละเอียดประกอบการอธิบาย การวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ และการจำแนกประเภทในการพัฒนา

Culture Mapping

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์
ค่านำหน้าชื่อ

นาย
นาง

นางสาว

ชื่อ

นามสกุล

ชื่อร้าน

เลขที่

หมู่ที่

ถนน

ซอย

ตำบล

โทรศัพท์(มือถือ)

โทรศัพท์(บ้าน)

อีเมล

ช่วงอายุของเจ้าของ หรือผู้ผลิตงานหัตถกรรม

เลือกกระดานการศึกษา

ระดับการผลิต/ธุรกิจ

เลือกกระดานการผลิต/ธุรกิจ

ผลิตงานหัตถกรรมเป็น

อาชีพหลัก

อาชีพเสริม

← กลับ
📤 ส่งข้อมูล
➡ ถัดไป

หน้าที่ 3 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ-สกุล ชื่อร้าน ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ อีเมล หรือเว็บไซต์ ระดับอายุของเจ้าของ หรือผู้ผลิตงานหัตถกรรม เพื่อทำทะเบียน จำแนกประเภท ประกอบกับข้อมูลด้านระดับการผลิต/ธุรกิจ ประเภทงานหัตถกรรมในครัวเรือน ธุรกิจส่วนตัว(ระดับบริษัท) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาชีพ หรือสหกรณ์ เจ้าของผลงานทำการผลิตเพื่อเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม

Culture Mapping

ส่วนที่ 3 ประเภทผลิตภัณฑ์

ประเภทงานผลิตภัณฑ์ เลือก
จากวัสดุที่ใช้เป็นวัสดุหลักใน
การผลิต (ตอบได้มากกว่า 1
ข้อ)

☒ ฝ้าย สิ่งทอ

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ฝ้าย

ไม่ตอบ ไหม

ไม่ตอบ โยเกิร์ต

ไม่ตอบ ด้ายสังเคราะห์

ไม่ตอบ เครื่องเงิน

ไม่ตอบ แกะสลัก

ไม่ตอบ จักสาน

ไม่ตอบ โลหะ

ไม่ตอบ เครื่องปั้นดินเผา

ไม่ตอบ กระดาษ

ประเภทงานหัตถกรรม

☐ ของใช้ในครัวเรือน

ไม่ตอบ งานพุทธศิลป์

ไม่ตอบ ของที่ระลึก/ของฝาก

ไม่ตอบ เครื่องใช้ในพิธีกรรม

< กลับ

ส่งข้อมูล

> ถัดไป

หน้าที่ 4 ระบุประเภทงานหัตถกรรม แบ่งตาม
วัสดุหลักในการผลิต มีทั้งที่ระบุได้ชัดเจน และ
ผลิตภัณฑ์จากการผสมผสานหลายวัสดุเข้า
ด้วยกัน จึงสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
โดยวัสดุและเทคนิคที่ใช้แบ่งเป็น 7 ประเภท คือ

1. ฝ้าย สิ่งทอ แบ่งเป็นประเภท ฝ้าย ไหม
โยเกิร์ต ด้ายสังเคราะห์
2. เครื่องเงิน วัสดุจากการขึ้นรูปจากไม้ไฟ
สาน/ขัด การขึ้นรูปจากไม้แกะสลัก การ
ขึ้นรูปจากวัสดุสังเคราะห์อื่น ใช้เทคนิค
ชุบ ชีต เทคนิคลงรักปิดทอง เทคนิค
เขียนสี หรือเทคนิคปั้นแปะ
3. แกะสลัก จากไม้ประเภทไม้สัก ไม้ฉำฉา
ไม้มะม่วง ไม้เต็ง ไม้ขนุน ไม้มะพร้าว ไม้
ตาล ไม้อื่นๆ
4. จักสาน ไม้ไผ่ (ตอก) หวาย วัสดุ
สังเคราะห์
5. โลหะ เหล็ก ทอง เงิน นาก สำริด
ทองแดง สังกะสี สแตนเลส อื่นๆ
6. เครื่องปั้นดินเผา Terra Cotta
Earthenware Stoneware Porcelain
7. กระดาษ ผลิตกระดาษโดยตรง
ผลิตภัณฑ์ที่ใช้กระดาษเป็นหลัก

ประเภทงานหัตถกรรม เป็นของใช้ในครัวเรือน
เป็นงานพุทธศิลป์ เป็นของที่ระลึก/ของฝาก หรือ
เป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรม

Culture Mapping

ส่วนที่ 4 วัตถุดิบ และการผลิต

แหล่งวัตถุดิบในชุมชน

มีครบทั้งหมด

ไม่มี/มีบางส่วน

ความเพียงพอของวัตถุดิบในการผลิต

เพียงพอ/ หาได้ง่าย

ไม่เพียงพอ/หายาก

เทคโนโลยีหรืออุปกรณ์หลักที่ใช้ในการผลิต (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ไม่ตอบ แรงงานคน

ไม่ตอบ เครื่องจักร

ปัจจัยหลักทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการผลิต (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ไม่ตอบ ลม

ไม่ตอบ แสงแดด

ไม่ตอบ น้ำ

ไม่ตอบ ฝน

ไม่ตอบ ความร้อน

ไม่ตอบ ความชื้น

ระยะเวลาในการผลิตต่อชิ้น/รอบการผลิต

เลือกระยะเวลา

← กลับ

📤 ส่งข้อมูล

หน้าที่ 5 วัตถุดิบ และการผลิต เพื่อเก็บข้อมูลด้านความยั่งยืนของงานหัตถกรรม ด้วยการสอบถามเรื่องแหล่งผลิตวัตถุดิบในชุมชน สามารถหาได้ครบทั้งหมด ไม่มี หรือมีบางส่วน

ด้านความเพียงพอของวัตถุดิบในการผลิตมี เพียงพอ/หาได้ง่าย หรือไม่เพียงพอ/หาได้ยาก

เทคโนโลยีหรืออุปกรณ์หลักที่ใช้ในการผลิตที่มีผลต่อการกำหนดราคา และการพัฒนาเป็นแรงงานคน หรือเครื่องจักร

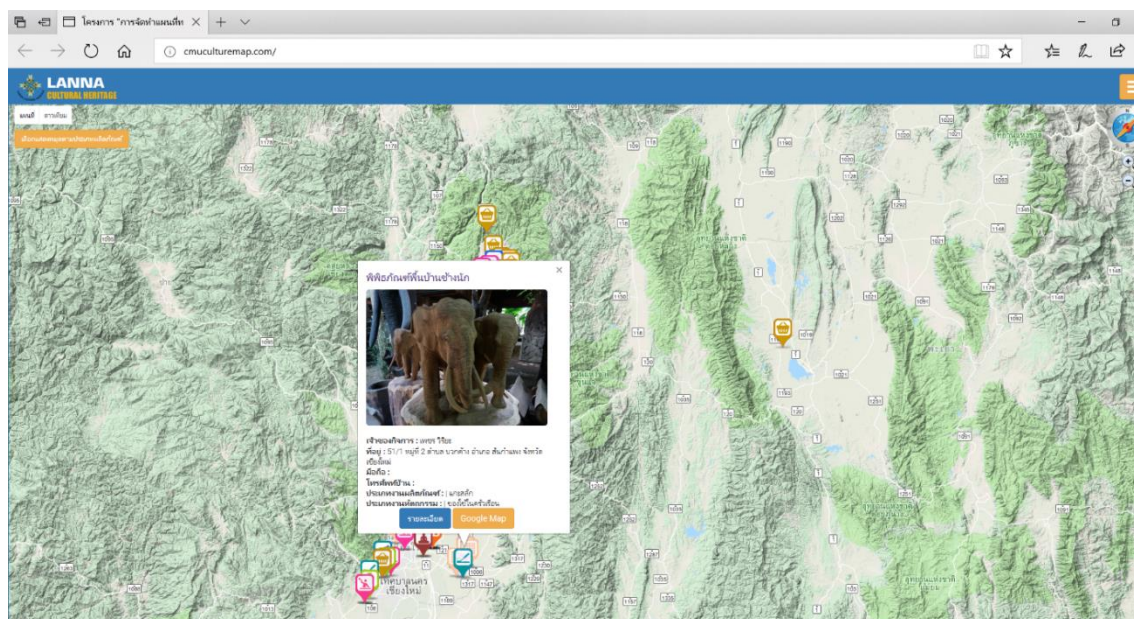
ด้านปัจจัยหลักทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการผลิต เพื่อพิจารณาสภาพแวดล้อมควบคุมกันไป โดยปัจจัยสำคัญเลือกได้ทั้งหมด แสงแดด น้ำ ฝน ความร้อน หรือความชื้น

ด้านระยะเวลาในการผลิต เพื่อพิจารณาความสามารถในการผลิตต่อชิ้น หรือต่อครั้ง แบ่งเป็นระยะเวลาการผลิต ต่ำกว่า 1 ชั่วโมง 1-3 ชั่วโมง 4-6 ชั่วโมง 7-10 ชั่วโมง 1-2 วัน 3-5 วัน 1 สัปดาห์ 2-3 สัปดาห์ 1 เดือน หรือ 1 เดือนขึ้นไป

นอกจากนี้คณะทำงานได้ดำเนินการพัฒนาเว็บไซต์สำหรับการแสดงผลข้อมูลจากการเก็บแบบสอบถามด้านงานหัตถกรรมและศิลปะ แอปพลิเคชัน เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการฯ หรือผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมและศิลปะของจังหวัดเชียงใหม่ สามารถนำเป็นฐานข้อมูลเพื่อต่อยอดทางด้านวิชาการ วิชาชีพ หรือส่งเสริมอาชีพได้ ผ่านเว็บไซต์ cmuculturemap.com/ ซึ่งสามารถแสดงผลข้อมูลรายละเอียดแหล่งผลิตตำแหน่งที่ตั้งบนแผนที่กูเกิล และสามารถคัดกรองประเภทของงานหัตถกรรมได้

ภาพแสดงตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งผลิตงานหัตถกรรมและศิลปะในเว็บไซต์ cmuculturemap.com

ระยะที่ 3 การทดสอบโปรแกรมและการทดลองเก็บข้อมูลโดยใช้แอปพลิเคชัน

คณะทำงานได้มีการทดสอบโปรแกรม โดยใช้กระบวนการทดลองเก็บข้อมูลจากพื้นที่แหล่งผลิตงานหัตถกรรม จำนวน ทีมในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอหางดง และอำเภอสันกำแพง ผลการทดสอบมีดังนี้ 2

- ประเด็นคำถามมีความครอบคลุมและครบถ้วน ใช้งานง่ายไม่ซับซ้อน
- แอปพลิเคชันสามารถใช้งานและส่งข้อมูลได้จริงในระบบออนไลน์เท่านั้น ไม่สามารถเก็บข้อมูลในระบบออฟไลน์
- ในกรณีใช้โทรศัพท์ I-PHONE หรือโทรศัพท์ที่ภาพถ่ายความละเอียดสูง การถ่ายภาพงานหัตถกรรม ไม่สามารถถ่ายภาพและบันทึกได้ทั้งหมด จะไม่สามารถส่งข้อมูลได้ แต่สามารถถ่ายได้เพียง 1 ภาพเท่านั้นเพื่อจัดส่งข้อมูล

หลังจากที่คณะทำงานได้ลงพื้นที่เพื่อทดสอบการใช้แอปพลิเคชัน ได้จัดประชุมเพื่อนำเสนอผลการทดสอบให้กับผู้ดำเนินการพัฒนาแอปพลิเคชัน เพื่อปรับปรุงข้อติดขัด ให้สามารถใช้งานตามสถานการณ์จริง พร้อมกับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่แสดงผลในเว็บไซต์ [cmuculturemap .com](http://cmuculturemap.com)

คณะทำงานลงพื้นที่ทดสอบการใช้แอปพลิเคชัน และทดลองการเก็บข้อมูล
 ระยะที่ 4 การเผยแพร่เครื่องมือแอปพลิเคชัน CMUCulture
 รูปแบบของกระบวนการเผยแพร่เครื่องมือแอปพลิเคชัน มี

- ระดับจังหวัด

การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการภายใต้โครงการฝึกอบรมเยาวชนเพื่อจัดเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมผ่าน application ในวันอาทิตย์ที่ 17 กันยายน 2560 สถานที่ ห้องประชุมใหญ่ อาคารโรงละคร หอนิทรรศการ ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้แก่กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ อำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ อำเภอ 4 พริ้ว จากโรงเรียนพร้าววิทยาคม อำเภอหางดง นักเรียนและบุคลากรจากเทศบาลตำบลหางดง อำเภอสันกำแพง จากโรงเรียนสันกำแพง และอำเภอเมือง จากนักศึกษาคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่นำเสนอคุณสมบัติของแอปพลิเคชัน วิธีการดาวน์โหลด รวมถึงอบรมวิธีการใช้พร้อมกับการฝึกปฏิบัติ

นำเสนอและเผยแพร่ในงาน เชียงใหม่เมืองหัตถกรรมสร้างสรรค์ 2018 ณ บริเวณลานอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถดาวน์โหลดและนำไปใช้เก็บข้อมูลในพื้นที่ของตนเองได้ ผ่านเว็บไซต์ www.facebook.com/แผนที่ทางวัฒนธรรม_จังหวัดเชียงใหม่

นำเสนอและเผยแพร่ในงานหัตถกรรมสร้างสรรค์ ครั้งที่ 1 ณ บ้านถวาย ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง หมู่บ้านผลิตงานหัตถกรรมส่งออกต่างประเทศ และในประเทศ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้ประกอบการ ลูกค้านักเรียนในพื้นที่

○ ระดับอำเภอ

- พื้นที่อำเภอพร้าว ได้ดำเนินการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มเป้าหมาย นักเรียนจำนวน 22 คน ในโรงเรียนพร้าววิทยาคม เพื่อเรียนรู้การใช้เครื่องมือแอปพลิเคชัน รวมถึงการทดลองเก็บข้อมูลจริงในตำบลเขื่อนผาก ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับโรงเรียน
- พื้นที่สันกำแพง เป้าหมายเพิ่มเติมจากกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนสันกำแพง คือเทศบาลเมืองสันกำแพง ซึ่งได้นำเสนอการใช้แอปพลิเคชันกับหน่วยงานพัฒนาชุมชน โดยได้มีการนัดหมายลงพื้นที่ในกลุ่มผู้ประกอบการบ้านต้นเปา แหล่งผลิตกระดาษสาส่งออก เพื่ออบรมการใช้แอปพลิเคชัน
- พื้นที่อำเภอเมือง โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือนักศึกษาภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในรายวิชาสถาปัตยกรรมไทยและพิธีกรรม เพื่อเป็นรายงานการเก็บข้อมูลด้านหัตถกรรมในชุมชนร่วมกับประเด็นอื่น
- พื้นที่อำเภอหางดง หลังจากการอบรมการใช้แอปพลิเคชันในการประชุมวันที่ 17 กันยายน 2560 แล้ว ได้มีการทดลองลงพื้นที่ตำบลน้ำแพร่พัฒนาร่วมกับสภาเด็กและเยาวชนตำบลน้ำแพร่พัฒนา เพื่อทดลองปฏิบัติจริง

3.2 การจัดฝึกอบรมในระดับจังหวัด และ ระดับอำเภอ

ประเด็นหลักได้เน้นให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่ให้มีความเข้าใจแนวคิดเรื่อง “เมืองสร้างสรรค์” เพื่อทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ที่ต้องอาศัยพลังขับเคลื่อนภายใต้ความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ ในเมืองเชียงใหม่

การจัดโครงการอบรมครั้งนี้เพื่อสนับสนุนเยาวชนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในการดำเนินงานการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม แนวทางการทำงานด้านอนุรักษ์ การสร้างพื้นฐานการวิจัย โดยมีผลงานหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะและประสบการณ์ของเยาวชนในการเก็บข้อมูลภาคสนาม และร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลจึงมีความสำคัญยิ่ง เพื่อเป็นการพัฒนาระบบแนวคิดของเยาวชนสู่ “ความคิดสร้างสรรค์” ที่ครอบคลุมมิติขององค์การ UNESCO และด้วยการทำงานที่เป็นระบบร่วมกัน

ในการจัดทำ “ฐานความรู้หลัก” ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของเมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการสืบค้นงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมของแต่ละพื้นที่โดยมีเครือข่ายเยาวชนเป็นผู้ทำการสำรวจแหล่งหัตถกรรมในชุมชนของตน และนำข้อมูลเหล่านั้นมารวมกันเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ โดยเริ่มจากการเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมผ่าน Application ที่สามารถใช้งานได้ง่าย พร้อมการอบรมด้านงานหัตถกรรมสร้างประสบการณ์แก่เยาวชนในการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ การเรียนรู้คุณค่างานหัตถกรรมในชุมชน เข้าใจพื้นฐานของวัฒนธรรมของตนเอง ทำให้เกิดความรู้สึกรัก ห่วงแหน และเห็นแนวทางในการอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่ ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้เป็นการสร้างทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศในอนาคต เสมือนการวางรากฐานอันแข็งแกร่งของทุนทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ ไปพร้อมกับการพัฒนาเยาวชนด้วยแนวคิดสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ต่อไป

ทางโครงการได้วางวัตถุประสงค์ในการอบรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการคือ

(1) เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมต้นแบบของประเทศไทย (Cultural map) โดยใช้เครื่องมือ Application ต้นแบบในการจัดเก็บข้อมูล

(2) เพื่อสร้างเยาวชนและจิตอาสาผู้มีความสามารถในการเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศ

(3) เพื่อสร้างการทำงานร่วมกัน อย่างมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานราชการ สถานศึกษา และชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืนด้านศิลปวัฒนธรรม

ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่เยาวชนในการเรียนรู้เครื่องมือ และพัฒนาทักษะต่างๆที่เหมาะสม เป็นผู้มีความสามารถในการเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรม เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศ เกิดความตระหนัก และเห็นคุณค่า ต่องานศิลปวัฒนธรรมในชุมชน และเกิดเครือข่ายเยาวชนในการดำเนินงานร่วมกันในระดับ จังหวัดและระดับประเทศต่อไปในอนาคต

ลักษณะการจัดกิจกรรมเพื่ออบรมแกนนำเยาวชน และตัวแทนใน 4 อำเภอหลัก เพื่อเรียนรู้การใช้ Application ในการเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมในพื้นที่ โดยมีประเด็นการจัดฝึกอบรม ดังนี้

- ขั้นตอนการเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมโดยใช้ Application
- การถ่ายภาพผลงานหัตถกรรมเพื่อสื่อความหมายและแสดงรายละเอียดของชิ้นงาน
- การเสริมความรู้ด้านแนวคิดสร้างสรรค์ กระบวนการขับเคลื่อนสู่เมืองมรดกโลก

(5) คณะกรรมการสภาเด็กและเยาวชน และผู้ดูแลประสานงาน จากอำเภอทางดง จำนวน 11 ตำบล ได้แก่ตำบลทางดง ตำบลหนองแก้ว ตำบลหารแก้ว ตำบลหนองตอง ตำบลชุมคง ตำบลสบแม่ข่า ตำบลบ้านแหวน ตำบลสันผักหวาน ตำบลหนองควาย ตำบลบ้านปง และตำบลน้ำแพร่

3.3 ผู้เกี่ยวข้องหรือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

กระบวนการวิจัยได้มีการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในระดับโครงการ และในระดับพื้นที่ เป้าหมาย โดยในระดับโครงการ ได้วิเคราะห์เงื่อนไขผ่านผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการออกแบบ และ ร่วมขับเคลื่อนการทำงาน โดยมีองค์ประกอบภายใต้หน่วยงาน และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้แก่

- สถาบันวิจัยสังคม มีบทบาทในการสำคัญในการขับเคลื่อนการทำงานที่เกี่ยวข้องในประเด็นทางสังคม ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ
- สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มีบทบาทในการส่งเสริมงานด้านศิลปวัฒนธรรม อยู่ภายใต้การกำกับของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีบทบาททั้งการรวบรวมข้อมูล และ การถ่ายทอดข้อมูล ความรู้ ด้านศิลปวัฒนธรรม
- คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีบทบาทในการส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ของ นิสิต นักศึกษา ในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ประเพณี
- ศูนย์บริหารงานวิจัย มีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริม ระบบการวิจัยให้กับบุคลากรของมหาวิทยาลัย

ในระดับพื้นที่ ได้มีการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การออกแบบและ วางแผนการดำเนินงาน โดยมีทั้งการวิเคราะห์ผ่านทุนเดิมที่เคยทำงานร่วม และ การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ และความสนใจ ที่จะนำมาสู่การเชื่อมโยงการดำเนินงาน ได้แก่ บุคลากรจากเทศบาล หรือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

คุณครูจากโรงเรียนมัธยมศึกษา สภาวัฒนธรรมอำเภอ ฯลฯ เพื่อประสานให้บุคลากรต่าง ๆ ดังกล่าว เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนงานร่วมกันในระยะยาวต่อไป

บทที่ 4

การศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ในบทที่ 4 นี้จะเป็นการศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)

4.1 การดำเนินงานของโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

1. ที่มาของโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน
2. การดำเนินโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

4.2 การเลือกพื้นที่เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

1. อำเภอเมือง
2. อำเภอสันกำแพง
3. อำเภอพร้าว
4. อำเภอหางดง

โดยมีการศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 โครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO (Chiang Mai City of Craft and Folk Arts.)

1. ที่มาโครงการ

เชียงใหม่ เมืองศูนย์กลางของภาคเหนือ ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 720 ปี ทั้งนี้สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาสู่ปัจจุบัน ที่สำคัญ คือ **"งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน"** ที่มีความงดงามเป็นเอกลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของผู้คนในดินแดนนี้ จังหวัดเชียงใหม่มีองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอยู่หลากหลาย ดอยสุเทพที่ถูกปกคลุมไปด้วยสภาพป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ลำน้ำปิง อันมีลักษณะทางกายภาพที่สอดคล้องกับภูมิศาสตร์ของเมือง ตลอดจนสภาพของบ้านเรือนถิ่นที่อยู่อาศัยของประชาชน ถูกสร้างขึ้นตามความเชื่อและแรงศรัทธาของบรรพชนแต่ครั้งอดีต และความสำคัญที่มีความโดดเด่นจนได้รับการยกย่องจากผู้คนที่เข้ามาท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ คือ ศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทั้งมรดก และ ทรัพยากรทางภูมิปัญญาที่ถูกสั่งสม องค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ที่เสมือนเครื่องมือนำในการบ่งบอกว่าพื้นที่แห่งนี้มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาช้านาน ซึ่งสะท้อนรูปแบบการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่ประกอบด้วย รูปแบบการปกครอง ประวัติความเป็นมา มีสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้คน สิ่งปลูกสร้าง ภูมิทัศน์นี้เกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนทั้งภายในและภายนอกตัวเมือง ดังนั้น ในแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นเองและรับมาจากภายนอก แล้วพัฒนาเปลี่ยนแปลงปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นและมีความสัมพันธ์ร่วมกันในแต่ละสังคม

วิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่ในอดีตเป็นวิถีชีวิตของการทำบุญ ทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งผู้คนออกเป็น 2 สังคม คือ 1) สังคมอาณาจักร เป็นการทำบุญของฆราวาสตามลำดับชั้นทางสังคม คือ กษัตริย์ เจ้าเมือง ขุนนาง และชาวบ้าน เช่น การถวายที่ดิน การสร้าง การปฏิสังขรณ์ วัด วิหาร พระธาตุ และพระพุทธรูป 2) สังคมพุทธจักร เป็นการทำบุญของพระสงฆ์ ข้าราชการ มีการแบ่งหน้าที่ในการดูแลภายในวัด

การถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านการเรียนภาษาบาลี การประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรอง การจาร และเขียนคัมภีร์ ไບลาน พับสา และงานช่างฝีมือประเภทต่างๆ นอกจากนี้แล้วความเชื่อดั้งเดิมอันเนื่องด้วยการนับถือผี ขวัญ จาริตประเพณี ประเพณีการเกิดแก่เจ็บตายที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของผู้คน

จากประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 720 ปี ทำให้เชียงใหม่เป็นเมืองที่อุดมไปด้วย “**ทุนทางวัฒนธรรม**” ที่เกิดจากภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ ที่มีความหมายหลากหลายประเภทซึ่งล้วนแล้วมีประโยชน์ให้กับประเทศชาติทั้งสิ้น หากเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาเป็นเสมือนต้นทุนในการผลิต ทุนทางวัฒนธรรมอาจจะหมายความว่า เป็นต้นทุนที่สะสมจากบรรพชน มาจากกระบวนการคิด กระบวนการประดิษฐ์ กระบวนการสร้างงาน เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาผลงานให้คงอยู่อย่างต่อเนื่องและยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติสืบต่อมา

จากประวัติศาสตร์และความสำคัญของงานหัตถกรรมของจังหวัดเชียงใหม่ **องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่** ได้ผลักดันคุณค่าของงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2557 ได้มีการจัดทำโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน เพื่อผลักดันให้เมืองเชียงใหม่เป็นสมาชิกเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในการพัฒนาในระดับเมือง ส่งเสริมท้องถิ่นของตนเองให้มีส่วนร่วม ลดความเหลื่อมล้ำของสังคม งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของเชียงใหม่มีความโดดเด่นหลากหลาย ซึ่งแต่ละประเภทนั้น ได้มีการผสมผสานความรู้ในการผลิต ความคิดสร้างสรรค์และการประยุกต์วัสดุท้องถิ่น อันเป็นจุดกำเนิดของทุนทางวัฒนธรรมที่ส่งต่อคุณค่าในงานธรรมชาติ และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้เราก้าวสู่เมืองหัตถกรรมสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO การนำทุนทางวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน สามารถสร้างจุดเด่น นำทักษะทางงานฝีมือ มาผสานองค์ความรู้จากรากเหง้าทางวัฒนธรรม รวมถึงความเข้าใจในการใช้วัสดุจากท้องถิ่นย่อมที่จะสร้างคุณค่าให้กับผลงานนั้นๆ ควบคู่ไปด้วย คุณค่าที่เกิดขึ้นแสดงออกมาให้เห็นถึงรูปแบบของการผลิตเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ต้องใช้เวลาในการบ่มเพาะอย่างยาวนาน กว่าดอกและผลทางศิลปวัฒนธรรมจะเจริญงอกงามสู่สายตาให้เราประจักษ์ถึงความเพียรพยายามให้การอนุรักษ์ รักษา รวมถึงพัฒนางานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

ในเดือนตุลาคม 2560 ได้มีการประกาศสมาชิกเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก ใน 7 สาขา 64 เมือง 44 ประเทศ และเมืองเชียงใหม่ก็ได้รับเลือกเป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก ในด้านงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ตั้งแต่วันที่ **31 ตุลาคม 2560** เมืองเชียงใหม่จึงต้องมีการวางแผนยุทธศาสตร์ต่อไปพร้อมกับ ช่างฝีมือ คนรุ่นใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสนับสนุนงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ในการยกระดับงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน เพื่อการพัฒนาเมืองเชียงใหม่อย่างยั่งยืน และได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ที่ให้การสนับสนุนและเครือข่ายความร่วมมือ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ เครือข่ายชุมชนเมืองเชียงใหม่ กลุ่มพี่น้องราษฎรบนพื้นที่สูงทุกกลุ่ม ที่ได้มีเจตนารมณ์ในการผลักดันงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ที่แสดงถึงอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่เป็นที่รู้จักต่อตลาดสากล และ รักษาภูมิปัญญาของชุมชนให้สืบทอดต่อไปอย่างยั่งยืน

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีมิติแห่งการสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์อยู่ 3 ประเภทคือ 1) พัฒนาการมาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรม 2) งานอุตสาหกรรมหัตถศิลป์ 3) งานหัตถศิลป์ร่วมสมัย โดยธรรมชาติของงานสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์เชียงใหม่ จะมีคุณลักษณะสามประการที่ยังยึดโยงกันอยู่ ซึ่งเกิดจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนที่เชื่อมโยงจากระดับหมู่บ้านสู่เมืองและเป็นแรงขับเคลื่อนสู่การสร้างสรรคให้เชียงใหม่เป็นบ้านสะพรั่งด้วยงานหัตถศิลป์พร้อมการเคลื่อนตัวของเมืองสู่อุตสาหกรรมสร้างสรรค์

และความร่วมสมัยของงานหัตถศิลป์ การพัฒนางานหัตถศิลป์สร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความยั่งยืนของงานหัตถกรรมของชุมชน เปรียบดังสายเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิตและสร้างความงดงามให้กับสังคมอันเกิดจากตัวตนของเราที่สร้างสรรค์ คือ การพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากรากเหง้าสู่สังคมร่วมสมัยในหลากหลายมิติ จะเป็นแสงสว่างแห่งเทียนศิลป์ ที่จุดสืบทอดกันไปอย่างไม่หยุดยั้ง มรรคผลของการสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์จะกลับมาสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการศึกษาให้แก่ผู้คนในท้องถิ่น มีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน “เชียงใหม่กับงานหัตถกรรมสร้างสรรค์ก็เปรียบดังการปลูกต้นไม้แห่งการสร้างสรรค์ มีรากเหง้าที่หยั่งลึก ลำต้นแข็งแรงและมั่นคง กิ่งใบที่แผ่ไพศาล ออกดอกผลที่เบ่งบานและเจริญงอกงามสืบไป”¹

2. การดำเนินโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

ในปี 2557 เป็นปีแรกที่ได้ดำเนินโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการ ศึกษาเอกลักษณ์และสภาพการณ์ของหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของเมืองเชียงใหม่ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ วิเคราะห์ศักยภาพความเป็นไปได้และความพร้อมของหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของเมืองเชียงใหม่ ที่จะยื่นเสนอเป็น “เมืองสร้างสรรค์” (Creative City) จัดทำข้อเสนอแนะแนวทางและแผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านเพื่อขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ให้เป็น “เมืองสร้างสรรค์” (Creative City)

การดำเนินโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ได้ดำเนินโครงการมาตั้งแต่ ปี 2557 โดยที่ผ่านมานั้นได้มีการจัดทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนหัตถกรรม ภาครัฐ สถาบันการศึกษา ผู้ประกอบการ การดำเนินโครงการเป็นตามวัตถุประสงค์เพื่อผลักดันงานหัตถกรรมที่มีทุนทางวัฒนธรรมของตนเองในแต่ละพื้นที่ การเก็บข้อมูลช่างฝีมือท้องถิ่น ที่ได้รับการสืบทอดการทำงานหัตถกรรมจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อศึกษาถึงเทคนิค การทำ และส่งเสริมงานออกแบบและการส่งออกให้กับชุมชนหัตถกรรมสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนและตนเองได้ ตามภาพที่ 4.1 การดำเนินงานของโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ฯ

¹ เอกสารประกอบ โครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน , (เชียงใหม่ : ลานนามีเดีย , กรกฎาคม 2557)

Chiang Mai Creative City of Crafts and Folk Art

โครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่สู่เมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO
ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

ภาพที่ 4.1 การดำเนินงานของโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ฯ

นับตั้งแต่ปี 2557 ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ได้ผลักดันโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน) ตามนโยบายของรัฐบาล ในการตอบโจทย์เรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หรือ Creative Economy ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนชาวเชียงใหม่ จังหวัดใกล้เคียงและประเทศไทย ทั้งนี้การเป็นสมาชิกเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการหลายเรื่องที่ควบคู่กัน สำหรับการทำงานของคณะทำงานเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ได้ดำเนินงานครอบคลุมใน 5 มิติ ได้แก่

1. **มิติของหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน:** การนำเสนอความรู้รวบรวมนงานด้านงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของเมืองเชียงใหม่ต่อสายตาชาวโลก ซึ่งงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านของเชียงใหม่เป็นทั้งสิ่งที่แสดงออกใน 2 ลักษณะ คือ

1. **ความหลากหลายของงาน** ที่มีถึง 9 ประเภท คือ งานผ้า งานไม้ งานเครื่องเงิน งานเครื่องโลหะ งานเครื่องปั้นดินเผา งานกระดาษ งานเครื่องเงิน งานเครื่องจักสาน และงานสบู่ ไข่มุนี เครื่องหอม
2. **ความเป็นเอกลักษณ์ของงานแต่ละประเภท** ที่มีความแตกต่างทั้งรูปแบบ ลวดลาย เทคนิค ซึ่งเป็นรายละเอียดของแต่ละชุมชน หรืออำเภอ ทั้งแบบดั้งเดิมและสร้างสรรค์ใหม่ ซึ่งสร้างรายได้จำนวนมากให้กับจังหวัด เพียงผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในกลุ่ม 200 ราย สามารถสร้างรายได้ถึงปีละกว่า 3000 ล้านบาท

2. **มิติของคน:** เป็นมิติที่ต้องทำงานอย่างระมัดระวังและมีความเข้าใจในความคิด ความสามารถของผู้คน โดยการผสมผสานผู้คนที่มีความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิม กับคนรุ่นใหม่ ทั้งชาวเชียงใหม่ และผู้คนจากต่างพื้นที่ ที่เดินทางเข้ามาอยู่อาศัย ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ที่ค้ำึงถึง 2 เรื่องใหญ่ คือ

1. **การสร้างผู้ประกอบการสร้างสรรค์ (Creative Entrepreneur)** ที่ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงผู้ประกอบการด้านงานศิลปะหรืองานออกแบบเพียงด้านเดียว แต่หมายถึงผู้ประกอบการที่สามารถรวบรวมองค์ความรู้ ทักษะ เทคโนโลยีและสุนทรียภาพจากวัฒนธรรมและงานศิลปะดั้งเดิม แล้วนำมาแปรเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ ที่มีคุณค่าและความแตกต่าง ซึ่งตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในแต่ละกลุ่มได้

2. **การรวบรวมนักคิด (Talented Entrepreneur)** เป็นการรวบรวมผู้มีความคิดสร้างสรรค์ในการผสมผสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เข้ากับเทคโนโลยีและการจัดการด้านธุรกิจ ที่ก่อให้เกิดการจ้างงานและกำลังซื้อสินค้าหมุนเวียนอันเป็นกลไกให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองและประเทศ

3. **มิติของการส่งเสริม พัฒนา:** การแสดงความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษาในการร่วมมือในการส่งเสริม พัฒนางานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และเป็นฐานในการต่อยอดงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน รวมถึงการเอื้ออำนวยให้เกิดการค้าขายสินค้าได้

4. **มิติของเมือง:** การแสดงความตั้งใจของเมืองในการสร้างระบบการจัดการเมืองในมิติที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองที่เป็นมิตรกับผู้คน เช่น

1. **การสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้แก่เมือง (Cultural Identity)** มีการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้มีความเปิดกว้าง (Diversity & Open Society) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ การสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้มีความเปิดกว้าง (Diversity & Open Society) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ

2. **การสร้างพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอ (Space & Facility)** มีคุณภาพ และสร้างสภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการผลิตนักคิดและธุรกิจสร้างสรรค์

3. **การบริหารจัดการเมือง (Management)** องค์การของภาครัฐและเอกชนจะต้องมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเมือง โดยเป็นองค์กรที่มีความยืดหยุ่น และทำงานประสานกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายได้อย่างสร้างสรรค์ โดยมีแนวทางในการปรับปรุงเมืองเพื่อให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) โดยการผสมผสานแนวคิดทางวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ไปพร้อมกัน

5. **มิติของเครือข่าย:** เป็นอีกหัวใจหลักของเมืองสร้างสรรค์ โดยเป็นทั้งเครือข่ายองค์กรทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีเครือข่ายใน 3 ระดับคือ

- 5.1 เครือข่ายระดับหน่วยย่อย เช่น ระหว่างชุมชน สถาบัน
- 5.2 เครือข่ายระดับเมือง
- 5.3 เครือข่ายระดับประเทศ ซึ่งหลังจากการได้รับเป็นสมาชิกเมืองสร้างสรรค์แล้ว ทุกปีจะมีการประชุมเครือข่ายระดับนานาชาติอย่างต่ำ 2 ครั้ง คือ
 1. **Creative Cities - Sub Network Meeting** เป็นการประชุมเมืองเครือข่ายในสาขาสร้างสรรค์ 7 สาขา ในประเทศต่างๆ สลับเปลี่ยนการเป็นเจ้าภาพการประชุม ซึ่งมีการจัดตลอดปี และเมืองเชียงใหม่ควรแสดงบทบาทเป็นเจ้าภาพการจัดการประชุมเช่นนี้ในอนาคตอันใกล้
 2. **UNESCO Creative Cities Annual Meeting** ที่จัดขึ้นในราวเดือนมิถุนายนของทุกปี ซึ่งส่วนที่สำคัญของการประชุมมี 2 ส่วนคือ
 - 2.1 การแสดงความก้าวหน้าของเมืองในบริบทของการจัดการตาม Theme ของประชุมแต่ละปี
 - 2.2 การแสดงวิสัยทัศน์ของผู้นำเมือง ซึ่งเรียกว่า Mayor Forum เป็นการนำเสนอแนวทางการจัดการเมืองของตนทั้งในเมือง และการแสดงผลงานความร่วมมือกับเมืองต่างๆ ที่เป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO ในสาขาเดียวกัน และต่างสาขา ดังผลจากการประชุมที่ประเทศโปแลนด์ ที่ใช้ชื่อ “Creative Crossroads” รวมถึงการแสดงตัวตนของเมือง ที่เชื่อมโยงระหว่าง Creative city + Innovation + Culture ในชื่อว่า LAB.2030 เพื่อแสดงความหลากหลายของวิธีการที่เมืองนำ นวัตกรรม และวัฒนธรรม มาสู่นโยบายของเมืองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ หรือ 2030 Agenda for Sustainable Development.

เพื่อให้ตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ของการเป็นสมาชิกเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO ในแต่ละปีของการทำงาน จะประกอบด้วยเรื่องที่ทำเนิกรในกิจกรรมที่แตกต่างกันไป แต่มีเป้าหมายเพื่อตอบโจทย์ทั้ง 5 มิติข้างต้น ได้แก่

1. การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมและเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เริ่มจากการวิจัยเรื่องลักษณะหัตถกรรมในอำเภอต่างๆของจังหวัดเชียงใหม่
2. การจัดอบรม เพื่อสร้างความรู้ และพัฒนาทักษะทางหัตถกรรม ให้แก่ผู้คนของเมือง และเยาวชนรุ่นใหม่ อันจะก่อให้เกิดอาชีพและการตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น การจัดอบรมงานเย็บคราม การอบรมเรื่องเซรามิก การอบรมเรื่องงานปัก การอบรมเรื่องผ้าเขียนเทียนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นต้น
3. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ผ่านการจัดสัมมนา (Forum) เพื่อตอบโจทย์มิติของเมือง มิติของความสัมพันธ์ การสร้างเครือข่ายระหว่างเมืองสร้างสรรค์ จึงมีการ

เดินทางเพื่อสร้างความร่วมมือกับเมืองในประเทศต่างๆ เช่น เมือง Kanazawa ประเทศญี่ปุ่น, เมือง Pekalongan ประเทศอินโดนีเซีย อันเป็นประโยชน์ต่อภาพพจน์และแสดงความมุ่งมั่นขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ในการดำเนินการ ซึ่งถึงแม้ในขณะเริ่มต้นเมืองเชียงใหม่จะยังไม่ได้รับการประกาศเป็นเมืองสร้างสรรค์ก็ตาม หากแต่เป็นการประกาศเจตนารมณ์ของเมืองเชียงใหม่ให้สมาชิกเมืองสร้างสรรค์อื่นๆ ได้ทราบ พร้อมกับการสนับสนุนในวาระต่างๆ ตามมา

4. สนับสนุนให้เกิดการสร้างพื้นที่สร้างสรรค์ (Creative Space) เพื่อสนับสนุนการนำเสนอผลงานหัตถกรรมทั้งที่ดำเนินการเอง สลับกับการดำเนินการแบบความร่วมมือ เช่น ทำงานกับศูนย์สร้างสรรค์การออกแบบเชียงใหม่ (TCDC) ในชื่องานว่า “Chiang Mai Crafts Fair”

การทำงานร่วมกันกับชุมชน (Community Base)

การดำเนินกิจกรรมร่วมกันกับชุมชน โดยให้ชุมชนเปรียบเสมือนนักวิจัยร่วมของโครงการ (CBR : Community – based-research) เพื่อเน้นย้ำให้เห็นถึง “คุณลักษณะ” (Attribute) สร้างสรรค์ปัญหา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น การสร้างสรรค์ปัญหาโดยให้ชาวบ้านและชุมชนเป็นหลัก ส่วนวิธีการสร้างสรรค์ปัญหาให้แก่ชาวบ้าน สร้างคุณค่าที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา เป็น “กลยุทธ์การผสมผสานอย่างใช้ปัญญา” (Hybridization Strategy) แสดงให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาร่วมสมัย รวมทั้งพยายามในการผลักดันโครงการในวัดและชุมชนพวกแต้ม เกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2555 ด้วยความโดดเด่นด้านงานช่างฝีมือที่สอดคล้องกับการเป็นเมืองสร้างสรรค์ด้านหัตถกรรมศิลปะพื้นบ้าน ชุมชนพวกแต้มเป็นแหล่งรวมช่างฝีมือที่ผลิตควตอง หรือเครื่องทองเหลือง โดยแยกองค์ประกอบของคำว่า “คว” หมายถึง สิ่งของที่ทำขึ้น ทั้งนี้คืองานโลหะล้านนาประดับประดาไว้ งานตกแต่ง เครื่องโลหะ “ตอง” หมายถึง ทองเหลือง จึงโก “ควตอง” จึงหมายถึงงานเครื่องทองเหลืองที่ดีขึ้นรูป หรือฉลุ² คณะทำงานโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ศึกษาประวัติชุมชนพวกแต้มที่สัมพันธ์กับตำแหน่งขุนนางควบคุมงานช่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงรักปิดทองบนงานโลหะ งานควตองเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ทั้งการเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมในชุมชนงานควตองในชุมชนแบ่งได้ 2 ประเภท คือ “งานพุทธศิลป์” เช่น ฉัตร สัปทน พุ่มดอกไม้เงินทอง เครื่องสูง และ “งานหัตถศิลป์” สำหรับประดับตกแต่งร่างกาย เช่น ดอกไม้ไผ่ประดับศีรษะช่างฟ้อน และเล็บทองเหลืองสำหรับการแสดงฟ้อนเล็บ

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ “พวกแต้ม ควตอง” เพื่อการจัดการด้านอนุรักษ์ และพัฒนางานควตอง ในฐานงานหัตถกรรมที่มีคุณค่า เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2555 ร่วมกับกิจกรรมต่อเนื่องด้านศิลปวัฒนธรรม การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ “พวกแต้ม ควตอง” ในวัดพวกแต้ม ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และพัฒนางานควตองในรูปแบบร่วมสมัย เพิ่มมูลค่าของงานควตองของชุมชน และกิจกรรมฮั้วใจ ฮั้วแวง คนพวกแต้ม ฮักชุมชน ภายใต้ โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ “พวกแต้ม ควตอง” ในวันที่ 11 มีนาคม 2555 ณ วัดพวกแต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในช่วง พ.ศ.2560 เมื่ออาคารพิพิธภัณฑ์แล้วเสร็จ เช่น กิจกรรม “เตียวล่องกอง ฝ่อของงาม” กิจกรรม “ช่างฟ้อน กลองซุม” กิจกรรม “รื้อฟื้นของดี วิถีพวกแต้ม

² สาขาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ชุมชนหัตถกรรมพวกแต้ม. สืบค้นจาก <http://www.chiangmai-cityofcrafts.com/th/events/ชุมชนหัตถกรรมพวกแต้ม>.

กิจกรรมทั้งหมดเกิดขึ้นด้วยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเน้นกระบวนการดำเนินงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา เอกชน ในการอนุรักษ์ สืบสาน ศิลปวัฒนธรรม และ มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมของเมืองเชียงใหม่ สู่เป้าหมายของการเป็นเมืองมรดกโลก โดยเลือกชุมชนพวกแต้มที่เป็นชุมชนงานหัตถกรรมเข้มแข็ง และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในรูปแบบงานท่องเที่ยวที่ยังเป็นที่ต้องการของชุมชน จึงเกิดชื่อ “พวกแต้มคั่วตอง” ขึ้น

การเลือกชุมชนต้นแบบเพื่อให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งการเสวนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของภาคประชาชนต่อการอนุรักษ์ สืบสานชุมชนวัดพวกแต้ม และได้แนวทางการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนพวกแต้ม เพื่อขยายผลไปยังชุมชน และพื้นที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ร่วมกับเครือข่ายการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์สืบสานมรดกทางวัฒนธรรม

การเผยแพร่ความรู้ และความสำเร็จจากตัวอย่างชุมชนพวกแต้มทั้งการจัดเสวนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ สืบสาน มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนพวกแต้ม และเมืองเชียงใหม่ ทำให้ชุมชนพวกแต้มเป็นชุมชนตัวอย่างทางด้านการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ของเมือง สร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากการท่องเที่ยว การพักอาศัย การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในชุมชน ผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เข้มแข็ง ทำให้ชุมชนพวกแต้มได้รับรางวัลยกย่องเชิดชูเกียรติทั้งระดับบุคคล องค์กร และชุมชน อย่างต่อเนื่อง

การทำงานร่วมกันกับชุมชนเป็นการกระตุ้นคนในชุมชนให้เห็นคุณค่าความสำคัญของตนเอง ผลงาน และทุกองค์ประกอบในชุมชน การทำงานในพื้นที่ด้วยความทุ่มเทและสร้างความเชื่อมั่นในความสำเร็จที่ต้องเกิดขึ้นในอนาคต การสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันกับกลุ่มผู้นำในชุมชนที่เข้มแข็ง การให้เกียรติและยกย่ององค์ความรู้ในท้องถิ่นให้ทัดเทียมกับองค์ความรู้ทางวิชาการ ด้วยการจัดสัมมนาอย่างต่อเนื่อง ให้คนในชุมชนได้เข้าถึงเวทีวิชาการ และนักวิชาการเห็นคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรม วิถีชีวิตในชุมชน การสร้างทัศนคติที่ดีต่อกันในชุมชน และต่อผู้มาเยือนทำให้เกิดความประทับใจ และสร้างความสำเร็จแก่ชุมชนพวกแต้มอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือนานาชาติ (International Networks)

เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (UCCN) มีเป้าหมายที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความร่วมมือกับเมืองและระหว่างเมืองที่มีการยอมรับความคิดสร้างสรรค์เป็นปัจจัยเชิงกลยุทธ์ของการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เมื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายในแต่ละเมืองจะร่วมกันหาแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด ในการพัฒนาร่วมกับภาคีเครือข่าย เป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม และการบูรณาการในแผนพัฒนาเศรษฐกิจของเมือง เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก ครอบคลุมเจ็ดสาขาความคิดสร้างสรรค์ ประกอบไปด้วย : งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน, การออกแบบ, ภาพยนตร์, อาหาร, วรรณกรรม, สื่อศิลปะ และดนตรี

ภาพที่ 4.2 ภาพจำนวนสมาชิกเมืองเครือข่ายสร้างสรรค์ในปี 2560

กระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายและขอบเขตการดำเนินงาน ของการในการเป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO ที่ถูกนำมาใช้ทั้งในระดับของเมืองสมาชิกและในระดับนานาชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการดำเนินการต่อไปนี้:

1. แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้และแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด
2. จัดทำโครงการนำร่องการมีส่วนร่วมและการริเริ่มที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐและเอกชนและสังคม
3. โครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรกับเมืองเครือข่ายเมืองสมาชิก
4. การศึกษาวิจัยและประเมินผลประสบการณ์ของเมืองสร้างสรรค์อื่นๆ
5. จัดทำนโยบายและมาตรการเพื่อการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน
6. สร้างกิจกรรมด้านการสื่อสารและการสร้างจิตสำนึก

การดำเนินงานโดยสร้างเครือข่ายความร่วมมือต่าง ๆ ที่มาจากคณะทำงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในเครือข่ายระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ โดยตั้งศักยภาพของแต่ละชุมชน หน่วยงาน องค์กร ในการสร้างเครือข่ายระดับนานาชาติ ได้มีการจัด International Conference และฝึกอบรม ดังผลงานการขับเคลื่อนต่อไปนี้

- ปี 2552 UNESCO Museum-to-Museum Partnership Project: Lampang Temples Pilot Training in Collections Management with the Cooperation of Chiang Mai University and Deakin University, Australia with the support of the U.S. State Department.
- ปี 2553 The Lanna Buddhist Art and Conservation, Chiang Mai, the on-going process of the 2009 UNESCO Museum Capacity Building โดยการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับ UNESCO Bangkok, Victoria Heritage} Australia.
- ปี 2554 เข้าอบรม International Visitor Leadership Program in Cultural Heritage Preservation, A Multi-Regional Project by United States Department of State, Bureau of Educational and Cultural Affairs with the support of the U.S. State Department.
- ปี 2557 Word of Heritage in Urban and Architectural Projects in Indonesia and Thailand โดย AUSSER (Paris, France), UGM (Universitas Gajah Mada, Indonesia) สนับสนุนโดยกระทรวงวัฒนธรรมฝรั่งเศส
- ปี 2558 Chiang Mai Forum 2015 โครงการ Chiang Mai City of Crafts and Folk Arts ภายใต้วรร่วมมือระหว่างระหว่าง Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University, เมือง Pekalongan - Indonesia, Jindezhen - China, Luang Prabang -Lao PDR. Bagan - Myanmar, Jaipur - India, Taipei -Taiwan, UNESCO Bangkok โดยการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่
- ปี 2560 Lanna Historic City Forum of Experts 2017 ภายใต้วรร่วมมือระหว่าง Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University, SEAMEO SPAFA, ICOMOS, School of Architecture, Southeast University - China, Department of Archaeology at Guwahati University Guwahati, Assam - India, Ministry of Culture, Thai National Commission for UNESCO etc. โดยการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่
- ปี 2561 Co-Organiser for Workshop “Wood Carving, Lacquer Work and Lanna Dance” for 2017 International Forum on Intangible Cultural Heritage: The Pedagogy of Cultural Intangible Heritage in Contemporary Asia. - Ministry of Culture, Taiwan.
- ปี 2561 Chiang Mai City of Crafts and Folk Arts ในการประชุม Sub-Network Meeting of the Creative Cities of Crafts and Folk Art ณ เมือง Icheon ประเทศเกาหลี

“ในการถอดบทเรียนการทำงานด้านเครือข่ายนานาชาตินี้ ได้เริ่มงานจากการจัดเวที Chiang Mai Forum 2015 โดยเชิญภาคีเข้ามามีส่วนร่วม ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่มีผู้สนใจมาจากหลายประเทศ ชาวต่างชาติที่มาร่วมงานนั้นได้ยืนยันว่าเมืองเชียงใหม่มีผลงานหัตถกรรมหลงเหลืออยู่จำนวนมาก ควรเร่งดำเนินการอนุรักษ์รักษาไว้ให้คงอยู่ไม่ให้เกิดความผิดพลาดและสูญหายไปเหมือนประเทศของพวกเขา”

ดังนั้นการสร้างร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องสร้างความร่วมมือในการดำเนินงาน จากหลายหน่วยงานในจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งหน่วยงานภายนอกในระดับชาติและระดับนานาชาติที่ให้ความร่วมมือสนับสนุนทั้งงบประมาณ บุคลากร องค์ความรู้ เพื่อมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ นั้น ทำให้ความสำเร็จในภาพรวมของโครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน เกิดจากความร่วมมือของหลายองค์กร หลายระดับ การแสวงหาภาคีเพื่อสร้างร่วมมือยังคงดำเนินต่อไป ในการประชุมที่ผ่านมาได้ภาคีหลักในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งภาครัฐที่สนับสนุนระดับนโยบาย ความร่วมมือในการดำเนินโครงการอื่น ๆ เพื่อขยายผลทางการพัฒนาเมืองเชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์การทำความเข้าใจในบทบาทการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้เข้าใจถึงการดำเนินงาน ประสานงาน เพื่อสร้างความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้อง โดยแสดงรายละเอียดได้ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 การดำเนินงาน ประสานงาน เพื่อสร้างร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้อง

ระดับ	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	บทบาท	ช่วงเวลาที่ผ่านมา ร่วมงาน		
			ช่วง ต้น	ช่วง กลาง	ช่วง ปลาย
นานาชาติ	เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของ UNESCO	- สร้างกำลังใจให้กัน และ กัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการนำเสนอ เรื่องราว ความก้าวหน้าของแต่ละ เมือง การเดินทางศึกษาดูงานร่วมกัน สร้างความก้าวหน้าให้แก่เครือข่าย			✓
ประเทศ	หน่วยงานด้านวัฒนธรรม	- ส่งเสริมความรู้และสนับสนุนงาน ด้านวัฒนธรรมให้สังคมไทยเกิด ความรู้ ความตระหนัก เห็น ความสำคัญว่าเป็นส่วนหนึ่งในการ พัฒนาระดับประเทศ ไม่สามารถ ทอดทิ้งให้เลือนหายไป - ให้การสนับสนุนในทุกด้าน เพื่อให้ เกิดผลสัมฤทธิ์ เป็นต้นแบบของการ พัฒนาประเทศในอีกแนวทางหนึ่ง เพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ สภาพ สังคม เศรษฐกิจ และให้เกิดความ ยั่งยืนทางวัฒนธรรม ดังอารยประเทศ	✓		

ระดับ	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	บทบาท	ช่วงเวลาที่ผ่านมา ร่วมงาน		
			ช่วง ต้น	ช่วง กลาง	ช่วง ปลาย
ประเทศ	TCDC ศูนย์สร้างสรรค์งาน ออกแบบ	ร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนางาน สร้างสรรค์ของชุมชนเชียงใหม่ ในเชิง สร้างสรรค์งานหัตถกรรมสมัยใหม่		✓	✓
ประเทศ	สำนักงานส่งเสริมการค้า ระหว่างประเทศ	ส่งเสริม ส่งออกงานหัตถกรรม ระหว่างประเทศ			✓
ประเทศ	ระดับสถาบันการศึกษา	-จัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเรื่องงานหัตถกรรมแก่ เยาวชนรุ่นใหม่ในฐานะผู้สืบทอด	✓		
ประเทศ	พิพิธภัณฑ์ผ้า ในสมเด็จพระ นางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ	ภาคีเครือข่าย			✓
จังหวัด	เครือข่ายช่างฝีมือ	-ร่วมทำความเข้าใจและตระหนักถึง บทบาทหน้าที่ของงานช่างฝีมือ	✓	✓	✓
จังหวัด	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	-สร้างเครือข่ายเยาวชนด้านงาน หัตถกรรม ร่วมกับสถาบันการศึกษา อื่น -สร้างเยาวชนที่สามารถดำเนินงานได้ ทั้งในเชิงกระบวนการคิด และการ ปฏิบัติ เพื่อเน้นให้ยั่งยืน	✓	✓	✓
จังหวัด	ชุมชน	-ส่งเสริมงานหัตถกรรม ให้ความ ร่วมมือพัฒนาชุมชนให้เอื้อต่อการ ต้อนรับตามสภาพความเป็นจริงของ ชุมชน โดยเน้นความสะอาด เป็น ระเบียบ และมีกลุ่มผู้ประสานงาน เพื่อเชื่อมต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ	✓	✓	✓
จังหวัด	องค์การปกครองระดับจังหวัด	-ช่วยระดมทุน และบุคลากรช่วย ขับเคลื่อนงาน -บรรจุการพัฒนางานหัตถกรรมไว้ใน แผนระดับจังหวัด -เชื่อมโยงนโยบายกับแผนปฏิบัติการ ของหน่วยงานภายใต้สังกัด	✓		

ระดับ	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	บทบาท	ช่วงเวลาที่เข้ามา ร่วมงาน		
			ช่วง ต้น	ช่วง กลาง	ช่วง ปลาย
		-ช่วยเหลือในระดับชุมชนให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางของเมืองสร้างสรรค์ -จัดการระบบการสาธารณสุขปโภค			
จังหวัด	สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)	ร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนางานนวัตกรรมในเชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น ด้านวัสดุ โครงสร้าง	✓	✓	
จังหวัด	หอประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่	พื้นที่สร้างสรรค์ และ คุณค่าของเมืองเชียงใหม่	✓	✓	
จังหวัด	เขียว - สวย - หอม	ภาคีเมืองเชียงใหม่	✓	✓	✓
จังหวัด	พื้นบ้านย่านเวียง	ภาคีเมืองเชียงใหม่	✓	✓	✓
ตำบล	องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น	ความร่วมมือในการประสานงานกับเยาวชนในพื้นที่ เพื่อร่วมจัดเก็บข้อมูลร่วมนำเยาวชนลงพื้นที่ ในฐานะเจ้าของพื้นที่ที่สามารถกล่าวถึงบริบทของแต่ละชุมชนได้ อำนวยความสะดวกด้านข้อมูลพื้นฐานขอแต่ละชุมชนได้		✓	✓
ตำบล	สภาเด็กและเยาวชน	เป็นผู้ปฏิบัติการเก็บข้อมูลในพื้นที่	✓	✓	✓
ตำบล	นักเรียน และครู	เป็นผู้ปฏิบัติการเก็บข้อมูลในพื้นที่	✓	✓	✓
ตำบล	ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่น	ให้ข้อมูล แนะนำสถานที่เก็บข้อมูล ให้ข้อมูลในภาพรวมของงานนวัตกรรมในพื้นที่	✓	✓	✓
สถาบันการศึกษา	นักศึกษาคณะวิจิตรศิลป์	เป็นผู้ปฏิบัติการเก็บข้อมูลในพื้นที่	✓	✓	✓
สถาบันการศึกษา	คัมเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)	ร่วมเป็นเครือข่ายในการเปิดพื้นที่สร้างสรรค์		✓	✓

การมีส่วนร่วมของโครงการ “การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)” กลุ่มนักวิจัยในฐานะคณะทำงานขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ ด้วยการสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการ และการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม พร้อมนำเสนอแผนงานการพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรม ตามพันธกิจของเมืองเชียงใหม่ และประเทศ ที่มุ่งให้เชียงใหม่เป็นนครแห่งความมั่งคั่ง และเป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ให้บรรลุเป้าหมาย

แนวทางการดำเนินงานเพื่อสร้างความร่วมมือกับภาคีต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเสนอให้การดำเนินงานจัดเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของโครงการฯ เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ด้วยงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน โดยแบ่งกิจกรรมได้ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชุมร่วมกับภาคีระดับจังหวัด เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันในการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกันทุกภาคส่วน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ เทศบาลเมืองเชียงใหม่ คณะวิจิตรศิลป์ หอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ องค์การอิสระ เช่น พื้นบ้าน ย่าน เวียง เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการจัดกิจกรรมตามแผนงานเชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์ โดยมีการสร้างสรรค์งานหัตถกรรม และศิลปะพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพของเมืองและคน โดยชี้แจงถึงบทบาทหน้าที่ของ โครงการ“การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)” ในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ สร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นฐานข้อมูลอันเกิดจากการศึกษาวิจัย เพื่อเป็นระบบสืบค้นข้อมูลงานศิลปหัตถกรรมในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน ภายใต้ความร่วมมือกันระหว่างเยาวชน โรงเรียน มหาวิทยาลัย เพื่อสร้างเข้มแข็ง ปลุกจิตสำนึก อันจะเป็นแนวทางสร้างความยั่งยืนด้านศิลปวัฒนธรรม

ในการมองถึงความยั่งยืน ทางโครงการได้เน้นการอบรมแก่เยาวชนในพื้นที่ เพื่อเพาะเมล็ดพันธุ์(ทั้งใน และนอกโรงเรียน) สร้างเครือข่ายในการมีส่วนร่วมจัดเก็บข้อมูลในลักษณะการถ่ายทอดสู่กลุ่มบุคคล เพื่อให้มีความสามารถจัดการ Application ได้ โดยหวังให้เกิดการสร้างแรงบันดาลใจแก่เยาวชนในพื้นที่ เมื่อเยาวชนเกิดการซึมซับคุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมจากการเก็บข้อมูล

เป้าหมายในการถ่ายทอดความรู้ คือ กลุ่มเยาวชนในสถานบันการศึกษาในพื้นที่ 4 อำเภอ เยาวชนที่กำลังหางานทำ หรือเยาวชนที่มีความต้องการเติบโตทางนี้ หลังจากการร่วมเก็บข้อมูลด้วย Application แล้ว การพัฒนากลุ่มเยาวชนเป้าหมายในระดับต่อไป คือ การคัดเลือกต้นแบบจากการเก็บข้อมูล เพื่อส่งเยาวชนที่สนใจไปอบรม สร้างแรงบันดาลใจ โดยต้นแบบนั้นต้องเห็นเป็นรูปธรรมได้จริง ซึ่งต้องค้นหาในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ทำหน้าที่ผู้ถ่ายทอดและสร้างแรงบันดาลใจแก่เยาวชน

ส่วนขั้นตอนการอบรมให้กับผู้ปฏิบัติการซึ่งเป็นแผนงานในระดับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural space) เพื่อส่งเสริมให้ไปถึงผู้ประกอบการรายอื่น ในเกิดการสร้างความร่วมมือ การตลาด ทำ Branding การอบรม e-Commerce เป็น Chiang Mai by hand Diversity การสร้าง creative space จึงจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรเหล่านี้ในลักษณะการส่งเสริมแบบค่อยเป็นค่อยไป

2. การประชุมร่วมกับภาคีเครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่ 13 ชุมชน ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2560 เพื่อหาอาสาสมัครในการสร้างพื้นที่รูปธรรมในการวางแผนงานเรื่อง Creative Space เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันในสังคม เพื่อตอบโจทย์ Sustainable Development Goals ขององค์การสหประชาชาติ ที่หลายประเทศใช้เรื่อง “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” มาแก้ปัญหา

การอาศัยเครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่ 13 ชุมชน เป็นการหาหรือแกนนำในชุมชนเมืองเชียงใหม่ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นในการรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน และปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเมือง โดยหวังผลระยะยาวถึงแนวทางการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น การจัดการชุมชนต้นแบบในเขตอำเภอเมืองบริเวณพื้นที่ริมสองฝั่งคลองแม่ข่า 1 ในชัยมงคล 7 ประการของเมืองเชียงใหม่มาแต่สมัยพญามังราย ถูกบุกรุกเข้าครอบครองและปลูกสร้างบ้านเรือนริมแม่น้ำ และเป็นที่รองรับน้ำทิ้งจากครัวเรือนและโรงงานอุตสาหกรรม จนทำให้คลองแม่ข่าเน่าเสีย ทางจังหวัดเชียงใหม่ได้รับงบประมาณเพื่อฟื้นฟูสภาพคลองแม่ข่าโดยเร่งด่วน ประกอบกับทางโครงการวิจัยได้สำรวจพบว่าชุมชนริมคลองแม่ข่าเป็นพื้นที่ผลิตงานหัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ผ้าชาวเขาเพื่อส่งขายตามแหล่งหัตถกรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับการพัฒนา Sustainable Development Goals (SDGs) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้แหล่งผลิตงานหัตถกรรมริมคลองแม่ข่าถูกนำเสนอให้เป็นหนึ่งในแนวทางการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) ที่จะนำไปสู่การเกิดแผนพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีภาคธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้องต่อไป

ภาพที่ 4.3 การประชุมร่วมกับภาคีเครือข่ายชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่ 13 ชุมชน ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2560 โดย รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญญ์ บุญยสุรัตน์ และคณะ ได้ร่วมสนับสนุนและเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูคลองแม่ข่า โดยมีหน่วยงานต่างๆ ร่วมเป็นเจ้าภาพดำเนินงาน

3. ประชุมร่วมกับภาคีระดับปฏิบัติการในการเก็บข้อมูล เช่น โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา TCDC เชียงใหม่ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ เทศบาลเมืองเชียงใหม่ เรื่อง “เครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองสร้างสรรค์” เพื่อเตรียมการอนาคตทางศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทั้งประเพณีและ creative ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2560 ณ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

เป็นการประชุมเพื่อตั้งรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับงานศิลปหัตถกรรมในเมืองเชียงใหม่ การสืบทอดให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยการเสนอประเด็นว่าควรมีการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ในรูปแบบการสร้างปฏิทินกิจกรรมงานหัตถกรรมของเมืองเชียงใหม่ เช่น การจัดประชุมเชิงวิชาการ งาน design week งานมหกรรมงานหัตถกรรม Forum - Mice - Festival ด้วยการยกระดับศูนย์กลางทั้งองค์ความรู้ งานปฏิบัติการ และจัดงานประชุม ให้มีกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอทุกปี โดยมุ่งเน้นการยกระดับสู่สากล ควรมีแนวทางดำเนินการอย่างไร

ที่ประชุมมองถึงการแก้ปัญหาด้วยการค้นหาชุมชนต้นแบบที่ทำงานหัตถกรรมในเมืองเชียงใหม่โดยให้ TCDC เชียงใหม่ช่วยให้คำแนะนำด้านการออกแบบ และนำเสนอในรูปแบบนิทรรศการในพื้นที่หอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่ และที่อื่นๆ

ในการมีส่วนร่วมดำเนินงานด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนั้น ที่ประชุมได้เสนอให้เช่น โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาจัดทำฐานข้อมูลและสำรวจพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นระดับพ่อกุ แม่ครูช่าง ล้านนา ส่วน TCDC เชียงใหม่ที่ดำเนินการด้านงานศิลปะร่วมสมัย เป็นผู้จัดงาน design weeks รวบรวมในเรื่องของการดีไซน์ในปัจจุบัน ส่วนโครงการวิจัยดำเนินการเรื่องการจัดทำแผนที่วัฒนธรรมด้านงานหัตถกรรม โดยปลายทางเมืองเชียงใหม่จะมีฐานข้อมูลเรื่องงานหัตถกรรมและแผนที่ทางวัฒนธรรม (database and cultural mapping) ที่สมบูรณ์ จากความรับผิดชอบของหน่วยงานจะสามารถทำเป็นฐานข้อมูล และหนังสือสำหรับเผยแพร่ได้

กิจกรรมดังกล่าว สามารถนำมาสู่ภาพของเชียงใหม่สร้างสรรค์ที่จะดำเนินต่อไปโดยคนรุ่นใหม่ที่สามารถนำความรู้ด้านศิลปหัตถกรรมมาปรับใช้กับชีวิตกับปัจจุบัน ให้เกิดความภาคภูมิใจ ตระหนักถึงคุณค่าที่มาจากรากเหง้าของเมืองเชียงใหม่ เกิดเป็น (1) มีคนรุ่นใหม่ร่วมสืบทอด (2) นักจัดงานหัตถกรรมรุ่นใหม่ และ (3) การจัดมหกรรมเพื่อแสดงพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้เห็นเป็นระยะ เปิดพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่แสดงผลงาน เผยแพร่ตามปฏิทินงานเชียงใหม่ เกิดการแสดงผลงานที่เชื่อมโยงพันธมิตรของงานหัตถกรรมต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่

การวางแผนงานสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่จะนำไปสู่เชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์ ด้วยการเปิดโรงเรียนช่าง เพื่อสร้างคนให้เป็นช่างมีการวางแผน เช่น รับรุ่นละ 30 คนที่เลือกจากคนที่สนใจ การออกแบบหลักสูตรตลอดทั้งปี แผนการใช้งบประมาณ มุ่งให้นักศึกษาผลิตงานเพื่อขายได้ ในระดับที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ โดยการผลิตต้องตอบสนองต่อการตลาด และฐานข้อมูลเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยโครงการนำร่องมีวัดพวกแต่มเป็นต้นแบบเพื่อให้เห็นภาพของเชียงใหม่สร้างสรรค์ในอนาคต

ภาพที่ 4.4 ความร่วมมือในการจัดประชุมระดับเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองสร้างสรรค์ ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2560 ณ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

สรุปการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการทำงานอย่างมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานราชการ สถานศึกษา และชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืนด้านศิลปวัฒนธรรม ได้รับความร่วมมือจากภาคีต่างๆ สร้างเป็น เครือข่ายสร้างความเข้มแข็งในพื้นที่ เกิดเครือข่ายที่เข้มแข็งในพื้นที่ ทั้งในระดับจังหวัด ระดับชุมชน ระดับ ช่างฝีมือ ความร่วมมือทางวิชาการ ในการเก็บข้อมูล เป็นความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ดังนี้

- (1) ระดับนโยบายในการตอบรับการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของ องค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)
- (2) ระดับท้องถิ่นที่ให้ความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพงานหัตถกรรมและศิลปะ พื้นบ้าน
- (3) ระดับสถาบันการศึกษาในการร่วมเป็นเครือข่ายการเก็บข้อมูลงานหัตถกรรม ในพื้นที่

จากการประชุมและดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง ภายใต้อาณัติความร่วมมือทำให้โครงการวิจัยเป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้น ทำให้เกิดความสะดวกในการขยายผลสู่การ ประชุมหารือแกนนำและผู้เกี่ยวข้องใน 4 อำเภอ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจ และร่วมประชุมหารือเพื่อ แลกเปลี่ยนข้อมูล ติดตามการทำงาน ในการอบรมเยาวชน

หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้นมาจากพื้นที่ 4 อำเภอ ทั้งองค์การปกครองส่วน ท้องถิ่น สถาบันการศึกษาในพื้นที่ ผู้ประกอบการ และการสร้างความเข้มแข็งแก่เยาวชนที่มีภูมิปัญญาในพื้นที่ ด้วยการเก็บข้อมูลและพัฒนากระบวนการทำงาน สร้างจิตสำนึก โดยมีนักวิจัยในโครงการเป็นพี่เลี้ยงในการ ดำเนินงานตลอดโครงการ

3. การสร้างแนวทางการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลเรื่อง “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” โดยการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ เป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

ด้านแนวทางที่มองเห็นความยั่งยืนนั้น คณะทำงาน ได้เสนอแนวคิดในการเปิดโรงเรียนช่าง ภายใต้วรรณภูมิของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา TCDC เชียงใหม่ หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ และภาคีที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากสิ่งที่ควรดำเนินการอย่างเร่งด่วน คือ การอบรมช่างเพราะช่างกำลังจะหมดไป การเปิดสอนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ด้วยการสร้างงานอย่างสร้างสรรค์ สามารถนำสู่ตลาดงานหัตถกรรมที่มีคุณภาพได้ โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ประกอบการ ผู้ด้อยโอกาส เช่น SMEs ที่ล้มเหลว เยาวชนในกลุ่มชาติพันธุ์ บัณฑิตคืนถิ่น กลุ่มแม่บ้าน เข้ารับการเรียนตามกระบวนการช่าง การสร้างผลงาน การอบรม e-Commerce การหาตลาด ทำ Branding เป็น Chiang Mai by hand Diversity ที่ขยายผลสู่การสร้างความร่วมมือทั้ง 4 อำเภอ อื่น ๆ ในการสร้างความร่วมมือ เพื่อพัฒนา creative space Cultural space เพื่อสร้างความยั่งยืนด้านศิลปวัฒนธรรม

ภาพที่ 4.5 การลงพื้นที่คลองแม่ข่า

นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม และทีมคณะผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม ลงพื้นที่การจัดการมรดกโลกเชียงใหม่ รวมถึงชุมชนกำแพงงาม ริมคลองแม่ข่า ที่ชาวเชียงใหม่ ต้องการให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน พร้อมกับทีมชุมชนเมืองรักษ์เชียงใหม่ นายอนันต์ ประธานชุมชนกำแพงงามที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างหลากหลายกลุ่ม ทีมหอศิลป์ฯ นักศึกษาระดับปริญญาโทสาขาการจัดการวัฒนธรรม ทีม creative และทีมคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สิ่งที่ทางโครงการได้ดำเนินการไปแล้ว คือ การให้แนวทางการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนหน่วยงานภายนอก กิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปทุกระยะ เช่น การประชุมร่วมกับเครือข่ายระดับต่าง ๆ เพื่อสรุปและนำเสนอผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในการบริหารจัดการโครงการระยะยาว ประกอบด้วย

- Fair Trade Chiang Mai
- Chiang Mai International Symposium
- การฟื้นฟูชุมชนริมคลองแม่ข่า
- โครงการจัดตั้งโรงเรียนช่างล้านนา

การสร้างแนวทางการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลโดยกระทรวงวัฒนธรรมได้ติดตามผลการดำเนินงานของเชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำเครื่องมือ กระบวนการทำงานเก็บข้อมูลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านด้วย Application และการสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม สู่การขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ เป็นตัวอย่างการดำเนินงานในระดับชาติต่อไป ดังการมีส่วนร่วมและเป็นผู้ดำเนินในโครงการฟื้นฟูชุมชนริมคลองแม่ข่าด้วยแนวคิดการจัดการทางมรดกวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงการฟื้นฟูสภาพคลองแม่ข่า จะเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้คนสองฝั่งคลองให้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ พัฒนาความสามารถทางงานหัตถกรรม เพื่อสร้างอาชีพให้กับผู้คน ตลอดจนผู้สูงอายุในชุมชน และพัฒนาทักษะของเยาวชนในชุมชนในการดำรงชีวิต

จากการสำรวจข้อมูลพบว่า มีทั้งกลุ่มคนเมือง และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผลิตงานหัตถกรรมชาวเขา สำหรับขายในบริเวณตรอกเล่าโจ้ว กาดหลวง เชียงใหม่ การสร้างเครือข่ายในชุมชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมในชุมชนโดยใช้ Application ต่อไป

4.2 การเลือกพื้นที่เพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

จังหวัดเชียงใหม่ มีองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญอยู่หลากหลาย อาทิ ดอยสุเทพที่ถูกปกคลุมไปด้วยสภาพป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ลำน้ำปิงอันมีลักษณะทางกายภาพที่สอดคล้องกับภูมิศาสตร์ของเมือง ตลอดจนสภาพของบ้านเรือน ถิ่นที่อยู่อาศัยของประชาชน ถูกสร้างขึ้นตามความเชื่อและแรงศรัทธาของบรรพชนแต่ครั้งอดีต และความสำคัญที่มีความโดดเด่น จนได้รับการยกย่องจากผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ คือ ศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทั้งมรดกและทรัพยากรทางภูมิปัญญา ที่ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อเป็นเสมือนเครื่องมือในการบ่งบอกว่าพื้นที่แห่งนี้ มีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมมาแต่ช้านาน ซึ่งมีรูปแบบของการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชน ที่ประกอบด้วยรูปแบบการปกครอง ประวัติความเป็นมา มีสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้คน สิ่งปลูกสร้างสภาพแวดล้อมนี้ เกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนทั้งภายในและภายนอกตัวเมือง ดังนั้นในแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นเอง หรือรับมาจากภายนอก แล้วจึงพัฒนาเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิต ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นและมีความสัมพันธ์ร่วมกันในแต่ละสังคม วิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่ในอดีต เป็นวิถีชีวิตของการทำบุญในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งผู้คนออกเป็น 2 สังคม คือ

1. **สังคมอาณาจักร** เป็นการทำบุญของฆราวาส ตามลำดับชั้นทางสังคม คือ กษัตริย์ เจ้าเมือง ขุนนาง และชาวบ้าน เช่น การถวายที่ดิน การสร้าง ปฏิสังขรณ์ วัดวิหาร พระธาตุ และพระพุทธรูป

2. **สังคมพุทธจักร** เป็นการทำบุญของ พระสงฆ์ ชาววัดมีการแบ่งหน้าที่ในการดูแลภายในวัด การถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านการเรียนภาษาบาลี การประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรอง การจารและเขียนคัมภีร์ใบลานพับสา และงานช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้แล้ว ความเชื่อดั้งเดิมอันเนื่องด้วยการนับถือผี ขวัญจาริตประเพณี ประเพณีการเกิดแก่เจ็บตาย ที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของผู้คน

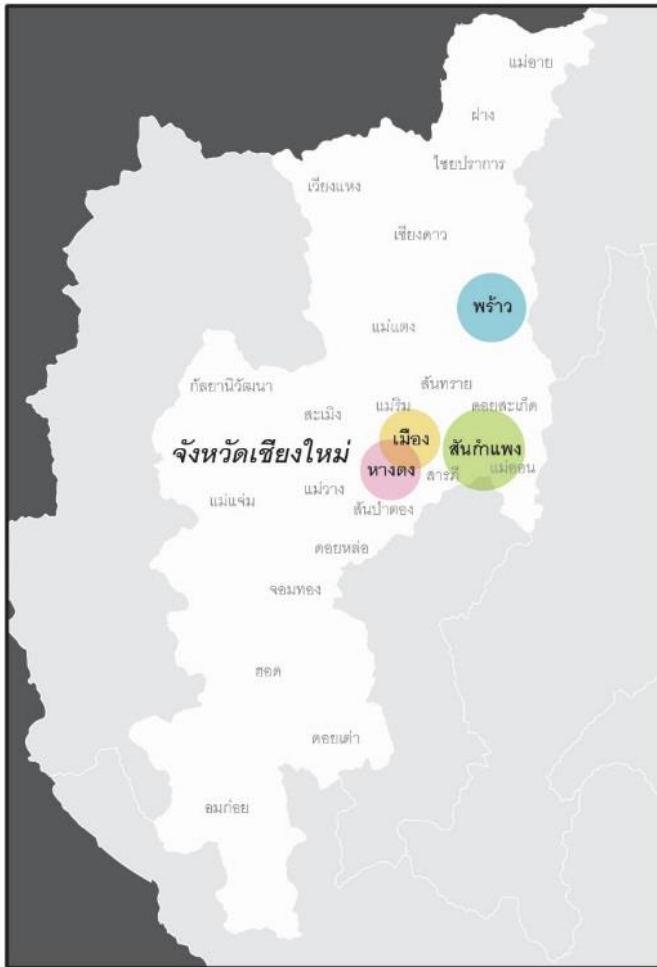
จากประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 700 ปี ทำให้เชียงใหม่เป็นเมืองที่อุดมไปด้วยทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแต่เสริมสร้างศักยภาพของเมืองเพื่อยกระดับให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ ทางด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Chiang Mai : City of Crafts and Folk Art) อันมีองค์ประกอบทั้งศิลปวัฒนธรรมประเพณีเอกลักษณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของผู้คนที่พำนักอาศัยดำรงชีวิตและประกอบกิจกรรมต่างๆ การนำวัฒนธรรมที่สั่งสมมานานเป็นทุนเพื่อให้เกิดการสร้างสรรคในปัจจุบันและอนาคตนั้น มีเรื่องราวความเป็นมาที่สามารถศึกษาเรียนรู้และนำมาสร้างสรรค์และต่อยอดวัฒนธรรมที่เหมาะสมต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันและอนาคตอย่างยั่งยืนมั่นคง

เมืองเชียงใหม่มีมิติแห่งการสร้างสรรคงานหัตถศิลป์อยู่ 3 ประการ คือ

1. งานหัตถกรรมที่พัฒนาการมาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรม
2. งานอุตสาหกรรมหัตถศิลป์
3. งานหัตถศิลป์ร่วมสมัย

โดยธรรมชาติของงานสร้างสรรค์ งานหัตถศิลป์เชียงใหม่จะมีคุณลักษณะสามประการที่ยังยึดโยงกันอยู่ อย่างแทบจะแยกออกจากกันได้ ซึ่งเกิดจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชน เชื่อมโยงจากระดับหมู่บ้านสู่เมือง และเป็นแรงขับเคลื่อนสู่การสร้างสรรค ให้เชียงใหม่เป็นบานสะพรั่งด้วยงานหัตถศิลป์ พร้อมการเคลื่อนตัวของเมืองสู่อุตสาหกรรมสร้างสรรค์และความร่วมสมัยของงานหัตถศิลป์ การพัฒนางานหัตถศิลป์สร้างสรรค์ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความยั่งยืนของงานหัตถกรรมของชุมชน เปรียบดังสายเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิต และสร้างความงดงามให้กับสังคมอันเกิดจากตัวตนของเรา ที่สร้างสรรค์ผลงานหัตถศิลป์ ออกมาเป็นผลงานที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ แห่งวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ ความมีชีวิตชีวาจากงานหัตถกรรมสร้างสรรค์ คือการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากรากเหง้ามีอยู่สู่สังคมร่วมสมัยหลากหลายมิติ จะเป็นแสงสว่างแห่งเทียนศิลป์ที่จุดสืบทอดกันไปอย่างไม่หยุดนิ่ง มรรคผลของการสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์จะกลับมาสู่การพัฒนาคุณภาพของชีวิตและการศึกษาผู้คนในท้องถิ่น มีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเชียงใหม่กับงานหัตถศิลป์สร้างสรรค์ ก็เปรียบเหมือนดังการปลูกต้นไม้แห่งการสร้างสรรค มีรากเหง้าที่ยั่งยืน ลำต้นยืนแก่ง และมั่นคง กิ่งใบที่แผ่ไพศาลดอกผลที่แบ่งบาน และเจริญงอกงามสืบต่อไป

จากการสำรวจพื้นที่ชุมชนหัตถกรรมเมืองเชียงใหม่ ได้เลือกพื้นที่ตัวอย่างสำหรับการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ภายใต้โครงการเมืองเชียงใหม่ เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO เนื่องจากเป็น การเชื่อมโยงยุทธศาสตร์การทำงานของระดับมหาวิทยาลัยและ ระดับจังหวัดดังนี้

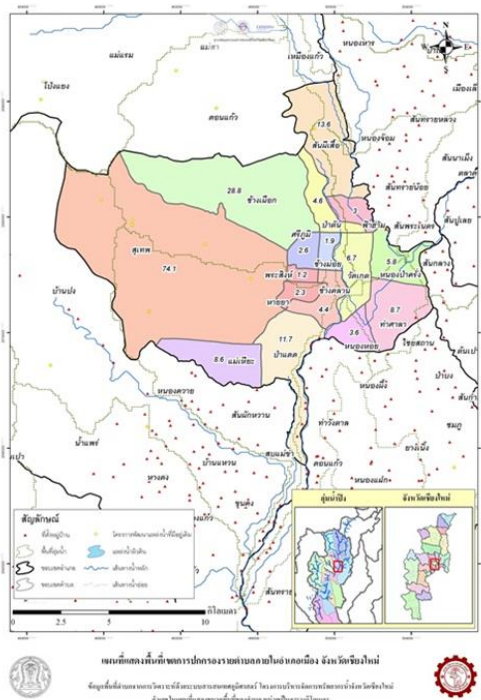
แผนที่ 4.1 พื้นที่ตัวอย่าง 4 อำเภอ

พื้นที่ศึกษา

1. อำเภอเมือง
2. อำเภอสันกำแพง
3. อำเภอพร้าว
4. อำเภอหางดง

ทั้งนี้พื้นที่ตัวอย่าง 4 อำเภอ นั้น ได้มีความโดดเด่นในเรื่องของเหตุการณ์หลากหลายประเภท และ มีความสำคัญในการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO และ สร้างเศรษฐกิจกิจกรรมชุมชน จึงได้จำแนกความสำคัญของพื้นที่ตัวอย่างดังต่อไปนี้

1. อำเภอเมือง

1.1 ที่ตั้ง

อำเภอเมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่ทางตอนกลางของจังหวัดเชียงใหม่ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอแมริม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอสันทรายและ อำเภอสันกำแพง
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอสารภีและ อำเภอหางดง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอหางดง

แผนที่ 4.2 อำเภอเมือง

1.2 ประวัติความเป็นมา

เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนา ตามประวัติความเป็นมา ได้สถาปนาเมืองขึ้น ในปี พ.ศ.1839 โดยพญามังรายเป็นปฐมกษัตริย์ มีกษัตริย์เชื้อสายราชวงศ์มังรายปกครองตลอดมาจนถึง 200 ปีเศษ จึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่ากว่า 200 ปี

ต่อมาในปี พ.ศ.2317 พญาเจ้าบ้านและพระเจ้ากาวิละ ได้ร่วมกันต่อต้านพม่าภายใต้การสนับสนุนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ได้ขับไล่พม่าออกจากหัวเมืองฝ่ายเหนือได้ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงแต่งตั้งพระเจ้ากาวิละ ขึ้นครองเมือง ในฐานะเมืองประเทศราช พระเจ้ากาวิละ ได้ฟื้นฟูเชียงใหม่จนมีอาณาเขตกว้างขวาง การค้าขายรุ่งเรือง ด้วยความสัมพันธ์อันดีกับกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่ออิทธิพลตะวันตกแผ่เข้ามาในเมืองไทย มีการปฏิรูปการปกครอง โดยผนวกดินแดนล้านนาเข้ามาเป็นมณฑลพายัพตรงกับสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ปกครองเมืองเชียงใหม่ และรัชกาลที่ 5 ได้ทรงขอเจ้าดารารัศมีธิดาของเจ้าอินทวิชยานนท์ไปเป็นพระราชชายา ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น การปกครองโดยเจ้าเมืองเชียงใหม่สืบเนื่องมาจนถึงเจ้าแก้วนรรัฐ องค์ที่ 9 เป็นองค์สุดท้าย ด้านการปกครองเมืองเชียงใหม่มีฐานะเป็นมณฑลพายัพขึ้นอยู่กับการปกครองจากส่วนกลางมีสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลต่อมาภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 ยกเลิกมณฑลพายัพ เมืองเชียงใหม่จึงเปลี่ยนมาเป็นจังหวัดจนถึงปัจจุบัน

อำเภอเมืองเชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 16 ตำบล ได้แก่

1. ตำบลศรีภูมิ	9. ตำบลแม่เหียะ
2. ตำบลพระสิงห์	10. ตำบลป่าแดด
3. ตำบลหายยา	11. ตำบลหนองหอย
4. ตำบลช้างม่วย	12. ตำบลท่าศาลา
5. ตำบลช้างคลาน	13. ตำบลหนองป่าครั่ง
6. ตำบลวัดเกต	14. ตำบลฟ้าฮ่าม
7. ตำบลช้างเผือก	15. ตำบลป่าตัน
8. ตำบลสุเทพ	16. ตำบลสันผีเสื้อ

1.3 ความสำคัญของพื้นที่ งานประเพณี พิธีกรรม

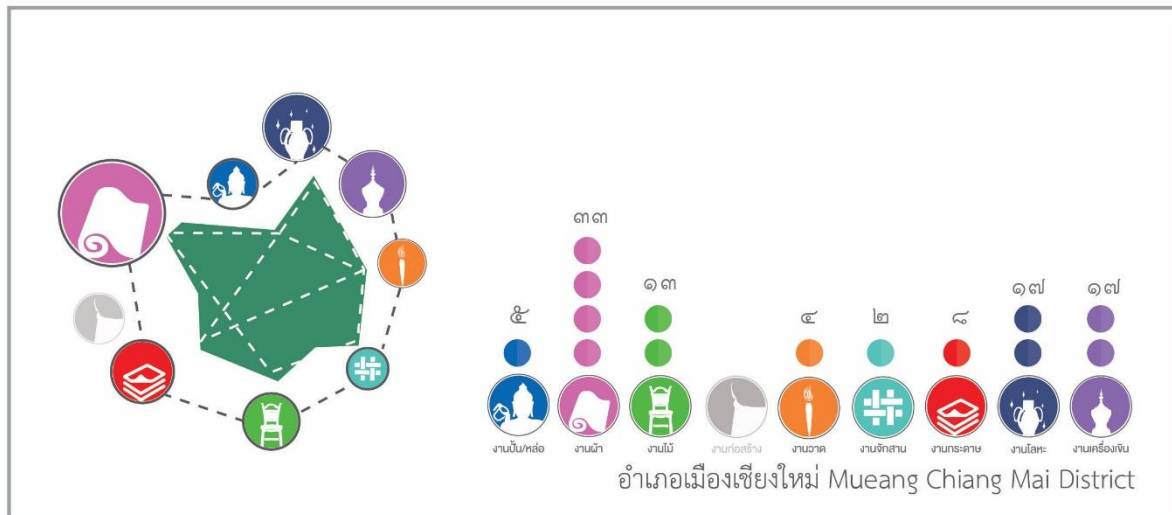
เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น งดงาม รวมทั้งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว สืบเนื่องมาจากการที่เมืองเชียงใหม่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซ้ำยังเคยเป็นราชธานีและเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้านของอาณาจักรล้านนา จึงทำให้เชียงใหม่รับเอาวัฒนธรรมจากต่างถิ่นเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตน รวมทั้งยังได้รับวัฒนธรรมจากพระพุทธศาสนาเข้ามาอีกทอดด้วย จึงทำให้เชียงใหม่มีการผสมผสานหล่อหลอมวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่กลายเป็นวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์เฉพาะตน ประเพณีที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ และเป็นที่รู้จักโดยแพร่หลายโดยในรอบปีประเพณีที่มีความโดดเด่นเป็นที่สนใจในปัจจุบัน ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณียี่เป็ง ประเพณีการทำบุญสลากภัตต์ ประเพณีเข้าอินทขิล ประเพณีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ

1.4 งานหัตถกรรมของพื้นที่

ในการเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมในพื้นที่ อำเภอเมืองนั้น พบว่ามีจำนวนหลักๆ ประมาณ 5 ประเภท ได้แก่ เครื่องเงิน งานโลหะบุกตุน งานหล่อพระ เครื่องเงิน-ลงรัก งานกระดาดทำโคม มีจำนวนงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

ทั้งนี้พบผู้ประกอบการงานหัตถกรรมที่พบ 9 ประเภทในอำเภอเมืองจากการสำรวจได้แก่

1. งานปั้นหล่อ จำนวน 5 แหล่ง
2. งานผ้า จำนวน 33 แหล่ง
3. งานไม้ จำนวน 13 แหล่ง
4. งานก่อสร้าง จำนวน ๐ แหล่ง
5. งานวาดเขียน จำนวน 4 แหล่ง
6. งานจักสาน จำนวน 2 แหล่ง
7. งานกระดาด จำนวน 8 แหล่ง
8. งานโลหะ จำนวน 17 แหล่ง
9. งานเครื่องเงิน จำนวน 17 แหล่ง

ภาพที่ 4.6 ข้อมูลผู้ผลิตผู้ประกอบการอำเภอเมือง ที่ได้รับการลงทะเบียนเป็นผู้ผลิตผู้ประกอบการ

1.5 พื้นที่ผลิตงานหัตถกรรม

พื้นที่ผลิตงานหัตถกรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จากการลงพื้นที่สำรวจ พบอยู่จำนวน 6 แห่ง ได้แก่

1. ชุมชนพวกแต้ม
2. ชุมชนนันทาราม
3. ชุมชนวัวลาย
4. ชุมชนบ้านเมืองสารท
5. ชุมชนศรีปิ่นแก้ว
6. ชุมชนบ้านม้งดอยปุย

โดยมีรายละเอียดพื้นที่ ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนพวกแต้ม

วัดพวกแต้มปรากฏชื่อครั้งแรกในเอกสารแสดงรายชื่อวัดที่มีอยู่ในเวียงและนอกเวียง เชียงใหม่ ซึ่งมีผู้บันทึกไว้ในพิพิธสาหรือโบราณ เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๖๓ นอกจากนี้ชื่อของวัดยังทำให้สันนิษฐานถึงผู้สร้างได้ เพราะคำว่า “พวก” เป็นยศของขุนนางซึ่งหมายถึงหัวหน้าหมู่ พวกแต้ม จึงน่าจะเป็นขุนนางที่มีหน้าที่ควบคุมทางด้านการช่างคือ “ช่างแต้ม” ที่หมายถึงผู้เขียนงานจิตรกรรมหรืองานลายคำ โดยมีวัดที่มีชื่อคล้ายกันนี้ในเวียงเชียงใหม่ เช่น วัดพวกเปีย วัดพวกหงส์ และวัดพวกช้าง เพราะกล่าวกันว่าในสมัยโบราณเวลาที่ทหารทำสงครามชนะ เมื่อกลับมาจะได้รับการปูนบำเหน็จรางวัล ก็มักจะนำเงินที่ได้ไปสร้างวัดด้วยความศรัทธาในพุทธศาสนา และเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้ากรรมนายเวร วัดที่สร้างขึ้นอาจใช้ชื่อของตนเอง เช่น วัดหมื่นตูม วัดหมื่นสาร วัดพันอัน และวัดพันแหวน หรืออาจใช้ชื่อกรมกองที่สังกัดรวมทั้งตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบอย่าง วัดพวกแต้ม และวัดพวกช้าง เป็นต้น

ชุมชนวัดพวกแต้มเป็นชุมชนช่างฝีมือมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งในปัจจุบันยังคงมีการผลิตเครื่องทองเหลืองหรือที่เรียกกันว่า “คัตทอง” รูปแบบต่างๆทั้งที่เป็นงานพุทธศิลป์ สำหรับประดับตกแต่งอาคาร ศาสนสถาน และที่เป็นงานหัตถศิลป์ สำหรับเป็นเครื่องประดับ

บ้านพวกแต้ม ตำบลพระสิงห์ เป็นอีกที่หนึ่งที่มีงานประเพณีโลหะ คือ งานคว่ทอง ซึ่งงานคว่ทองจะแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ งานคว่ทอง ด้านพุทธศิลป์ เป็นงานที่ถูกทำขึ้นเพื่อรับใช้พุทธศาสนาเพื่อนำไปประดับตกแต่งอาคารทางพุทธศาสนาให้เกิดความสมบูรณ์ สวยงาม ทางองค์ประกอบของคติความเชื่อทางศาสนา เช่น พุ่มดอกไม้เงิน พุ่มดอกไม้ทอง และที่เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของวัดพวกแต้มคือ ฉัตร และสัปทน งานคว่ทองประเภทนี้ถูกถ่ายทอดจากอดีตเจ้าอาวาส จนปัจจุบันได้รับการสืบทอดโดย พระครูปฏิภาณธรรมพิศิษฐ์ (เนตร สิริจันท) ซึ่งในปัจจุบันยังได้จัดตั้งกลุ่มช่างผลิตงานขึ้นภายในวัดพวกแต้ม งานคว่ทองด้านหัตถศิลป์ คือ งานคว่ทองที่ใช้ในการประดับตกแต่งร่างกาย งานดอกไม้ไหว ที่นำไปใช้ในงานพืชมงคล ที่เรียกว่าพืชมงคล ชุมชนพวกแต้มมีผู้สืบทอดงานหัตถกรรมชนิดนี้อยู่ 2 ท่าน คือ **คุณป้าสมจิตร อินทะยะ และคุณป้าวรรณ บุญสาร** จากการสัมภาษณ์ คุณป้าสมจิตร อินทะยะ คุณป้าได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการทำ งานคว่ทอง ด้านหัตถศิลป์ว่า เดิมทีสมัยเจ้าดารารัศมี ท่านได้ทรงโปรดปรานการพืชมงคล คุณป้ายังเป็นเด็กได้ไปเก็บปีกเครื่องบิน มาทำเป็นคว่ทอง ดอกไม้ไหวประดับตกแต่งกับตัว ช่างพืชมงคล ให้เกิดความสวยงาม ปัจจุบันคุณป้าได้ส่งวัสดุจาก กรุงเทพมหานคร มาผลิตงานชนิดนี้ (จากการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2557)

ภาพที่ 4.7 คว่ทอง บ้านพวกแต้ม

หัตถกรรมที่ใช้โลหะเป็นวัสดุหลักในการผลิตงาน ในเชียงใหม่จะพบผลิตภัณฑ์จากโลหะเป็นงานเครื่องเงินและทองเหลือง เดิมเป็นการผลิตเพื่อรับใช้ศาสนาเช่น การ ทำฉัตรทองเหลือง ส่วนเครื่องเงินมักผลิตเป็นของใช้ให้แก่บุคคลชั้นสูงใช้ในชีวิตประจำวัน ต่อมาจึงขยายไปสู่การทำเพื่อเป็นของที่ระลึกปัจจุบันยังคงมีการผลิตงานโลหะที่ชุมชนพวกแต้ม และชุมชนศรีสุพรรณในเขตอำเภอเมืองและอำเภอสарภี

2. ชุมชนนันทาราม

ในจังหวัดเชียงใหม่มีแหล่งงานหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นและมีชื่อเสียงมาโดยตลอดมี 2 อำเภอ คือ อำเภอเมือง และ อำเภอหางดง ในอำเภอเมือง บ้านนันทาราม ตำบลหายยา เป็นชุมชนที่ขึ้นชื่อในเรื่องของการทำเครื่องเงิน ลงรัก คั่วรัก คั่วหวาง ประเภทผลิตภัณฑ์ที่พบใน ชุมชนนันทารามผลิตได้แก่ ตลับ ถาด แจกัน ชันน้ำ แอบยา กล่องใส่ยาเส้น เขียนหมาก ซึ่งกระบวนการทำจะทำการขุดไม้ไผ่ ไม้เนื้ออ่อนแล้วเคลือบด้วยรัก และยังมีการเคียนไม้มะม่วง เครื่องเงินเป็นลักษณะเฉพาะภาคเหนือที่ต่างไปจากภาคอื่นจากการสำรวจพบว่าบ้านนันทารามยังคงสืบทอดการทำเครื่องเงิน ได้แก่บ้านยายน้อย, ร้านประทีปเครื่องเงิน, วิชัยกุลเครื่องเงิน, กลุ่มอาชีพเครื่องเงินในวัดนันทาราม และ กลุ่มคว่รัก คั่วหวาง จากการที่ได้ไปสัมภาษณ์ คุณยายน้อยได้ให้ข้อมูลว่าแต่ก่อนที่นี้จะขึ้นชื่อในการทำเครื่องเงิน เพราะจะแตกต่างจาก ที่ชุมชนศรีปิ่นคร้ว ที่ชุมชนนันทาราม จะมีวิธีการทำกระบวนการออกแบบ และลาย ที่แตกต่างจากชุมชน ศรีปิ่นคร้ว เมื่อก่อนชุมชนนันทาราม ทำเครื่องเงินค่อนข้างที่มากหลายสิบหลัง แต่ด้วยสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยในปัจจุบัน มีอาคารบ้านเรือน หอพักเพิ่มมากขึ้น การต้มยางรัก บางทีก็จะมีควันเยอะ ก็จะไปรบกวนหอพักต่างๆ ที่หอพักก็มาอยู่หลังชุมชนนันทารามก็มีการเลิกกิจการกันไปเกี่ยวกับการทำเครื่องเงินในชุมชน แต่จาก

การสำรวจก็ยังได้พบว่าการลงรักที่นำมาผสมกับสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ที่ใส่โทรศัพท์มือถือ ที่มีการลงรักและทำออกมาได้อย่างลงตัว ทำให้เห็นว่า การลงรักควรรักษาทางสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริง ส่วนที่บ้านศรีปิ่นคร้ว ตำบลท่าศาลา ยังมีการทำไม้ไผ่ขัดกันอยู่ในชุมชนศรีปิ่นคร้ว โดย ลักษณะเด่นชัดของที่นี่จะ เป็น “พานแดง” (ชันแดง) ยังมีบ้านบางหลังภายในชุมชน บ้าน คุณปรานอม มโนทอง ที่มีการทำไม้ไผ่ขัดให้เป็นรูปทรงกลม เพื่อนำไปใช้ในการตกแต่ง ซึ่งลูกค้า คือ ศูนย์หัตถกรรมบ้านถวายที่มีการสั่งให้ที่นี่จัดทำตามรูปแบบการขัดไม้ไผ่ให้เป็นรูปทรงกลม ด้วยสาเหตุที่ว่า บ้านคุณปรานอม มโนทอง มีความประณีตในการขัดไม้ไผ่ในลักษณะเป็นทรงกลม ส่วนบ้านแม่ชันแก้ว เป็นอีกหลังหนึ่งที่มีการสืบทอดในการทำจากรุ่นสู่รุ่นปัจจุบัน ลูกสาวของแม่ชันแก้วได้รับช่วงต่อพร้อมกับญาติพี่น้องที่ยังมีการทำเครื่องเงินที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่นที่สืบทอดกันมาแต่ช้านาน ปัญหาที่พบในปัจจุบันจะเป็นเรื่องของวัสดุเพราะ ต้องสั่งไม้ไผ่ มาจากเชียงใหม่ เพราะจะได้เนื้อไม้ที่สมบูรณ์ต้นจะสวย หรือจะสั่งจากจังหวัดแพร่ที่มีการปลูกไม้ไผ่จำนวนมาก และ “ยางรัก” ที่ปัจจุบันหาได้ยากขึ้น มักจะเจอปัญหาเจอ “ยางรัก”ปลอมที่มีการผสมยางไม้กับสีทาบ้านจนทำให้งานของชุมชนเสียหาย ปัจจุบันยางรักจึงมีราคาที่สูงขึ้นเกือบเท่าตัวเมื่อเทียบกับอดีต

ภาพที่ 4.8 เครื่องเงินไม้ไผ่ขัด บ้านนันทรา

3. ชุมชนวัวลาย

“ชุมชนบ้านวัวลาย” และบ้านศรีสุพรรณถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตเครื่องเงินแหล่งใหญ่ของเมืองเชียงใหม่ที่มีการทำเครื่องเงินผลิตภัณฑ์เครื่องเงินของชุมชนบ้านวัวลายและบ้านศรีสุพรรณในอดีต มักนิยมทำสลุง (ขัน) เป็นหลัก คำว่าขันหรือสลุงของชาวล้านนาค้นเป็นภาษาสำหรับตักน้ำ หรือใส่น้ำ โดยมีอยู่หลายชนิดด้วยกัน จึงมักเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามรูปแบบและการใช้งาน กล่าวคือถ้ามีขนาดใหญ่และใช้เป็นคู่จะเรียกว่า “สลุงหาบ” ซึ่งเจ้านายและผู้มีฐานะดีในเมืองเชียงใหม่นิยมใช้ สลุงหรือโอขนาดกลางจะใช้เป็นขันล้างหน้า ส่วนสลุงขนาดเล็กที่ใช้สำหรับตักน้ำดื่มจะเรียกว่า “จอกน้ำ” นอกจากนี้ยังมีการทำผลิตภัณฑ์เครื่องเงินอีกหลายประเภท เช่น พานหรือขันดอก ตลับใส่ของ ทีบหมาก เครื่องเขียนหมาก และเครื่องประดับ เป็นต้น สำหรับลวดลายที่ปรากฏอยู่บน สลุงเงินของบ้านวัวลาย เป็นลวดลายที่มีลักษณะเฉพาะและถือว่าเป็นลายแบบพื้นเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันการทำโลหะเครื่องเงิน เริ่มเป็นไปได้ยากขึ้น เนื่องจากเสียงที่เกิดจากการทำเครื่องเงินมีเสียงดัง ทำให้รบกวนชาวบ้านภายในชุมชนที่เริ่มมีการสร้างหอพัก ขึ้น และด้วยวัตถุดิบที่แพงขึ้นและหายาก

ชุมชนวัวลาย หัตถกรรมประเภทเครื่องเงิน การบุกคุน บ้านวัวลาย ตำบลหายยา จะมีการรวมตัวกัน ของช่าง เรียกว่า “สล่าสิบหมู่” ที่มีการทำหัตถกรรมประเภทเครื่องเงินและการบุกคุน ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กลุ่มหัตถศิลป์ล้านนาวัดศรีสุพรรณ จะมีการต้องลาย บุกคุนโลหะอ่อน ที่มีการรวมตัวและทำงานหัตถกรรมภายในวัดศรีสุพรรณ มีความโดดเด่นทางด้านลวดลาย และจากการสัมภาษณ์ แม่ครูประไพ ไชยวุฒิ ที่เคยทำงานหัตถกรรมประเภทนี้ ตั้งแต่บรรพบุรุษ ผลิตภัณฑ์มีการทำหัตถกรรมประเภทเครื่องเงิน ปัจจุบันเครื่องเงินจะมีราคาสูงจึงมีการใช้อะลูมิเนียมเข้ามาแทนที่ในการทำ สลุง เข็มขัด เครื่องประดับรวมถึงของใช้อื่นๆ แต่ก็ยังมีเครื่องเงินอยู่บางส่วน จากการสำรวจภายในชุมชนพบว่า ร้านขายของประเภทเครื่องเงินบริเวณวัวลายปัจจุบันมีทั้งคนในชุมชน และคนต่างจังหวัดที่เข้ามาเปิดร้านบริเวณชุมชนวัวลาย รวมร้านทั้งหมด 18 ร้าน แม่ครูประไพ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เดิมทีนี้ จะทำกันหลังบ้านแล้วขายกันหน้าบ้าน แต่ปัจจุบันเริ่มมีการขายที่เพื่อเป็นอาคารอำนวยความสะดวก สล่า(ช่าง)เก่าก็ได้เสียชีวิตไป พร้อมกับภูมิปัญญาเพราะไม่มีใครสืบทอดต่อ ที่บ้านของแม่ครู สล่าส่วนมากที่มาทำเครื่องเงินจะเป็นสล่าจาก บ้านแม่ย้อย อำเภอสันทราย ที่เข้ามาทำในชุมชนวัวลาย และสล่าในการขึ้นรูปตอนนี้ค่อนข้างที่หายากเต็มที”

ภาพที่ 4.9 เครื่องเงินชุมชนบ้านวัวลาย

4. ชุมชนบ้านเมืองสาทร

โคมล้านนาหลากหลายรูปแบบ ทั้งโคมลอย โคมไฟ ที่ถูกนำมาประดับประดาตามวัดวาอาราม และท้องถนนในช่วงวันสำคัญต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นวันลอยกระทง วันขึ้นปีใหม่ คงคุ้นตาของนักท่องเที่ยวแทบทุกคน ทั้งยังเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของเชียงใหม่หลายคนคงไม่รู้ว่าโคมแทบทั้งหมดที่เราเห็นนั้น ถูกผลิตขึ้นมาจากชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ นั่นคือ “ชุมชนเมืองสาทรหลวง” ต.หนองหอย อ.เมืองเชียงใหม่ ซึ่งในปัจจุบันถือเป็นแหล่งผลิตโคมที่มีชื่อเสียงที่สุดของภาคเหนือ และยังมีการผลิตโคมเพื่อส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศอีกด้วย สิ่งแรกที่เราจะได้เห็นตั้งแต่ครั้งแรกที่เข้าไปในชุมชนเมืองสาทรหลวง คือภาพของโคมล้านนาหลากสีสันที่แขวนอยู่ตามรั้วบ้านแทบทุกบ้านในชุมชน และเมื่อมองผ่านรั้วบ้านเข้าไป ก็จะมีหญิงสาวทั้งสูงวัยและอ่อนวัย นั่งอยู่บนพื้นบ้านไม้ กำลังบรรจงประดิษฐ์โคมรูปแบบต่างๆ

โดยในปัจจุบัน ชุมชนแห่งนี้ได้มีการรวมกลุ่มกันเป็น “กลุ่มทำโคมล้านนาเมืองสาทร จังหวัดเชียงใหม่” โดยผลิตโคมทั้งรูปแบบดั้งเดิม และโคมประยุกต์ ที่ทำเป็นรูปสัตว์ สิ่งของต่างๆ ซึ่งมีทั้งวางจำหน่ายโดยตรง และผลิตตามความ

ต้องการของลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ บ้านที่ถือเป็นต้นแบบในการผลิตโคมของชุมชนเมืองสาทรหลวงแห่งนี้ คือบ้านของแม่บัวไหล คณะปัญญา ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการผลิตโคม และคิดค้นการทำโคมรูปแบบใหม่ๆ ขึ้นมาจนกระทั่งมีชื่อเสียง และได้สอนวิธีการทำโคมให้กับชาวบ้านในละแวกชุมชน จนทำให้ในปัจจุบันชุมชนเมืองสาทรหลวงกลายเป็นชุมชนสำคัญให้การผลิตโคมในที่สุดในช่วงเทศกาลที่จะมาถึง ธุรกิจขายโคมลอย โคมไฟได้รับการตอบรับจากลูกค้าเป็นจำนวนมาก โดยราคาที่จำหน่ายมีตั้งแต่ราคาหลักสิบ ไปจนถึงหลักร้อย หลักพัน ซึ่งยังคงเป็นที่นิยมของคนไทยที่จะนำโคมไปจุดในช่วงเทศกาลนี้

ภาพที่ 4.10 งานหัตถกรรมบ้านเมืองสาทร

5. ชุมชนศรีป็นคร้ว

เครื่องเงิน (Lacquer wares) งานหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะเป็นภาชนะรูปทรงต่างๆ ที่ขึ้นเกิดจากการขัดหรือสานไม้ไผ่ให้ได้รูปทรงตามต้องการ จากนั้นนำมาเคลือบด้วยยางรักเพื่อให้ภาชนะมีความคงทนแข็งแรงมากขึ้น แล้วจึงตกแต่งโดยการเขียนลวดลายด้วยชาดหรือการชุตลาย และบางครั้งยังมีการประดับด้วยทองคำเปลว หรือเงินเปลวด้วย ซึ่งภาชนะเครื่องเงินนี้จะมีชื่อเรียกรวมๆ ในภาษาพื้นเมืองว่า “ควฮักควหาง” บ้าง “เครื่องฮักเครื่องหาง” หรือ “เครื่องฮักเครื่องคำ” บ้าง ขึ้นอยู่กับลักษณะของการประดับตกแต่ง ว่าตกแต่งด้วยชาดหรือทองคำเปลว และเรียกชื่อภาชนะแต่ละชนิดไปตามหน้าที่การใช้สอย เช่น ชันดอก ชันหมาก ชันโอ หีบผ้า แอ็บ อูบ หรือปุง เป็นต้น ส่วนชื่อเรียก “เครื่องเงิน” นั้นสันนิษฐานว่าเป็นคำเรียกที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ โดยเรียกไปตามชื่อของกลุ่มชนชาวไทเงินหรือไทซิ่น ที่มีความชำนาญในการผลิตภาชนะเครื่องใช้ประเภทนี้

“บ้านศรีป็นคร้ว” ตำบลท่าศาลา อำเภอเมือง ลักษณะของเครื่องเงินที่ผลิตในหมู่บ้านศรีป็นคร้วนี้ส่วนมากจะเป็นภาชนะที่ขึ้นรูปทรงของภาชนะด้วยการขัดดอกไม้ไผ่ให้เป็นรูปทรงตามที่ต้องการ เช่น ฟาน ตะลุ่ม ชันดอก ชันหมาก หีบผ้าไหม ชันโตก และชันโอ เป็นต้น แต่เนื่องจากในปัจจุบันวัสดุที่ใช้ในการทำเครื่องเงินทั้งรัก และชาดนั้นค่อนข้างหายากและมีราคาสูง ดังนั้นชาวบ้านศรีป็นคร้วจึงเปลี่ยนมาใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น สีส้มและสีพลาสติกแทน เปรียบได้ว่าเป็นแหล่งผลิตของการทำเครื่องเงินก่อนที่จะจัดส่งไปยัง บ้านถวาย อำเภอหางดงเพื่อทำการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ต่อไป

ภาพที่ 4.11 เครื่องเงินบ้านศรีป็นคร้ว

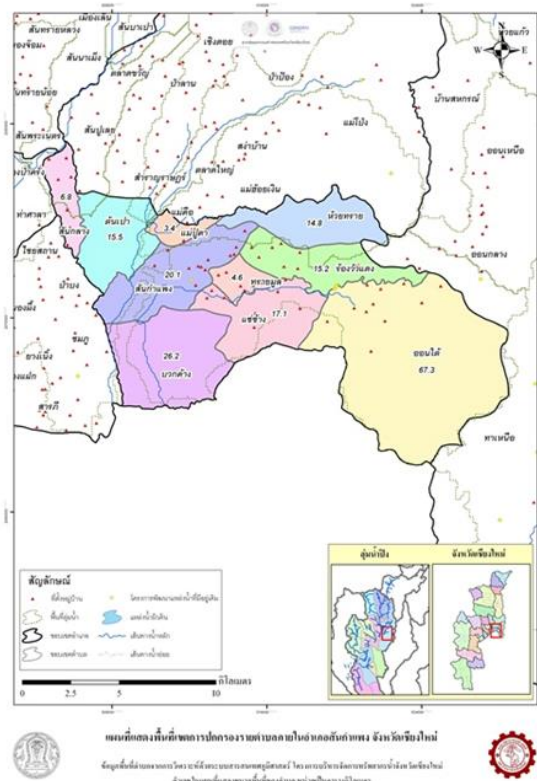
6. ชุมชนบ้านม้งดอยปุย

จากการศึกษาเรื่องผ้าเขียนเทียน ไยก์ลุง ของชาวเขาเผ่าม้ง ดอยปุย อำเภอได้ เมือง ไยก์ลุงกับวิถี ความสัมพันธ์และความเกี่ยวข้องของผ้าเขียนเทียน ทำการศึกษาถึงขั้นตอนกระบวนการผลิต ซึ่งจากการศึกษานี้พบว่าผ้าเขียนเทียน ชีวิตของชาวเขาเผ่าม้ง ไยก์ลุงนี้มีความสัมพันธ์เข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตของ ชาวม้ง พบว่าผ้าเขียนเทียน ไยก์ลุง ของชาวเขาเผ่าม้ง ดอยปุย นั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของชาว ม้งเป็นอย่างมาก คือมีการใช้ผ้าเขียนเทียนไยก์ลุงเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ต่างๆ ของ ชาวเขาเผ่าม้ง อาทิ กระเป๋า รองเท้า เป็นต้น เนื่องด้วยชาวเขาเผ่าม้งมีการปลูกพืชไยก์ลุงเป็นจำนวนมาก และในอดีตไม่มีการนำเส้นใยชนิดอื่นเข้ามาใช้ในแถบหมู่บ้าน จึงนิยมใช้ไยก์ลุงทำเป็นเครื่องนุ่งห่มมาตั้งแต่ อดีตยันปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีการใช้ไยก์ลุงนี้อยู่ ซึ่งผ้าเขียนเทียนไยก์ลุงนี้มีความสำคัญและเข้าไป อยู่ในวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่าม้ง เป็นอย่างมาก รวมทั้งในพิธีกรรมหรือประเพณีต่างๆ ของชาวเขาเผ่าม้งก็มี ปรากฏให้เห็น แต่ที่มีความโดดเด่นที่สุดคือในพิธีกรรมงานศพ ผ้าเขียนเทียนไยก์ลุงนี้จะมีบทบาทหน้าที่ ความหมาย ที่สำคัญกับพิธีกรรมนี้เป็นอย่างมาก เพราะชาวเขาเผ่าม้งมีความเชื่อว่าจะต้องให้ศพนุ่งห่มผ้าชนิดนี้ เพื่อเป็นการไปพบบรรพบุรุษในภพหลังความตาย โดยผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมศพนี้จะมีการเตรียมกรรมวิธีเหมือนผ้า ปกติทั่วไปแต่จะมีลักษณะที่แตกต่างออกมาคือ ผู้ที่เตรียมหรือทำผ้าชนิดนี้ส่วนใหญ่จะเป็นลูกสาว หรือ ลูกสะใภ้ของบ้านนั้น ๆ เป็นคนรับหน้าที่เตรียมการเรื่องเครื่องแต่งกาย โดยจะต้องทอผ้าชนิดนี้ไว้ล่วงหน้า โดย รูปแบบของเสื้อผ้าจะเหมือนกันทุกครัวเรือน จะมีความแตกต่างกันที่ลวดลายและเครื่องประดับของแต่ละบ้าน ซึ่งลักษณะเด่นของเสื้อผ้าที่ใช้ในพิธีศพนี้จะทำจากผ้าไยก์ลุงย้อมสีดำเป็นชุดยาวขึ้นเดียวและมีการตกแต่ง ด้วยชั้นผ้าเย็บเป็นลวดลายบริเวณหน้าอกและแขน ซึ่งวิธีการนี้ได้ดำเนินมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบันก็ยังมื การดำเนินการตามความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และประเพณีนี้อยู่สืบไป ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ได้ตระหนัก ถึงคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี ซึ่งควรค่าแก่การรักษาไว้ให้คนรุ่น ต่อๆไปได้ ทำการศึกษา เรียนรู้ และอนุรักษ์สืบต่อไป

ภาพที่ 4.12 งานหัตถกรรมผ้าเขียนเทียนม้ง

2. อำเภอสันกำแพง

2.1 ที่ตั้ง

อำเภอสันกำแพงอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองเชียงใหม่ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอดอยสะเก็ดและอำเภอสันทราย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอแม่อน

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอแม่อน และอำเภอบ้านธิ (จังหวัดลำพูน)

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอสารภีและอำเภอเมืองเชียงใหม่

แผนที่ 4.3 อำเภอสันกำแพง

2.2 ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาของอำเภอสันกำแพงไม่มีความชัดเจนทางหลักฐานประวัติศาสตร์ แต่สันนิษฐานกันว่าชาวอำเภอสันกำแพงอพยพมาจากพืนาภูเลา แขวงเมืองเชียงแสน (ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดเชียงราย) มาตั้งอยู่ริมน้ำแม่อน ปรากฏตามหลักฐานศิลาจารึกที่ค้นพบ ณ วัดเชียงแสน ตำบลออนใต้ เมื่อพระเจ้าศิริลัทธิมมังกร มหจักรพรรดิราชาธิราช ได้เสวยราชเป็นกษัตริย์ครองนครเชียงใหม่ได้โปรดให้ราชมนตรี นายหนึ่งชื่อ เจ้าอภิชาตมานบวรสิทธิ เป็นหมื่นดาบเรื่อนในปวอกสัมฤทธิศก (เปลิกสัน) จุลศักราช 850 เดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ วันพุธ หมื่นดาบเรื่อนได้มีจิตศรัทธาชักชวนบรรดาทวยก ทายิกาทั้งหลายมาประชุมกันเพื่อสร้างวิหารพระเจดีย์และหอไตรปิฎก เมื่อสร้างเสร็จแล้วขนานนามวัดที่สร้างขึ้นว่า “ศาลกิจญาณหันทาราม” วัดนี้ต่อมาชาวบ้านเรียกว่าวัดเชียงแสน ระยะต่อมาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเรียกว่าแขวงแม่อน อยู่ในการปกครองของนครเชียงใหม่ ถึง พ.ศ. 2445 ในรัชสมัยของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเมืองเชียงใหม่ องค์ที่ 8 ได้เกิดกบฏเงี้ยวขึ้นที่เมืองแพร่ ที่แขวงแม่อนมีชาวเงี้ยว 11 คน มีอาวุธครบได้ทำการบุกปล้นโรงกลั่นสุรา ที่บ้านป่าไผ่ ตำบลแซ่ข้างแล้วทำการเผาทำลายการแม่อนเสียหายทั้งหลัง แล้วได้หนีไปทางอำเภอดอยสะเก็ด ต่อมาในปี พ.ศ. 2446 ทางราชการได้ย้ายที่ทำการแขวงแม่อนมาปลูกสร้างที่บ้านสันกำแพง จึงได้ชื่อว่า “อำเภอสันกำแพง”

ประวัติความเป็นมาของอำเภอสันกำแพงได้มีการอ้างอิงตามหลักฐานศิลาจารึกที่พบ ณ วัดเชียงแสน ตำบลออนใต้ สันนิษฐานกันว่าชาวอำเภอสันกำแพงอพยพมาจากพืนาภูเลา แขวงเมืองเชียงแสน (ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดเชียงราย) มาตั้งอยู่ริมน้ำแม่อน ต่อมาชาวบ้านรวมตัวกันเพื่อสร้างวัดขึ้น โดยตั้งชื่อว่า “วัดเชียงแสน”

ด้านประชากรพบว่าประชาชนในพื้นที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ แบ่งตามสำเนียงพูดของชาวบ้านในอำเภอเชียงแสน ต่อมาพื้นที่นั้นได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเรียกว่า "แขวงแม่อน" อยู่ในการปกครองของนครเชียงใหม่ ถึง พ.ศ.2445 ในช่วงที่เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ปกครองนครเชียงใหม่ ได้เกิดกบฏเงี้ยวขึ้นที่อำเภอเมืองแพร่ ที่แขวงแม่อนมีชาวเงี้ยว 11 คน มีอาวุธครบได้ทำการบุกปล้นโรงกลั่นสุราที่บ้านป่าไผ่ ตำบลแช่ช้าง แล้วทำการเผาที่ทำการแขวงแม่อนเสียหายทั้งหลัง แล้วได้หนีไปทางอำเภอดอยสะเก็ด ต่อมาในปี พ.ศ. 2446 ทางราชการได้ย้ายที่ทำการแขวงแม่อนมาปลูกสร้างที่บ้านสันกำแพง จึงได้ชื่อว่า "อำเภอสันกำแพง" มาจนถึงทุกวันนี้ ในปี พ.ศ. 2537 กระทรวงมหาดไทยได้แบ่งพื้นที่บางส่วนของอำเภอสันกำแพงยกฐานะเป็น "กิ่งอำเภอแม่อน"

2.3 ความสำคัญของพื้นที่ งานประเพณี พิธีกรรม

พื้นที่ ประเพณี สันกำแพง แต่เดิมหมู่บ้านแห่งนี้เป็นแหล่งกำเนิดของการทำร่ม ศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองซึ่งเป็นเอกลักษณ์เด่นของชาวเชียงใหม่ ซึ่งในสมัยนั้นส่วนมากจะทำโดยพระภิกษุที่อยู่ในวัด เพื่อถวายให้เจ้านาย อย่างไรก็ตาม หัตถกรรมการทำร่มของชาวสันกำแพง บ้านบ่อสร้างก็เป็นอาชีพคู่บ้านคู่เมืองที่น่าชื่อเสียงมาสู่จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านบ่อสร้าง เพราะเนื่องจากสมัยก่อนชาวเชียงใหม่นิยมใช้ร่มกันแดดเมื่อออกจากบ้าน จะต้องถือร่วมติดตัวไปด้วยเสมอ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวเชียงใหม่ ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ ที่นักท่องเที่ยวเรียกกันว่า “แม่ญิงชื้อรถถีบกางจ้อง” กลายเป็นภาพจำที่สวยงามของจังหวัดเชียงใหม่ และในอำเภอสันกำแพงนั้นได้มีความสำคัญของพื้นที่งานประเพณี พิธีกรรมแต่ละพื้นที่ ดังนี้

วัดป่าตาล

หมู่ที่ 4 ตำบลบวค้ำ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

มีความเชื่อว่าบรรพบุรุษย้ายมาจากเมืองเชียงรุ่งและเมืองอื่น ๆ ในสิบสองปันนา ซึ่งเป็นชาวไทลื้อหรือคนลื้อ การตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อของต้นไม้ที่อยู่ในหมู่บ้าน คือ ต้นตาล การดำเนินชีวิตของชาวไทยองมีความคล้ายคลึงกับคนเมืองหรือไทยวนอยู่มากในส่วนของประเพณีความเชื่อของไทยอง มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาตามบรรพบุรุษ เช่น พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีแต่งงาน พิธีรักษาโรคภัยไข้เจ็บและพิธีศพ เป็นต้น

วัดสันกำแพงปลา

หมู่ 6 ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

มีความเชื่อว่าบรรพบุรุษย้ายมาจากเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า การตั้งชื่อหมู่บ้านตามถิ่นกำเนิด แต่บ้านสันกำแพงปลาตั้งชื่อหมู่บ้านสัมพันธ์กับสถานที่ เนื่องจากในหมู่บ้านมีต้นไม้มังกรปลาขึ้นอยู่ ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ดำเนินชีวิตตามรูปแบบของชาวไทเขินในอดีต โดยยึดถือตามคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีวัฒนธรรม เช่น ประเพณีข้าวใหม่เดือนมกราคม ประเพณีปีใหม่เมืองเดือนเมษายน ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า เดือนมิถุนายนและมีความเชื่อในเรื่องใจบ้าน เป็นต้น

กระดาศาตตันเปา

หมู่บ้านตันเปา ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาการทำกระดาศาจากบรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขินที่อพยพ มาจากเชียงตุง เชียงรุ่ง และสิบสองปันนา มีหลักฐานหลงเหลืออยู่ คือ สำเนียงการใช้ภาษาของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนที่จะพูดเป็นสำเนียงเขิน นอกจากนั้นในอดีต หมู่บ้านตันเปาไม่เคยมีต้นปงสา ซึ่งเป็น

วัตถุประสงค์หลักของการทำแผ่นกระดาษในหมู่บ้าน จึงนำภูมิปัญญาการทำกระดาษสาขึ้นมาทำต่อบ้านต้นเปา อำเภอสันกำแพง

ในอดีต ชาวต้นเปาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักและทำกระดาษสาซ้อนบาง (การซ้อนกระดาษจากบ่อสาให้เป็นแผ่นบาง) เป็นอาชีพรองในยามว่าง ซึ่งกระดาษสาจะถูกนำมาใช้เขียนยันต์ ห่อของ ทำดอกไม้ ไล่เทียน ตุง คัมภีร์ โคมลอย และส่วนสำคัญที่นำไปขายในชุมชนใกล้เคียง คือ นำไปผลิตร่มและพัดที่บ้านบ่อสร้าง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกัน แต่ปัจจุบันเนื่องจากความต้องการของกระดาษสาลดลง ชาวบ้านหันไปใช้ผ้าในการทำร่มและพัดมากขึ้น หรือชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น แต่ผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา ก็ยังได้รับความนิยมจากลูกค้าในต่างประเทศ จึงทำให้มีพ่อค้าคนกลางเข้ามาเสาะหาแหล่งผลิตเพื่อตอบโจทย์ลูกค้าต่างประเทศ จึงทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด จากที่ทำกระดาษซ้อนบางก็ได้พัฒนาเป็นกระดาษสาย้อมสีธรรมชาติ หลังจากพัฒนาผลิตภัณฑ์กระดาษสา ทำให้มีความหลากหลายมากขึ้น ชาวบ้านก็จะนำแนวคิดเหล่านั้นไปต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ของตนเอง โดยอำเภอสันกำแพงเข้ามามีส่วนช่วยเหลือเรื่องงานหัตถกรรม และยังได้รับความช่วยเหลือจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาค 1 ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมด้านเครื่องมือ เทคนิคและความรู้ ด้านการทำกระดาษสาแบบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการปั่นเยื่อสา หรือรวมถึงด้านการตลาด

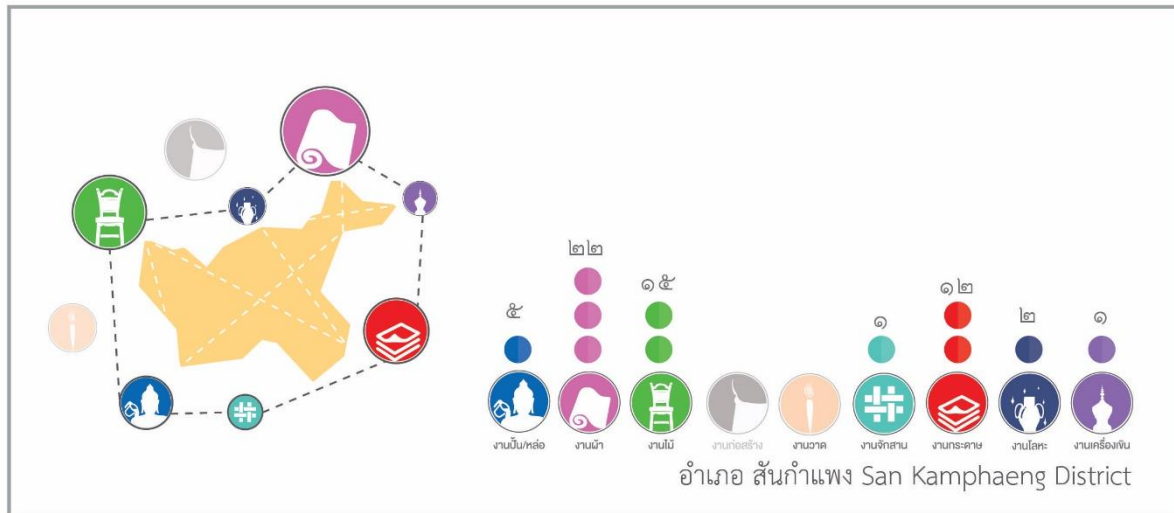
อย่างไรก็ตาม การหลังจากได้มีการพัฒนาผลงานผลิตภัณฑ์กระดาษสาแล้ว จึงทำให้ชาวบ้านที่เคยหันไปประกอบอาชีพอื่น จึงหันกลับมาทำกระดาษสาเพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้แก่หลาย ๆ ครอบครัว และทำเป็นอาชีพหลักกันมากขึ้น ทำให้กระดาษสาของแต่ละร้านจากหมู่บ้านต้นเปามีจุดเด่นละเอกลักษณ์แตกต่างกัน ภายในชุมชนเอง ก็มีความถนัดแตกต่างกัน จึงมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กลายเป็นการรวมกลุ่มกันทางสังคม มีระบบเครือข่ายธุรกิจที่เข้มแข็ง ทำให้ธุรกิจกระดาษสาสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนต้นเปา และได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดหลายประเภท เช่น รางวัลการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์และรางวัลการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ต้นเปาจึงกลายเป็นแหล่งผลิตกระดาษสาด้วยมือแบบดั้งเดิมของจังหวัดเชียงใหม่

2.4 งานหัตถกรรมของพื้นที่

จำนวน 6 ประเภท ได้แก่ ไม้แกะสลัก งานผ้า งานกระดาษสา เครื่องปั้นดินเผา งานเครื่องเงิน งานทำเทียน มีจำนวนงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านภายในอำเภอสันกำแพง

งานหัตถกรรมและผู้ประกอบการด้านงานหัตถกรรมที่พบ 9 ประเภทในอำเภอสันกำแพงจากการสำรวจได้แก่

1. งานปั้นหล่อ จำนวน 5 แหล่ง
2. งานผ้า จำนวน 22 แหล่ง
3. งานไม้ จำนวน 15 แหล่ง
4. งานเครื่องปั้นดินเผา จำนวน 2 แหล่ง
5. งานจักสาน จำนวน 1 แหล่ง
6. งานกระดาษ จำนวน 12 แหล่ง
7. งานโลหะ จำนวน 2 แหล่ง
8. งานเครื่องเงิน จำนวน 1 แหล่ง

ภาพที่ 4.13 ข้อมูลผู้ผลิตผู้ประกอบการ ที่ได้รับการลงทะเบียนเป็นผู้ผลิตผู้ประกอบการ ประจำปีพุทธศักราช 2555 จังหวัดเชียงใหม่ (OTOP)

2.5 พื้นที่ผลิตงานหัตถกรรม

พื้นที่ผลิตงานหัตถกรรมในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จากการลงพื้นที่สำรวจ พบอยู่จำนวน 5 แห่ง ได้แก่

1. งานผ้าทอ บ้านสันกำแพง ตำบลทรายมูล
2. งานผ้าทอ บ้านยาพาย ตำบลบวกค้าง
3. งานกระดาศ บ้านต้นเปา
4. งานแกะสลัก บ้านบวกค้าง
5. เครื่องปั้นดินเผา ตำบลออนใต้

โดยมีรายละเอียดพื้นที่ ดังต่อไปนี้

1. งานผ้าทอ บ้านสันกำแพง ตำบลทรายมูล

กลุ่มทอผ้าแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันกำแพง ตั้งอยู่ บ้านสันกำแพง ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านดั้งเดิมที่มีการทอผ้ามาตั้งแต่อดีตที่มีการทอผ้าจูลกฐินถวาย พระภิกษุสงฆ์และใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มทั่วไป จนมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาเข้ามาสนับสนุนจึงเกิดเป็นกลุ่มขึ้นมา เมื่อปี พ.ศ. 2538 โดยเอกลักษณ์ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสันกำแพงนั้น เรียกว่า “ลายเกร็ดเต่า” จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนบอกว่าลายเกร็ดเต่าเป็นเอกลักษณ์ที่มีมาตั้งแต่อดีต โดยนำมาประยุกต์ให้ ย้อมผ้าตามด้วยสีธรรมชาติ แต่ได้เพิ่มเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งเข้าไปนั่นก็คือการนำเอาลูกปัดที่มีสีสันสวยงาม มาเรียงผูกเข้ากับเส้นฝ้ายที่ใช้เป็นเส้นพุ่งกับฝ้ายที่ทอ และนำเอาความมันวาวของเส้นเงินเข้ามาผสมผสานเป็น “ลายเกร็ดเต่าเงินไหล” ซึ่งเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทออีกด้วย

2. งานผ้าทอ บ้านยาพาย ตำบลบวกค้าง

กลุ่มทอผ้าบ้านยาพาย ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านยาพาย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนที่ก่อตั้งขึ้น โดยส่วนมากงานที่ทำ จะเป็นงานประเภทผ้าทอสำหรับใช้งานโดยทั่วไป เช่น ผ้าปูโต๊ะ เครื่องนอน ผ้าคลุมโต๊ะ ฯลฯ กลุ่มนี้เป็นเพียงกลุ่มที่ทำการผลิตสินค้าเองเท่านั้น แต่สำหรับวัสดุในการ นำมาผลิต เช่น เส้นฝ้าย จะซื้อจากร้าน จีนเฮงฮวด ที่ตรอกเหลาใจ ตลาดวโรรส และผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่

จะผลิตตามคำสั่งของพ่อค้าคนกลาง ซึ่งจะนำไปจำหน่ายในแหล่งขายผ้าฝ้ายทอมือชื่อดังของจังหวัดลำพูน นั่นก็คือ หมู่บ้านดอนหลวง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ภาพที่ 4.14 งานผ้าทอ อำเภอสันกำแพง

รูปแบบและลวดลายที่กล่าวมานี้เป็นแบบโบราณที่ชาวสันกำแพงในอดีตเคยใช้กันอยู่จริง ก่อนที่จะมีการพัฒนาและคิดค้นลายใหม่ๆ ในเวลาต่อมา หรือรับอิทธิพลลวดลายของท้องถิ่นอื่น เช่น ลายยกดอกแบบลำพูน หรือลายเกล็ดเต่าแบบไทลื้อ เป็นต้น

3. งานกระดาษ บ้านต้นเปา

ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่ผลิตกระดาษสา สินค้าหัตถกรรมที่ทำจากกระดาษสาด้วยภูมิปัญญาของท้องถิ่นตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่ได้สืบทอดกันมา กว่า 100 ปีแล้ว ในอดีต คนบ้านต้นเปาทำกระดาษสาแล้วจะพับเป็นพัดเอาไปขายที่ตลาดบ้านบ่อสร้าง เพราะว่าเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกัน คนบ่อสร้างก็จะซื้อไปทำร่ม ต่อมาคนบ้านบ่อสร้างเริ่มเปลี่ยนจากกระดาษสามาใช้ผ้าทำร่มและพัดแทนเมื่อปี 2516 กระดาษสาค่อยๆ เจียบหายไปตามกาลเวลา ในบ้านต้นเปาแทบไม่มีคนทำกระดาษสาเลย คงเหลือไม่กี่ครอบครัวที่ยังคงยืนหยัดที่จะทำกระดาษสาอยู่ แต่ด้วยความผูกพันกับกระดาษสามากกว่า 100 ปี ของคนบ้านต้นเปา ปัจจุบันสามารถแปรเปลี่ยนเป็นอาชีพที่สร้างงานและสร้างเงินให้กับครอบครัว จนขยายไปทั้งตำบลด้วยผลิตภัณฑ์กระดาษสาที่ทำจากมือหลากหลายรูปแบบและสีสัน ตามความต้องการของลูกค้า และสามารถขายได้ทั้งในและต่างประเทศ หน่วยงานในท้องถิ่นโดยเทศบาลตำบลต้นเปา จึงได้สนับสนุนให้เกิดงานกระดาษสาขึ้น เพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์กระดาษสาและประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวและประชาชน ทัวไปได้รู้จัก บ้านต้นเปา มากยิ่งขึ้น โดยใช้ชื่อว่า งานล้ำค่าหัตถศิลป์ถิ่นกระดาษสา และภูมิปัญญบ้านต้นเปา ขึ้นในปี พ.ศ. 2547 ต่อมาได้รับการสนับสนุนการจัดงานจากสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและ ขนาดย่อม (สสว.) โดยใช้ชื่อว่า มหัศจรรย์ล้านนา เมืองกระดาษสาบ้านต้นเปา ซึ่งกลุ่มผู้ประกอบการกระดาษสาและราษฎรบ้านต้นเปาเห็นชอบที่จะใช้ชื่อนี้ใน การจัดงานโดยตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา

ภาพที่ 4.15 งานกระดาษสา บ้านต้นเปา

4. งานแกะสลัก บ้านบวัก้าง

ชุมชนบ้านบ่อสร้างในเขตอำเภอสนักำแพง เป็นแหล่งผลิตงานไม้แกะสลักที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ผลิตภัณฑ์จากแหล่งนี้ส่วนมากจะเป็นงานศิลปกรรมร่วมสมัย โดยจะแกะสลักแผ่นไม้สักเป็นรูปช้างและสัตว์ชนิดอื่น ในรูปแบบต่างๆ

ภาพที่ 4.16 กลุ่มแกะสลักไม้ อำเภอสนักำแพง

5. เครื่องปั้นดินเผา สักำแพง

แหล่งเตาสักำแพงจะตั้งอยู่ภายในหุบเขาตามริมลำห้วยเล็กๆ หลายสาย อันเป็นสาขาของลำน้ำฝ้าแหน และลำน้ำออน เขตบ้านป่าตึง ตำบลออนใต้ อำเภอสนักำแพง แหล่งเตาโบราณแห่งนี้ นายไกรศรี นิมนานเหมินท์ เป็นผู้ค้นพบครั้งแรกใน พ.ศ. 2495 และนำเรื่องราวเผยแพร่ต่อที่ประชุมสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย ณ เมืองเก่าสุโขทัยเมื่อ พ.ศ. 2503 ³ จึงทำให้เครื่องเคลือบสักำแพงเป็นที่รู้จักกันในหมู่นักวิชาการ หลังจากนั้นกรมศิลปากรได้ทำการสำรวจและศึกษาขุดค้นแหล่งเตาแห่งนี้ในปี พ.ศ. 2513 ⁴ และอีกครั้งในระหว่าง พ.ศ. 2527 – 2528 ⁵ ซึ่งสรุปเรื่องราวที่ได้จากการศึกษาในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ว่า แหล่ง

³ ไกรศรี นิมนานเหมินท์ “เครื่องถ้วยสักำแพง” คำบรรยายสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย พ.ศ. 2503 กรมศิลปากรจัดพิมพ์ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2507), หน้า 144 – 160.

⁴ พจน์ เกื้อกุล, เครื่องถ้วยและเตาสักำแพง กรมศิลปากรจัดพิมพ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2515)

⁵ สายันต์ โพธิ์ชาญจิตร, เรื่องเดิม, หน้า 15 – 38.

เตาสันกำแพงนับเป็นแหล่งผลิตเครื่องเคลือบแหล่งใหญ่ของล้านนา ที่พบซากเตาเผากระจายอยู่เขตพื้นที่ 5.00 -5.50 ตารางกิโลเมตร โดยมีกลุ่มเตากระจายอยู่ กลุ่ม ได้แก่ เตาห้วยป่าไร่ เตาห้วยบวกบั้ง เตาดอยโตน เตาห้วยปู่แหลม เตาท่งโห้ง เตาดันแหน เตาดันโจก และเตาเหล่าน้อย

การผลิตเครื่องเคลือบดินเผาของกลุ่มเตาสันกำแพงน่าจะเริ่มต้นมาแล้วตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นอย่างน้อย และมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งเมื่อพุทธศตวรรษที่ 20 จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 หลังจากนั้นจึงค่อยๆ ลดความสำคัญลง และเลิกกิจการไปในที่สุด อย่างช้าก็น่าจะราวกลางพุทธศตวรรษที่ 23

เตาเผาเครื่องปั้นดินเผาที่พบในแหล่งเตาสันกำแพงนั้น มีทั้งเตาดินและเตาก่ออิฐปะปนกัน ซึ่งเป็นเตาเผาประเภทระบายความร้อนผ่านในแนวนอน (Cross – draft kiln type) ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและระยะเวลาอันยาวนานของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแห่งนี้ ส่วนเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาสันกำแพงจะมีลักษณะเป็นเครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่งเคลือบ ลักษณะเนื้อดินหยาบสีเทาดำ ซึ่งแหล่งวัตถุที่สำคัญคือ ดินจากบริเวณริมฝั่งห้วยแม่ลานและแม่ผาแหน และดินเหนียวในบริเวณทุ่งนา รวมทั้งหินประเภทต่างๆ ตามเชิงเขา⁶ ซึ่งผลิตภัณฑ์ของแหล่งเตานี้มีอยู่หลากหลายรูปแบบ ได้แก่ ขาม จาน ถ้วย พาน ขวด หรือแจกัน ไหปากแคบ ไหปากบานขนาดใหญ่ ตะเกียง ตะคัน หรือผางประทีบ ตุ๊กตารูปสัตว์ดินเผา และพระพุทธรูปดินเผา เป็นต้น โดยภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาสันกำแพงจะมีลักษณะของการประดับตกแต่งที่เป็นเอกลักษณ์อยู่หลายประเภทดังนี้

ประเภทเคลือบสีเขียว

เครื่องเคลือบดินเผาที่เคลือบด้วยสีเขียวเป็นเครื่องเคลือบที่พบมากที่สุดแหล่งเตาสันกำแพง โดยเครื่องเคลือบดินเผาสีเขียวหรือสีขาวนวลนี้ คาดว่าจะมีอายุร่วมสมัยกับเครื่องเคลือบดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาของเมืองศรีสัชนาลัย ที่เรียกว่า “เครื่องถ้วยมอญ” ทั้งนี้เพราะมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน โดยน้ำเคลือบนั้นจะมีอยู่หลายสี นับตั้งแต่สีเขียวอ่อน สีเขียวนวล สีเขียวแกมน้ำตาล การตกแต่งภาชนะประเภทจานและชามมักทำเป็นลวดลายชุดขีดใต้เคลือบเป็นรูปวงกลม ลายลูกคลื่น ปาดแต่งผิวด้านข้างชามด้านในเป็นลอนคลื่นตามแนวตั้ง นอกจากนี้มีลายประทับเป็นจุดๆ รูปดอกจันทน์ รูปคล้ายดาว บางครั้งมีการประทับลายรูปปลาสองตัวตรงกลางชาม และเคลือบสีน้ำตาลแกมเขียว สีเหลืองแกมน้ำตาล ส่วนภาชนะประเภทไห กระปุก ขวด และตะเกียง ไม่นิยมทำลวดลายก่อนเคลือบ แต่ักพบบ้างที่มีลายปั้นแปะเป็นตุ่มแหลมรอบส่วนไหล่ของไหขนาดกลาง

⁶ พจน์ เกื้อกูล, เรื่องเดิม, หน้า 14 -15

ภาพที่ 4.17 ประเภทเคลือบสีเขียว

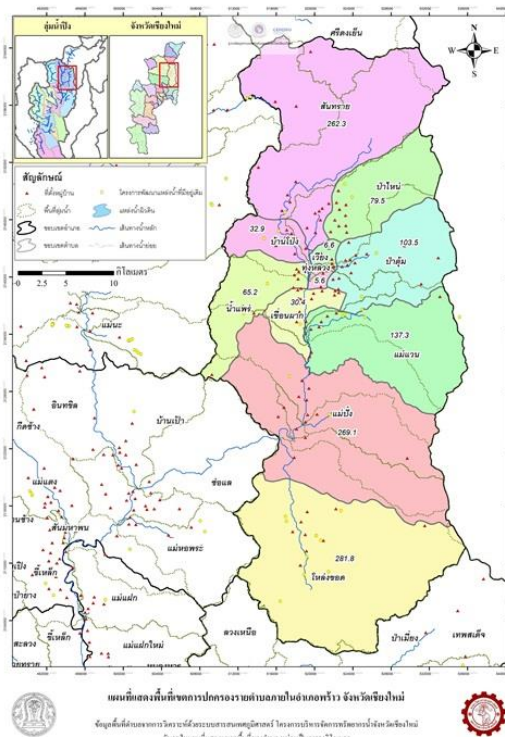
ประเภทเขียนลายสีดำและน้ำตาลใต้เคลือบ

การเขียนลวดลายใต้เคลือบนี้น่าจะได้รับอิทธิพลจากเครื่องเคลือบลายครามของจีน ที่ผลิตจากมณฑลยูนนาน ซึ่งกำหนดอายุเวลาอยู่ในช่วง พ.ศ. 1822 – 1911 นับเป็นเครื่องเคลือบที่พบมากเป็นอันดับสองรองจากประเภทเคลือบสีเขียว โดยเฉพาะในภาชนะรูปแบบจานและชาม ที่จะมีการเขียนลวดลายตกแต่งมากกว่าภาชนะรูปแบบอื่นๆ สำหรับลวดลายเขียนสีที่เป็นเอกลักษณ์ของเตาสันกำแพง คือ ลายปลาคู่ อันหมายถึง สัญลักษณ์ของสิ่งที่อยู่คู่กันในวงจรธรรมชาติตามคติความเชื่อของชาวจีน นอกจากนี้ยังมีลายวงกลม ลายสัตว์ ลายพฤกษชาติ ลายบุปผชาติ ลายก้านขด บางครั้งก็มีการเขียนรูปลายรูปสัตว์และคนบนภาชนะประเภทไห

ภาพที่ 4.18 ถ้วยเขียนลายสีดำและน้ำตาลใต้เคลือบ

3. อำเภอพร้าว

3.1 ที่ตั้ง อำเภอพร้าวมีอาณาเขตติดต่อกับ อำเภอและจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอไชยปราการ และ
อำเภอแม่สรวย (จังหวัดเชียงราย)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเวียงป่า
เป้า (จังหวัดเชียงราย)

ทิสได้ ติดต่อกับอำเภอคอยสะเก็ด

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่แตงและ
อำเภอเชียงดาว

แผนที่ 4.4 แผนที่อำเภอพร้าว

3.2 ประวัติความเป็นมา

อำเภอพร้าวมีชื่อเรียกตามภาษาพื้นบ้านว่า "เมืองป้าว" เป็นเมืองโบราณที่มีชื่อเสียงในสมัยโบราณว่า "เวียงพร้าววังหิน" หรือ "เวียงแจ้สั๊ก" ปัจจุบันเรียกว่า "เมืองพร้าว" มีประวัติความเป็นมาปรากฏตามตำนานโยนก ดังนี้ พุทธศักราช 1780 "พระเจ้าราวเม็ง" ผู้ครองนครหิรัญนครเงินยาง(จังหวัดเชียงราย) มีมเหสีทรงพระนามว่า "พระนางเทพคำชาย" มีโอรสชื่อ "เม็งราย" พ.ศ.1801 พระเจ้าราวเม็งทิวงคต พระเจ้าเม็งรายพระราชโอรสได้ขึ้นครองราชสืบต่อมา ในขณะนั้นทรงมีพระชนมายุ 20 พรรษา มีพระโอรส 3 พระองค์คือ (1) ขุนเครื่อง (2) ขุนคราม (3) ขุนเครือพุทธศักราช 1816 พระเจ้าเม็งรายทราบข่าวว่าทางหิรัญชัยนคร(เมืองลำพูน) อุดมสมบูรณ์พูนสุข จึงส่ง "อ้ายฟ้าจาระบุรุษ" ไปกระทำวิโสบายกลศึกทางเมืองลำพูนนานถึง 7 ปี อ้ายฟ้าได้กระทำการสำเร็จ จึงทูลพระเจ้าเม็งรายเพื่อเกณฑ์ไพร่พลยกทัพไปตีเมืองลำพูน พุทธศักราช 1823 พระเจ้าเม็งรายทรงให้ขุนคราม โอรสองค์ที่สอง ครองเมืองเชียงราย และพระองค์ได้ยกทัพไพร่พลมุ่งสู่เมืองลำพูน การเดินทางถึงที่แห่งหนึ่ง พระองค์เห็นว่าท้องที่แห่งนี้เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมตามตำราพิชัยสงคราม มีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ จึงหยุดทัพเพื่อสะสมไพร่พลและเสบียงอาหารเพื่อให้กองทัพมีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยตั้งค่ายคูประตูหอรบ อย่างมั่นคงแข็งแรงอยู่บนสันดอยแห่งหนึ่งชื่อ "เวียงหวาย" และขนานนามว่า "นครป้าว" บางตำนานว่า "นครแจ้สั๊ก" หรือ "เมืองป้าววังหิน" (คำว่า "ป้าว" มาจากคำว่า "ป้าวร้องกะเกณฑ์ไพร่พล" ภาษาท้องถิ่นหมายถึง "มะพร้าว" เพราะลักษณะภูมิประเทศมีภูเขาล้อมรอบกลมกลืนเหมือนลูกมะพร้าว) เมืองคงสร้างขึ้นด้วยพลโยธาของพระเจ้าเม็งราย และยังสร้างไม่เสร็จพระองค์ได้ยกทัพสู่เมืองลำพูนต่อไป มุ่งทัพลงมาทางใต้เลียบฝั่งแม่น้ำปิงไปพบชัยภูมิอีกแห่งหนึ่ง แต่การกิจยังไม่บรรลุเป้าหมาย จึงเคลื่อนทัพเข้าที่ราบผืนนี้ทำการเกณฑ์ไพร่พลขึ้นใหม่เพื่อสร้างเมืองและขนานนามว่า "นครพิงค์" (นครพิงค์สร้างหลังเมืองป้าวประมาณ 15 ปี ประมาณ พ.ศ.1828) ใน

เวลาต่อมาพระเจ้าเม็งรายทรงเสด็จมาครองเมืองนครพิงค์ที่สร้างขึ้นใหม่ และขนานนามเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” และทรงให้ขุนศรีเมืองราชโอรสองค์ที่สามไปครองเมืองปัว ขุนศรีเมืองได้บูรณะและสร้างต่อเติมเมืองปัววังหิน (เวียงที่กล่าวนี้ อยู่ที่วัดพระเจ้าล้านทองถือว่าเป็นศูนย์กลางเวียง) จนได้ขนานนามว่า “นครปัว” ขุนศรีเมืองครองเมืองปัววังหินนานเท่าไรไม่ปรากฏหลักฐาน จนถึงปีสุดท้ายได้ถูกพระเจ้าเม็งรายลงทัณฑ์เกี่ยวกับการทำกาเมสุมิฉาตาลกับพี่สะใภ้ จึงถูกเนรเทศไปยังเมืองปาย (จังหวัดแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน) หลังจากนั้นนครปัวจึงลดลงมาเป็นเมืองลูกหลวง ในเวลาต่อมา กษัตริย์ผู้ครองนครล้านนาไทยไม่มีราชบุตร ก็ส่งขุนนางคนสนิทไปครองเมืองแทน จนกระทั่งสมัยพระเจ้าแสน (พ.ศ.1954-1958) พระองค์ส่งลูกเจ้าราชบุตรองค์ที่ 6 หรือเจ้าติโลกราช หรือพระเจ้านิโลกราช ไปครองนครปัว นับเป็นองค์สุดท้ายที่ครองนครปัวนับแต่สร้างนครปัวมา(พ.ศ.1823) จนถึงปัจจุบัน(2550) มีอายุถึง 727 ปี การปกครองสมัยนั้นเรียกหัวเมืองเป็นแขวง คือ แขวงเมืองพร้าว ผู้ดำรงตำแหน่งนายแขวงคนแรก คือนายจันทร (ไม่ทราบนามสกุล) มีนายแขวงปกครองติดต่อกันมาจนถึงสมัยขุนชำนาญการ ซึ่งเป็นนายแขวงคนสุดท้าย ในปี พ.ศ.2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยเปลี่ยนจากนายแขวงมาเป็นนายอำเภอทำให้อำเภอพร้าวมีนายอำเภอเป็นผู้ปกครองบริหารราชการมาจนถึงปัจจุบันนี้

3.3 ความสำคัญของพื้นที่ งานประเพณี พิธีกรรม

เวียงพร้าววังหิน เวียงแจ้สัก อำเภอพร้าว หรือเมืองพร้าว เป็นอีกอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ บรรยากาศเงียบสงบ ถึงแม้จะอยู่ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ไม่ถึง 100 กิโลเมตร ซึ่งมีความสำคัญอีกทั้งยังเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ ด้วยแหล่งนี้เคยเป็นเมืองเก่ามาก่อน ซึ่งยังหลงเหลือวัดร้างอยู่เป็นจำนวนมาก ยังคงมีกลิ่นอายของวัฒนธรรมดั้งเดิม มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากมาย รวมทั้งมีวัดสำคัญที่คนเชียงใหม่ให้ความเคารพนับถือค่อนข้างมาก เนื่องจากที่นี่เคยเป็นที่พำนักของหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ พระอาจารย์ชื่อดังที่คนไทยให้ความเคารพ และในตัวเมืองพร้าวยังมีบ้านเรือนร้านค้าที่เป็นเรือนไม้ที่หาดูได้ยากอีกด้วย งานประเพณี พิธีกรรมพื้นที่อำเภอพร้าว ประเพณีใส่ขันดอกอินทิล (ศาลหลักเมือง) และสืบชะตาเมืองพร้าว ตำบลเวียง เป็นงานประจำปีของอำเภอ เชื่อว่า การบูชาศาลหลักเมือง และสืบชะตาเมืองพร้าว แล้วจะทำให้บ้านเมืองมีความร่มเย็น เป็นสุข ปราศจากทุกข์ภัย บัดเป่าภัยพิบัติต่าง ๆ ของเมืองพร้าวประเพณีการบูชาเสาหลักเมือง จะจัดขึ้นตามคติที่ว่า เดือนแปดเข้า เดือนเก้าออก (หมายถึงเริ่มงานประเพณีในเดือน 8 เหนือ (เดือน 6 ไทยกลาง) ไปสิ้นสุดในเดือน 9 เหนือ (เดือน 7 ไทยกลาง) ศรัทธาประชาชนอำเภอพร้าวจะพากันนำเอาดอกไม้ธูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อยใส่พานหรือภาชนะไปสักการบูชาศาลหลักเมือง นอกจากนั้นยังเปิดโอกาสให้สาธุชนได้สรงน้ำพระพุทธรูปสำคัญของวัดกลางเวียง บูชาพระประจำวันเกิด และร่วมทำบุญเป็นเจ้าภาพถวายสังฆทาน การจัดงานจะจัดให้มีพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อศาลหลักเมืองพร้าว อัญเชิญเทพยดาที่รักษากันเมือง ดวงวิญญาณอดีตเจ้าเมือง หรือผู้ที่เคยปกครองเมืองพร้าว มารับเครื่องพลีกรรม เพื่อขอพรให้การจัดงานเป็นไปด้วยเรียบร้อย และขอพรให้ชาวเมืองพร้าวอยู่เย็นเป็นสุข ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ในงานประเพณีใส่ขันดอกบูชาอินทิลจัดให้มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ทุกวัน จนถึงวันสุดท้ายของงานจะจัดให้มีพิธีถวายทักษิณาทาน เพื่ออุทิศกุศลแด่บุพการีชนทั้งในฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายคณะสงฆ์ หลังจากนั้นจึงจัดพิธีสืบชะตาเมือง โดยอาราธนาพระสงฆ์จำนวน 9 รูป เจริญพระพุทธมนต์ สืบชะตาแบบล้านนา ประเพณีสรงน้ำพระเจ้าล้านทอง ตำบลน้ำแพร่ ทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 เหนือของทุกปี เพื่อทรงน้ำพระพุทธรูปเจ้าล้านทอง ณ วันพระเจ้าล้านทอง จัดให้มีประเพณีสรงน้ำองค์พระเจ้าล้านทองฯ และสมโภชเมืองโบราณเวียงพร้าววังหิน ซึ่งเป็นเมืองโบราณและเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของอำเภอพร้าว เป็นการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น และอนุรักษ์

โบราณสถาน โบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของอำเภอพร้าวที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นงานประเพณีที่มีพี่น้องประชาชนทั่วอำเภอร่วมงานกันอย่างเนื่องแน่น เป็นการแสดงความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระเจ้าล้านทอง โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่มเย็น ความเจริญ ปัดเป่าเพศภัยต่าง ๆ แก่บ้านเมือง ทำให้อยู่อย่างมีความสุข

เมืองพร้าว เป็นเมืองที่มีความเด่นชัดในการเป็นพื้นที่ ทางศิลปวัฒนธรรมประเพณี โดยเป็นพื้นที่ที่ชุมชนยังมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย เน้นการผลิตทางการเกษตร และเป็นพื้นที่ที่มีวัดเก่าแก่ และ เกจิอาจารย์หลายท่านที่เคยอยู่ในพื้นที่ เช่น หลวงปู่แหวน วัดแม่ปั๋ง ต.แม่ปั๋ง ซึ่งในอดีตเป็นวัดที่มีญาติโยมศรัทธาเข้ามาปฏิบัติธรรม และรกราบไหว้เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังพบว่าในบางพื้นที่ของอำเภอพร้าว ยังมีการรักษาประเพณีดั้งเดิม เช่น การตานข้าวใหม่ การทำบุญในช่วงประเพณีสำคัญต่างๆ งานสงฆ์พระธาตุ

3.4 งานหัตถกรรมของพื้นที่

งานหัตถกรรมของพื้นที่ งานหัตถกรรมในพื้นที่ที่พบนั้น มีทั้งงานด้านการสาน เช่น ดอกสาน งานกระดาศ งานทอผ้า งานเหล็ก เช่นการตีมีด โดยเป็นงานที่เน้นการผลิตเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน มีบางประเภทเช่น งานกระดาศ ในการทำตุ้ง โคม ที่เน้นการผลิตเพื่อจำหน่าย หรืองานเหล็กเช่น การตีมีด ซึ่งพบว่าปัจจุบันเหลือเพียงไม่กี่ท่านในพื้นที่ที่ยังคงสามารถทำได้ ส่วนในเรื่องการทอผ้า นั้นพบว่า ในบางพื้นที่ เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ถูกนำไปถ่ายทอด แต่ก็มีการผลิตที่สามารถนำไปสู่การจำหน่าย โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มลูกค้าในพื้นที่ เช่น หน่วยงาน โรงเรียน เป็นผู้สั่งเพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้ในการลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลของกลุ่มนักเรียน ได้กระจายครอบคลุม ทั้ง 11 ตำบล โดยใช้ Application

การตีมีดแบบโบราณนั้นเป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยผู้มีอาชีพตีมีดจะจัดพิธีไหว้ครูปีละครั้งโดยเรียกพิธีนี้ว่า “พิธีไหว้ครูเตาไฟ” หรือทางเหนือเรียกว่า “พิธีไหว้ครูเตาเสา” โดยจะทำในวัน 9 เป้งของทางเหนือ (วัน 9 เป้ง หมายถึง วันเพ็ญในเดือนมิถุนายน) ในการประกอบพิธีจะมีการถวายดอกไม้ ธูป เทียน หัวหมู ผลไม้ และสุรา การไหว้ครูนั้นนอกจากจะเป็นการแสดงความเคารพและขอบพระคุณครูแล้ว ยังถือเป็นสิริมงคลสำหรับการประกอบอาชีพเพื่อให้ทำมาหากินได้คล่อง

ในการตีมีดนั้นเชื่อกันว่าไม่ควรตีมีดในวันศีลหรือวันพระรวมถึงวันเสีย (วันที่ถือเป็นวันไม่ดีของทางเหนือ) อื่นๆ อัยคำ สล่าชุมชน เล่าว่าเคยทดลองตีมีดในวันศีลแล้ว แต่มีดที่ตีหัก เสียใช้ไม่ได้ เลยไม่ทำตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา มีข้อห้ามอีกประการสำหรับช่างตีมีดคือห้ามใช้เตาไฟที่ใช้ในการเผาเหล็กตีมีดในวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการตีมีด เช่น ใช้ในการประกอบอาหาร แต่สามารถใช้ในการเผาฝักส้มป่อย (ส้มป่อยเป็นพืชสมุนไพรชนิดหนึ่งที่ชาวพื้นบ้านล้านนาเชื่อว่ามีคุณค้ำดีสิทธิ์สามารถจัดสิ่งอัปมงคลต่างๆได้) เพื่อนำมาใส่น้ำสำหรับสรงน้ำพระได้

3.5 พื้นที่ผลิตงานหัตถกรรม

พื้นที่ผลิตงานหัตถกรรมในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ จากการลงพื้นที่สำรวจ ได้แก่

บ้านป่าจั่ว ตำบลน้ำแพร่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

นายอ้นคำ สิทธิพร หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “อัยคำ” เกิดวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2485 อัยคำเป็นชาวหมู่บ้านป่าจั่วตั้งแต่กำเนิด เดิมทีอัยคำประกอบอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำสวนอ้อย และทำนา ตลอดจนปลูกพืชผลทางการเกษตรอื่นๆตามฤดูกาล ต่อมาเมื่ออายุประมาณ 31 ปี (ปีพ.ศ. 2516) อัยคำได้รู้จักช่างตีมีดในพื้นที่และเกิดความสนใจจึงได้จดจำแล้วนำมาทดลองฝึกฝนด้วยตนเอง จากการลองผิดลองถูกอยู่ระยะหนึ่ง อัยคำจึงเริ่มเกิดความชำนาญและได้เปิดกิจการตีมีดของตนเองขึ้นเมื่ออายุ 37 ปี (ปีพ.ศ.

2522) โดยตั้งโรงตีมีดซึ่งมีอุปกรณ์สำหรับตีมีดครบครันไว้ข้างบ้านที่ตนเองอาศัยอยู่นั้นเอง ปัจจุบันอ้วยคำยังรับตีมีดโดยมีผู้ช่วย 2 คน คือนายชาติรี สิทธิพร ลูกชายของอ้วยคำ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการตีมีดจากอ้วยคำและมีประสบการณ์การตีมีดมาแล้วประมาณ 15 ปี และนายบุญเริ่ม ปัญญาซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของอ้วยคำและมีประสบการณ์ในการตีมีดร่วมกับอ้วยคำมาแล้วประมาณ 20 กว่าปี

อ้วยคำเล่าว่าศิลปะการตีมีดนั้นนับวันจะสูญหายไป คนสมัยนี้ใช้มีดที่ผลิตจากโรงงานเพราะราคาถูกและหาซื้อได้ง่าย อย่างไรก็ตาม อ้วยคำยังเห็นว่าศิลปะการตีมีดแบบโบราณนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญแก่การอนุรักษ์และเล่าขานให้คนรุ่นหลังได้เกิดความภาคภูมิใจ

ภาพที่ 4.19 งานหัตถกรรมอำเภอพร้าว

นางจันทา ปาละโกน หรือ “อ้วยจันทา” อายุ 70 ปี (ข้อมูลปี พ.ศ. 2557) ได้เรียนรู้การแตงดาจากผู้สูงอายุในชุมชนตั้งแต่อายุ 30 ปี “การแตงดา” เป็นภาษาท้องถิ่นภาคเหนือ หมายถึง การเตรียมอาหารคาวหวาน ผลไม้ รวมทั้งข้าวของเครื่องใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาต่างๆ สามียของแม่อ้วยจันทาชื่อพ่ออ้วยหนานคม (เสียชีวิตแล้ว) เป็นปูจ่านหรือปูอาจารย์ ซึ่งหมายถึงผู้มีความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและพุทธศาสนพิธี เป็นผู้นำในการไหว้พระ อาราธนาศีล สวดฮ้องขวัญ (เรียกขวัญ) และนำการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาต่างๆทั้งในวัดและในบ้าน เมื่อในหมู่บ้านจัดพิธีกรรมต่างๆพ่ออ้วยหนานคมเมื่อยังมีชีวิตอยู่มักได้รับหน้าที่ให้เป็นผู้นำการประกอบพิธีกรรม ส่วยแม่อ้วยจันทาจะรับหน้าที่เป็นผู้จัดเตรียมเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมซึ่งเรียกว่า “การดาคร้ว” ปัจจุบันแม่อ้วยจันทายังรับหน้าที่ในการดาคร้วอยู่ ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาอันทรงคุณค่านี้ให้ลูกหลานไปด้วย

องค์ความรู้เกี่ยวกับการแตงดาเพื่อใช้ในพิธีกรรม

1. การบูชาดาวตั่งสี่

พิธีบูชาดาวตั่งสี่ (ท้าวตั่งสี่) เป็นพิธีกรรมที่ชาวพื้นบ้านล้านนาใช้บอกกล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้รับรู้รับทราบและช่วยปกป้องคุ้มครองเพื่อให้เกิดสิริมงคล แคล้วคลาดจากภัยอันตราย และอำนวยการให้เจ้าของงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้ ไม่ว่าจะประกอบพิธีอะไรที่เกี่ยวกับงานที่เป็นมงคล อาทิ การสร้างบ้าน เปิดกิจการ ทำบุญบ้าน งานฉลองสมโภชต่างๆ นอกจากจะดูเรื่องของเวลาและฤกษ์ที่เป็นมงคลแล้วชาวบ้านจะทำพิธีบูชาดาวตั่งสี่ด้วยเสมอ

“ดาวตั่งสี่” หมายถึง ท้าวจุลโลกบาลหรือมหาเทพ 4 พระองค์ ที่ประจำอยู่ตามทิศทั้งสี่ของศูนย์กลางของจักรวาล คือเขาพระสุเมรุ ประกอบด้วย ท้าวเวสสุวรรณหรือท้าวเวสสุวรรณประจำอยู่ทางทิศเหนือ ท้าวอถรรฐหรือท้าวอถรรฐประจำอยู่ทางทิศตะวันออก ท้าววิรุฬหะหรือท้าววิรุฬหกอยู่ประจำทิศใต้ และท้าววิ

รูปักขะหรือท้าววิรูปักษ์ประจำอยู่ทางตะวันตก ส่วนทิศเบื้องบนเป็นการบูชาพระอินทร์ซึ่งเป็นผู้บัญชาท้าวทั้ง 4 พระอินทร์ประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นจตุรหาราชิก ได้สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทิศเบื้องล่างเป็นธรณีหรือพื้นดินที่มีแม่พระธรณีปกป้องคุ้มครองอยู่ เป็นสักขีพยานให้กับบุคคลที่ได้ทำบุญ ทำความดีแล้วกรวดน้ำ

การเตรียมเสตวงหรือกระทง 6 เสตวงเพื่อใช้เป็นเครื่องสังเวยตัวตั่งสี่ 4 เสตวง ใช้เป็นเครื่องสังเวยพระอินทร์ 1 เสตวง และใช้เป็นเครื่องสังเวยพระแม่ธรณี 1 เสตวง เสตวงที่ใช้มักทำจากกาบตัน กล้วยทำเป็นกระทงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ภายในประกอบไปด้วยเครื่องเช่นสังเวยต่างๆอาทิ อาหารคาวหวาน ข้าวต้มมัด มะม่วงดิบ กล้วย อ้อย มะละกอ ข้าวเกรียบ ข้าวแต่น ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อน แคนหมู บุหรี่มวน ใบตองแบบพื้นบ้านล้านนา หมากพลู เมี่ยง ตูจ้อ (ช่อธงเล็กๆ) รัมกระดาศ สวยดอกไม้ (กรวยดอกไม้) เทียน ข้าวตอก และน้ำ เป็นต้น สิ่งที่น่าสนใจในแต่ละเสตวงต้องมีชนิดละ 4 ชิ้นเสมอ

ตูจ้อและรัมกระดาศสำหรับใส่ในเสตวงนั้นจะใช้กระดาศสีแดงต่างกันออกไปตามสีกายของเทพองค์นั้นๆ ดังนี้ สีเขียวสำหรับบูชาพระอินทร์ สีหม่นหรือสีเทาสำหรับบูชาท้าวเวสสุวรรณหรือท้าวกุเวร สีแดงสำหรับบูชาท้าวท้าววิรุฬหกหรือท้าววิรุฬห สีส้มสำหรับบูชาท้าวธรรฐหรือท้าวธรรธ สีดําสำหรับบูชาท้าววิรูปักษ์หรือท้าววิรูปักษ์ และสีขาวสำหรับบูชาพระแม่ธรณี ในพิธีบูชาตัวตั่งสี่จะมีการจัดเตรียมแท่นสำหรับวางเครื่องบัตพลีหรือ เครื่องสังเวย ซึ่งมักทำจากเสาไม้หรือต้นกล้วยที่มีคานยื่นออกไปทั้งสี่ทิศ ปลายเสาและปลายคานจะมีแผ่นไม้ไผ่เป็นแท่นรองรับเสตวง โดยเสตวงบนสุดจะเป็นเสตวงสำหรับบูชาพระอินทร์ เสตวงรองลงมาสำหรับบูชาท้าวทั้งสี่โดยจะวางในทิศประจำของท้าวแต่ละองค์ เสตวงสำหรับบูชาแม่พระธรณีจะวางบนพื้นดิน เมื่อทำพิธีจะจุดธูป 1 ดอกปักไว้ในแต่ละเสตวง ปูจ่านจะรับหน้าที่ในการนำเสตวงไปวางบนแท่นและกล่าวคำบูชาเครื่องสังเวย

2. ประเพณีการเลี้ยงผีเสื้อบ้าน

“เสื้อบ้าน” หมายถึง เทวดาที่เป็นผู้ดูแลรักษาหมู่บ้านให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข โดยชาวพื้นเมืองล้านนามักจะสร้าง “หอเสื้อบ้าน” ไว้ในหมู่บ้านเพื่อให้เป็นที่สถิตของผีเสื้อบ้าน ในหมู่บ้านจะมีการกำหนด “ข้าวตั่ง” ซึ่งหมายถึงผู้ทำหน้าที่ดูแลคอยเปลี่ยน “ขันตั่ง” หรือเครื่องบูชาของผีเสื้อบ้าน โดยขันตั่งที่ใช้บูชาเป็นประจำประกอบด้วย สวยดอกไม้ (กรวยดอกไม้) สวยหมากพลู (กรวยหมากพลู) เหล้าขาว

ในแต่ละปีชาวบ้านจะร่วมกันประกอบพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน โดยมักจะทำในช่วงเดือน 9 หลังสงกรานต์ การเลี้ยงผีเสื้อบ้านมักจะให้คนเฒ่าคนแก่เป็นผู้ทำพิธีและเป็นผู้มัดมือ (ใช้ด้ายสายสิญจน์หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ฝ้าย” มาผูกข้อมือเพื่อเป็นสิริมงคล) ให้ลูกหลาน โดยลูกหลานได้ใช้ประเพณีนี้เป็นโอกาสในการแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของตน นอกจากนี้ยังเป็นงานที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและคนในชุมชนให้เกิดความรู้สึกผูกพันกัน

การเลี้ยงผีเสื้อบ้านถือเป็นประเพณีสำคัญในหมู่บ้าน ทุกบ้านจะทำสวยดอกไม้ (กรวยดอกไม้) สำหรับนำไปไหว้ผีเสื้อบ้าน ทั้งนี้ ชาวบ้านอาจนำอาหารมาจากบ้านหรือนำเงินมารวมกันเพื่อซื้ออาหารดีๆสำหรับนำมาถวายผีเสื้อบ้านและนำมาเลี้ยงกัน โดยอาหารหลักที่ใช้มักเป็นไก่และหมู หากปีนั้นเลี้ยงไก่ปีต่อไปจะเลี้ยงหมู สลับกันไป อาหารที่ใช้เลี้ยงจะเป็นอาหารพื้นเมือง เช่น ลาบ แกงอ่อม เป็นต้น

3. ประเพณีตานก๋วยสลาก

ประเพณีการตานก๋วยสลาก กินข้าวสลาก หรือถวายทานสลากภัต เป็นประเพณีที่สำคัญทางพุทธศาสนาของชาวล้านนาแต่โบราณ การ “ตานก๋วยสลาก” หมายถึงการถวายทานเพื่อนำสิ่งของที่ยกถวายมาให้พระสงฆ์และสามเณรจัดสลากด้วยหลักอุปโลกนกรรม คือ ไม่เจาะจงสิ่งของที่ถวายซึ่งมีทั้งของที่มีราคาแพงหรือน้อยแตกต่างกันไป คำว่า “ตาน” เป็นภาษาท้องถิ่นชาวเหนือหมายถึง การถวายทาน “ก๋วย”

หมายถึงตะกร้าหรือชะลอมที่ทำจากเส้นตอก ส่วน “สลาก” หมายถึงการจับฉลากหรือการที่พระสงฆ์และสามเณรรับของไปโดยไม่เจาะจงนั่นเอง

ประเพณีตานก๋วยสลากโดยทั่วไปเริ่มในวันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (กันยายน) ถึงแรม 1 ค่ำ เดือนเกียงดับ (พฤศจิกายน) เมื่อทางวัดและชาวบ้านตกลงกันว่าจะจัดให้มีการกินสลาก เนื่องจากเป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างจากภารกิจการทำงานเกษตรกรรม ไม่เดินทางไกลเพราะเป็นฤดูฝน พระสงฆ์อยู่จำพรรษาที่วัดทุกรูป ประกอบกับเป็นฤดูที่ผลไม้กำลังสุก เป็นโอกาสดีในการทำบุญด้วยการให้ ซึ่งเป็นการให้ทานที่มีอานิสงส์แรง คนทำบุญจะมีโชคลาภ ทางวัดมักใช้ช่วงเวลานี้ในการหาปัจจัยในการบำรุงวัด คำขุพุทธศาสนา

วันก่อนจะถึงวันตานก๋วยสลาก 1 วัน เรียกว่า “วันดา” เป็นวันที่ชาวบ้านจัดเตรียมข้าวของทั้งของกิน ของใช้ต่างๆสำหรับนำมาแต่งดาใส่ในก๋วย เป็นประเพณีที่ชาวบ้านจะได้ทำบุญร่วมกันผู้ชายจะเป็นคนสานก๋วย ส่วนผู้หญิงจะเป็นผู้ตำข้าวหรือเตรียมของสำหรับใส่ในก๋วย ก๋วยที่ใช้โดยทั่วไปมี 2 ขนาด คือ

1. ก๋วยหลวง

ก๋วยหลวง (แปลว่า ก๋วยใหญ่) หรือสลากโชค จัดทำขึ้นมีขนาดใหญ่เป็นพิเศษ เพื่อบรรจุข้าวของได้มากสำหรับถวายเป็นมหากุศลสำหรับคนที่กำลังศรัทธาและฐานะดี เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้กับเทวบุตร เทวดา พ่อเกิดแม่เกิด บิดามารดา ผู้มีพระคุณ หรือเจ้ากรรมนายเวร การตาน (การถวายทาน) ก๋วยหลวงมักทำในตอนเที่ยงวัน

2. ก๋วยน้อย

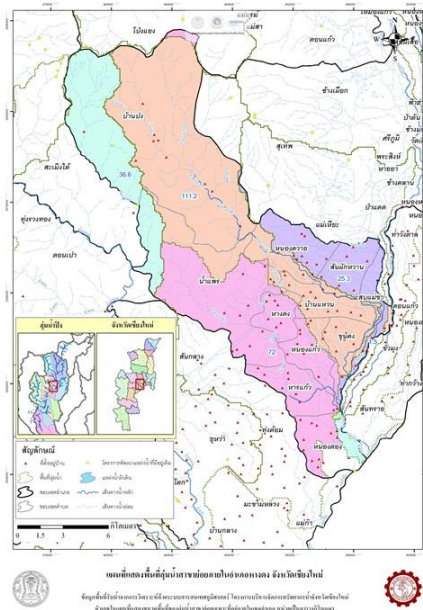
สำหรับถวายทานไปให้กับพระพุทธรูปที่ล่องลับ ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิทมิตรสหาย หรือแม้แต่สัตว์เลี้ยงที่เคयरักและมีบุญคุณเมื่อครั้งยังมีชีวิต เช่น ช้าง ม้า วัว ควายและสุนัข เป็นต้น หรืออาจถวายเป็นทานให้เจ้ากรรมนายเวร หรือเพื่อเป็นบุญกุศลสำหรับภพชาติภพหน้า โดยทั่วไปชาวบ้านมักทำก๋วยน้อยให้เท่ากับจำนวนผู้ล่องลับที่ต้องการทำบุญไปให้โดยใส่ชื่อผู้ที่ต้องการทำบุญไปไว้ในก๋วยด้วย การตาน (การถวายทาน) ก๋วยน้อยมักทำในตอนเช้า

ในวันตานก๋วยสลากนั้น จะเริ่มด้วยการทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่วัดในตอนเช้า เมื่อเสร็จพิธีกรรมพระสงฆ์จะจับฉลากแล้วเรียกชื่อชาวบ้านที่มาทำบุญ เมื่อพระสงฆ์เรียกชื่อใครผู้นั้นจะนำก๋วยที่ตนเองเตรียมมาไปถวายให้พระแล้วรับศีลรับพร ในปัจจุบันชาวบ้านนิยมการทำก๋วยสลากน้อยลงโดยเปลี่ยนรูปแบบเป็นการถวายตังเงิน (ต้นไม้เสียบธนบัตร) แทนเพื่อพระสงฆ์จะสามารถนำไปเป็นปัจจัยใช้ในกิจศาสนาต่างๆได้สะดวก

ภาพที่ 4.20 งานหัตถกรรมในพิธีกรรม

4. อำเภอหางดง

4.1 ที่ตั้ง

อำเภอหางดง อยู่ห่างจากที่ตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ ไปทางทิศใต้ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร หรือประมาณ 188,750 ไร่

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอแม่ริม และอำเภอเมืองเชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอสารภี และอำเภอเมืองลำพูน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

แผนที่ 4.4 แผนที่อำเภอหางดง

ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอหางดง 2 ใน 3 ของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ซึ่งเป็นเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย และเขตป่าสงวนแห่งชาติ (พื้นที่ตำบลบ้านปง น้ำแพร่ และตำบลหนองควาย) นอกนั้นเป็นพื้นที่ราบ ซึ่งทำเป็นพื้นที่เพาะปลูก ที่อยู่อาศัยและการพาณิชย์ มีลำน้ำธรรมชาติที่สำคัญอยู่ 2 สายคือ

1. แม่น้ำปิง ไหลผ่านทางทิศตะวันออกของอำเภอหางดง เป็นเส้นทางแบ่งเขตระหว่างอำเภอหางดง กับอำเภอสารภีและอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร
2. ลำน้ำแม่ท่าช้าง เป็นแม่น้ำสายเล็ก ๆ มีต้นน้ำจากภูเขาในท้องที่ตำบลบ้านปง ไหลผ่านตำบลบ้านปง ตำบลหนองควาย ตำบลบ้านแหวน และตำบลหางดง

4.2 ประวัติความเป็นมา

อำเภอหางดง เดิมชื่อว่า “แขวงแม่ท่าช้าง” เป็นเขตการปกครองที่ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จัดระบบการปกครองที่เรียกว่า มณฑลเทศาภิบาล กำหนดแบ่งเมืองเชียงใหม่เป็นหัวเมืองชั้นนอกและหัวเมืองชั้นใน แขวงแม่ท่าช้างจัดอยู่ในเขตหัวเมืองชั้นในหัวหน้าผู้รับผิดชอบเรียกว่า “นายแขวง” นายแขวงคนแรกของแขวงแม่ท่าช้าง คือ หลวงคชดิษฐาภิบาล(ไผ่) ระหว่างปี พ.ศ.2451 – 2453 แขวงแม่ท่าช้างได้เปลี่ยนฐานะเป็นชื่ออำเภอหางดง

ประวัติความเป็นมาของชื่อ “แม่ท่าช้าง” คือเดิมมีดงกรรมเป็นดงไม้สัก มีลำน้ำแม่ท่าช้างไหลผ่านห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นเส้นทางที่เจ้านายทางเชียงใหม่เดินทางไปจังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือขุนยวม เมื่อมาถึงดงนี้จำต้องลงจากหลังช้างแล้วข้ามท่อนี้เข้าดงไป จึงเรียกลำน้ำนี้ว่า “แม่ท่าช้าง”

ปี พ.ศ.2457 ได้เปลี่ยนชื่อให้ตรงกับนามตำบลที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่เป็นอำเภอ “หางดง” ที่อยู่ทางทิศใต้ของดงกรรมดงกล่าว คำว่า หาง แปลว่า ท้าย คือทางทิศใต้หรือท้ายของดงกรรม ต่อมาวันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2481 เป็นกิ่งอำเภอหางดง และอยู่ภายใต้การปกครองของอำเภอเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากระยะทางไกลจากอำเภอเมืองมากถึง 15 กิโลเมตร ในปี พ.ศ.2490 ทางราชการได้พิจารณาขึ้นเป็นอำเภอหางดง และให้รวมตำบลหารแก้วและตำบลหนองตองกลับมาขึ้นกับอำเภอหางดง

4.3 ความสำคัญของพื้นที่ งานประเพณี พิธีกรรม

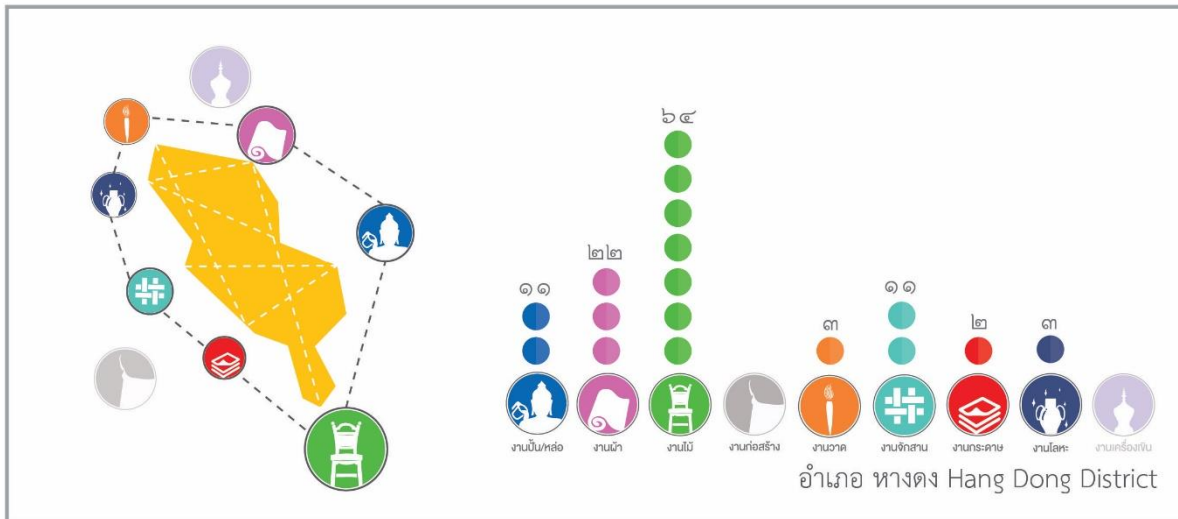
อำเภอหางดง เป็นอำเภอในเขตปริมณฑลของจังหวัดเชียงใหม่ แต่มีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้กลายเป็นอำเภอที่มีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน มีความผสมกลมกลืนกับเมืองเชียงใหม่จนเรียกได้ว่าเป็นเมืองเดียวกัน มีแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ อาทิ วัดต้นเกว๋น วัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญในอดีต เนื่องจากเป็นที่พักของขบวนแห่พระบรมธาตุศรีจอมทอง จากอำเภอจอมทองมาจังหวัดเชียงใหม่ในอดีต เพราะจะเป็นประเพณีที่เจ้าหลวงเชียงใหม่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา คือประเพณีสงฆ์พระธาตุจากวัดพระธาตุศรีจอมทอง เดินทางด้วยขบวนช้าง ขบวนม้า แล้วแห่ที่วัดต้นเกว๋นให้ประชาชนชาวเชียงใหม่ได้สงฆ์

4.4 งานหัตถกรรมของพื้นที่

อำเภอนี้มีแหล่งหัตถกรรมทั้งสิ้น มี 7 ประเภท ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา งานจักสาน งานแกะสลัก ช่างเคียน(ไม้กลึง) และ งานโคมประดับ เขียนลายประดับเครื่องจักสาน มีจำนวนงานหัตถกรรมภายใน อำเภอหางดง อยู่ 15 แหล่ง

ทั้งนี้พบผู้ประกอบการงานหัตถกรรมในพื้นที่อำเภอหางดง จำนวน 9 ประเภทในอำเภอหางดงจากการสำรวจได้แก่

1. งานปั้นหล่อ จำนวน 11 แหล่ง
2. งานผ้า จำนวน 22 แหล่ง
3. งานไม้ จำนวน 64 แหล่ง
4. งานก่อสร้าง จำนวน 0 แหล่ง
5. งานวาดเขียน จำนวน 3 แหล่ง
6. งานจักสาน จำนวน 11 แหล่ง
7. งานกระดาษ จำนวน 2 แหล่ง
8. งานโลหะ จำนวน 3 แหล่ง
9. งานเครื่องเงิน จำนวน 0 แหล่ง

ภาพที่ 4.21 ผู้ประกอบการงานหัตถกรรมในพื้นที่อำเภอหางดง

4.5 พื้นที่ผลิตงานหัตถกรรม

พื้นที่ผลิตงานหัตถกรรมในอำเภอหางดง ประกอบด้วย 6 แหล่ง คือ

1. บ้านเหมืองกุง ตำบลหนองควาย
2. บ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน
3. บ้านกวน ตำบลหารแก้ว
4. บ้านใหม่ – ป่าจี้ ตำบลน้ำแพร่
5. กลุ่มสลักไม้บ้านถวาย
6. งานจักสาน บ้านขุนคง และ บ้านหนองควาย

โดยทั้ง 6 แหล่งมีลักษณะและเทคนิคการทำที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บ้านเหมืองกุง

ในจังหวัดเชียงใหม่ยังคงปรากฏมีแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ที่ทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อสำหรับใช้สอยภายในครัวเรือนและเป็นสินค้าส่งไปจำหน่ายยังพื้นที่ต่างๆ ในหลายจังหวัดของภาคเหนือตอนบน แหล่งผลิตดังกล่าวนี้ตั้งอยู่ที่บ้านเหมืองกุง อำเภอหางดง ซึ่งเดิมทีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจะทำกันอยู่ในเขตสองหมู่บ้าน คือ บ้านเหมืองกุง และบ้านขุนเส ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกัน โดยชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านนี้เป็นชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากเมืองปุก และเมืองสาตตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ปัจจุบันเมืองทั้งสองตั้งอยู่ในแถบฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ในเขตรัฐฉาน ประเทศพม่า ซึ่งเครื่องปั้นดินเผาที่ทั้งสองหมู่บ้านผลิตขึ้นจะเป็นภาชนะประเภทหม้อมัน้ำ และคนโทเป็นส่วนมาก ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าวจะมีรูปแบบเฉพาะเป็นของตนเอง เป็นที่รู้จักและเรียกขานกันในท้องถิ่นว่า “หม้อเงี้ยว” และ “น้ำตันเงี้ยว” ในอดีตที่ผ่านมาเครื่องปั้นดินเผาแบบไทใหญ่ที่ผลิตจากบ้านเหมืองกุง และบ้านขุนเสนี้จะได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย และเป็นสินค้าที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ แต่เนื่องจากความ

จำเป็นในการใช้เครื่องปั้นดินเผาลดน้อยลง รวมทั้งสินค้าขายไม่ได้ราคา จึงเป็นเหตุให้การทำเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านขุนเสเล็กผลิตไปเมื่อราวยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา คงเหลือทำอยู่แต่ที่บ้านเหมืองกงมาจนถึงทุกวันนี้⁷

บ้านเหมืองกง จะมีเครื่องปั้นดินเผาที่จะเป็นการปั้นดินเผาที่ใช้ปั้นหมุ่ในการขึ้นรูปโดยเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเหมืองกงจะมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องของการทำน้ำตันที่มีอยู่หลากหลายรูปแบบ และนำจัดจำหน่ายที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าหรือตามหมู่บ้านที่จัดเป็นศูนย์วิสาหกิจชุมชนและส่งออกไปยังต่างจังหวัด ส่วนวัสดุที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาโดยเฉพาะดินมีการส่งจากอำเภอสารภีแล้วนำมาขึ้นรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ

ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาบ้านเหมืองกง นับเป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไปจากทักษะฝีมือในท้องถิ่น และผลิตขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน หรือเพื่อสนองต่อกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรม รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมที่ผลิตขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ได้แก่ น้ำตัน และน้ำหม้อ ซึ่งเป็นภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่ม หม้อประเภทต่างๆที่ใช้ในการประกอบอาหาร ตลอดจนวัสดุก่อสร้างอย่างเช่น อิฐ และดินขอ แต่ผลิตภัณฑ์ที่ข่างบ้านเหมืองกงมีความชำนาญเป็นที่รู้จักและยอมรับ คือ น้ำตัน และน้ำหม้อ มีการพัฒนารูปแบบให้มีความสวยงาม จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของบ้านเหมืองกง

เครื่องปั้นดินเผาบ้านของเหมืองกงดังที่กล่าวมาแล้วว่า ส่วนมากมักจะเป็นภาชนะประเภทหม้อดินสำหรับใส่น้ำ หรือ “น้ำหม้อ” และคนโทบรรจุน้ำ หรือ “น้ำตัน” ซึ่งนอกจากจะมีรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์แล้ว ยังวิธีมีการตกแต่งผิวของภาชนะที่เป็นเอกลักษณ์ด้วย โดยผิวของภาชนะมักจะทาดด้วยน้ำดินสีแดง เพื่อเปลี่ยนสีผิวภาชนะให้มีสีแดงเข้มขึ้น ทำให้มองเห็นลวดลายบนผิวภาชนะได้ชัดเจนขึ้น และส่วนผสมพิเศษของน้ำดินแดงยังช่วยทำให้ผิวภาชนะมีความเงาเป็นพิเศษหลังจากกระบวนการขัดผิว ดินแดงที่นำมาใช้ในการทำน้ำดินนั้นจะนำมาจากอำเภอดอยสะเก็ดเนื่องจากมีสีแดงเข้มสวยงาม โดยผสมดินกับน้ำมันโซล่าและน้ำเป็นสูตรเฉพาะที่สืบทอดกันมาหลายรุ่น แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนส่วนผสมจากน้ำมันหมู น้ำมันมะพร้าว น้ำมันละหุ่งจนกลายมาเป็นน้ำมันโซล่า ซึ่งการผสมน้ำมันลงในน้ำดินนี้จะทำให้น้ำดินมีความลื่น ทำให้ขัดผิวภาชนะได้ง่ายและไม่ลอกขณะขัด แต่บางครั้งก็พบว่ามีการรวมควันภาชนะให้กลายเป็นสีดำด้วยเช่นกัน

นอกจากการทาดผิวภาชนะด้วยน้ำดินแดงแล้ว การตกแต่งผิวที่มีความโดดเด่นอีกประการของภาชนะดินเผาบ้านเหมืองกง คือ การกดประทับลาย ซึ่งเป็นการตกแต่งลวดลายให้เกิดเป็นร่องรอยลึกเข้าไปในผิวภาชนะ โดยจำทำหลังจากตากให้ภาชนะหมาดพอดีแล้วจึงขัดผิวดินให้เรียบเงา จากนั้นใช้ลูกกลิ้งลายเล็กกลิ้งลงด้านล่างและบนของแถบปูนที่จะแกะลาย เกิดเป็นลายเส้นสั้นๆ ขนานกันเป็นแนวโดยรอบ และแกะผิวให้เกิดเป็นลายเส้นยาวเรียงขนานกัน จากนั้นใช้อุปกรณ์กดประทับลายลงบนแถบปูน เพื่อประทับรูปใบโพธิ์ลงในเนื้อดินลึกเท่าความหนาของแถบปูน แล้วจึงแกะดินบริเวณแถบปูนเป็นรูปสามเหลี่ยมที่อยู่ระหว่างลายใบโพธิ์ออก⁸

⁷ ภาวัต ไชยชนะ, การจัดการออกแบบสื่อเรียนรู้วัฒนธรรม ชุมชนหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา บ้านเหมืองกง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), หน้า 79.

⁸ คนธราธรณ์ เมียร์แมน, “การวิจัยพัฒนารูปแบบและคุณค่าผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเหมืองกง โดยการต่อยอดเทคนิคภูมิปัญญาท้องถิ่นและฟื้นฟูเอกลักษณ์ในการออกแบบ” (รายงานวิจัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555), หน้า 94.

ภาพที่ 4.22 น้ำตั้นบ้านเหมืองกง

2. บ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน

เครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาล จะมีความแตกต่างจากเครื่องปั้นดินเผาที่เหมืองกง เพราะจะทำเครื่องปั้นดินเผาแบบเป็นรูปตัวการ์ตูน รูปสัตว์ เป็นทั้งของตกแต่งและกระถางดอกไม้ ภายในหมู่บ้านจะมีการทำในลักษณะเช่นนี้กว่า 20 หลังคาเรือน การจัดจำหน่ายจะคล้ายกันคือจัดจำหน่ายที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าหรือตามหมู่บ้านที่จัดเป็นศูนย์วิสาหกิจชุมชนและส่งออกไปยังกรุงเทพมหานคร (ตลาดนัดจตุจักร) โรงแรม เกสต์เฮาส์ตามต่างจังหวัด เนื่องจากวัสดุที่ใช้เป็นดินที่มีการส่งมาจากอำเภอสารภและจังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.23 เครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาล

3. บ้านกวน ตำบลหารแก้ว

เครื่องปั้นดินเผาบ้านกวน ตำบลหารแก้วจะมีลักษณะที่แตกต่างจากเหมืองกง คือ การขึ้นรูป เพราะลักษณะการขึ้นรูปของเครื่องปั้นดินเผาบ้านกวนคือ “การเดินวน” ซึ่งในปัจจุบันบ้านกวนมี

เพียง 10 หลังคาเรือนที่ยังทำเครื่องปั้นดินเผาอยู่ จากแต่เดิมมีมากกว่า 40 หลัง ซึ่งบ้านกวนจะมีการรวมตัวของช่างภายในชุมชน จัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน “กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านกวน” ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบของหม้อน้ำ หม้อต้ม หม้ออุบ ส่วนดินนั้นได้สั่งมาจากอำเภอสารภี เนื่องจากดินที่อำเภอสารภีนั้นค่อนข้างเหนียวและขึ้นรูปได้ง่าย ซึ่งส่วนมากแล้วจะผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทภาชนะสำหรับหุงต้มอาหาร เช่นหม้อต้ม หม้อแกง และหม้อสาว โดยมีกรรมวิธีการผลิตที่โดดเด่นจากการใช้ดินเหนียวดำ นำมาขึ้นรูปด้วยเทคนิคแบบดั้งเดิมบดแทนที่ไม่สามารถหมุนได้ แล้วใช้จิ้งนำไปเผาไฟและตกแต่งผิวของภาชนะด้วยวิธีแบบโบราณ โดยมีรายละเอียดของภาชนะแต่ละชนิด ดังนี้

หม้อต้ม คือ หม้อดินเผาที่ใช้สำหรับประกอบอาหารและต้มยาสมุนไพร ในอดีตเป็นที่นิยมใช้ทุกครัวเรือน ลักษณะรูทรงของหม้อต้มจะเป็นหม้อที่มีก้นนูน ตัวหม้อนูนเป็นทรงโค้ง และไม่มีหูหิ้ว จึงทำให้คล้ายกับบาตรของพระสงฆ์ เพียงแต่มีส่วนปากที่ยกสูงขึ้นมาและผายออกเท่านั้น ปัจจุบันหม้อต้มไม่ได้มีหน้าที่ใช้สอยสำหรับประกอบอาหารและต้มยาสมุนไพรอีกต่อไป เนื่องจากมีภาชนะแบบใหม่เข้ามาแทน หม้อต้มจึงเป็นเพียงหม้อที่ยังคงใช้ในพิธีกรรมเท่านั้น เช่น หม้อเงินหม้อทองในพิธีขึ้นบ้านใหม่ และหม้อไฟในงานศพ⁹

เอกลักษณ์โดดเด่นของหม้อต้มบ้านหารแก้วนั้น เริ่มตั้งแต่วัสดุที่ประกอบด้วยดินเหนียวดำ ทราย และดินแดง ซึ่งดินเหนียวดำนั้นสามารถขุดหาได้จากท้องไร่ท้องนาในท้องถิ่น โดยนำดินเหนียวดำใส่ตะกร้าแช่น้ำไว้ 1 คืน รุ่งเช้าก็ยกตะกร้าดินขึ้นมาผึ่งลมให้พอหมาดน้ำ แล้วนำมาผสมกับทรายละเอียดคลุกเคล้าให้เป็นเนื้อเดียวกัน จากนั้นเริ่มการะบวนการผลิตด้วยการขึ้นรูปภาชนะจากส่วนก้นเป็นอันดับแรก โดยการนำดินมาตบเป็นแผ่นวงกลม จากนั้นก่อรูปขึ้นให้เป็นทรงกระบอก ในขณะที่ปั้นผู้ปั้นจะต้องเดินหมุนวนรอบๆ แท่นปั้น เนื่องจากแท่นปั้นนั้นไม่สามารถหมุนได้ เมื่อขึ้นรูปของภาชนะเสร็จก็จะเป็นขั้นตอนการตีให้ด้านข้างของตัวหม้อโค้งมน โดยใช้ “ไม้เห่” คือไม้สำหรับใช้ตีขึ้นรูป ร่วมกับก้อนหินแม่น้ำที่มีลักษณะกลมเกลี้ยง ผู้ปั้นจะใช้มือซ้ายถือก้อนหินไว้ด้านในหม้อ ส่วนมือขวาจะถือไม้เห่ไว้ด้านนอก แล้วค่อยๆ ตบขึ้นรูปจากด้านนอกจนได้รูปทรงที่ต้องการ จากนั้นใช้ผ้าชุบน้ำเกลี่ยผิวโดยรอบให้เรียบเนียนเสมอกัน ในส่วนของปากหม้อ จะปั้นดินเหนียวเป็นเส้นมาติดลงเป็นแนวเดียวกับตัวหม้อแล้วใช้ “ไม้เห่” หรือไม้ที่ใช้เกลี่ยทรงของปากหม้อให้ปากหม้อผายออก ใช้ผ้าชุบน้ำลูบปากให้เรียบ แล้วนำไปตากไว้บนที่ร่ม ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้ถือว่าเป็นกรรมวิธีการปั้นแบบโบราณที่ยังหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่ง ส่วนการตกแต่งผิวของหม้อต้มของบ้านหารแก้ว มีความโดดเด่นอยู่ที่การทำน้ำดินสีแดงโดยใช้ผงดินแดงผสมกับน้ำตาลลงไปบนผิวของหม้อแต่จะไม่มี การขีดผิวเหมือนกับที่บ้านเหมืองกุง แล้วจึงนำไปตากในที่ร่มจนน้ำดินแห้ง ขั้นตอนสุดท้ายคือการนำหม้อไปเผาไฟด้วยกรรมวิธีการเผาแบบดั้งเดิม คือการเผาแบบสุกกองฟืน 4 ด้าน ทับด้านบนด้วยฟางแล้วโปะด้วยขี้เถ้า เมื่อเผาเสร็จแล้วก็ได้หม้อต้มที่สมบูรณ์

หม้อสาว คือ หม้อแกงขนาดใหญ่ ที่เหมาะสำหรับการประกอบอาหารในปริมาณมากๆ เพื่อใช้เลี้ยงคนจำนวนมากในงานประเพณีต่างๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ ปอยหลวง และงานศพ เนื่องจากไม่ได้ออกแบบมาเพื่อใช้ทำอาหารรับประทานกันเองในครัวเรือน หม้อสาวจึงเป็นงานเครื่องปั้นดินเผาที่รองรับวัฒนธรรมการบริโภคสำหรับคนหมู่มากมาแต่ช้านาน ส่วนปัจจุบันมักพบการใช้หม้อสาวในร้านขนมจีน ร้านลาบ และร้านข้าวราดแกงบางแห่งเท่านั้น ลักษณะรูทรงภายนอกของหม้อสาวค่อนข้างจะคล้าย

⁹ ดุษฎี เทพสิริ, “งานเครื่องปั้นดินเผาทางดง”, *หางดง ถิ่นหัตถกรรม* (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 37.

กับหม้อต้ม แต่มีขนาดใหญ่กว่ามากและมีลวดลายตกแต่งเพื่อไม่ให้หม้อหลุดจากมือได้ง่าย¹⁰ โดยกรรมวิธีการผลิตนั้นจะมีวัตถุดิบ และการเตรียมดินเช่นเดียวกับการทำหม้อต้ม แล้วจึงขึ้นรูปทรงของหม้อเริ่มจากบริเวณก้นหม้อ ด้วยการนำดินเหนียวเป็นแผ่นวงกลมเรียบแบนมาวางลงบนแป้นหรือไม้แผ่น จากนั้นปั้นดินเหนียวเป็นเส้นยาว ตบให้แบนเรียบ นำไปติดเข้ากับส่วนก้นให้เกิดเป็นผนังด้านข้างขึ้นมา ใช้ไม้หวีช่วยปรับพื้นผิวด้านนอกให้เป็นเนื้อเดียวกัน แล้วเอาผ้าชุบน้ำปาดรอบๆ ปากหม้อ ใช้ไม้หวีตัดส่วนปากให้ผายออก แล้วนำไปตากในที่ร่ม ขั้นตอนต่อมาคือ “การให้หม้อ” หรือวิธีการขึ้นรูปทรงของหม้อให้พองออกมาด้วยไม้ให้ร่วมกับก้อนหินแม่น้ำ ก่อให้เกิดพื้นผิวขรุขระเป็นแนวทแยงซ้กันๆ ไปบนผิวหม้อ จากนั้นนำไปผึ่งแดดประมาณ 2 ชั่วโมง แล้วนำมาให้กัน หรือตบกันหม้อให้ได้รูปทรงที่โค้งมนรับกับส่วนตัวหม้อ แล้วตบด้วยไม้ให้ลายทแยงซ้ลงไปอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งพื้นผิวลายทแยงบนตัวหม้อนี้นอกจากจะมีประโยชน์เพื่อกันลื่นแล้ว ยังถือเป็นลักษณะที่โดดเด่นของหม้อสาวของบ้านหาวแก้วด้วย แล้วจึงนำหม้อไปผึ่งในที่ร่ม 3 - 4 วัน ทาผิวด้านนอกของหม้อด้วยน้ำดินแดงที่ได้จากดินลูกรังบดผสมน้ำแล้วผึ่งให้แห้ง ขั้นตอนสุดท้ายคือการนำหม้อไปเผาไฟบนลานกลางแจ้ง โดยจะสูบลมด้วยฟืนทั้งสี่ด้านแล้วปิดด้านบนด้วยขี้เถ้าและกองฟาง

หม้อแกง คือเครื่องปั้นดินเผาขนาดกลางชนิดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับหม้อสาว หรือหม้อแกงขนาดใหญ่ เพียงแต่ลักษณะของผิวด้านนอกจะเรียบเนียนกว่า และมีขนาดที่เล็กกว่าเหมาะสำหรับหุงต้มอาหารรับประทานภายในครัวเรือน รูปทรงที่ก้นจะมนโค้งไปจนถึงส่วนท้อง ความสูงไม่มากเท่ากับหม้อสาว บริเวณปากผายออก มีทั้งรูปแบบที่มีหูหิ้วและไม่มีหูหิ้ว¹¹ การผลิตหม้อแกงจะเริ่มจากการนำดินเหนียวที่หมักแล้วมาขึ้นรูปส่วนก้นภาชนะ โดยการตบให้เป็นแผ่นกลมแบนเรียบ หลังจากนั้นจึงนำดินเหนียวอีกก้อนมาปั้นให้เป็นเส้นเรียวยาวขนาดใหญ่ ตบให้เป็นแผ่นแบนเรียบ จากนั้นจึงนำไปติดกับส่วนก้นที่เตรียมไว้แต่แรก โดยก่อขึ้นเป็นผนังด้านข้างของภาชนะเมื่อได้ความสูงพอประมาณ (ประมาณ ๑๐ นิ้ว) แล้วจึงนำผ้าชุบน้ำมาปาดบริเวณปากหม้อ ใช้มือดันให้ทรงขอบปากของหม้อผายออก แล้วจึงใช้ไม้หวีเกลี่ยไปโดยรอบเพื่อให้พื้นผิวเรียบเนียนเสมอกัน หลังจากนั้นจึงใช้ผ้าชุบน้ำเช็ดอีกรอบก่อนจะนำไปตาก เมื่อแห้งพอประมาณแล้วจึงนำมาให้ คือการปรับแต่งรูปทรงด้านข้างของหม้อให้มีส่วนโค้งที่สมดุลกันด้วยไม้ให้ คือ แท่งไม้มีด้ามจับ ที่ส่วนปลายจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมหนา ใช้ร่วมกับก้อนหินแม่น้ำในการตบผนังหม้อจากด้านนอกให้โค้งมนไปในทางเดียวกัน ทำให้ได้รูปทรงของหม้อที่โค้งมนเสมอกัน ขั้นตอนสุดท้ายของการขึ้นรูปจะเป็นการให้ซ้ลงไปอีกครั้งด้วยไม้ให้ที่มีขนาดใหญ่ขึ้นแต่บางลง ซึ่งจะช่วยให้พื้นผิวของหม้อเรียบเนียนมากขึ้น จากนั้นจึงย้อมสีผิวด้านนอกของหม้อด้วยน้ำดินแดง จากการนำดินลูกรังมาบด แล้วร่อนให้เป็นผงผสมกับน้ำ นำมาทาผิวด้านนอกของหม้อเท่านั้น จากนั้นนำหม้อไปตากให้แห้ง แล้วจึงนำไปเผาโดยกรรมวิธีแบบเดิมคือ การเผาแบบสุ่มฟืนกลางแจ้ง ใช้เวลาเผาประมาณ 3 - 4 ชั่วโมงก็จะได้หม้อแกงดินเผาที่สมบูรณ์

¹⁰ ดุษฎี เทพสิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

¹¹ ดุษฎี เทพสิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

ภาพที่ 4.24 หม้อบ้านกวน ตำบลหารแก้ว

4 บ้านใหม่ ป่าจี้ ตำบลน้ำแพร่

บ้านใหม่ – ป่าจี้ เป็นการรวมตัวของคนในชุมชนที่มีการทำเครื่องปั้นดินเผาที่คล้ายกับบ้านป่าตาล ที่มีแนวทางด้านรูปแบบเป็นรูปตัวการ์ตูน รูปสัตว์ต่างๆ แต่จะทำในลักษณะที่จะตัวใหญ่กว่าบ้านป่าตาล

ภาพที่ 4.25 เครื่องปั้นดินเผาบ้านใหม่ป่าจี้ ตำบลน้ำแพร่

5. กลุ่มสลักไม้บ้านถวายเป็น อำเภอหางดง

บ้านถวายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของเมืองเชียงใหม่แห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ในเขตตำบลขุนคอง อำเภอหางดง ปัจจุบันเป็นทั้งแหล่งผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักที่มีชื่อเสียง ความเป็นมาของงานแกะสลักไม้ที่บ้านถวายเป็นเริ่มต้นขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2512 โดยชาวบ้านที่เคยไปทำงานเป็นช่างแกะสลักไม้อยู่ตามร้านค้าที่ประกอบกิจการแกะสลักไม้ในตัวเมืองเชียงใหม่ ได้กลับมาอยู่ที่บ้านถวายเป็นโดยรับงานแกะสลักไม้เป็นชิ้นๆ จากร้านค้าในตัวเมืองมาทำเป็นงานอิสระอยู่ในหมู่บ้าน รวมทั้งการแกะสลักไม้เพื่อส่งไปจำหน่ายให้กับร้านค้าต่างๆ ซึ่งอาชีพการแกะสลักไม้นั้นสร้างรายได้เป็นอย่างดีให้กับชาวบ้าน ดังนั้นจึงมีผู้สนใจเข้ามาฝึกหัดและประกอบอาชีพแกะสลักไม้มากขึ้น ทำให้หมู่บ้านถวายเป็นกลายเป็นแหล่งผลิตงานไม้แกะสลักที่มีชื่อเสียง มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อยู่เสมอ

การทำหัตถกรรมไม้แกะอย่างช้านาน เป็นงานไม้แกะสลักจากไม้จามจุรี ไม้สัก ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักประเภทงานจะเป็น สำหรับประดับตกแต่ง ของฝากที่ระลึก จากอำเภอหางดงนั้น พบการแกะสลักและโรงงานใหญ่ ภายในตำบลขุนคองหลวง ที่มีการนำไม้จามจุรี จากจังหวัดแพร่ และ อุดรดิตถ์ มาทำ

เป็นโต๊ะขนาดใหญ่ หรือสินค้าประดับทั่วไป และที่บ้านป่าใหม่-ป่าจี้ ตำบลน้ำแพร่เป็นอีกที่หนึ่งที่มีการทำงานไม้แกะสลักในรูปแบบต่างๆ ทั้งเครื่องใช้ รวมถึงของประดับตกแต่งภายในบ้านซึ่งตลาดส่งออกของที่บ้านใหม่-ป่าจี้ เช่น ศูนย์หัตถกรรมบ้านถวายเป็น, ตลาดจตุจักร กรุงเทพมหานคร และ ที่ บ้านม้า จังหวัดลำพูน

ภาพที่ 4.26 งานแกะสลักบ้านถวายเป็น

ต่อมาจึงมีร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักเกิดขึ้นในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายมีทั้งงานแกะสลักไม้ที่ผลิตจากบ้านถวายเป็นเอง และจากแหล่งผลิตอื่นๆ ซึ่งรูปแบบของงานไม้แกะสลักที่ผลิตจากบ้านถวายเป็นจะเป็นงานแกะสลักไม้ที่ใช้ทั้งไม้สัก และไม้ชนิดอื่นๆ โดยมักจะแกะสลักเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง ม้า สิงห์ นอกจากนี้ยังมีการแกะสลักพระพุทธรูป เทวรูป รวมถึงสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องเรือน และเครื่องประดับตกแต่งอาคาร เป็นต้น

6. งานจักสาน อำเภอบางคนที

การสร้างสรรคผลงานหัตถกรรมเครื่องจักสานของช่างในเขตอำเภอบางคนที มีพื้นฐานมาจากสังคมเกษตรกรรม ช่างจักสานประกอบอาชีพด้านการเกษตรสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เมื่อว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา ก็ได้เลือกใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างต้นไผ่ หรือวัสดุอื่นๆ มาทำเครื่องจักสาน เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และตอบสนองความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันเป็นการผลิตขึ้นเพื่อการค้าเป็นหลัก โดยผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่ทำขึ้นในเขตอำเภอบางคนที ซึ่งมีลักษณะที่โดดเด่น เช่น

ฟาลายอำ ฟาลายอำใช้สำหรับเป็นฟาลายบ้าน โดยมีแหล่งผลิตอยู่ที่บ้านร้อยจันทร์ ตำบลหนองควาย อำเภอบางคนที ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการทอฟาลายอำมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งบุคคลแรกที่ริเริ่มการสานฟาลายอำ คือ พ่ออ้ายปา สิงห์ทอง ต่อมาได้รับสืบทอดการสานโดยพ่อตา มาลา และในปัจจุบันบุคคลที่สืบทอดการสานฟาลายอำ คือ ลุงบุญศรี เรือนเหล็ก อายุ 60 ปี โดยมีวัตถุดิบที่ใช้ในการสานคือไม้ไผ่เอี้ยะจากจังหวัดแพร่และพะเยา ซึ่งจะใช้ไม้เอี้ยะแก่เพราะมีความทนทาน จากนั้นนำไม้เอี้ยะมาลอกเอาตาไม้ออกให้หมด ผ่าครึ่งและนำมาวางบนเชียง เอาขวานสับให้แตกแล้วจักแยกส่วนผิวและส่วนเนื้อ หรือที่เรียกว่า “เต็ง” ออกจากกัน ตัดส่วนหัวและส่วนท้ายให้ได้ขนาดตามต้องการ จากนั้นนำไปตากแดดแล้วนำมาสาน โดยจะเอาไม้ไผ่ที่เตรียมมาสานมาวางกับพื้น รองด้วยไม้ก่ายสำหรับรองสาน และระหว่างการสานในแต่ละลายจะใช้มีดในการตีให้เส้นตอกแต่ละเส้นเรียงชิดกันสวยงาม ซึ่งลายที่ใช้ในการสานมีดังนี้

สานแบบลายสอง คือ ยก 2 เส้น ข้าม 2 เส้น

สานแบบลายสาม คือ ยก 3 เส้น ข้าม 3 เส้น

สานแบบลายอำ คือ ยก 4 เส้น ข้าม 3 เส้น และยก 3 เส้น ข้าม 2 เส้น

จากนั้นสานให้ได้ขนาดตามต้องการ แล้วจึงม้วนเก็บ โดยในปัจจุบันความนิยมในการใช้ฝาลายอำ ซึ่งเป็นลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร เนื่องจากความเชื่อในเรื่องของความหมายของคำว่า “อำ” ที่มีความหมายว่า กั้น จึงเชื่อว่าจะทำให้เกิดกั้นการทำมาหากิน หรือสิ่งที่เป็นมงคล จึงไม่นิยมใช้ฝาลายอำ แต่ฝาลายสองและลายสามนั้นได้รับความนิยม เป็นที่ต้องการของตลาด รวมทั้งมีวิธีการสานง่ายกว่าลายอำด้วย ¹²

เข่งลำไย เข่งลำไย เป็นเครื่องจักสานที่ใช้ในการเก็บผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งในอดีตการสานเข่งลำไยเป็นที่นิยมมาก มีการสานเข่งลำไยใช้กันแทบทุกหลังคาเรือน แต่ปัจจุบันเนื่องจากการประกอบอาชีพมีทางเลือกมากขึ้น ประกอบกับมีวัสดุชนิดใหม่เกิดขึ้น จึงทำให้ความนิยมในการใช้และการผลิตเข่งลำไยลดน้อยลงไปมาก ซึ่งที่บ้านท่าวบุญเรือง (ศรีชุม) ตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง เหลือบ้านของลุงแก้ว หน่อเมฆ ที่ยังคงมีการผลิตเข่งลำไยเพียงแห่งเดียว และเป็นแห่งสุดท้ายในท้องถิ่น ซึ่งวัตถุดิบที่ใช้ในการทำคือไม้ไผ่ซางจากจังหวัดลำปาง โดยจะเลื่อยไม้ซางให้มีขนาดความยาวประมาณ 1.5 เมตร แล้วนำมาจักเป็นตอกข้าง (ตอกเส้นตั้ง) ตอกเกี่ยว (ตอกเส้นนอน) และตอกผิวไผ่เพื่อใช้ทำเป็นขอบปาก จากนั้นนำตอกแห้งไปแช่น้ำ 2 วัน 2 คืน แต่ถ้าเป็นตอกอ่อนไม่ต้องแช่น้ำ แล้วจึงนำตอกที่ได้ไปสาน เริ่มจากการสานก้นด้วยตอกข้าง (ตอกเส้นตั้ง) ชัดกันไปมาแบบลายหนึ่ง (ยก 1 เส้น ลง 1 เส้น) จากนั้นนำมาวางทาบบนแบบพิมพ์ และสานก่อตัวเข่งขึ้นไป 11 ชั้น โดยใช้ตอกเกี่ยว (ตอกเส้นนอน) ชัดกันขึ้นลงกับตอกข้างเป็นลายแบบธรรมดาจนเสร็จ เก็บปลายตอกให้เรียบร้อยแล้วใช้ตอกกลมเส้นเล็กมัดยึดที่ปากเข่ง 3 จุด เพื่อเพิ่มความแข็งแรงในการใช้งาน ¹³

งานจักสานที่พบในอำเภอหางดง ก็จะมีแตกต่างกันของแต่ละตำบล เช่น บ้านร้อยจันทร์ หมู่ 6 ตำบลหนองควายจะเป็นการนำไม้ไผ่มาสานเป็นรูปแบบของฝาลายอำ จากการลงพื้นที่พบว่าภายในบ้านร้อยจันทร์ยังคงเหลือ อยู่ 3 แห่ง ได้แก่ บ้านคุณบุญศรี เรือนเหล็ก, บ้านอุ้ยน้อย กันตะ และบ้านแม่วรรณดา นั้นทวงศ์ที่มีการสานฝาลายอำ เพราะการสานจะต้องใช้ไม้ที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ จากการสัมภาษณ์ คุณบุญศรี เรือนเหล็ก ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นว่า “ตอนนี้ช่างหรือผู้ที่ชำนาญในการจักสานฝาลายอำ ไม่มีแล้ว ที่นี้เป็นเหมือนโรงเรียนมีการนำนักเรียนมาดูวิธีการและขั้นตอนในการทำ แต่ก็หาผู้ที่สนใจจริงๆ ค่อนข้างน้อย เพราะการสานฝาลายอำนั้นต้องใช้แรงงานและด้วยความคิดของเด็กสมัยนี้มักจะคิดว่าเป็นงานของคนแก่.” (สัมภาษณ์ บ้านคุณบุญศรี เรือนเหล็ก) การสานฝาลายอำนั้นนำวัสดุไม้ไผ่จาก อำเภอเชียงดาว ซึ่งจะมีความแตกต่างกับ ตำบลหนองแก้ว (สันทรายพัฒนา) ที่มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชนส่วนมากที่พบจะเป็นคนสูงอายุผู้หญิง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลหนองแก้วนั้นเป็นการสานเสื่ออ่อน จากการสอบถามจาก ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (คุณพรณี อินทร์ตัน) ได้ให้ข้อมูลว่าเหตุใดทำไมถึงทำเสื่ออ่อน ว่า “แต่เดิมที่นี่เคยมีต้นเสื่อ (ต้นแหง) ค่อนข้างมากยาวไปถึง บ้านขุนคงหลวง เวลาเลิกจากฤดูทำนา ก็จะนำเนื้อไม้มาจักให้เป็นตอก และก้ช่วยกัน จักสานให้เป็นเสื่ออ่อน เมื่อก่อน จะมีความสุข สนุกกับการทำ เด็ก เล็กๆ ผู้ใหญ่ คนแก่ ก็จะมาทำกันทำได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน เด็กๆ ก็สนุก แต่เดี๋ยวนี้เวลาเปลี่ยนไปแล้วเด็กๆ ก็ไปเรียนหนังสือทำงานต่างจังหวัดได้เงินเดือน พ่อแม่ผู้ปกครองก็สนับสนุนให้เด็กเรียนสูงๆ ไม่ต้องมาทำแบบนี้หรอก มันได้เงินน้อย หมตรุ่นพวกบ้าและยายตอนนี้ไป ก็คงไม่มีแล้วละที่นี่ แล้วปัจจุบันนี้ก็ยังประกอบกับเรื่องต้นเสื่อ ที่แต่เดิมมีมาก กลั้มหายตายจากไป เพราะมีหมู่บ้านอาคารบ้านเรือน เพิ่มขึ้น คนขายที่ไป เยอะ เอาไปทำนา บ้าง ต้นเสื่อก้หายไป ทำให้เดี๋ยวนี้ต้องสั่งไม้พวกนี้จากเชียงราย และลาว ” (สัมภาษณ์ ศูนย์วิสาหกิจชุมชนบ้านสันทรายพัฒนา) และการสานกระบุงที่พบใน บ้านแหวน ตำบลหารแก้ว อำเภอหางดง

¹² อมรรัตน์ เหลี่ยมแสง, “งานเครื่องจักสานหางดง”, *หางดง ถิ่นหัตถกรรม* (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 9 - 10.

¹³ อมรรัตน์ เหลี่ยมแสง, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗ - ๑๘.

จากการสัมภาษณ์ คุณวัง และ คุณสม พงษ์แต่ ที่ยังมีการสานกระบุงแต่ปัจจุบันจะเป็นการขึ้นรูปเนื่องจากการทำมีหลากหลายขั้นตอน การทำฐาน ได้ส่งให้ ตำบลหนองแก้ว อำเภอหางดง เป็นผู้รับทำฐาน และ ฝา จากนั้นส่งมาให้ยังบ้านแหวน เพื่อทำการขึ้นรูป ก็เสร็จสิ้นในการสานกระบุง เหตุที่ต้องทำแบบนี้เพราะว่าขาดแคลนแรงงานใน การจักสาน โดยได้รับการสั่งซื้อจากบ้านถวายเป็น เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการจักสานกระบุงก็จะส่งต่อไปยังตำบลต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ก่อนส่งขายไปยังศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย

จากการสัมภาษณ์ร้านค้าข้างทางอำเภอหางดง และภายในศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย เจ้าของร้านจะให้คำสัมภาษณ์ว่างานหัตถกรรมประเภทจักสานจะรับมาจาก อำเภอแม่วาง และ อำเภอสันป่าตอง และ อำเภอสารภี เพราะยังมีฝีมือช่างอยู่ที่อำเภอนั้นที่อำเภอหางดงจะทำหน้าที่เป็นที่จัดจำหน่ายงานหัตถกรรมให้

ภาพที่ 4.27 ฝาลายอำเภอ อำเภอหางดง

บทที่ 5

กระบวนการจัดการแผนการดำเนินงาน และ การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาและลงพื้นที่ในบทที่ 4 นั้น จึงนำมาสู่กระบวนการจัดทำแผนที่การดำเนินงาน และ แผนที่ทางวัฒนธรรมและ แผนการดำเนินงานใน 4 พื้นที่ตัวอย่าง โดยขอเสนอใน 3 ประเด็นที่สำคัญดังนี้

5.1 กระบวนการจัดการแผนการดำเนินงานในพื้นที่ตัวอย่าง

5.1.1 การจัดทำแผนงานในระดับพื้นที่

5.1.2 การจัดอบรมเพื่อเรียนรู้การใช้ Application

5.1.3 การดำเนินงานในระดับพื้นที่

1.พื้นที่อำเภอเมือง

2.พื้นที่อำเภอสันกำแพง

3.พื้นที่อำเภอพร้าว

4.พื้นที่อำเภอหางดง

5.1.4 ข้อมูลการเก็บ Cultural Mapping โดยใช้ Lanna Cultural Heritage Application

5.2 แผนที่ทางวัฒนธรรมงานหัตถกรรมของพื้นที่ตัวอย่าง

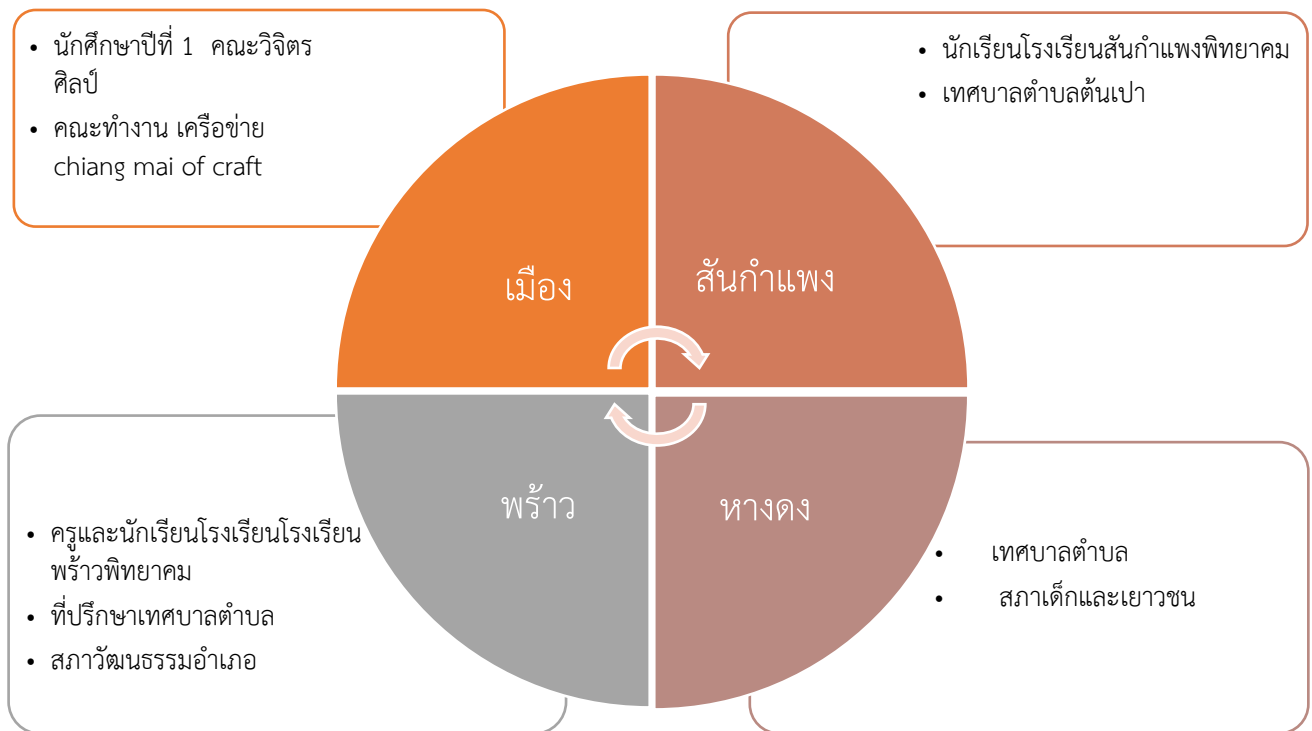
5.3 พื้นที่ทางวัฒนธรรมสู่ความร่วมมือและการผลักดัน ให้การเกิดแผนพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้อง

โดยมีรายละเอียดทั้งกระบวนการจัดการแผนการดำเนินงาน และ กระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมดังนี้

5.1 กระบวนการจัดการแผนการดำเนินงานในพื้นที่ตัวอย่าง

จากแผนที่ทางวัฒนธรรมงานหัตถกรรมของพื้นที่ตัวอย่างนั้น นำไปสู่การเสนอแผนการจัดการการดำเนินงานในพื้นที่ตัวอย่าง 4 พื้นที่ โดยมีกลไกการเลือกพื้นที่และมีกระบวนการทำงานที่แตกต่างตามเงื่อนไขของพื้นที่

ทั้งนี้จากแนวคิด Cultural Space และแผนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในบทที่ 2 นั้น สามารถสร้างแนวทางการสนับสนุนนโยบายของรัฐเรื่อง “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” โดยการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ ให้เป็นสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO สาขาหัตถกรรมและศิลปพื้นบ้าน ได้จัดทำแผนการดำเนินงาน และ แผนที่ทางวัฒนธรรมใน 4 พื้นที่ โดย ได้มุ่งเน้น ไปยังกลุ่มเยาวชนในแต่ละพื้นที่ โดยคาดหวังให้เกิดการต่อยอด และ ขยายผลไปในอนาคต โดยใช้แนวคิดการสร้าง Capacity building ที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 มาเป็นฐานในการพัฒนากลุ่มคนทำงานที่เกี่ยวข้อง โดยขอเสนอภาพ กลไก และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในแต่ละพื้นที่ดังนี้

แผนภาพที่ 5.1 ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการดำเนินงานในระดับพื้นที่

โดยกระบวนการทำงาน ได้มีรายละเอียดการดำเนินงานจัดกิจกรรมต่างๆ โดยเริ่มจากการเชื่อมโยงประสานทำความเข้าใจในแต่ละพื้นที่ จนถึงกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่ที่สำคัญดังนี้

5.1.1 การจัดทำแผนงานระดับพื้นที่

การดำเนินงานในช่วงแรกได้เน้นการลงพื้นที่ เพื่อสื่อสาร และ ทำความเข้าใจร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่ โดยเน้นการหารือร่วมกับหน่วยงาน ที่มีความรับผิดชอบ ทั้งในด้านงานหัตถกรรม และ การดูแลงานด้านเยาวชนในพื้นที่ต่างๆ เช่น เทศบาลตำบล โรงเรียนทั้งในระดับมัธยม และ ระดับประถมศึกษา

ภาพที่ 5.1 หารือร่วมกับที่ปรึกษาเทศบาลตำบลเวียงพร้าวและคุณครูจากโรงเรียนพร้าวพิทยาคม

ภาพที่ 5.2 หารือร่วมกับที่คุณครูโรงเรียนสันกำแพงพิทยาคม

ภาพที่ 5.3 หารือร่วมกับเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลต้นเปา อ.สันกำแพง

จากการหารือร่วมกับพื้นที่ต่าง ๆ นำมาสู่การมีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกันตามพื้นที่ โดยมีกลไกการทำงานที่แตกต่างกันตามเงื่อนไขพื้นที่ รวมถึงทุนเดิมของเครือข่ายที่มี

5.1.2 การจัดอบรมเพื่อเรียนรู้การใช้ Application

ดำเนินงานในช่วงระหว่างการทำงาน ได้มีการออกแบบการจัดประชุมอบรมในระดับ 4 พื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องของการใช้ Application และเน้นในเรื่องของการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ใน 4 พื้นที่ เพื่อให้เรียนรู้ และเกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันในอนาคต ทั้งนี้ในส่วนของการจัดอบรม จัดขึ้นในวันที่ 17 กันยายน 2560 ณ หอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีผู้เข้าร่วมจาก 4 อำเภอ รวมจำนวนทั้งสิ้น 162 คน โดย

1. พื้นที่ อ.เมืองเป็นกลุ่มนักศึกษาจาก คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. พื้นที่ อ.สันกำแพง เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จากโรงเรียนสันกำแพงพิทยาคม
3. พื้นที่ อ.พร้าว เป็นกลุ่มนักเรียนจากระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนพร้าวพิทยาคม
4. พื้นที่ อ.หางดง เป็นกลุ่มสภาเด็กและเยาวชน จากเขตเทศบาลตำบลหางดง ชุนคองหนองควาย

โดยมีเนื้อหาในการนำเสนอในช่วงของการอบรมดังนี้

1. ชี้แจงและทำความเข้าใจเป้าหมาย และ วัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการ การนำเสนอข้อมูลโดย รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ คณบดีคณะวิจิตรศิลป์ เป็นผู้กล่าวชี้แจง และนำเสนอข้อมูลต่างๆ ให้กับเยาวชนผู้เข้าร่วมงาน รวมถึงกลุ่มพี่เลี้ยง ที่นำเยาวชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่เทศบาล คณะครู จากโรงเรียนต่างๆ เป็นต้น
2. เรียนรู้และทำความเข้าใจเรื่องของ Application และวิธีการใช้งาน

การบรรยายและนำเสนอข้อมูลโดย รองศาสตราจารย์ ดร. เอกรัฐ บุญเชียง จากคณะวิทยาศาสตร์ ในฐานะผู้พัฒนา Application เป็นผู้ดำเนินการบรรยาย ให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่เด็กเยาวชนในเรื่องวิธีการใช้งาน

3. เรียนรู้และทำความเข้าใจงานด้านหัตถกรรม รายละเอียดและความแตกต่างของงานในแต่ละประเภท

การบรรยาย และ ตอบข้อซักถามของเยาวชน โดย นางสาวฐาปณีย์ เครือระยา จาก สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมุ่งเน้นการให้องค์ความรู้ในประเด็นการประเภทของงานหัตถกรรม การจำแนก การอธิบายคุณลักษณะ และการตัดสินใจประเภทจากการใช้งาน หรือคุณค่าของชิ้นงาน โดยในช่วงกระบวนการดังกล่าว ได้มีการแลกเปลี่ยนซักถาม จากกลุ่มเยาวชน เพื่อทำความเข้าใจที่ตรงกัน ในการเก็บข้อมูลต่อไป

4. เรียนรู้และทำความเข้าใจเทคนิค วิธีการ ในการถ่ายภาพโดยใช้กล้อง จากโทรศัพท์มือถือ

การบรรยาย และทดลองปฏิบัติ โดย ปริญญา ปัญญาศ นักข่าวพลเมือง จากสถานีไทยพีบีเอส ได้เน้นเทคนิค และวิธีการเบื้องต้น ในการถ่ายภาพโดยใช้กล้องมือถือ เพื่อให้เยาวชนได้นำไปประยุกต์ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลผ่าน Application หรือนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในงานอื่นๆ ได้ต่อไป

ภายหลังจากการเรียนรู้ และ ทำความเข้าใจในเนื้อหาประเด็นต่างๆ ดังกล่าว ได้มีการแบ่งหารือเพื่อวางแผนการดำเนินงานในระดับพื้นที่ โดยมีผู้รับผิดชอบในระดับพื้นที่ ไปร่วมออกแบบและวางแผนการดำเนินงาน เพื่อให้แต่ละพื้นที่ สามารถนำกลับไปดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องต่อไป

5.1.3 การดำเนินงานในระดับพื้นที่

1. อำเภอเมือง

กระบวนการทำงาน

พื้นที่ในเขตอำเภอเมือง มีกลไกการทำงาน ผ่านเงื่อนไข การมอบหมายให้นักศึกษาคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาศิลปะไทย ที่เรียนวิชาสถาปัตยกรรมไทยและประเพณี จำนวนประมาณ 30 คน แบ่งกลุ่มเพื่อดำเนินการเก็บข้อมูลนำเสนอเป็นรายงานประจำวิชา ผสมกับการทำงานเชื่อมต่อฐานงานเดิม ที่มีการขับเคลื่อนในเขตพื้นที่ชุมชนเมือง โดยหน่วยงานและภาคีต่างๆ โดยลักษณะการดำเนินงาน คือ ให้นักศึกษาได้รู้จักการลงพื้นที่ศึกษางานหัตถกรรมในชุมชนอย่างครบวงจร ประเด็นการสำรวจ คือ ประวัติชุมชน timeline การเปลี่ยนแปลงในช่วงต่าง ๆ สำรวจและทำแผนที่แหล่งหัตถกรรมในชุมชน พร้อมนำเสนองานหัตถกรรมที่ขึ้นชื่อในแต่ละชุมชน สิ่งที่ค้นพบในชุมชน การพัฒนาผลงานให้โดดเด่น โดยมีพื้นที่สำรวจ 10 ชุมชน ได้แก่ (1) ชุมชนป่าเป้า (2) ชุมชนศรีปิ่นคร้ว (3) ชุมชนป่าแดด (4) ชุมชนเกาะกลาง (5) ชุมชนศรีสุพรรณ และชุมชนหมื่นสาร ในย่านวัวลาย (6) ชุมชนเมืองสารทหลวง (7) ชุมชนสันลมจอย (8) ชุมชนกู่เต้า (9) ถนนทาราม และ (10) ชุมชนฟ้าฮ่าม-หนองเส้ง

ในการเลือกพื้นที่เก็บข้อมูล ทางผู้สอนได้ให้นักศึกษาเน้นชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านงานหัตถกรรม กลุ่มละ 2 ชุมชน ในกระบวนการทำงานเริ่มจากนักศึกษาแนะนำตัวและรายงานวัตถุประสงค์ในการเก็บข้อมูลแก่ผู้นำชุมชน เพื่อขอรับคำปรึกษา แนะนำการเก็บข้อมูลตามหมู่บ้านและบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่างฝีมือ นักศึกษาขอข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนจากผู้นำชุมชน หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น แผนที่ จำนวนประชากร สถานที่ผลิตงานหัตถกรรม เพื่อศึกษาบริบทก่อนลงพื้นที่จริง

นอกจากการเก็บข้อมูลด้านงานหัตถกรรมแล้ว ในรายวิชาสถาปัตยกรรมไทยและประเพณี ได้มอบหมายให้นักศึกษาเก็บข้อมูลด้านประวัติชุมชน สถาปัตยกรรมที่โดดเด่นทั้งวัดและบ้าน เครื่องใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมไปกับงานหัตถกรรม เพื่อให้เห็นภาพรวมของชีวิตความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ ของผู้คนในชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน

ในการเก็บข้อมูลนั้น นอกจากการใช้แอปพลิเคชันแล้ว นักศึกษาได้ทำการเดินสำรวจพร้อมทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดกว่าแบบสอบถาม พร้อมทำแผนที่เดินดินภายในหมู่บ้านและระบุตำแหน่งของช่างในชุมชน เพื่อฝึกการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วน ซึ่งนักศึกษาได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่างฝีมือในชุมชนเป็นอย่างดี

ปัญหาอุปสรรค

การเก็บข้อมูลโดยใช้แอปพลิเคชันมีความไม่เสถียร ไม่สามารถอัปโหลดข้อมูลได้ทั้งหมด จึงเสนอปัญหาเพื่อให้ผู้ดูแลระบบทำการปรับปรุง ในการสำรวจจึงใช้แบบสอบถามในกระดาษ พร้อมการถ่ายภาพไว้ เพื่อทำการอัปโหลดเมื่อแอปพลิเคชันพร้อมใช้งานอย่างสมบูรณ์

2.อำเภอสันกำแพง

พื้นที่สันกำแพง เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นในเรื่องของงานหัตถกรรม อาทิเช่น งานกระดาษ งานร่มผ้า และ ร่มกระดาษ งานผ้า ทั้งในส่วนของผ้าฝ้ายทอ และ ผ้าไหม เป็นต้น ดังนั้นในพื้นที่จึงได้มีการผลักดันและสนับสนุนงานในด้านหัตถกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยกระจายตามจุดต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งผลิต หรือแหล่งจำหน่าย จึงจะเห็นได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีการเกิด Cultural Space อย่างต่อเนื่อง ภายใต้การสนับสนุนและพัฒนาของหน่วยงานในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาลต่าง ๆ รวมไปถึงการเข้าไปของหน่วยงานภายนอก เช่น สถาบันการศึกษา ดังนั้นจึงถือเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญในเชิง สังคมวัฒนธรรม และ เศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่

คณะวิจิตรศิลป์ ได้มีการทำงานเชื่อมโยงกับพื้นที่ดังกล่าว มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานในหลากหลายโครงการ ดังจะเห็นความร่วมมือ และความสัมพันธ์ที่ดีในการเชื่อมโยงหรือประสานงาน ซึ่งถือเป็นต้นทุนสำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นต่าง ๆ ในพื้นที่

กระบวนการทำงาน

1. ช่วงเริ่มต้นการทำงาน

การทำงานในพื้นที่อำเภอสนักำแพง ซึ่งมีทุนเดิมแตกต่าง จากพื้นที่พร้าว หรือเขตอำเภอเมือง ทางคณะทำงานจึงนำร่องโดยเริ่มจากการเข้าไปประสานผู้มีบทบาทสำคัญในพื้นที่ เช่น อาจารย์อนันต์ สุคันธรส ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอสนักำแพง โดยได้รับคำแนะนำ และได้เข้าไปประสานยัง โรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนสนักำแพง เพื่อหารูปแบบและ แนวทางการดำเนินงาน จากการสอบถามข้อมูลในเบื้องต้น โรงเรียนสนักำแพงนั้น ได้จัดโครงการและกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของเยาวชนในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง เช่น กรณีโครงการการพัฒนาเรื่องการทำผ้าไหม โดยงบประมาณสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จนเกิด กลุ่ม เยาวชนนักวิจัย ที่ได้ลงสำรวจข้อมูล รวบรวมและ พัฒนาเป็นชุดการเรียนรู้ภายในโรงเรียน จาก แนวทางดังกล่าว ทางคณะทำงานได้ขอเข้าพบอาจารย์วิรัตน์ มาตัญญู รองผู้อำนวยการ ฝ่ายวิชาการ โดยมอบหมายให้อาจารย์อินธิรา อินทะยะ ผู้ดูแลงานวิชาการ และอาจารย์อิชยา เก่งภัย กลุ่มสาระ ศิลปะศึกษาโรงเรียนสนักำแพงเข้าร่วมประชุมและหารือร่วมกัน เพื่อหาแนวทางดำเนินงาน ทั้งนี้ได้ เชิญชวนให้นักเรียนสนักำแพงที่สนใจเข้าร่วมโครงการ มาอบรมงานหัตถกรรมและการใช้แอปพลิเคชัน เพื่อการเก็บข้อมูล ร่วมกับเยาวชนในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอหางดง และอำเภอพร้าว ในวันที่ 17 กันยายน 2560 เพื่อบ่มเพาะเยาวชนให้สำนึกคุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม และร่วมดำเนินงานด้วยกัน

2. ช่วงการปรับเปลี่ยนแผน

ภายหลังจากการเข้าร่วมการฝึกอบรม ทางคณะทำงานได้ติดตามผลการอบรม และสำรวจ ความเห็นของเยาวชนในพื้นที่อำเภอสนักำแพงพบข้อจำกัดหลายประการ เนื่องจากเยาวชนส่วนใหญ่ อยู่ ในช่วงของการเรียน การสอบ และมีกิจกรรมค่อนข้างหลากหลาย จึงพบว่าจากการเข้าร่วมอบรม จำนวนทั้งสิ้น 40 คน มีเยาวชนที่สนใจทำงานร่วมด้วยเพียง 8 ราย ซึ่งปัญหาที่พบและเป็นอุปสรรคกับ การดำเนินงานในพื้นที่อำเภอสนักำแพง ดังนี้

1. ในพื้นที่อำเภอสนักำแพงอยู่ใกล้กับอำเภอเมือง ในช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์นักเรียนมักไป เรียน พิเศษในอำเภอเมืองกันส่วนใหญ่ ทั้งผู้การแข่งขันด้านวิชาการของโรงเรียนค่อนข้างสูง จึงให้ ความสำคัญกับการเรียนเป็นสำคัญ ไม่มีเวลาทำกิจกรรมอื่น ๆ ในช่วงวันหยุด

2. นักเรียนที่สนใจเข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่อยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งไม่สามารถ ดูแล เรื่องการเดินทางด้วยตัวเองได้ ผู้ปกครองไม่สะดวกที่จะทำการรับส่งจะต้องเก็บข้อมูลในพื้นที่ ทั้งนี้พื้นที่ในอำเภอสนักำแพงมีอาณาเขตค่อนข้างกว้าง และแหล่งที่ผลิตงานหัตถกรรมกระจ่ กระจายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนมาก นักเรียนไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ทั่วถึง

ดังนั้นทางคณะทำงานจึงได้มีการหารือเพื่อปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงาน โดยแนวทางแรก จะ ทดลองรูปแบบของการผ่านสภาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ รูปแบบที่สองคือการประสานผ่านทาง กลุ่มที่มี งานหัตถกรรม เพื่อเข้าไปหารือและหาแนวทางการทำงานโดยตรงกับกลุ่มต่าง ๆ ดังนั้นในช่วง ต่อมาทาง ทีมจึงนำร่อง ด้วยการเข้าหารือกับทาง กลุ่มผู้ผลิตกระดาษสาบ้านต้นเปา เพื่อนำเสนอ แนวทางและ รูปแบบการทำงาน ส่งผลให้เกิดการเชื่อมต่อกับทางเทศบาลตำบลต้นเปา โดยมีการ หารือร่วมกับ เจ้าหน้าที่ พม. เพื่อออกแบบกระบวนการทำงานร่วมกัน โดยทางพื้นที่ อยากรเห็นการ ทำงานที่เชื่อมโยง ไปยังกลุ่มอื่น ๆ ไม่เฉพาะในส่วนของกลุ่มผู้ผลิตกระดาษสา ซึ่งปัจจุบันมีการรวมตัวกัน

ในรูปแบบเครือข่าย ที่ไม่เป็นทางการ จึงอยู่ในกระบวนการปรับเปลี่ยนแผนงาน และ ต้องพัฒนาการทำงานร่วมกันต่อไป

ผลที่เกิดขึ้น

กระบวนการทำงานในพื้นที่ สันกำแพง มีความพยายามที่จะเชื่อมต่อกลไกผ่านเยาวชนเพื่อสร้างการเรียนรู้ แต่ข้อจำกัดในเรื่องของช่วงเวลา และ ความสนใจ จึงต้องมีการปรับเปลี่ยน โดยมุ่งเน้นไปทำงานร่วมกับ องค์กร หรือหน่วยงานในพื้นที่เป็นหลัก รวมถึงในช่วงแรกทางคณะทำงานต้องใช้วิธีการแบ่งบทบาทหน้าที่ และพื้นที่รับผิดชอบ เข้าไปทดลองจัดเก็บข้อมูล เพื่อให้เห็นภาพรวมเบื้องต้นของข้อมูลในพื้นที่ ดังนั้นปัจจุบัน จึงมีชุดข้อมูลบางส่วนจากการรวบรวม และลงพื้นที่ของกลุ่มคณะทำงาน และ เกิดกลไกการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาคีในพื้นที่ ที่มีแผนงานจะขับเคลื่อนร่วมกันต่อไปในอนาคต

ปัญหาและอุปสรรค

- การดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ช่วงแรกติดขัดเรื่องกลไกการดำเนินงาน ว่าควรขับเคลื่อนผ่านกลุ่มใด เพราะทางคณะทำงานไม่มีฐานเครือข่ายที่สามารถดำเนินงานได้ทันที เป็นผลให้การทำงาน ในช่วงแรกเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะต้องเร่งหาเครือข่าย และหน่วยงานภาคีที่มี เป้าประสงค์เดียวกัน ซึ่งรูปแบบการดำเนินงานก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามศักยภาพของคน ในพื้นที่ รวมถึงแผนการทำงานก็ต้องออกแบบใหม่ ไม่สามารถใช้แผนเดียวกันกับทั้ง 3 อำเภอ ที่เหลือได้
- พื้นที่อ.สันกำแพง มีงานหัตถกรรมที่หลากหลายประเภท และกระจายตัวในวงกว้าง ดังนั้นจำเป็นต้องใช้เวลาและ ฐานข้อมูลจำนวนมากเพื่อออกแบบการทำงาน ซึ่งปัจจุบันยังอยู่ใน กระบวนการช่วงการจัดเก็บข้อมูล และเชื่อมโยงหน่วยงานภาคีในระดับพื้นที่ในการดำเนินการ

3.อำเภอพร้าว

การดำเนินงาน

การดำเนินงานในพื้นที่พร้าวนั้น ได้มีกระบวนการเรียนรู้และ ฝึกปฏิบัติ ก่อนการจัดการอบรม ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีตัวแทนที่ไปเข้าร่วมการดำเนินงานในวันที่ 17 กันยายน 2561 ซึ่งช่วยให้เยาวชนได้มีความเข้าใจ และ มีเครือข่ายกลุ่มภาคีในพื้นที่อำเภออื่นๆเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ได้มีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต่อเนื่องมาตลอด 2 ปี ดังนี้

1. การอบรมเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ เทคนิคการจัดเก็บข้อมูล การใช้ Application และเสริมทักษะการ ถ่ายภาพ ให้กับกลุ่มเยาวชน โดยมีเป้าหมายให้เยาวชนมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานเหตุการณ์ในแต่ละประเภท โดยเน้นให้สามารถแยกแยะประเภท ประโยชน์ใช้สอย คุณค่า โดยมีการจัดกิจกรรมขึ้นต่อเนื่องทั้งสิ้น 3 ครั้ง

2. การทดลองลงพื้นที่เพื่อจัดเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม โดย

กระบวนการเรียนรู้ แบ่งเยาวชนออกเป็น 2 กลุ่ม และนำเยาวชนลงพื้นที่จริง เพื่อทดลองสัมภาษณ์ คุณลุง คุณป้า ที่ทำงานเหตุการณ์ แล้วได้มาสรุปบทเรียนในเรื่องของการตั้งคำถาม การบันทึกข้อมูล

3. การนำเยาวชนเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ โดยเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อเติมความรู้ ทักษะ และสร้างพื้นที่การเรียนรู้ระหว่าง 4 อำเภอ โดยทางคณะทำงาน ได้จัดเวทีอบรมการใช้เครื่องมือให้กับเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ โดยกระบวนการอบรมเน้นเรื่องการเรียนรู้งานเหตุการณ์ การใช้ Application การบันทึกภาพ เป็นต้น

4. การจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ โดยกลุ่มเยาวชนจะมีการนัดหมายและลงพื้นที่จัดเก็บในเขตพื้นที่ของตนเอง โดยใช้ช่วงเวลาที่เหมาะสมของตนเองในแต่ละกลุ่ม โดยได้บันทึกข้อมูลผ่าน Application และบางส่วนบันทึกผ่านเอกสาร

5. การเข้าร่วมกิจกรรม Chiang Mai

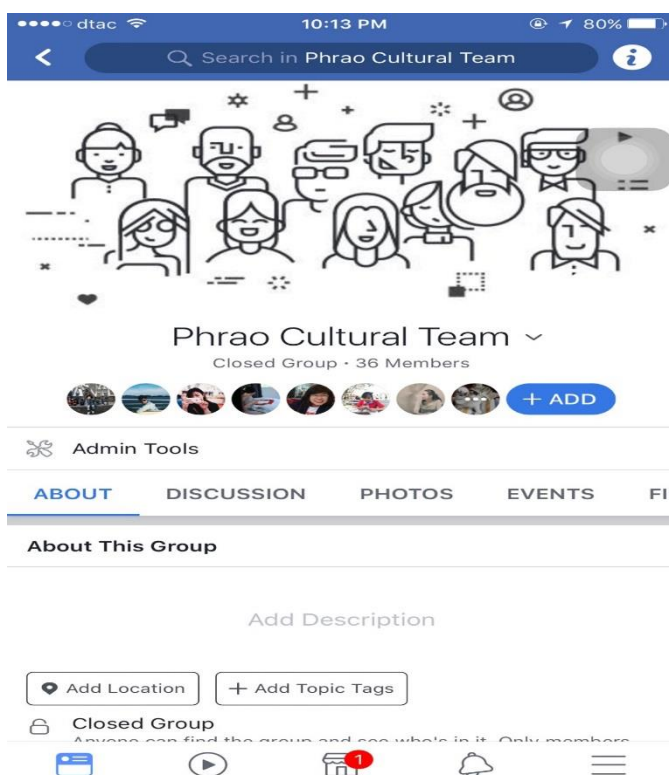
Design Week ในโซนของ Creative of craft โดยกลุ่มเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรม เยี่ยมชมนิทรรศการ และได้เรียนรู้เรื่องราวเมืองเชียงใหม่ ผ่านพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ได้นำเยาวชนทุกคน ได้รับโจทย์การเรียนรู้คือ การเก็บข้อมูลตัวอย่างรูปแบบการจัดงาน และ จัดนิทรรศการ เพื่อนำไปประยุกต์กับการนำเสนอในงานในพื้นที่ต่อไปในอนาคต

6. การนำเยาวชนเข้าร่วมเวทีรายงานความก้าวหน้าการดำเนินโครงการ ณ หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ โดยเป็นการร่วมนำเสนอผลการดำเนินงานให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ จาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยในช่วงเข้าก่อนนำเสนอได้ร่วมกิจกรรม ชื่นรางชมเมือง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ชุมชนวัดพอกแต้ม

2. ช่วงติดตามผลการดำเนินงาน และขยายผล

การดำเนินในช่วงต้น เยาวชนได้ลงพื้นที่ และมีการจัดเก็บข้อมูล จนปัจจุบันมีชุดข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 20 ชุด ซึ่งพบว่าในพื้นที่ มีงานหัตถกรรมที่พบมาก ได้แก่ ลักษณะการจักสาน โดยคณะทำงานได้ติดตามผลการดำเนินงาน ผ่านช่องทางการสื่อสารทาง Facebook

โดยจัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มเพื่อเป็นพื้นที่สื่อสารข้อมูลระหว่างทีมเยาวชน และ ทีมคณะทำงาน และมีการ

นัดหมายเพื่อการประชุมหารือ ผ่านช่องทางดังกล่าว ทั้งนี้ในส่วนของการติดตาม โดยทั่วไปจะมีการนัดหมายเพื่อประชุมหารือ ในพื้นที่ เช่น การประชุมติดตามผลการจัดเก็บข้อมูล ประชุมติดตามผลการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น นอกจากนั้นกลไกการติดตามหนึ่งที่สำคัญคือ การใช้กลไกพี่เลี้ยงในพื้นที่ ได้แก่คุณครู ซึ่งท่านมีบทบาทสำคัญในการรวบรวม และ ติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มเยาวชนในการทำงานในระดับพื้นที่

ทั้งนี้จากกระบวนการดังกล่าว ได้มีแนวคิดในการที่จะขยายการทำงานในพื้นที่ ไปสู่เทศบาลตำบลต่าง ๆ โดยอาศัย รูปธรรม และ ชุดข้อมูลเบื้องต้นจากการจัดเก็บของเยาวชน โดยจะจัดเวทีนำเสนอผล

การดำเนินงานให้กับเจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อขยายผลในเชิงการใช้ประโยชน์ และ มุ่งเน้นในเรื่องของการเก็บรักษาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อไปในอนาคต

3. การจัดพื้นที่เพื่อนำเสนอข้อมูลและสรุปผลการดำเนินงาน

ภายหลังจากการจัดเก็บข้อมูล การนำเสนอข้อมูลผ่านเวทีรายงานความก้าวหน้าต่างๆ แล้ว นั้น ในพื้นที่อำเภอพร้าวได้มีกิจกรรมต่อเนื่องในการออกแบบ และนำเสนอข้อมูลให้กับชุมชน โดยแบ่งเป็นช่วงงานต่างๆ ดังนี้

1) เตรียมเวทีนำเสนอข้อมูล ทางกลุ่มนักเรียนได้มีการประชุมหารือ เพื่อออกแบบเวทีนำเสนอข้อมูลให้กับชุมชน โดยต้องการบูรณาการไปกับการจัดกิจกรรมในชุมชน เช่น งานสงกรานต์

ธาตุ ซึ่งจากการระดมความคิด และหารือร่วมกับคุณครูที่ปรึกษาโครงการ ได้กำหนดขึ้นในการจัดงาน สรงน้ำพระธาตุ ของวัดสหกรณ์แปลงสอง ต.เขื่อนผาก เนื่องจากเป็นช่วงที่จะมีผู้คนหมื่นเวียนมาร่วม กิจกรรมเป็นจำนวนมาก โดยการประชุมออกแบบนั้นได้มีการระดมความคิด โดยพิจารณาจาก บทเรียนการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น การเข้าร่วมเวที Chiang craft and design ,เวทีนำเสนอ รายงานความก้าวหน้า เป็นต้น ซึ่งจากบทเรียนดังกล่าว นำสู่การออกแบบ กิจกรรมที่เน้นให้มีการ นำเสนอข้อมูลผ่านนิทรรศการ และจุดการสาธิต โดยทางกลุ่มนักเรียนได้มีการจัดแบ่งการนำเสนอ โดยแยกประเภทของงานหัตถกรรม 4 ประเภท และแบ่งให้แต่ละทีมรวบรวมข้อมูลเพื่อนำเสนอข้อมูล ทั้งนี้จะมีทีมประสานงานกับพื้นที่ เพื่อจัดเตรียมสถานที่

2) เวทีนำเสนอข้อมูลในพื้นที่ การจัดกิจกรรม ได้จัดขึ้นวันที่ 12 มิถุนายน 2561 โดยทางคณะครู และ นักเรียนผู้รับผิดชอบโครงการ ได้เริ่มดำเนินการจัดเตรียมในช่วงวันที่ 8-11 มิถุนายน 2561 เป้าหมายการจัด

กิจกรรม เพื่อ
เผยแพร่ชุดความรู้
และข้อมูลที่ได้เก็บ
รวบรวมโดย
มุ่งหวังเพื่อการ
รักษาและสืบทอด
งานหัตถกรรมที่ใน
พื้นที่ ให้กับ
ประชาชน และ
เยาวชนที่สนใจ
ดังนั้นรูปแบบการ
จัดกิจกรรม จึงเป็น

นิทรรศการ และ การสาธิต โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้มาร่วมงานสรงน้ำพระธาตุ และ กลุ่มนักเรียนที่ทางคุณครูนำมาร่วมกิจกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเยาวชนในระดับอนุบาล และ ประถมศึกษา

ผลการดำเนินงานพบว่า ในส่วนของการจัดงานทางกลุ่มเยาวชนได้ประเมินว่าตนเองได้เรียนรู้ และ ได้เห็นประโยชน์และความสำคัญของงานหัตถกรรมในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น รวมถึงได้ฝึกทักษะและประสบการณ์ต่างๆในการจัดเตรียมและการจัดงาน นอกจากนั้นสิ่งที่เยาวชนสะท้อน คือ การเห็นความตั้งใจ และ ความมุ่งมั่นในการถ่ายทอดประสบการณ์ของกลุ่มวิทยากร ซึ่งบางท่านตั้งใจ และมีความสุขที่มีลูกหลานมาร่วมเรียนรู้ ดังนั้นในกระบวนการทำงานครั้งนี้ เป็นเสมือนการสร้างโมเดล ของการเรียนรู้ งานศิลปหัตถกรรมในพื้นที่ ในเรื่องของการถ่ายทอด จากรุ่นสู่รุ่น แม้จะยังเป็นรูปแบบการทำงานที่ไม่ได้มีการวางแผนต่อเนื่อง ต่อยอด อย่างชัดเจน แต่ก็กิจกรรมที่เริ่มต้น สร้างประสบการณ์ และ การเรียนรู้ ของคนกลุ่มต่างๆในพื้นที่พร้อมกัน

3) เวทีสรุปข้อมูลและมอบประกาศนียบัตร เพื่อเป็นการกระตุ้น และให้กำลังใจกลุ่มเยาวชน รวมถึงเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ต่อเนื่องจากการเรียนรู้ ได้จัดให้มีการมอบเกียรติบัตรให้กับเยาวชนที่

เข้าร่วมกิจกรรม โดยจัดขึ้นที่โรงเรียนพร้าวพิทยาคม เพื่อให้เยาวชนสามารถนำผลงานไปประกอบการเลือกศึกษาต่อ ซึ่งภายหลังจากการมอบประกาศนียบัตรได้มีการระดมความคิด ต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้ และมุมมองต่อการพัฒนางานด้านหัตถกรรมต่อยอดในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่สิ่งที่เยาวชนกังวลคือ พ่อครู แม่ครูที่สามารถจักสานได้ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอายุมาก และไม่ค่อยมีเยาวชน หรือ คนรุ่นใหม่ ที่จะสนใจต่อยอด หรือ เรียนรู้ ซึ่งอาจทำให้ภูมิปัญญาต่างๆ ดังกล่าว อาจสูญหายไปได้ในอนาคต

ผลที่เกิดขึ้น

การทำงานของพื้นที่พร้าว บรรลุเป้าหมายสำคัญในเรื่องของการการเรียนรู้ และการรักษาของดีผ่านกลุ่มเยาวชนโดยมุ่งหวังให้เยาวชนได้ใช้เทคโนโลยีในการไปสร้างประโยชน์ให้กับส่วนร่วม ทั้งยังสามารถเป็นผู้ที่จะเข้าใจ และเป็นส่วนหนึ่งของการรักษา ศิลปะ หัตถกรรมที่มีอยู่ในชุมชนได้ การเรียนรู้ดังกล่าวมีเยาวชนที่เข้าร่วมตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นจำนวนทั้งสิ้น 25 ราย เป็นนักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในบทบาทของคณะกรรมการนักเรียน ซึ่งพบว่า ทั้งหมดมีความกระตือรือร้น และความตั้งใจในการเรียนรู้

ปัญหาและอุปสรรค

1. เนื่องจากเป็นการทำงานมีกลุ่มเยาวชนเป็นหลักในการดำเนินงาน ดังนั้นจะมีข้อจำกัดในเรื่องของช่วงเวลาในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากปัจจุบันเยาวชนมีกิจกรรม และ วิชาการการเรียนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นบางครั้งส่งผลให้กิจกรรมต้องใช้เวลานาน กว่าจะแล้วเสร็จ และใช้เวลานานตีความช่วงเวลาของการทำกิจกรรมได้น้อยไม่คล่องตัว
2. ความไม่เสถียรของระบบ และ การใช้ Application ทำให้ช่วงเวลาการทำกิจกรรมการจัดเก็บข้อมูลไม่สมบูรณ์ ใช้เวลานาน และ สร้างความเบื่อหน่ายของผู้ใช้งาน เพราะต้องทำงานซ้ำซ้อนหลายขั้นตอน

4.อำเภอหางดง

กระบวนการทำงาน

ในเบื้องต้น การวางแผนการดำเนินงานในอำเภอหางดงได้ประสานงานผ่านโรงเรียน เช่น โรงเรียนหางดงรัฐราษฎร์ เนื่องจากมีนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีนักเรียนจากหลายตำบลมาเรียนร่วมกันได้เข้าพบผู้อำนวยการ เพื่อนำเสนอวิธีการและประโยชน์ที่ครู และโรงเรียนจะได้รับเมื่อนำนักเรียนออกเก็บข้อมูลในพื้นที่ใกล้เคียงกับที่อยู่อาศัย เพื่อความสะดวก และปลอดภัย เนื่องจากเป็นชุมชนที่นักเรียนรู้จักและคุ้นเคย ได้รับการตอบรับและความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ในทางปฏิบัติแล้ว หากนักวิจัยไม่ลงพื้นที่เพื่อขอความร่วมมือจะเกิดความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินงาน ประกอบกับภาระการเรียนการสอนของครู และนักเรียนมีมาก ทำให้ไม่สามารถลงพื้นที่เก็บข้อมูลได้ และจากการดำเนินงานประสบปัญหา คือ ครูผู้ประสานงานกับโครงการเกษียณอายุ

ราชการ ทำให้ครูที่รับช่วงต่อในรายวิชาที่สอน และครูที่ดำรงตำแหน่งทางการบริหารแทนไม่สามารถดำเนินงานต่อได้

จากการที่นักวิจัยได้รับทราบข้อมูลเรื่องความเข้มแข็งของเยาวชนในเขตเทศบาลตำบลน้ำแพร่พัฒนา จึงได้ประสานงานกับหน่วยงานที่ดูแลเยาวชนในพื้นที่ คือ ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลน้ำแพร่ และได้รับข้อมูลว่ากระทรวงมหาดไทยกำหนดให้มีสภาเด็กและเยาวชนในแต่ละระดับ โดยคัดเลือกคณะบริหารสภาเด็กและเยาวชนตำบล และสภาเด็กและเยาวชนเทศบาล ภายในวันที่ 9 กันยายน 2560 เมื่อเกิดสภาเด็กและเยาวชนขึ้นทุกตำบลในอำเภอหาดดงแล้ว ทางนักวิจัยจึงประสานงานกับผู้ดูแลซึ่งบางตำบลให้กองการศึกษาเป็นผู้ดูแล บางตำบลให้พัฒนาชุมชนประจำตำบลเป็นผู้ดูแล

เนื่องจากตำบลน้ำแพร่พัฒนาเป็นพื้นที่นำร่องที่มีความเข้มแข็งเรื่องเยาวชนและพี่เลี้ยง จึงได้ขอความร่วมมือในการขอเข้าร่วมประชุมเพื่อชี้แจงเรื่องการเก็บข้อมูล และสอบถามช่องทางความเป็นไปได้ในการประสานงานสภาเด็กและเยาวชนทั้ง 11 ตำบลในอำเภอหาดดง ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้อำนวยการกองการศึกษาตำบลน้ำแพร่พัฒนาซึ่งเป็นผู้นำสภาเด็กและเยาวชนในระดับอำเภอ เมื่อเข้าใจในหลักการดำเนินงานทั้งหมดแล้ว จึงนำไปชี้แจงในการประชุมต่าง ๆ ในระดับอำเภอ เพื่อเสริมความเข้าใจร่วมกัน

ภาพที่ 5.4 ขอรับข้อเสนอแนะและแนวทางในการการดำเนินงานเก็บข้อมูลร่วมกับสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล ทั้ง 11 ตำบล จากผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลน้ำแพร่พัฒนา และประธานสภาเด็กและเยาวชนอำเภอหาดดง

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลในอำเภอหาดดง โดยกลุ่มเยาวชนตำบลน้ำแพร่ เริ่มจากแหล่งหัตถกรรมที่เป็นที่รู้จักในพื้นที่ คือ บ้านพ่อครุฑคำ กาไวย ศิลปินแห่งชาติ(ผู้ล่วงลับ) ด้านการทำกลองสะบัดไชย ปัจจุบันสืบทอดโดย พ่อหลวงไพรินทร์ กาไวย บุตรชาย ทั้งกระบวนการช่าง การแสดง และการถ่ายทอด เป็นงานหัตถกรรมประเภทไม้แกะและหนังสัตว์ ได้รับความรู้และกรณีศึกษาในการเก็บข้อมูลเบื้องต้นเพื่อเพิ่มประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลตามสถานที่อื่น ๆ ต่อไป

พื้นที่เก็บข้อมูลการสร้างสร้งงานหัตถกรรมในท้องถิ่น อำเภอหางดง โดยส่วนใหญ่เป็นผลงานประเภทเครื่องปั้นดินเผาอุณหภูมิต่ำ เครื่องจักสาน ไม้แกะสลัก เป็นงานหัตถอุตสาหกรรม เพื่อส่งให้ลูกค้าประจำ ทำให้ผลผลิตมีตลาดที่สามารถจำหน่ายได้อย่างต่อเนื่อง

ตัวอย่างพื้นที่เก็บข้อมูลการสร้างสร้งงานหัตถกรรมในท้องถิ่น อำเภอหางดง พบว่าส่วนใหญ่เป็นผลงานประเภทเครื่องปั้นดินเผาอุณหภูมิต่ำ เครื่องจักสาน ไม้แกะสลัก เป็นงานหัตถอุตสาหกรรม ที่ยังคงหาวัตถุดิบในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงได้ เพื่อส่งให้ลูกค้าประจำ ทำให้ผลผลิตมีตลาดที่สามารถจำหน่ายได้อย่างต่อเนื่อง ผลที่เกิดขึ้นคือเยาวชนอยู่ในหมู่บ้านสามารถพาทีมวิจัยเข้าไปสำรวจและเก็บข้อมูลในแต่ละหลังคาเรือนได้ง่ายด้วยการเดินเท้าเข้าไปในพื้นที่ ความรู้จักคุ้นเคยกับผู้ผลิตงานหัตถกรรมทำให้เก็บข้อมูลด้วยความสะดวก รวดเร็ว และเยาวชนที่มีความเข้าใจในกระบวนการทำงาน สามารถอธิบายความสำคัญของงานหัตถกรรมและแนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ตามแนวคิดของเมืองสร้างสรรค์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาได้อย่างดี

นักวิจัยร่วมประชุมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานจัดเก็บข้อมูลของสภาเด็กและเยาวชนในอำเภอหางดง ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลน้ำแพร่พัฒนา

ปัญหาและอุปสรรค

ในการทำงานร่วมกับสภาเยาวชน พบว่ามีหลายหน่วยงานมอบหมายงานให้กับสภาเยาวชนลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ ที่มีความซ้ำซ้อน ประกอบกับยังอยู่ในช่วงเปิดภาคการศึกษาทำให้มีเวลาลงพื้นที่ไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากเด็กมีภาระทางการเรียน เช่น เรียนพิเศษ การสอบในช่วงวันหยุด ดังนั้นในการติดตามการดำเนินงานต้องทำอย่างต่อเนื่องทุกระยะ ไม่สามารถมอบหมายให้กลุ่มเยาวชนดำเนินการได้ทั้งหมด นักวิจัยต้องพาลงพื้นที่เพื่อสำรวจแหล่งข้อมูลที่เยาวชนในพื้นที่สามารถพาไปได้เพื่อทำแบบสอบถามก่อนแล้วจึงลงพื้นที่ซ้ำอีกครั้งเพื่อเก็บรายละเอียดของข้อมูลในเชิงลึกต่อไป

ในการดำเนินงานทั้ง 4 พื้นที่พบว่า จะมีรูปแบบการทำงานที่หลากหลาย โดยมีช่องทางของการเริ่มต้นที่แตกต่างกัน โดยพบว่ากลไกที่สำคัญและจำเป็นในงานเยาวชนคือกลไกของพี่เลี้ยง ที่เข้ามาสนับสนุนในการดำเนินงาน รวมถึงอาจมีบทบาทต่อเนื่องในเรื่องของการกระตุ้นติดตามผล ทั้งนี้สามารถแยกกลไกการทำงานพื้นที่ได้ดังนี้

พื้นที่	กลไกพี่เลี้ยงการทำงาน
เมือง	อาจารย์ที่ปรึกษา/อาจารย์ประจำวิชา เป็นผู้นำเสนอประเด็น ระดมความคิดความสนใจ และ กระตุ้นการเรียนรู้ผ่านวิชา
พริ้ว	อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งเป็นผู้มีความสนใจในงานศิลปวัฒนธรรมและ ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ในการสนับสนุนการเรียนรู้ คอยติดตามและ กระตุ้นให้เกิดการทำงานอย่างต่อเนื่อง
สันกำแพง	กระบวนการทำงานช่วงแรกเน้นกลไกการเรียนรู้ผ่านสถาบันการศึกษา โดยคาดหวังคุณครูช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ได้มีการปรับเปลี่ยนโดยเชื่อมโยงทางเทศบาล ซึ่งมีแนวโน้ม จะได้การเชื่อมโยงเข้าสู่กลุ่มสภาเยาวชนภายในตำบลอีกครั้ง
หางดง	เจ้าหน้าที่จากเทศบาล ที่มีความสนใจในงานเยาวชน โดยเป็นแกนนำหลักในการกระตุ้น และ ติดตามการเรียนรู้ของเยาวชน ซึ่งพื้นที่หางดง ใช้กลไกสภาเยาวชนเป็นหลักในการทำงาน

ในประเด็นรูปแบบการเรียนรู้ทั้ง 4 พื้นที่ ใช้เครื่องมือสร้างการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงกันได้แก่

1. การเรียนรู้ผ่านการประชุม อบรม และเติมเต็มความรู้และ ทักษะต่างๆที่จำเป็น เช่น ทักษะการตั้งคำถาม การถ่ายภาพ การใช้ Application เป็นต้น
2. Learning by doing คือ การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง กล่าวคือ เยาวชนมีโอกาสได้ลงไปทดลอง และเรียนรู้การใช้เครื่องมือ ด้วยตนเอง และ ต้องเป็นผู้นำหลักที่จะเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูล
3. การเรียนรู้ผ่านเครือข่าย โดยการจัดงานให้ ทั้ง 4 พื้นที่มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และรับฟังประสบการณ์การทำงานระหว่างกัน และเป็นส่วนหนึ่งของการกระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน หรือ ทบทวนการดำเนินงานของตนเอง
4. การเรียนรู้เนื้อหา ผ่านการลงไปปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่อยากให้เป็นการกระตุ้นให้เยาวชนเห็นของดี และซึมซับข้อมูลจากการได้สัมผัส พูดคุย ด้วยตนเอง

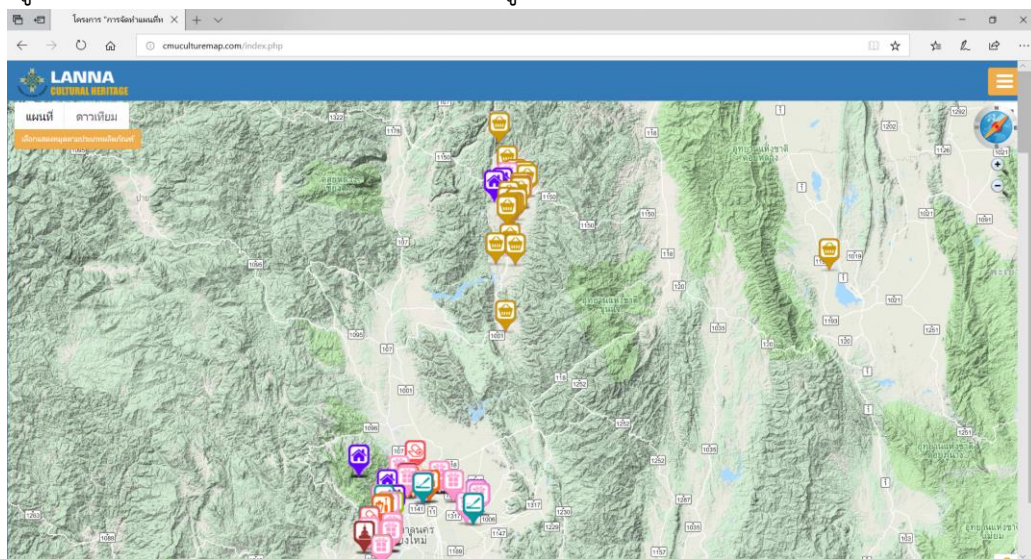
ผลงานการเก็บข้อมูลก็นำมาสู่การจัดทำรายงานในส่วนที่เยาวชนได้ดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม(Cultural map)โดยใช้เครื่องมือ Application ต้นแบบในการจัดเก็บข้อมูล โดยมีเยาวชนและจิตอาสาผู้มีความสามารถในการเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมในการทำงานร่วมกัน อย่างมีส่วนร่วม ในลักษณะเครือข่ายหน่วยงานองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืนด้านศิลปวัฒนธรรม สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลเรื่อง “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” โดยนำเสนอกิจกรรมในการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ ในฐานะสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ขององค์การ UNESCO ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ต้องอาศัยฐานข้อมูลในการจัดกิจกรรม และรายงานสู่เวทีเครือข่ายยูเนสโกเป็นประจำทุกปี

การดำเนินการทั้งหมดเพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) แก่ชุมชน และความคาดหวังในการพัฒนาไปสู่ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีภาคธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้อง เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ด้วยความภาคภูมิใจของคนในพื้นที่ โดยแนวทางในการพัฒนาในบทต่อไป

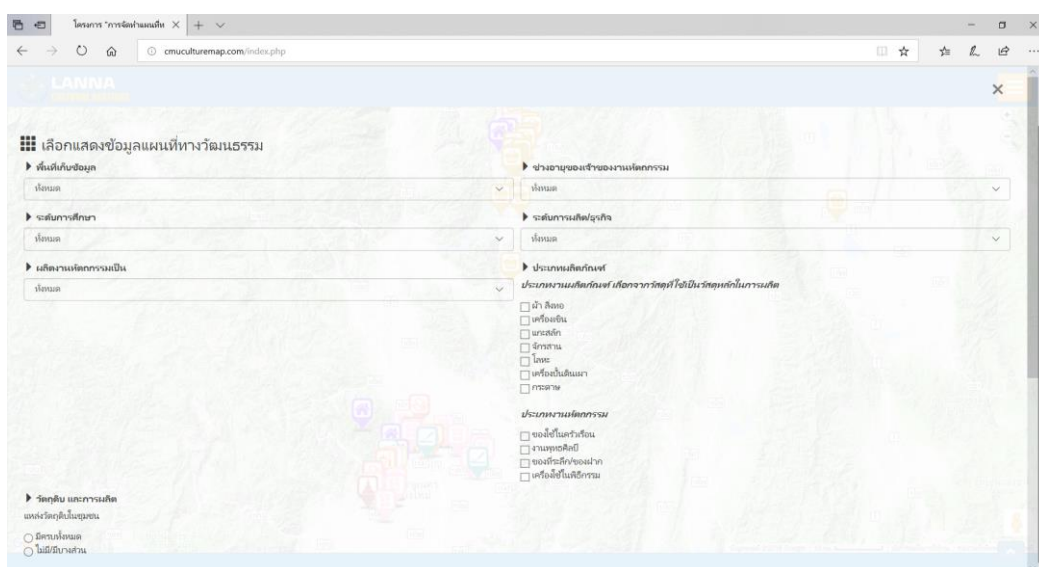
5.1.4 การแสดงข้อมูลแหล่งผลิตงานหัตถกรรม โดยใช้ Lanna Cultural Heritage Application

ทั้งนี้ในกระบวนการจัดเก็บข้อมูล สามารถสรุปผลภาพรวมในการจัดเก็บโดยกลุ่มเยาวชนโดยใช้เครื่องมือ แอปพลิเคชัน CMUCulture ดังนี้

การนำเสนอในระบบออนไลน์ ที่เว็บไซต์ cmuculturemap.com/index.php และสามารถเลือกแสดงข้อมูลแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อแบ่งประเภทข้อมูลของผลิตภัณฑ์ ตามความสนใจ

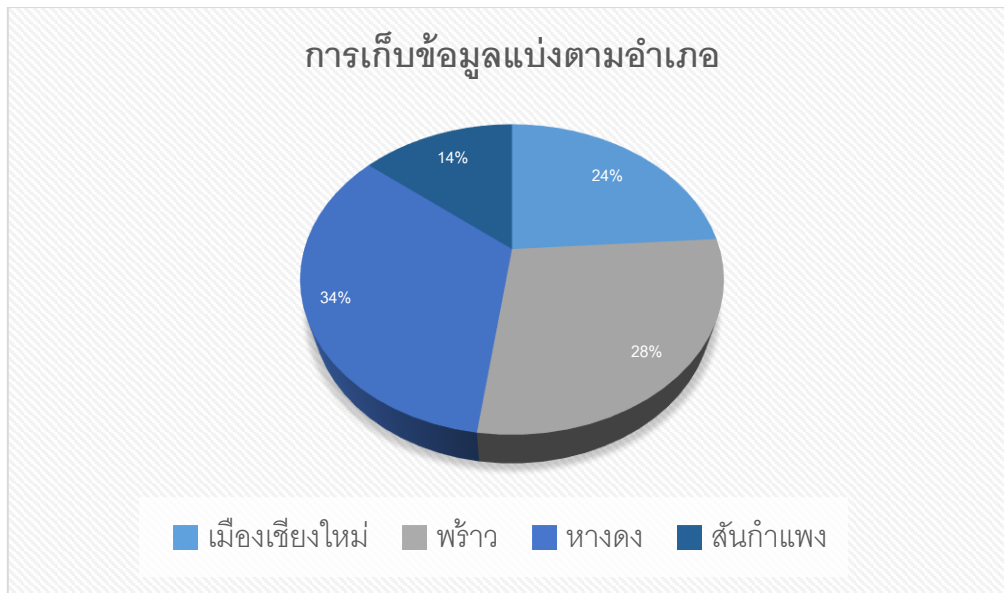

ภาพที่ 1 เว็บไซต์ cmuculturemap.com/index.php

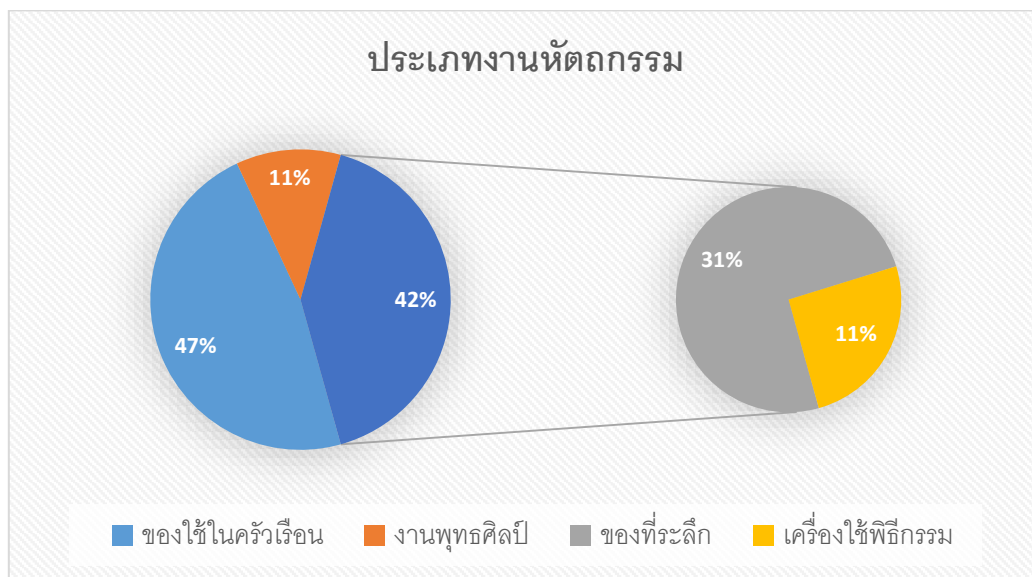

ภาพที่ 2 การเลือกแสดงข้อมูลในเว็บไซต์ cmuculturemap.com/index.php

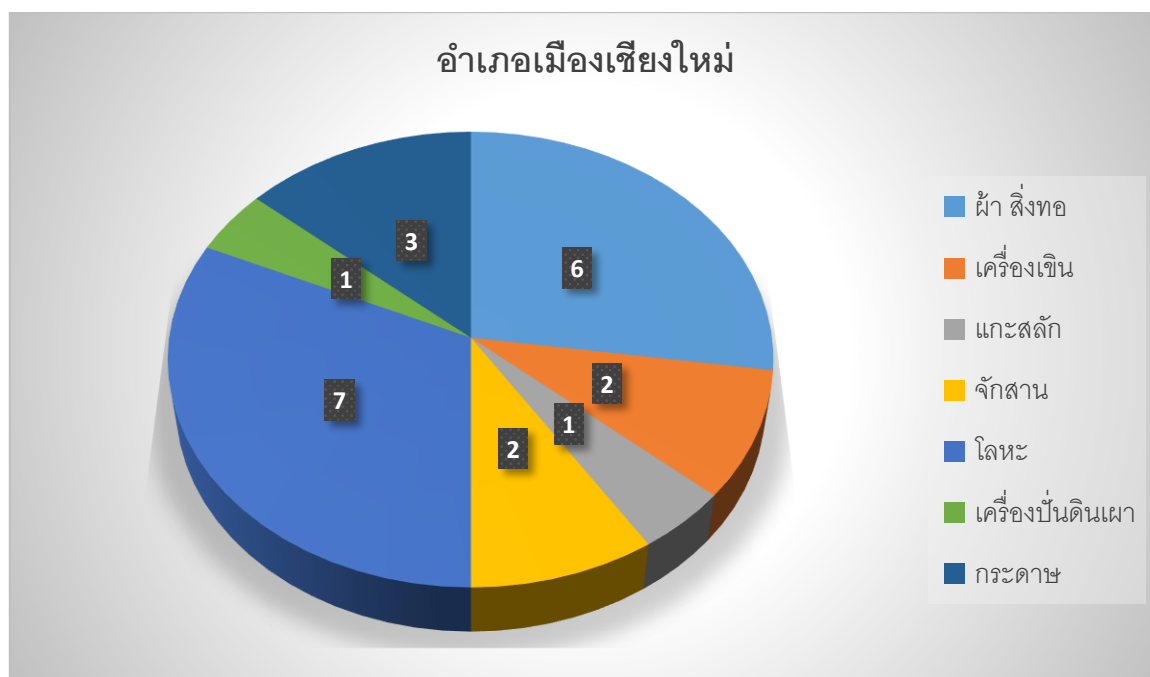
ได้แก่ (1)อำเภอเมืองเชียงใหม่ (2)อำเภอพร้าว (3)อำเภอหางดง และ (4)อำเภอสันกำแพง

2.2 แผนภูมิแสดงข้อมูลแหล่งผลิตงานหัตถกรรม โดยแบ่งตามประเภทงานหัตถกรรม 4 ประเภท ได้แก่ (1)ของใช้ในครัวเรือน (2)งานพุทธศิลป์ (3)ของที่ระลึก และ(4)เครื่องใช้พิธีกรรม

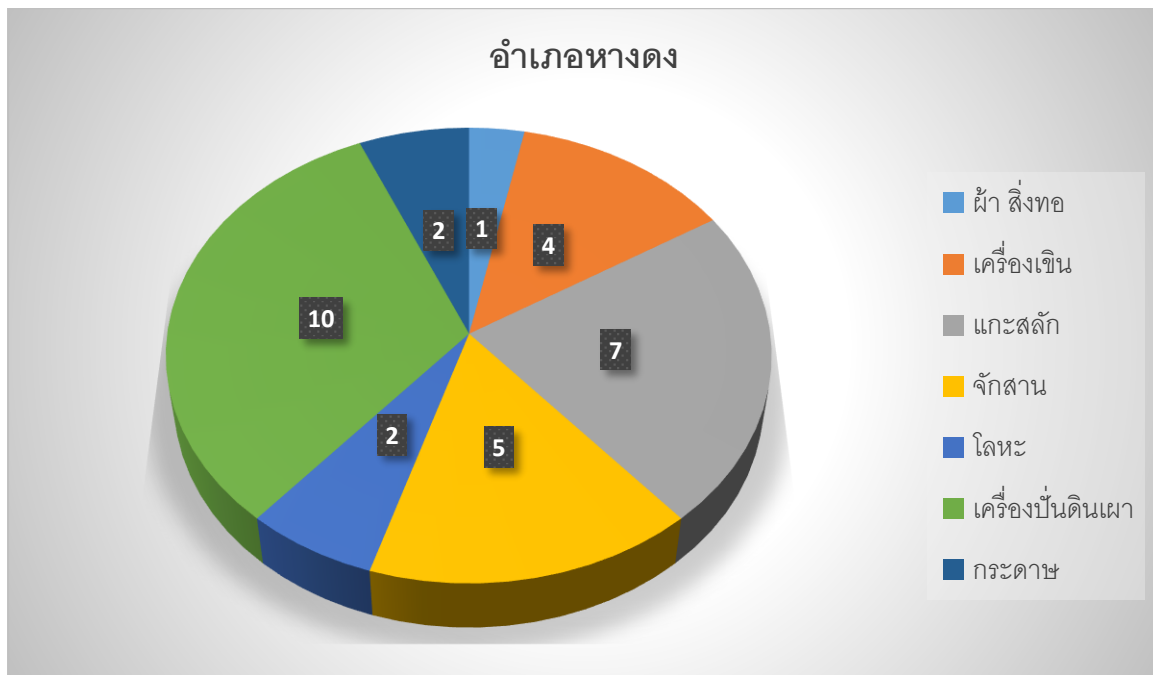
2.3 แผนภูมิแสดงข้อมูลงานหัตถกรรม ในพื้นที่อำเภอเมืองเชียงใหม่
โดยแบ่งตามวัสดุหลักในการผลิต รวมทั้งสิ้น 22 แหล่งผลิต ดังนี้

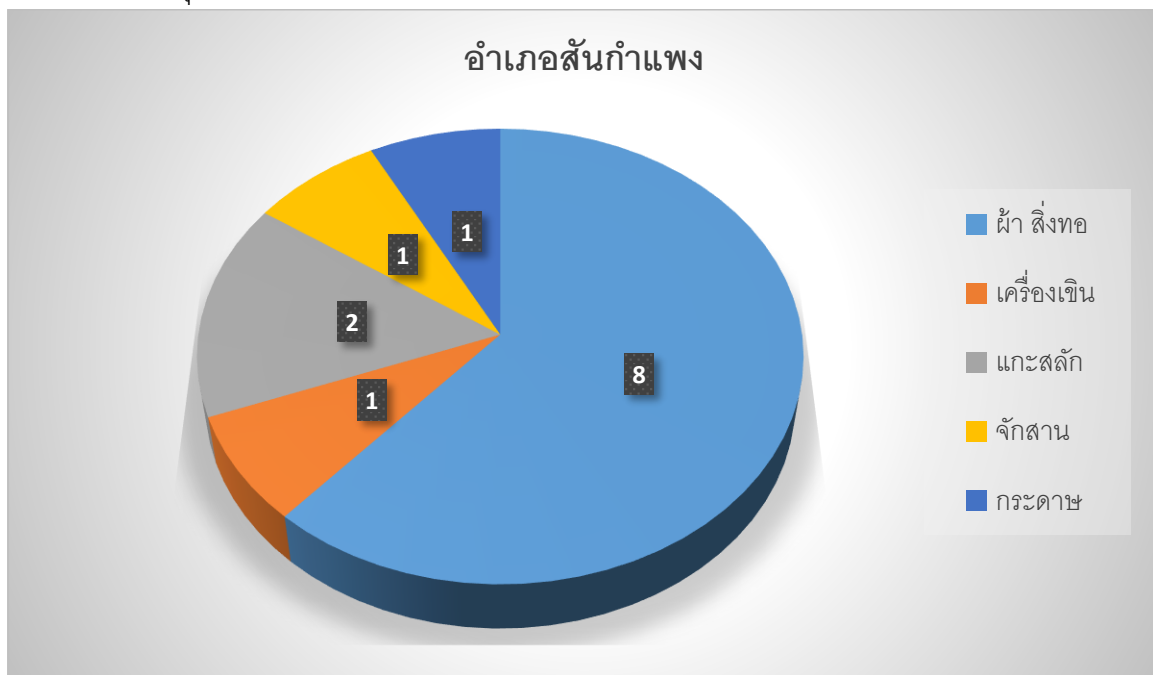
2.4 แผนภูมิแสดงข้อมูลงานหัตถกรรม ในพื้นที่อำเภอพร้าว
โดยแบ่งตามวัสดุหลักในการผลิต รวมทั้งสิ้น 26 แหล่งผลิต ดังนี้

2.5 แผนภูมิแสดงข้อมูลงานหัตถกรรม ในพื้นที่อำเภอหางดง
โดยแบ่งตามวัสดุหลักในการผลิต รวมทั้งสิ้น 31 แหล่งผลิต ดังนี้

2.6 แผนภูมิแสดงข้อมูลงานหัตถกรรม ในพื้นที่อำเภอสันกำแพง
โดยแบ่งตามวัสดุหลักในการผลิต รวมทั้งสิ้น 13 แหล่งผลิต ดังนี้

5.2 แผนที่ทางวัฒนธรรมงานหัตถกรรมของพื้นที่ตัวอย่าง

เมืองเชียงใหม่สืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ด้วยความเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนามาเป็นเวลายาวนานกว่า 700 ปี ทำให้หน่วยงานภาครัฐ และประชาชนพยายามผลักดันให้เมืองเชียงใหม่เป็นเมือง “มรดกโลก” ของ UNESCO ด้วยความสมบูรณ์ด้านงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน จากข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ของเมืองเชียงใหม่และอำเภอต่าง ๆ โดยรอบ รวม 8 อำเภอ พบแหล่งงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านสำคัญเป็นจำนวนมากถึง 87 แห่ง ซึ่งประกอบด้วยงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านทั้งงานเครื่องเงิน งานเครื่องเงิน เครื่องปั้นดินเผา งานหล่อและบุตุนโลหะ งานทอผ้า งานแกะสลักและผลิตภัณฑ์จากไม้ งานจักสาน และงานศิลปะกระดาษ เป็นต้น ทั้งนี้ยังไม่รวมแหล่งผลิตเล็ก ๆ น้อย ๆ และโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนร้านค้าที่เกี่ยวกับงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านอีกนับร้อยแห่ง ที่แสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงใหม่ มีเศรษฐกิจมูลค่าสูงเกี่ยวข้องกับธุรกิจการผลิตและสร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน¹

ปัจจัยในการเข้าเป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน คือ มีองค์ระดัเมืองเป็นผู้นำเสนอ ดังนั้นองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่และเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับเมือง (City) ตามเงื่อนไขและข้อกำหนดของ UNESCO เป็นองค์กรที่สามารถเสนอให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ต่อ UNESCO ได้ดำเนินการร่วมกับคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยพยายามค้นหาศักยภาพและความสำคัญของเมืองเชียงใหม่ในด้านดังกล่าวเพื่อยื่นเสนอให้เมืองเชียงใหม่เป็น “เมืองสร้างสรรค์” (Creative City) ในสาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านขององค์การ UNESCO และสามารถร่วมเป็นเครือข่ายได้ในวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2560 ซึ่งประโยชน์ที่จะได้รับจากการเป็นเมืองสร้างสรรค์ครั้งนี้ คือ

1. ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ จะเป็นการดึงดูดการลงทุน สร้างงาน เพิ่มรายได้ และยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ยังเป็นการขยายขอบเขตของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวและการบริการ และยังเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางธุรกิจอย่างเป็นระบบ เช่น การปกป้องทรัพย์สินทางปัญญา การสร้างระบบทางการเงิน
2. ประโยชน์ในเชิงสังคม จะก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น มีการจัดตั้งเครือข่ายธุรกิจสร้างสรรค์ เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาของสังคมที่สามารถนำมาประยุกต์เพื่อสร้างมูลค่า และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความคิดสร้างสรรค์
3. ประโยชน์ในเชิงสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบโครงสร้างทางกายภาพของเมือง ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงภูมิทัศน์ และส่งเสริมแผนบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของเมือง

เมื่อเชียงใหม่เป็นเมืองเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การ UNESCO จะได้รับการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ที่จะนำไปสู่รูปแบบใหม่ของการร่วมมือในระดับนานาชาติ ทั้งในส่วนกลางภาคประชาชน เอกชน สาธารณะ และประชาคมขึ้น จะทำให้เกิดความเชื่อมโยงเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกัน รวมถึงสร้างความเป็นไปได้ในการสร้างรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยว (Creating New Tourism Opportunities) ที่นักท่องเที่ยวจะสามารถเข้าใจ รับรู้มีประสบการณ์ และร่วมเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมของเมืองนั้น ๆ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมกิจกรรมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในลักษณะทางวัฒนธรรมของเมืองที่ตนไปเยือน

¹ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำการสำรวจในปี พ.ศ.2557 ในพื้นที่ 8 อำเภอ ได้แก่ (1)อำเภอแม่ริม (2)อำเภอสันป่าตอง (3)อำเภอสันกำแพง (4)อำเภอสารภี (5)อำเภอสันทราย (6)อำเภอเมือง (7)อำเภอดอยสะเก็ด และ (8)อำเภอหางดง

ในด้านการศึกษา และพัฒนาเยาวชน ตามประเด็นการวิจัยครั้งนี้ได้ออกแบบเครื่องมือประเภท Application ที่ใช้กับมือถือทั้งระบบปฏิบัติการ IOS และ Android เพื่อจัดเก็บข้อมูลโดยเยาวชน ด้วยการดูแลของนักวิจัย และพี่เลี้ยง เช่น ครูโรงเรียน กองการศึกษาและพัฒนาชุมชน ขององค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงในพื้นที่ ด้วยการฝึกให้เยาวชนได้สัมภาษณ์และการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล สร้างปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดประสบการณ์โดยตรง เรียนรู้และเข้าใจในกระบวนการผลิต และศักยภาพของช่างฝีมือในท้องถิ่น นำไปสู่การสร้างบรรยากาศความเป็นเมืองสร้างสรรค์ที่มีลักษณะเด่น คือ

1. เป็นเมืองที่เปิดกว้างทางความคิด
2. มีสถานที่เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้ และสร้างประสบการณ์ใหม่
3. มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อให้เกิดกระบวนการใช้ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการประกอบธุรกิจ ทั้งในแหล่งเมืองและผ่านเครือข่ายทั่วโลก
4. การมีสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดให้ผู้ประกอบการสร้างสรรค์และนักคิดจากแหล่งต่าง ๆ มาแสวงหาแรงบันดาลใจในการพัฒนาผลงาน การอยู่อาศัยและประกอบธุรกิจ
5. วิสัยทัศน์ผู้นำของเมืองและประเทศที่เข้าใจถึงกระบวนการสร้างเมืองที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ความคิดสร้างสรรค์ การประกอบธุรกิจ และการอยู่อาศัย
6. การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นฐานของการสร้างแรงบันดาลใจและความคิดสร้างสรรค์ โดยเชิดชูอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนของเมือง ให้โดดเด่น

การพัฒนาเยาวชนด้วยบรรยากาศของเมืองสร้างสรรค์จะทำให้เกิดการสืบทอดทางความคิดและแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต โดยโครงการวิจัยได้บูรณาการศาสตร์ในแต่ละคณะ อันเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากส่วนงานวิชาการภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่สามารถเชื่อมโยง ร่วมมือข้ามสายงานกัน นำคุณสมบัติและความถนัดเฉพาะ มาประยุกต์ออกแบบงานวิจัยให้มีกระบวนการวิจัยในเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน เพื่อให้มีระบบการจัดการที่เข้มแข็งใน มหาวิทยาลัยในการขับเคลื่อนพันธกิจมหาวิทยาลัยเพื่อสังคม และมีการบูรณาการ ของทุกพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยในการ ทำงานเพื่อสังคม เพื่อให้มีการพัฒนา กำลังคนในมหาวิทยาลัย ที่มีอุดมการณ์ ความรู้และทักษะในการ ทำงานวิชาการเพื่อสังคม อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องโดยคณะวิจิตรศิลป์จัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับงานหัตถกรรมให้เยาวชน ทั้งนักเรียนมัธยม นักศึกษา และกลุ่มเยาวชนขององค์การเทศบาลส่วนตำบลที่เข้าร่วมโครงการ ด้วยความรู้จากวิชา Folk Art and Handicraft ที่สะสมเฉพาะความรู้และอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญมากกว่า 30 ปี ที่เปิดสอนในสาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์ได้สนับสนุนความรู้ด้านเทคโนโลยี ด้วยการพัฒนาระบบ Application เพื่อให้เยาวชน รวมทั้งคนในชุมชนสามารถจัดเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมได้ด้วยตนเอง อย่างสะดวกรวดเร็ว ส่วนศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ประสานงานกับชุมชน และทำการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้เยาวชนในพื้นที่ต่างๆ ให้เรียนรู้วิธีการสัมภาษณ์ และจัดเก็บข้อมูลการวิจัย รวมถึงวิธีการใช้ Application โดยมุ่งหวังให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีบทบาทในการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย 3 ระดับ คือ

1. ระดับเยาวชน ผู้ซึ่งเป็นอนาคตของเมืองเชียงใหม่ ได้มีพื้นฐานความรู้ โดยเริ่มจากการเรียนรู้และรู้จักงานหัตถกรรมในท้องถิ่นของตน ด้วยการเป็นผู้เก็บข้อมูลเอง ทำให้ทราบถึงรูปแบบ เทคนิควิธีการสร้างสรรค์งานหัตถกรรม และสถานการณ์ของงานหัตถกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนำไปสู่การสร้างกระบวนการทางความคิดของเยาวชน เกิดการซึมซับแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนางานหัตถกรรมของท้องถิ่นตนให้คงอยู่ต่อไป
2. ระดับผู้ผลิตงานหัตถกรรม และผู้ประกอบการ การเก็บข้อมูลและรวบรวมช่างงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ทำให้เห็นภาพรวมของแหล่งที่ผลิตงานหัตถกรรม ว่าแหล่งไหนผลิตอะไร มีการโยกย้ายถิ่นฐานของช่าง หรือการกำเนิดแหล่งการผลิตใหม่หรือไม่ รวมถึงการแบ่งปันทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ การแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น แหล่งไหนขึ้นรูป แหล่งไหนรับต่อไปทำการตกแต่ง แหล่งไหนทำการจำหน่าย แล้วกระจายสินค้าไปยังที่ไหนบ้าง นำไปสู่การสร้างเครือข่ายช่างของเชียงใหม่
3. ระดับผู้บริหาร ทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น และเมือง ฯลฯ ฐานข้อมูลงานหัตถกรรมจากการเก็บข้อมูลชุดนี้สามารถนำไปวิเคราะห์ เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการพื้นที่ได้ เช่น ด้านทรัพยากร ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านชุมชนช่างฝีมือ ด้านการตลาดและเศรษฐกิจการค้า ฯลฯ

คณะทำงานโครงการวิจัยได้ดำเนินงาน โดยการใช้เครื่องมือในการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ โดยออกแบบให้เหมาะสมกับการรับรู้ และบทบาททางสังคมของแต่ละกลุ่ม ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งต้องเต็มไปด้วยคุณภาพและปริมาณ นั่นคือ

1. องค์ความรู้และคุณสมบัติที่พิเศษเป็นเอกลักษณ์ของเมือง (อัตลักษณ์ ความโดดเด่นเฉพาะของเชียงใหม่)
2. มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และสะท้อนถึงรากฐานทางวัฒนธรรม ที่มีข้อมูลหลักฐานสามารถสืบค้นได้
3. มีความถี่ของกิจกรรม ซึ่งนำพาให้ผู้คนได้มารวมตัวเพื่อก่อความ เชื่อมโยงระหว่างคนกับเมือง และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ

กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือที่ใช้ในการขับเคลื่อน	ความคาดหวัง
เยาวชน	1. การอบรมความรู้เรื่องหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ 2. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ วิธีการเก็บข้อมูลงานวิจัยเบื้องต้น 3. การมอบหมายให้เก็บข้อมูลงานหัตถกรรมของจังหวัดเชียงใหม่ในพื้นที่ของตนเอง โดยใช้ Application	1. ปลุกฝังค่านิยมละความคิดให้เยาวชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของงานหัตถกรรม 2. เยาวชนจะเป็นผู้รักษาและสืบสานงานหัตถกรรมในอนาคต
ผู้ผลิตงานหัตถกรรม	1. การพบปะพูดคุยกับช่าง และผู้ประกอบการ ทั้งการสัมภาษณ์กับนักวิจัย และการพูดคุยในเวทีเสวนา	1. ให้ผู้ผลิตงานหัตถกรรมสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองในทุกสถานการณ์ และทุกยุคสมัย 2. เพื่อให้องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาเชิงช่างยังคงอยู่สืบต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือที่ใช้ในการขับเคลื่อน	ความคาดหวัง
	2. การจัดนิทรรศการสร้างพื้นที่ให้ผู้ผลิตงานหัตถกรรมได้แสดงผลงาน และสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนทั่วไปให้รู้จัก	
ผู้บริหาร	1. การจัดประชุม และเชิญกลุ่มผู้บริหารในระดับต่างๆ เข้าร่วม เพื่อหาแนวทางในการดำเนินงาน	1. กำหนดนโยบายให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม มุ่งสู่เป้าหมายให้เชียงใหม่เป็นเมืองมรดกโลก

โครงการวิจัยนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่พยายามนำองค์ประกอบในส่วนต่างๆ เข้ามาประกอบให้เป็นภาพรวมของพื้นที่วัฒนธรรมเชียงใหม่ให้สมบูรณ์ขึ้น เพราะการขับเคลื่อนทั้งเมืองเป็นไปด้วยความยากลำบาก ซึ่งต้องอาศัยเวลาและปัจจัยหลายอย่างเข้ามาประกอบกัน จึงจะเห็นผลลัพธ์ในอนาคต

เนื่องจากการวิจัยชิ้นนี้ เป็นงานวิจัยที่มุ่งให้เห็นภาพรวมของงานหัตถกรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ในมิติต่างๆ ที่มีความเหลื่อมซ้อนกัน ซึ่งเกิดจากองค์ประกอบต่างๆ รวมเข้าด้วยกัน โดยจำแนกออกดังนี้

1. มิติของกระบวนการในการสร้างประสบการณ์ สร้างความรู้ และจิตสำนึกให้เยาวชนได้เข้าใจและเกิดความสนใจในงานหัตถกรรม โดยมีหลักคิดว่า เยาวชนคือผู้กำหนดอนาคตของเมืองและประเทศ การที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องสืบต่อกับคน เพราะสังคมและวัฒนธรรมเป็นพลวัตที่ปรับเปลี่ยนไปตามความคิดและการกระทำของคน ที่เป็นผู้กำหนดความเป็นไปในทิศทางต่างๆ ที่ต้องการ จึงต้องเริ่มจากการปลูกฝังค่านิยมและความคิดให้เยาวชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของงานหัตถกรรม โดยใช้กลยุทธ์ให้เยาวชนได้สัมผัส รับรู้สถานการณ์ในปัจจุบัน เป็นประสบการณ์ที่ได้รับ

โดยตรงจากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล อีกทั้งยังสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ระหว่างวัย ให้เกิดในชุมชนด้วยการพูดคุย เล่าเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย และเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตจนถึงปัจจุบันของช่างงานหัตถกรรม

2. **มิติของการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล** เพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งในการใช้สื่อสมัยใหม่ที่เข้าถึงคนในยุคปัจจุบัน และช่วยในการประมวลผลข้อมูลได้รวดเร็ว เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยทั่วไปการเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม เป็นเครื่องมือที่ออกแบบด้วยนักวิจัย และนักวิชาการที่ต้องการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาใช้ ซึ่งคนทั่วไปที่ไม่ได้รับการฝึกฝนอาจออกแบบสอบถามได้ไม่ตรงตามความต้องการ คณะทำงานโครงการวิจัยจึงใช้วิธีการนำ Application มาจัดทำเป็นสอบถามสำเร็จรูป เพื่อให้ทุกกลุ่มที่ต้องการนำไปใช้เก็บข้อมูล สามารถจัดเก็บได้ด้วยตนเอง และร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการรวบรวมช่างงานหัตถกรรมในท้องถิ่นของตน โดยข้อมูลที่ได้รับการจัดเก็บแล้วจะอัปโหลดขึ้นในฐานข้อมูลกลาง ที่ประชาชนทั่วไปสามารถใช้ข้อมูลร่วมกันได้ นับเป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้เอื้อประโยชน์กับงานหัตถกรรม อันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมให้ทันกับยุค 4.0 ที่รัฐบาลมีนโยบายต้องการให้คนไทยเข้าถึง และรู้ทันโลก
3. **มิติของเวลา** งานหัตถกรรมแต่ละชนิดเกิดการเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มช่างงานหัตถกรรม จะเห็นพัฒนาการของงานหัตถกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และแนวโน้มของสถานการณ์ในอนาคต ที่แต่ละกลุ่มเริ่มต้นจากการทำขึ้นเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน มาเป็นการทำขายเพื่อแลกเปลี่ยนค่าในต่างพื้นที่ แล้วพัฒนามาเป็นกลุ่มธุรกิจ วิสาหกิจชุมชน ซึ่งตลอดระยะเวลาได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานไปตามการขยายตัวของเมืองและความต้องการในสังคม
4. **มิติของเศรษฐกิจ** ในฐานะที่งานหัตถกรรมของจังหวัดเชียงใหม่ ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตลาดที่สนับสนุนตลาดการท่องเที่ยวของประเทศ จากการสัมภาษณ์ผู้ผลิตงานหัตถกรรมจะเห็นว่าเดิมที่เคยผลิตเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรม ของคนในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาและไทย เมื่อเวลาผ่านไปงานหัตถกรรมหลายประเภทถูกปรับมาเป็นสินค้าที่ใช้ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เช่น เป็นของประดับตกแต่ง และเป็นเครื่องใช้ในธุรกิจโรงแรม สปา ร้านอาหาร รวมทั้งเป็นของที่ระลึกจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว ทั้งในตลาดระดับบนที่มีกำลังซื้อมากไปจนถึงตลาดที่มีกำลังซื้อน้อยตามระดับคุณภาพสินค้า เป็นต้น

ในการจัดเก็บและจัดทำฐานข้อมูลงานหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากทางคณะทำงานโครงการวิจัยพยายามให้เยาวชนและชุมชนเข้าถึงแหล่งข้อมูลด้านกายภาพ คือ แหล่งผลิต และตัวผลิตภัณฑ์แล้ว ยังเน้นการซึมซับจิตวิญญาณของงานช่างฝีมือพื้นบ้าน ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สังคม และวัฒนธรรม ตามแนวทางการจัดการศึกษาศิลปะที่เน้นเรื่องจิตวิญญาณในการสร้างงานของช่างเป็นสำคัญ จึงกำหนดเยาวชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการวิจัย โดยถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านงานหัตถกรรมให้เยาวชนผ่านกระบวนการฝึกอบรม เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลในพื้นที่ได้ เป็นการทำความเข้าใจกับประเภทของงานหัตถกรรม โดยการแบ่งประเภทงานหัตถกรรมสามารถแบ่งได้หลากหลายวิธี ทั้งแบ่งจากวัสดุการผลิต หน้าที่ใช้สอย แหล่งผลิต โดยในการทำแบบสำรวจครั้งนี้แบ่งตามวัสดุการผลิต เพื่อให้เข้าใจถึงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน นำไปสู่การศึกษาต่อไปเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร การเพิ่มมูลค่า โดยงานหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ องค์ความรู้ที่ได้ถ่ายทอดแก่เยาวชน ด้านความหมายและประเภทของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

งานหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ผลงานที่เกิดจากฝีมือของคนในท้องถิ่นด้วย การประดิษฐ์ สร้างสรรค์ โดยอาศัยวิธีการและรูปแบบที่ถ่ายทอดอยู่ในชุมชนจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตายาย มีจุดประสงค์เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน ในรายงานฉบับนี้แบ่งงานหัตถกรรมตามงานฝีมือที่คนในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ผลิตขึ้น ทั้งที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือน และเพื่อเป็นอาชีพสร้างรายได้ ประกอบด้วย

1. ประเภทผ้าและสิ่งทอ

การทอผ้าใช้กี่ 2 แบบ คือ

1) กี่ธรรมดาที่ใช้ในการทอผ้าของชาวล้านนา และกลุ่มคนไท มีลักษณะเป็นโครงไม้สี่เหลี่ยม ต่อด้วยไม้จริง มีที่นั่งสำหรับคนทอผ้า รองรับเทคนิคการทอผ้าที่หลากหลายเพราะวิธีการทอค่อนข้างซับซ้อนกว่ากี่เอว

2) กี่เอวเป็นกี่ที่ใช้ในกลุ่มชาวเขา มีขนาดเล็กทอผ้าหน้าแคบเวลาทอต้องนั่งเหยียดขายึดก้นไว้กับเอว

วัสดุที่ใช้

1) ฝ้าย เป็นใยที่ได้มาจากต้นฝ้าย นิยมใช้ทั่วไปในกลุ่มไท(ไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน เป็นต้น) ฝ้ายที่ได้จะมีลักษณะหนานุ่ม แต่ไม่ลื่น

- 2) ไหม ได้มาจากรังของหนอนไหม มักใช้ในกลุ่มผ้าทอภาคอีสาน และในกลุ่มชาติพันธุ์ไทนิยมใช้ผ้าไหมเฉพาะเจ้านาย หรือผู้มีฐานะ ลักษณะของผ้าไหมจะนุ่มลื่นเป็นเงา ในการย้อมสีสันทันจะสดกว่าผ้าฝ้าย

- 3) ไยักัญชง ได้มาจากเส้นใยต้นักัญชง ซึ่งเป็นพืชล้มลุก กลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง เช่น ม้ง นิยมใช้ทำเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม มีความเหนียวทนทาน

- 4) ด้ายสังเคราะห์ เป็นใยที่มนุษย์สร้างขึ้นมา มีความเงา ยืดหยุ่นทนทาน แห้งง่าย และสีสันทัน

2. ประเภทเครื่องเงิน

เครื่องเงิน (Lacquer ware) เป็นเครื่องใช้ที่เคลือบผิวด้วยยางรัก ได้จากต้นรัก(รักหลวง) มีคุณสมบัติเคลือบผิวได้นาน ทนน้ำ ทนความร้อนและของเหลวประเภทกรดได้ แบ่งตามวัสดุที่ใช้ ซึ่งมีผลต่อการกำหนดเทคนิค และรูปทรงในการผลิตผลงาน

- 1) ขึ้นรูปจากไม้ไผ่สาน/ขัด ใช้ไม้ไผ่เป็นโครงสร้างหลัก โดยการขัดและสานเป็นเครื่องใช้

- 2) ขึ้นรูปจากไม้แกะสลัก ใช้วิธีการเคียน หรือกลึง และแกะสลักไม้ให้เป็นเครื่องใช้

- 3) ขึ้นรูปจากวัสดุอื่นเป็นวัสดุชนิดอื่นที่ใช้ไม้ไผ่ และไม้จริง เช่น เปลือกไข่ กระดาษ ดิน กระจกสัตว์ เปลือกหอย ฯลฯ

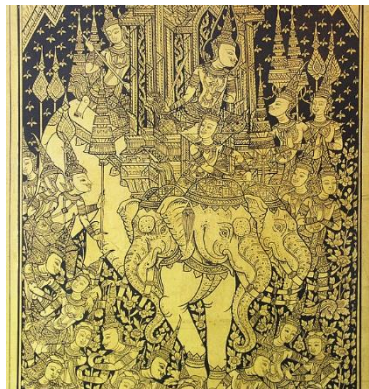

หลังจากการระบุประเภทของวัสดุที่ใช้ทำเครื่องเงินแล้ว การบันทึกข้อมูลเรื่องเทคนิควิธีการประดับ ตกแต่งให้เกิดลวดลายเป็นข้อมูลที่สำคัญ เพื่อแสดงแหล่งผลิต และหน้าที่ใช้สอยของผลงานได้ โดยเทคนิคการทำเครื่องเงินมีดังนี้

- 1) เทคนิคชุตขีด มักนิยมใช้กับผลิตภัณฑ์ที่ลงรักสีดำแล้ว พอแห้งใช้ของแหลมชุตเป็นลวดลายต่าง ๆ แล้วลงสีทับ ให้สีที่ต่างออกไปลงไปอยู่ในร่องที่ชุตขีด ทำให้เกิดเป็นการประดับตกแต่งลวดลาย เช่นเดียวกับภาพเขียนสี ส่วนมากนิยมใช้รักผสมหาง หรือชาดสีแดง ทำให้เกิดเครื่องเงินลายชุต เป็นสีดำแดง แหล่งที่ผลิตเช่น บ้านวัวลาย อำเภอมือง เป็นต้น

- 2) ลงรักปิดทอง หรือลายรดน้ำตามภาษากลาง เป็นเทคนิคปิดทองคำเปลวลงบนเครื่องเงิน ส่วนที่ไม่ต้องการให้ทองคำเปลวติดลงไปบนพื้นผิว จะใช้หรีดลวดทาบเพื่อปิดพื้นผิวไว้ เมื่อปิดทองคำเปลวเรียบร้อยแล้ว จุ่มไปล้างน้ำสะอาด เพื่อให้หรีดลวดที่เคลือบไว้หลุดออกไปพร้อมทองคำเปลว ลวดลายทองคำจึงเหลืออยู่เฉพาะบริเวณที่ไม่ได้ทาหรีดลวดปิดไว้ในครั้งแรก เป็นงานฝีมือช่างชั้นสูง มีเทคนิควิธีที่ซับซ้อน และใช้เวลานาน ในภาคกลางพบว่าใช้เขียนประดับตกแต่งตู้พระธรรม

- 3) เขียนสี เป็นการใช้พู่กันวาดลวดลายที่เกิดจากรักผสมชาด วาดลายลงบนเครื่องเงินพื้นผิวสีดำ เป็นเทคนิคโบราณที่เกิดลวดลายเฉพาะ ส่วนใหญ่พบที่อำเภอสันป่าตอง

- 4) ปั้นแปะ ใช้รักกระหนะที่ทำจากรักผสมขี้เถ้าละเอียดปั้นเป็นรูปร่างรูปทรงต่างๆ หรือวัสดุอื่นปั้นเป็นรูปทรงต่าง ๆ ติดลงไปบนพื้นผิวเครื่องเซรามิก ทำให้เกิดลักษณะนูนออกมา มักตกแต่งด้วยการปิดทอง เดิมนิยมใช้ตกแต่งส่วนหน้าบันของวิหาร อุโบสถลำนานา

3. ประเภทแกะสลัก

การแกะสลักคือการขุด แกะ เจาะ บนเนื้อวัสดุให้เกิดเป็นลวดลายต่างๆ ซึ่งสามารถทำประติมากรรมที่เป็นได้ทั้งสองมิติ และสามมิติ การบันทึกข้อมูลเน้นที่วัสดุหรือประเภทของไม้ที่ใช้แกะสลัก ประกอบด้วย

- 1) ไม้สัก เป็นไม้ที่มีคุณภาพดี เป็นไม้เนื้อแข็ง ปานกลาง ลายไม้สวย เหมาะแก่การแกะสลักที่สุด และชาวล้านนานิยมใช้มากในอดีต

- 2) ไม้ฉำฉา หรือต้นก้ามปู หรือต้นจามจุรี เป็นไม้โตเร็ว และเนื้ออ่อน ปัจจุบันนิยมนำมาแกะสลักเป็นทรัพยากรที่ยังคงหาง่าย จากการปลูกไว้ริมถนน ต่อมาเมื่อมีโครงการขยายถนนทำให้ต้องโค่นต้นจามจุรีลงจึงสามารถนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้

- 3) ไม้มะม่วง นิยมใช้ต้นมะม่วงปามาแกะสลัก เนื้อไม้แข็งปานกลาง และมีความเหนียว

- 4) ไม้เต็ง เป็นไม้เนื้อแข็งที่มีความเหนียว แข็งแรงทนทานมาก สีส่อน้ำตาลแดง

- 5) ไม้ขนุน ต้นขนุน เป็นไม้เนื้ออ่อน มีสีเหลือง

- 6) ไม้พะยูน เป็นไม้เนื้ออ่อนที่มีเนื้อแน่น น้ำหนักเบา

- 7) ไม้ตาล เป็นไม้เนื้ออ่อนที่มีเนื้อแน่น น้ำหนักเบา

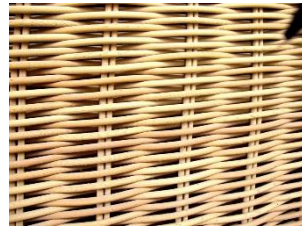
- 8) ไม้อื่นๆ นอกเหนือจากรายการที่มีทั้งหมด

4. ประเภทจักสาน

- 1) ไม้ไผ่ ใช้ไม้ไผ่ในการสาน ทั้งแบบจักเป็นเส้น และจักเป็นตอก

- 2) หวาย เป็นลำต้นหวาย มีคุณสมบัติเหนียว แข็งแรง

- 3) ทางมะพร้าว ใบมะพร้าว สำหรับทำไม้กวาดทางมะพร้าว ส่วนใบมะพร้าวใช้ในการประดับตกแต่ง หรือเป็นภาชนะชั่วคราว ที่มีอายุการใช้งานไม่ยาวนานนัก

- 4) กระจูด เป็นพืชตระกูลเดียวกับกก ลำต้นยาว 1-2 เมตร มีคุณสมบัติเหนียว คงทน ใช้ทำเครื่องจักสาน

- 5) แห่ ต้นแห่ขึ้นรวมกันเป็นกอ สูง 2-4 เมตร ลำต้นกลมแข็งสีเขียวเป็นมัน ส่วนที่ใช้ในงานจักสานคือผิว นิยมทำสานแห่

- 6) ผักตบชวา มีลำต้นสั้นเป็นกอลอยตามน้ำ ก้านใบกลมอวบน้ำตรงกลางเป็นช่องอากาศช่วยให้ลอยน้ำได้ นิยมนำลำต้นมาทำเครื่องจักสาน เพื่อลดปริมาณของผักตบชวาที่ขวางทางน้ำ

- 7) พืชอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาทั้งหมด
- 8) วัสดุสังเคราะห์ คือวัสดุที่ทำมาจากพลาสติก หรือสังเคราะห์ เช่น เชือกฟาง เชือกไนลอน เป็นต้น

5. ประเภทโลหะ

1) เหล็ก เป็นโลหะสีเงินสีขาวหรือสีเทา เป็นเงา มีความแข็งแรงทนทาน สามารถหล่อแล้วขึ้นรูปใหม่ และสามารถโค้ง งอ ม้วน ดัดเป็นรูปร่างและรูปแบบต่าง ๆ ได้

2) ทอง มีความแวววาว มีความอ่อนตัว เป็นโลหะที่มีค่า นิยมนำมาทำเครื่องประดับ และเครื่องใช้ของกษัตริย์ และเครื่องถวายเป็นพุทธบูชา

3) เงิน มีสีขาวเงิน แวววาว สามารถดัดงอ แกะ ฉลุ ตีเป็นแผ่น ขึ้นรูปทรงต่างๆ ได้ นิยมนำมาทำเครื่องประดับ และเครื่องใช้

4) นาก เป็นโลหะผสมที่เกิดจากการผสมระหว่าง ทองแดง ทองคำ และ เงิน นิยมนำมาทำเครื่องประดับ และเครื่องใช้

5) สำริด เป็นโลหะผสมของ ทองแดง ตะกั่ว ดีบุก มีความแข็งแรง และเหนียว นิยมทำเป็นเครื่องใช้ในสมัยโบราณ และนิยมทำพระพุทธรูป

6) ทองแดง ในสมัยโบราณใช้ทองแดงเป็นเครื่องใช้และอาวุธ

7) สังกะสี มีสีขาวเงิน แต่เมื่อสัมผัสอากาศเป็นเวลานานจะมีสีหมองคล้ำ นิยมทำเป็นแผ่นและนำมาแกะสลัก

8) สแตนเลส มีความแข็งแรง และยืดหยุ่นสูง สามารถนำมาดัด ยัด ริดเป็นแผ่นได้

9) อลูมิเนียม มีความเบา เนื้ออ่อน แต่ไม่เงาแวววาว นิยมนำมาหล่อเป็นเครื่องใช้

10) ทองเหลือง มีความเหนียว และแข็งแรง นิยมนำมาทำเครื่องใช้

6. ประเภทเครื่องปั้นดินเผา

1) เอิร์ทเทนแวร์ (Earthen ware) นิยมทำกันโดยทั่วไปเป็นส่วนใหญ่และส่วนมาก เผาในอุณหภูมิ ต่ำ (1,050 – 1,100 C) ลักษณะโดยทั่วไปเป็นผลิตภัณฑ์ค่อนข้างหนาเนื้อหยาบ มีความพรุนตัวค่อนข้างมาก สีของเนื้อผลิตภัณฑ์ส่วนมากสีน้ำตาลอ่อน สีเทาอ่อน สีเหลืองอ่อน เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดที่เคลือบ และไม่เคลือบเวลาเคาะมีเสียงทึบๆ ไม่กังวาน ผลิตภัณฑ์ประเภท หม้อดิน กระจ่างกล้วยไม้ กระจ่างดินเผา น้ำ ตัน และประเภทอิฐที่ใช้ในการก่อสร้าง (Terracotta) เป็นต้น

2) สโตนแวร์ (Stone ware) ส่วนมากสีเนื้อดินเกิดจากสีตามธรรมชาติของดิน เช่น สีเทา สีน้ำตาล เผาในอุณหภูมิค่อนข้างสูง 1,190 – 1,390 C Cone 6 – 14 การที่เรียกว่า สโตนแวร์ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ประเภทนี้เนื้อหยาบ เนื้อแน่นและมีความแข็งแกร่งมาก น้ำและของเหลวไม่สามารถไหลซึมผ่านได้ เป็นวัตถุดิบที่ใช้ต้องมีความทนไฟสูง และมีความเหนียว มีความแข็งแกร่ง ผลิตภัณฑ์สโตนแวร์ชนิดที่เตรียมดินจากธรรมชาติมาปั้นโดยตรงก็มี เช่น ผลิตภัณฑ์โอ่งราชบุรี สีลาดอนเชียงใหม่ เป็นต้น ผลิตภัณฑ์สโตนแวร์ นิยมทำภาชนะใส่อาหาร จาน ชาม ถ้วยกาแฟ เขียว

3) ปอร์สเลน(Porcelain ware) เป็นผลิตภัณฑ์เตรียมขึ้นเป็นพิเศษ เนื้อดินสีขาวเผาถึงจุดสุกตัว Vitreous ware) สิ่งที่สำคัญคือ โปร่งแสง (Translucent) เผาในอุณหภูมิตั้งแต่ 1,250 องศาเซลเซียส ขึ้นไป ไม่ค่อยพบการเผาวิธีนี้ในงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

7. ประเภทงานกระดาษ

- 1) ผลิตกระดาษโดยตรง หมายถึง มีกระบวนการทำเยื่อให้แผ่เป็นกระดาษโดยตรง หรือการทำกระดาษเป็นแผ่น

- 2) ผลิตภัณฑ์ที่ใช้กระดาษเป็นหลัก หมายถึงการนำกระดาษมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น โคม ร่ม ตุ๊ก เป็นต้น

ประเภทงานหัตถกรรม

1. ของใช้ในครัวเรือน คือ เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวันตอบสนองต่อการใช้งานเป็นหลัก ซึ่งมักเป็นงานหัตถกรรมแบบง่ายๆ ทำขึ้นมาใช้ภายในครัวเรือน เช่น เครื่องดักจับสัตว์ ตะกร้า บุง หม้อดินเผา ผ้าชิ้น เป็นต้น
2. งานพุทธศิลป์ คือ ของที่สร้างขึ้นถวายเป็นพุทธบูชา หรือทำขึ้นเพื่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา รวมถึงเครื่องใช้ในศาสนา เช่น ธรรมมาสน์ โบสถน ผ้าห่อคัมภีร์ พระพุทธรูป เป็นต้น
3. ของที่ระลึก/ ของฝาก คือ งานหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเป็นสินค้าจำหน่าย เพื่อให้เป็นที่ระลึก หรือเก็บสะสม
4. เครื่องใช้ในพิธีกรรม คือ งานหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมทั้งทางศาสนาและความเชื่อ

การวิเคราะห์พื้นที่แหล่งงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน 4 อำเภอ

ทุกอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่มีการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมที่ใช้ในชีวิตประจำวันที่มีรายละเอียดต่างกันไปตามวัสดุ วัสดุที่มาจากประสบการณ์และความประทับใจในสิ่งที่เห็น เช่น ผ้า บ้านเรือน ยานพาหนะ เครื่องใช้ เครื่องจักสาน ความแตกต่างในแต่ละท้องถิ่นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่หลากหลาย โดยเฉพาะด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศิลปหัตถกรรมที่แสดงอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มวัฒนธรรมที่หลากหลาย สร้างสรรค์ขึ้นจากสภาพแวดล้อมท่ามกลางป่าเขาแหล่งต้นน้ำลำธาร มีพืชพันธุ์ทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะไม้สัก ไม้ไผ่ ในป่าเบญจพรรณ พื้นดินริมแม่น้ำสำหรับการเพาะปลูก มีดินอุดมสมบูรณ์ ตะกอนของแม่น้ำที่สะสมอาหารเหมาะแก่การเจริญเติบโตของพืชพรรณ ดินเหนียวที่ละเอียด มีปริมาณมากมายในทุ่งนา ทำให้การสร้างสรรค์ผลงานศิลปหัตถกรรม ใช้วัสดุหลักจากธรรมชาติเป็นหลัก มีความน่าสนใจในรายละเอียด หน้าที่ใช้สอย โดยส่วนใหญ่ใช้เป็นวัสดุหลักในงานจักสาน งานแกะสลัก งานเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

แม้ว่าการแสวงหาวัตถุดิบที่มีอยู่ในธรรมชาติเป็นงานต้นทุนต่ำที่ได้วัสดุที่อยู่รอบตัว แต่งานศิลปหัตถกรรมกลับเป็นงานที่มีต้นทุนสูง เนื่องจากสร้างด้วยสองมือและต้นทุนทางสติปัญญา ประสบการณ์ ใช้ภูมิปัญญาขั้นสูงที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ตั้งแต่ระดับครอบครัวหน่วยเล็กที่สุดในสังคม เพื่อใช้ในครัวเรือน จนถึงการสอนจากครูช่างเพื่อพัฒนางานฝีมือขั้นสูง สำหรับใช้ร่วมกันในสังคม การแบ่งหน้าที่ใช้สอยของงานหัตถกรรมมีทั้งความซับซ้อน และความซ้ำซ้อนโดยมีผู้ใช้ สถานะ และระดับชั้นทางสังคม เป็นตัวแบ่งหน้าที่ใช้สอยนั้น เช่น แบ่งตามประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ภาคครัวเรือน ภาคการเกษตร แบ่งตามประโยชน์ใช้สอยในพิธีกรรม แบ่งตามความประณีตงดงามที่ต่างระดับกัน ตามโครงสร้างทางสังคมที่ประกอบไปด้วยชนชั้นจากการปกครอง ฐานันดรทางสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม โลกทัศน์ สภาพแวดล้อม มีส่วนในการกำหนดรูปแบบของงานศิลปหัตถกรรมทั้งสิ้น การแบ่งประเภทตามหน้าที่ใช้สอยแบ่งได้ 2 ส่วน คือ ผลงานศิลปหัตถกรรมที่ตอบสนองต่อหน้าที่ใช้สอยในพุทธศาสนา และผลงานศิลปหัตถกรรมที่ตอบสนองต่อหน้าที่ใช้สอยในสังคม

ความหลากหลายในระดับงานฝีมือตั้งแต่ผลงานที่มีความเรียบง่าย ตรงไปตรงมาตามวัสดุที่นำมาจากธรรมชาติ จนถึงงานที่ใช้ความประณีต วัสดุคุณภาพสูง เพื่อแสดงฐานะทางสังคม หรือตอบสนองต่อระบบความเชื่อในเชิงสัญลักษณ์ งานศิลปหัตถกรรมจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนแนวความคิด ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น และความเจริญทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี โดยการวิเคราะห์ข้อมูลงานหัตถกรรมในแต่ละอำเภอ เพื่อนำสู่บทสรุปของการเก็บข้อมูลในแต่ละพื้นที่ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. อำเภอสันกำแพง

ความเป็นมาของอำเภอสันกำแพงกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายทั้งไทลื้อ ไทยวน หรือคนเมืองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันเพื่อเป็นแรงงานในการผลิต ต่างมีอาชีพหลักคือการทำนา มีที่นาจำนวนมาก เมื่อว่างเว้นจากการทำนาได้มาผลิตสินค้าหัตถกรรมตามที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีความสามารถที่แตกต่างกันไป เช่น หมู่บ้านต้นเปา ในอดีตมีอาชีพทำไร่ ทำนาเป็นหลัก เมื่อว่างจากฤดูเพาะปลูก จึงผลิตกระดาสา เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้นหลายครัวเรือนจึงได้ร่วมกันทำกระดาสาอย่างจริงจัง โดยวัตถุดิบที่หาได้ในพื้นที่ และพื้นที่ใกล้เคียง พร้อมกับสภาพแวดล้อมในอดีต ยังมีความพร้อมในลักษณะทุ่งนาที่สามารถระบายน้ำทิ้งจากกระบวนการผลิตกระดาสาได้

การทำกระดาสาในหมู่บ้านเป็นองค์ความรู้ที่สะสมมาหลายชั่วอายุคน เนื่องจากกระดาสาเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการสืบทอดศาสนา ประเพณี และพิธีกรรม เช่น ใช้เป็นใส่เทียนยันต์ ทำป้ายสาบันทึกรายชื่อทำโคม และตุ้ ผลิตร่มและพัด นำส่งบ้านบ่อสร้างที่อยู่ใกล้เคียง ในอดีตยังไม่แพร่หลาย ทำเฉพาะแหล่ง ต่อมาเมื่อมีความนิยมและได้รับการส่งเสริมมากขึ้น หมู่บ้านต้นเปาจึงทำกระดาสาเป็นแหล่งผลิตใหญ่ในอำเภอสันกำแพง เช่น ส่งให้บ้านเมืองสารทสำหรับทำโคม เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพของตัวเมืองสันกำแพงเป็นพื้นที่หัตถอุตสาหกรรมที่มีการทำตลอด ด้วยเป็นแหล่งค้าขายงานหัตถกรรมที่มีแหล่งใหญ่ เช่น บ่อสร้าง สันกำแพง แหล่งเครื่องเงิน อัญมณี เครื่องประดับ และผ้าไหม มีร้านค้าเรียงรายไปตามถนน ลึกเข้าไปในหมู่บ้าน ตามบ้านมีการทำงานหัตถกรรมเป็นแหล่งผลิต ที่นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมได้ ดังรูปแบบของบ้านบ่อสร้างและบ้านต้นเปา ที่ผู้ซื้อและนักท่องเที่ยวมักเดินเข้าไปชม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามแหล่งผลิต คือบ้านแต่ละหลังได้

โรงงานผลิตผ้าไหม ของคุณอนันต์ สุคันธรส บ้านสันเหนือ

อำเภอสันกำแพงมีความหลากหลายของงานหัตถกรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานหัตถกรรมที่เน้นตลาดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ แหล่งจำหน่ายงานหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงคือ หมู่บ้านหัตถกรรมสันกำแพง(บ่อสร้าง) อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไม่มากนัก เป็นแหล่งทำร่มกระดาษสามาตั้งแต่สมัยโบราณ ตลอดช่วง 13 กิโลเมตร ของถนนสันกำแพงเต็มไปด้วยร้านขายร่มท้องถิ่นและสินค้าขึ้นชื่ออื่นๆ อีกมากมาย ราวๆ 40 ปีก่อน คุณถวิล บัวเงิน อดีตมักคเทศก์ที่เห็นว่าชาวบ้านเริ่มทิ้งภูมิปัญญาเก่าไปทำงานอื่นๆ ได้ริเริ่มแผนฟื้นฟูให้ศิลปะการทำร่มกระดาษอยู่คู่มืองเชียงใหม่สืบไป จึงก่อตั้งศูนย์หัตถกรรมร่มบ่อสร้างแห่งนี้ขึ้นมา

ปัจจุบันอำเภอสันกำแพงมีการพัฒนาแหล่งหัตถกรรม 3 ระดับการผลิต คือ

1. ช่างฝีมือทำการผลิตหรือเตรียมวัตถุดิบ เป็นระดับแรงงาน
2. ช่างเทคนิคระดับ craftsman ที่สร้างงานฝีมือ เช่น ช่างทำร่มกระดาษสา
3. ช่างระดับสูง หรือศิลปิน Artisan ทำงานศิลปะ งานออกแบบที่มีความคิดสร้างสรรค์

ในระดับท้องถิ่นเรียกว่าเป็นงานชิ้นครู จึงเรียกว่าพ่อครู แม่ครู

งานระดับสูงเห็นได้จากงานไม้แกะสลักที่บ้านบวกค้าง บ้านสลาเพชร วิริยะ สร้างผลงานแกะช้างระดับศิลปิน ได้รับการยกย่องทั้งในระดับชาติและนานาชาติ นอกจากนี้ยังพบงานไม้แกะสลักเป็นผลงานพุทธศิลป์ เช่น สัตตภัณฑ์ หน้าบัน และส่วนประกอบอื่นๆ นอกจากนี้ยังนิยมใช้ไม้จากเรือนเก่าแกะสลัก เนื่องจากไม้แห้งแล้วสำหรับงานประดับตกแต่ง หรือใช้ไม้มะม่วงในการทำผลิตภัณฑ์ชิ้นเล็กที่มีการตกแต่งผิวไม้ด้วยเทคนิคต่างๆ

นอกจากนี้การสร้างพื้นที่สร้างสรรค์เป็น Theme งานช่างฝีมือประเภทผ้าพื้นเมือง ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นในตลาดฉะฉาน บ้านมอญ ในลักษณะเดียวกับหมู่บ้านหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงในประเทศญี่ปุ่น โดยคุณชัชวาล ทองดีเลิศ ในทุกวันเสาร์ พื้นที่งานศิลปะที่หอศิลป์ใหม่เอี่ยม ได้สร้างความน่าสนใจสำหรับพื้นที่

อำเภอสันกำแพง ทดแทนแหล่งหัตถกรรมที่ปิดตัวไปเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้มีงานหัตถกรรมที่สอดคล้องกับการตลาด เช่น งานทำเทียน เย็บกระเป๋า ตามที่ลูกค้าต้องการ

ตลาดฉำฉา ตำบลสันกลาง อำเภอสันกำแพง เป็นพื้นที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เพื่อขายงานฝีมือและงานหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์ เช่น เสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องใช้ อาหาร เปิดทุกวันเสาร์ 9.00-14.00 น.

พื้นที่อำเภอเมืองมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในช่วงเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง เพื่อฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ภายใต้การนำของพระเจ้ากาวิละ ทำให้ในเขตเมืองเชียงใหม่เป็นแหล่งหัตถกรรมที่รวบรวมช่างฝีมือมาตั้งแต่ พ.ศ.2347 เป็นต้นมา จากการกวาดต้อนผู้คนจากตอนบนของล้านนามาตั้งถิ่นฐานอยู่รอบ ๆ ตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะเป็นศูนย์กลางทางการค้า ทำให้ชาวเมืองที่อยู่โดยรอบมีอาชีพงานหัตถกรรมควบคู่ไปกับการเกษตร เพื่อนำสินค้ามาขายหรือแลกเปลี่ยนกัน โดยผลงานที่พบมีทั้งงานหัตถกรรมท้องถิ่น และงานช่างฝีมือระดับสูง เช่น บ้านช่างหล่อ หล่อพระพุทธรูปโลหะ กลุ่มงานบุตุ่น ทำเครื่องเงิน เครื่องทองเหลืองเป็นทั้งเครื่องประดับ และเครื่องใช้ในงานพิธีกรรม งานพุทธศิลป์สำหรับศาสนสถาน เชื่อมโยงถึงบ้านที่ทำเครื่องเงินที่บ้านในชุมชนหายยา บ้านนันทาราม งานขดไม้ไผ่ที่บ้านศรีปันครัว เพื่อทำโครงเครื่องเงิน ที่แสดงถึงความโดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขินซึ่งเดินทางมาจากเมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า มารวมกันในฐานะประชากรเมืองเชียงใหม่จนถึงปัจจุบัน

โดยพื้นที่เขตเมืองทางทิศใต้ เป็นแหล่งผลิตงานที่เกี่ยวกับโลหะ และงานเครื่องเงิน ต่อมาเมื่อชุมชนหนาแน่นมากขึ้น งานฝีมือหล่อพระพุทธรูปที่ใช้การหล่อโลหะด้วยความร้อน ด้วยการใช้พื้นจำนวนมาก ได้ย้ายออกมาอยู่นอกชุมชน โดยปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอหางดง

แม้ว่าปัจจุบันผู้คนในเขตเมืองได้เปลี่ยนอาชีพจากงานช่างฝีมือไปหลากหลายอาชีพ เช่น รับราชการ เป็นเจ้าของกิจการต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่การส่งเสริมให้เปิดพื้นที่ในการแสดงสินค้าประเภทงานหัตถกรรม หรือส่งเสริมการตลาดให้มีการซื้อขายงานหัตถกรรมของแต่ละชุมชนมีมากขึ้น ทั้งภาคหลวง ถนนคนเดิน งานแสดงสินค้า ภาคมั่ว งานส่งเสริมวัฒนธรรม หรือภาคประชารัฐที่จัดขึ้นในอำเภอเมืองเป็นศูนย์กลาง รวมทั้งการแสดงผลงานศิลปะในหอศิลป์ และการส่งเสริมกิจกรรมในฐานะเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโกอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดกระแสการฟื้นฟูและสืบทอดงานช่างฝีมือในชุมชนมากขึ้น ด้วยความรู้ถึงคุณค่าและส่งเสริมในระดับหน่วยงาน ระดับชาติ เพื่อสนับสนุนสินค้าประเภทงานหัตถกรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น

ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์จากพื้นที่สูงนำสินค้าท้องถิ่นลงมาจำหน่ายในพื้นที่ตรอกเก่าไว้้ว ทั้งสินค้าที่แปรรูปจากผ้า เครื่องประดับ ที่แสดงอัตลักษณ์โดดเด่นของชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ เช่น ม้ง เมี่ยน ลีซอ อาข่า การลงมาอยู่พื้นที่ราบทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงปรับตัวเรียนรู้ด้านกระแสความนิยม การตลาด จนถึงการออกแบบสินค้าเพื่อให้ตรงความต้องการของผู้บริโภคส่วนใหญ่

3. อำเภอหางดง

พื้นที่อำเภอหางดงอยู่ติดเมืองเชียงใหม่ เป็นจุดเชื่อมต่อกับความเจริญในฝั่งใต้ของเมืองประกอบด้วยอำเภอสันป่าตอง อำเภอจอมทอง เชื่อมไปถึงจังหวัดลำพูน ซึ่งมีการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมพื้นถิ่นดั้งเดิม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ซึ่งพบว่ามีพื้นฐานเป็นผู้ผลิตงานหัตถกรรมสำคัญ เช่น งานเครื่องปั้นดินเผา งานจักสาน เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนกับผลิตภัณฑ์ของคนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น แลกกับเครื่องใช้โลหะประเภทจอบ เสียม มีด ที่กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะบ่อหลวงนำมาแลกเปลี่ยน ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะที่ทำงานหัตถกรรมยังคงสืบทอดงานฝีมืออยู่ในกลุ่มอายุ 50-60 ปี เนื่องจากอยู่ใกล้สังคมเมือง ทำให้คนรุ่นใหม่เน้นการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับการดำรงอยู่ในสังคมเมืองมากขึ้น โดยเข้ารับการศึกษาภาคบังคับเพื่อที่จะสอบแข่งขันเข้าทำงานตามหน่วยงานต่าง ๆ

กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะในบ้านขุนคอง อำเภอหางดง มีความชำนาญในการทำเครื่องจักสานสำหรับใช้ในครัวเรือน สำหรับเป็นสินค้าประดับตกแต่ง ของที่ระลึกตามแบบที่รับมาจากบ้านถวาย การจักสานเพื่อประกอบกับงานเครื่องมือเป็นเครื่องเรือนต่าง ๆ สำหรับจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวยังเป็นธุรกิจสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและวิถีชีวิตบ้านขุนคอง และบ้านถวายมาอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มชาวลัวะ บ้านขุนคอง ที่ทำงานหัตถกรรมจักสานในครอบครัว

นอกจากงานจักสาน บ้านถวายเป็นที่รวมงานหัตถกรรมจากแหล่งต่าง ๆ เช่น งานไม้กลึง บ้านตองกาย บ้านร้อยจันทร์ ตำบลหนองควาย ทำขันโตกด้วยการกลึงไม้ฉำฉา แล้วตกแต่งด้วยงานปั้นรักเป็นเส้นขดตกแต่งเพื่อประยุกต์ใช้ในงานออกแบบตกแต่ง งานแกะสลักไม้เป็นอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อในบ้านถวายเป็นตำบลขุนคอง ผลิตผลงานแบบหัตถอุตสาหกรรมการใช้ไม้สักจากโรงเลื่อย ไม้ฉำฉา ไม้ขนุน ไม้มะม่วง โดยรับการขึ้นรูปมาจากที่ต่าง ๆ ทั้งบ้านตองกาย บ้านร้อยจันทร์ บ้านขุนคอง รวมถึงอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน เพื่อนำมาตกแต่งรายละเอียดเพิ่มเติมและเป็นผู้จำหน่ายในแหล่งที่มีชื่อเสียงเพื่อขายแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจต่อไป

การทำเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านกวน ตำบลหารแก้ว เพื่อส่งขายตามตลาดต่าง ๆ ในชุมชน เป็นสิ่งที่ผู้คนยังคงใช้สอยในชีวิตประจำวัน เกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนการปั้นหม้อและเครื่องปั้นดินเผาแบบใช้ไฟอุณหภูมิต่ำด้วยเทคนิคโบราณในการใช้หินดูและไม้ตี ต่างจากเทคนิคการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนที่บ้านเหมืองกุง เกิดเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันไป จนถึงการทำเครื่องปั้นดินเผาประเภทประดับตกแต่งสวน หรือเป็นรูปปั้นขนาดใหญ่ เช่น เครื่องปั้นดินเผา บ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน และบ้านใหม่ป่าจี้ ตำบลน้ำแพร่ เป็นต้น

เครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำ บ้านเหมืองกุง

จากภาพรวมของอำเภอหางดงที่เป็นแหล่งงานหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงในระดับชาติที่บ้านถวาย ทำให้ลักษณะของงานช่างฝีมือเป็นที่นิยมสำหรับการจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว ทั้งของที่ระลึก ของประดับตกแต่งบ้าน โดยพยายามพัฒนาแหล่งผลิตให้ผู้สนใจเดินทางไปเรียนรู้ได้ แต่ส่วนใหญ่การจำหน่ายต้องส่งเป็นลำดับขั้นตอนการผลิตไปตามแหล่งต่าง ๆ ไม่สามารถซื้อเป็นสินค้าสำเร็จออกจากหมู่บ้านได้เลย เพราะต้องทำส่งให้บ้านถวายเป็นแหล่งจำหน่ายแห่งเดียวเป็นส่วนใหญ่

งานปั้นลายเครื่องเงิน และแกะสลัก ที่ผลิตในศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย

ด้านงานศิลปหัตถกรรมขั้นสูงระดับศิลปินพบการกระจายตัวอยู่ของสถานที่ผลิตงานศิลปะสำหรับศิลปิน และงานพุทธศิลป์ เช่น งานหล่อพระพุทธรูป หล่อระฆัง แหล่งผลิตงานศิลปะประเภทงานประติมากรรม งาน Installation สำหรับจัดแสดงนิทรรศการศิลปะอยู่ตามพื้นที่ตำบลสันผักหวาน น้ำแพร่ ส่วนหนึ่งคือกลุ่มศิลปินที่จบจากสถาบันการศึกษาด้านศิลปะตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกันและรวมกลุ่มสร้างผลงานเป็นระยะ อำเภอหางดงจึงเป็นอีกแหล่งหนึ่งในการรวมตัวกันของกลุ่มศิลปินผู้สร้างงานศิลปะที่ยังไม่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวในระดับงานหัตถกรรมท้องถิ่น แต่ในอนาคตหากสามารถเชื่อมโยงเพื่อจัดเป็นแหล่งหัตถกรรมสร้างสรรค์ได้ จะเกิดเป็นกิจกรรมในเมืองเชียงใหม่ได้อีกแห่งหนึ่ง

4. อำเภอฟ้าว

เนื่องจากเป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาอยู่ห่างไกลจากชุมชนเมือง และมีการเดินทางที่ยากลำบากมาแต่อดีต ลักษณะการดำรงชีวิตจึงเป็นสังคมเกษตรที่พึ่งพาตนเอง ในพื้นที่อำเภอฟ้าวจึงพบงานหัตถกรรมที่ทำเพื่ออำนวยความสะดวกใช้สอยในพื้นที่เป็นหลัก ประเภทงานจักสานสิ่งของเครื่องใช้ สำหรับใช้สอยในครัวเรือน รวมไปถึงงานโลหะประเภทงานตีมีดเพื่อใช้ในภาคเกษตรกรรม เป็นต้น

งานหัตถกรรมของอำเภอฟ้าว ส่วนใหญ่ทำขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

และจำหน่ายภายในชุมชน

จากการเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมทั้ง 4 อำเภอ ในภาพรวมพบ 2 ประเด็น คือ ความยั่งยืน และการสืบทอด โดยประเด็นความยั่งยืนมีปัจจัยที่วัดดูในการผลิต ในพื้นที่ 4 อำเภอ มีการสร้างสรรค์ผลงานในลักษณะพื้นฐานการดำรงชีวิตที่ใช้วัตถุดิบที่เสี่ยงต่อการสูญหาย

ความยั่งยืนของงานหัตถกรรม พิจารณาจากวัตถุดิบ ที่ต้องนำเข้าจากแหล่งอื่น ไม่มีการผลิตเองในท้องถิ่น ทำให้มีราคาต้นทุนสูง โดยวัสดุที่หายไปจากเขตเมืองเชียงใหม่ เช่น ไม้ไผ่ ที่ต้องสั่งจากจังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ ดินปั้นสั่งจากอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ทั้งที่เดิมวัตถุดิบเหล่านี้มีจำนวนมากในเขตจังหวัดเชียงใหม่ แต่ด้วยการขายที่ดินซึ่งเคยเป็นทุ่งนา หรือป่าละเมาะของชุมชนเป็นย่านที่พักอาศัย ทำให้วัตถุดิบ และงานช่างฝีมือลดลง

ด้านงานผ้า งานกระดาษ งานโลหะในเมืองเชียงใหม่ มีแหล่งวัตถุดิบคือกาดหลวง หรือตลาด วโรรส เป็นที่รวมวัตถุดิบสำหรับงานหัตถกรรม รวมทั้งเป็นแหล่งรับซื้อขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่

เมื่อวัตถุดิบบางประเภทหายากวัสดุธรรมชาติต้นทุนทางการผลิตไม่ถูกรักษาไว้ เกิดความขาดแคลนแหล่งวัสดุ ไม้ หวาย กก ปอ สา ไม้ แม้แต่หิน ดิน แร่ธาตุ ซึ่งไม่มีการอนุรักษ์ ไม่ปลูก ไม่สร้างทดแทน ต้องซื้อจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามา การผลิตจึงใช้ต้นทุนสูง ศิลปหัตถกรรมบางประเภทจึงมีราคาแพง ต้องเน้นการผลิตเพื่อขายให้กับผู้บริโภคกลุ่มใหม่เพื่อเป็นสินค้าของที่ระลึก ของประดับตกแต่งไป การเปลี่ยนแปลงทำให้เส้นทางการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมมุ่งไปสู่การพัฒนาคุณภาพ รูปแบบ เพื่อยกระดับให้สูงขึ้น ส่วนชาวบ้านต้องเปลี่ยนไปใช้ภาชนะพลาสติกแทนเครื่องจักสาน เส้นใยสังเคราะห์ เสื้อผ้าสำเร็จรูปแทนผ้าฝ้ายทอมือ

การสืบทอดงานหัตถกรรม ที่พบมี 3 รูปแบบ คือ (1) การผลิตในเชิงอนุรักษ์งานฝีมือ โดยหลักทำเพื่อหาเลี้ยงชีพตามความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดส่งสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น (2) การทำธุรกิจตามความต้องการของตลาดในระบบการสั่งซื้อสินค้าผลิตตาม Order และ (3) การสร้างสรรค์ในเชิงศิลปะเป็นคุณสมบัติของช่างที่พัฒนาฝีมือและแนวคิดอยู่ในระดับสูง ซึ่งการสืบทอดและพัฒนางานหัตถกรรมในทุกรูปแบบต้องใช้กระบวนการที่ต่างกันไปใน การสร้างคุณค่า โดยเน้นที่การพัฒนาคนเพื่อสร้างสรรค์ผลงานตามแนวทางที่ต่างกัน

งานหัตถกรรมที่ทำเพื่อหาเลี้ยงชีพ เป็นกลุ่มที่อยู่ในแนวทางการอนุรักษ์งานหัตถกรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ด้วยการสร้างสรรค์เพื่อหน้าที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน การสร้างคุณค่า คือ การพัฒนาผู้สร้างผลงานในฐานะพ่อครู แม่ครู ที่รักษาองค์ความรู้ไว้ควรได้รับการยกย่องและถ่ายทอดให้แก่เยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ ในลักษณะการถ่ายทอดจากพ่อแม่สู่ลูก ทั้งงานจักสาน งานถักทอ เป็นงานพื้นฐานที่คนในครอบครัวต้องผลิตได้ส่วนงานช่างในระดับสูงเป็นการศึกษาจากวัด ซึ่งเป็นแหล่งชุมนุมของช่างฝีมือผู้สร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรมชั้นสูง เช่น งานก่อสร้าง งานปูนปั้น งานไม้แกะสลัก ผู้ที่สนใจต้องฝากตัวเป็นศิษย์คอยติดตามเป็นผู้ช่วยครูช่างไปจนเกิดความชำนาญจึงสามารถแยกตัวออกมาสร้างงานเป็นอาชีพได้ เป็นลักษณะการถ่ายทอดที่สามารถสร้างอาชีพและพัฒนาสู่การสร้างสรรค์ในระดับต่อไปได้

งานหัตถกรรมที่เป็นธุรกิจทำตามความต้องการทางการตลาด ควรได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการส่งออก การพัฒนารูปแบบให้มีความประณีต ทันสมัย มีเอกลักษณ์ด้วยการออกแบบผลิตภัณฑ์และการหาช่องทางการตลาดให้เติบโตต่อไปในเชิงธุรกิจ

งานหัตถกรรมที่เป็นงานเชิงสร้างสรรค์โดยสล่าหรือศิลปินที่มีแนวคิดและฝีมือระดับสูง ด้วยข้อจำกัดในการส่งเสริมด้านงบประมาณ การส่งเสริมเรื่องชื่อเสียงหรือสร้างการยอมรับในระดับชาติและระดับสากล เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและเผยแพร่ผลงานให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชนด้วยการบ่มเพาะและฝึกฝนให้เกิดการพัฒนาความคิดในเชิงสร้างสรรค์ต่อไป

แนวทางการพัฒนาทั้งหมดมีเป้าหมายอยู่ที่เยาวชนในฐานะผู้สืบทอดและพัฒนาต่อไปในอนาคตไม่ให้งานหัตถกรรมสูญหาย โดยการนำเยาวชนมามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลจึงตอบวัตถุประสงค์ในการสืบทอด รับรู้และเข้าใจแนวทางในการพัฒนาต่อของงานหัตถกรรมเมืองเชียงใหม่ ที่วางเป้าหมายและตำแหน่งไว้ที่ เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก

เมื่อเกิดแนวทางการสนับสนุนผลงานศิลปหัตถกรรมเพื่อรักษาให้คงอยู่ การสืบทอดผ่านการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบการศึกษาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจ ทำให้เกิดหลักสูตรศิลปหัตถกรรมขึ้นในสถานศึกษา ร่วมกับการเรียนรู้นอกระบบด้วยการฝึกอบรม การฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับครูช่าง พ่อครู แม่ครู ด้วยความหวังในการสืบทอด ล้วนเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

5.3 พื้นที่ทางวัฒนธรรมสู่ความร่วมมือและการผลักดัน ให้การเกิดแผนพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมร่วมกับภาคีภาคธุรกิจ และผู้เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานในครั้งนี้ ในช่วงแรกมุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาเครื่องมือ เพื่อใช้ในการจัดเก็บข้อมูลได้แก่ การพัฒนา Application และการสร้างการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในหลากหลายกลุ่ม และ หลากหลายระดับ รวมถึงฐานการวิเคราะห์ การดำเนินงานเดิมที่ผ่านมาของพื้นที่ พบว่า จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีความหลากหลายพื้นที่ ทางวัฒนธรรม และมีกลไกความร่วมมือที่หลากหลายองค์กร ภาคี ที่มาร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงาน ซึ่งจะได้เห็นชุดข้อมูลส่วนหนึ่งสะท้อนผ่านการนำเสนอข้อมูลการขับเคลื่อนงาน Chiang Mai Creative ช้างต้น ดังนั้นในกระบวนการทำงาน จึงเป็นการเน้นการเชื่อมประสานไปกับ ฐานกลุ่มผู้ประกอบการที่ยังคงดำเนินการสืบต่อการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ได้แก่

1. **บ้านถวายเป็นชุมชนหัตถกรรม**ที่มีหลากหลาย ทั้งงานจักสาน งานแกะสลัก ด้วยเวลาผ่านยุคสมัยผ่านไป แห่งการผลิต และ การสร้างพื้นที่จำหน่ายผลผลิต บ้านถวายเป็นรูปแบบของการรวมตัวของผู้ประกอบการธุรกิจ ที่เชื่อมต่อจากการผลิตงานหัตถกรรม ในประเภท งานไม้ งานแกะสลัก ซึ่งได้มีการพัฒนารูปแบบการทำงานอย่างต่อเนื่อง จนสามารถเป็นจุดท่องเที่ยวจุดหนึ่งที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามพบว่า ปัจจุบันภาคธุรกิจในพื้นที่บ้านถวายเป็นส่วนใหญ่เป็นลักษณะ ร้านค้าเพื่อการวางโชว์ และ จำหน่ายผลผลิต โดยมีกลุ่มการผลิต หรือ ครอบครัวที่ดำเนินการผลิต กระจายตามหมู่บ้านในพื้นที่โดยรอบ ในแต่ละปีจะมีการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการเพื่อจัดงานประจำปี ซึ่งในปี 2561 ได้มีการนำประเด็นการจัดทำ Cultural mapping มาร่วมนำเสนอ และ เผยแพร่ในงานหัตถกรรมสร้างสรรค์ ครั้งที่ 1 (The creative lanna Craft & Folk Art) ณ บ้านถวายเป็นตำบลขุนคอง อำเภอหางดง หมู่บ้านผลิตงานหัตถกรรมส่งออกต่างประเทศ และในประเทศ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้ประกอบการ ลูกค้า นักเรียนในพื้นที่

2. **ชุมชนวัดพวงแถม** จากการบูรณาการเริ่มตั้งแต่ปี ๒๕๕๔ การทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันการศึกษา และชุมชนพวงแถม ซึ่งเป็นชุมชนในเขตเมืองเก่า ที่มีศาสนสถานที่สำคัญ และ ภูมิทัศน์ทางชุมชนที่มีคุณค่า อีกทั้งยังมีความสำคัญที่เป็นหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ตั้งอยู่ในเขตคูเมืองชั้นในของเมืองเชียงใหม่ซึ่งถูก จัดให้เป็นเขตอนุรักษ์ และชุมชนมีความสามารถในการทำงานหัตถกรรมที่ขึ้นชื่อ คือ การต่อกลายแผ่นทองเหลืองที่เรียกภาษาล้านนาว่า “คว่ทอง” ซึ่งถูกนำไปใช้ทั้งในงานพุทธศิลป์เพื่อประดับตกแต่งอาคารทางศาสนา คือ ฉัตร สัปทน และ ยังมีงานหัตถศิลป์ คือ ดอกไม้ไหว เล็บฟ่อน ซึ่งชุมชนพวงแถมมีความพยายามที่จะอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ เพื่อสืบทอดให้แก่คนรุ่นหลัง เมื่อได้มีการเข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนพื้นฟูสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ ทั้งงานหัตถกรรม อาคารบ้านเรือน ต้นไม้ หรือ แม้กระทั่งเรื่องที่จับต้องไม่ได้ แต่ความเชื่อนี้เองยังเป็นแรงขับเคลื่อนของกลุ่มคนในชุมชนพวงแถม การทำงานร่วมกันครั้งนี้นอกจากจะเป็นการสร้างมูลค่าจากคุณค่างานหัตถกรรม ยังได้แผนที่วัฒนธรรมชุมชนต้นแบบในเขตพื้นที่เมืองเก่า ที่มีอาคารเก่าที่มีประวัติศาสตร์อย่างยาวนาน จึงถือได้ว่าการทำงานร่วมกันครั้งนี้จนถึงปัจจุบัน ได้สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญในพื้นที่ของตนเอง จนกระทั่งพื้นที่ชุมชนพวงแถมกลายเป็น แหล่งเรียนรู้ทางด้านงานหัตถกรรมเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชน

3. วัดต้นเกว๋น บ้านหนองควาย อำเภอหางดง

จากอดีตพื้นที่วัดต้นเกว๋นของชุมชนบ้านหนองควาย อำเภอหางดง มีความโดดเด่นของสถาปัตยกรรม อาคารที่เป็นรูปทรงของชาวเชียงใหม่ในอดีต ที่ยังคงรักษาสภาพของอาคารและพื้นที่ที่มีคุณค่ามาให้กับชุมชน เป็นอีกชุมชนที่ทำงานร่วมกันและได้สร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน โดยใช้พื้นที่ของวัดต้นเกว๋นเป็นพื้นที่สร้างสรรค์งานที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น การแสดงฟ้อนรำ , พิธีกรรม รวมถึงการจัดแสดงพื้นที่ให้สะท้อนถึงความเป็นเมืองเชียงใหม่ได้อย่างลงตัว ซึ่งถือเป็นอีกชุมชนที่มีกลไกการสร้างหรือพัฒนาให้ชุมชนรู้จักห่วงแหน และอนุรักษ์พื้นที่สร้างสรรค์แห่งนี้เอาไว้ นอกจากนี้พื้นที่แห่งนี้จะเป็น พื้นที่สร้างสรรค์ (Creative Space) ยังสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน ชุมชนหันมาสนใจในวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่สามารถแสดงอัตลักษณ์และสร้างรายได้เข้ามาในชุมชน

4. พื้นที่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ การดำเนินงานตลอดระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา เน้นใน

การทำงานเชิงกระบวนการสร้างและสืบสานข้อมูลความรู้ ด้านศิลปวัฒนธรรม ผ่านกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ ที่เป็นลูกหลานของคนในพื้นที่ โดยกระบวนการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลโดยเยาวชน พบว่า งานหัตถกรรมส่วนใหญ่ของพื้นที่ ยังคงเป็นการดำเนินงานเพื่อตอบวิถีการประกอบอาชีพ เช่นงานจักสาน โดยมีเป้าหมายเพื่อเอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพ เช่น ภาควิชาเกษตร โดยไม่ได้มุ่งเน้นในเชิงธุรกิจเช่นการขายผลิตภัณฑ์หรือ ผลงานเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม หากเชื่อมโยง งานหัตถกรรม เข้ากับ เป้าหมายของอำเภอพบว่า มีความสอดคล้องกับ ทิศทางการพัฒนา ที่ต้องการเป็นเมืองที่คงรักษาด้านวัฒนธรรม และ พัฒนาสู่พื้นที่การท่องเที่ยว เชิงวิถีวัฒนธรรม ทำให้ในหลายตำบล เริ่มให้ความสำคัญกับการสืบค้น และ รักษาผลงานต่างๆ เช่น กรณีพื้นที่ตำบลโหล่งขอดพบว่า นำโดยพระครูพระครูวรธรรมวิวัฒน์ วัดพระธาตุคุดอยเวียงชัยมงคล ได้ดำเนินการรวบรวมองค์ความรู้ ผลงานและ ผลผลิตต่างๆ ทั้งในด้านงานหัตถกรรม และ งานประเภทอื่นๆ รวบรวมไว้จนจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นภายในวัด ให้ผู้สนใจเยี่ยมชม นอกจากนั้นในระดับชุมชน ยังได้เริ่มมีการสนับสนุน กลุ่มงานหัตถกรรม เช่น งานปั้นดินเผา งานจักสาน และ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรต่างๆ ให้มีพื้นที่ มีทิศทางในการสนับสนุนส่งเสริม ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้แนวทางการดำเนินงานในพื้นที่ ได้มีการประสานงานร่วมกับหน่วยงาน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล โดยมีแนวทางการดำเนินการต่อเนื่อง ในการพัฒนาการทำงานในระดับตำบลร่วมกัน ทั้งในส่วนของการจัดเก็บข้อมูล และ การพัฒนาโดยเป็นการพัฒนาข้อเสนอโครงการต่อเนื่อง ภายใต้การสนับสนุนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ต่อไป

แผนการพัฒนาผู้ประกอบการนั้น ทางคณะทำงาน ยังไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการทำงานครั้งนี้ได้ ทั้ง 4 พื้นที่หลัก แต่ก็ได้มีกิจกรรมที่เชื่อมโยง และสร้างหน่ออ่อนของการดำเนินงานผ่านพื้นที่ และ กลุ่มคนที่ได้มีการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นแผนการดำเนินงานที่ต้องพัฒนาต่อเนื่อง ภายใต้โครงสร้างการสนับสนุนของ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในระยะยาวต่อไป

บทที่ 6

ปัจจัยความสำเร็จ และ ปัญหาอุปสรรค

ก่อนการเริ่มดำเนินงานโครงการได้จัดประชุมระดับท้องถิ่นด้านความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพงานหัตถกรรมและศิลปะ โดยสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ช่างฝีมือ และระดับสถาบันการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมเป็นเครือข่ายการเก็บข้อมูลงานหัตถกรรมในพื้นที่ โดยการประชุมความร่วมมือกับภาคี ยังคงดำเนินต่อไปทั้งแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการจนสิ้นสุดโครงการ ทำให้เกิดการประชุมเพื่อพบปะพูดคุยกันหลายครั้ง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้แต่ละหน่วยงานเกิดความเข้าใจในบทบาทของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการแก้ปัญหาการทำงานทับซ้อน หรือความวิตกกังวลในการปฏิบัติงาน ทางโครงการวิจัยได้ใช้กระบวนการสลายตัวตนของหน่วยงานต่าง ๆ ผสานเป็นหนึ่งเดียวเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการจัดกิจกรรมขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ เพื่อบูมสู่การเป็นเมืองสร้างสรรค์ และมีกิจกรรมสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องสำหรับรายงานในเวทีระดับโลก โดยปัจจัยสู่ความสำเร็จของการเป็นเมืองสร้างสรรค์ แบ่งเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1. การวางแผนทางเพื่อคัดเลือกความโดดเด่นของเมืองเชียงใหม่ สู่เมืองสร้างสรรค์ จากการวางยุทธศาสตร์ในการนำเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก ปรากฏการวางแผนเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองสร้างสรรค์ด้าน IT (Information Technology) แต่ไม่สามารถดำเนินการตามเกณฑ์พิจารณาของยูเนสโกได้ เนื่องจากการสร้างสรรค์ด้าน IT มิได้เป็นพื้นฐานของเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นการพิจารณาเพื่อกำหนดตำแหน่งของเมืองในการเสนอเป็นเมืองสร้างสรรค์จึงพิจารณาจากประเด็นที่ลุ่มลึกมากขึ้น

การมองงานหัตถกรรมและงานศิลปะพื้นบ้านที่หล่อเลี้ยงผู้คนในเมืองเชียงใหม่มาแต่อดีต ถูกหยิบยกขึ้นมานำเสนอโดย รองศาสตราจารย์ ดร.วรลักษณ์ บุนยสุรัตน์ กล่าวถึงเหตุผลที่เลือกงานหัตถกรรมเนื่องจากคณะวิจิตรศิลป์ให้ความสนใจในงานศิลปะพื้นบ้านมาตั้งแต่แรกตั้งคณะในปี พ.ศ.2525 การลงไปศึกษาในชุมชนแล้วพบว่า คนจำนวนมากในประเทศไทยยังคงทำงานหัตถกรรม ประกอบกับการพิจารณาผลผู้ประกอบการการส่งออกในหลายด้านที่ขาดทุน แต่การส่งออกงานหัตถกรรมปรากฏรายได้สูงถึงแสนล้านบาท แต่ไม่ได้รับการเชิดชูและส่งเสริมอย่างจริงจัง ด้านการส่งเสริมแหล่งหัตถกรรมในเมืองเชียงใหม่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว พบว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบ Mass tourism ในหลายพื้นที่ เช่น บ้านถวายเป็น อำเภอหางดง บ้านบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง ที่อาศัยการท่องเที่ยวแบบ Mass tourism เมื่อการท่องเที่ยวในลักษณะนี้เริ่มลดจำนวนนักท่องเที่ยวลง สภาพเศรษฐกิจในแหล่งหัตถกรรมอาจซบเซาและขาดรายได้ต่อเนื่องด้วย

แนวทางจัดการท่องเที่ยวในแหล่งหัตถกรรม ผู้คนควรเดินทางมาเรียนรู้ด้วยตัวเอง ด้วยวิถีของงานหัตถกรรมต้องอาศัยความสนใจและตั้งใจในการเรียนรู้ เมื่อคนเชียงใหม่ยังรักษางานหัตถกรรมไว้ ในอนาคตจะเป็นที่สนใจของคนทั่วโลก ปัจจุบันผู้ผลิตงานหัตถกรรมต้องต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลง และระบบทุนนิยมที่ทำลายคุณค่าของผลงานและงานฝีมืออย่างต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งที่พบ คือ งานสล่า ช่างทั้งหลายเป็น contemporary การมอบหมายให้สล่าชาวบ้านทำ แต่วิถีสล่า คือสล่า ทุกคนทำงาน contemporary ไม่ได้ทั้งหมดทุกคน ต้องมีผู้สืบทอดรากฐานงานหัตถกรรมไว้สำหรับการพัฒนาเป็น innovation ต่อไป ดังนั้นกระบวนการคือต้องรักษาและฟื้นฟู ต้องรักษาพันธุ์แท้ดั้งเดิมของงานหัตถกรรมไว้ด้วย ในการดำเนินงานร่วมกันควรให้เกียรติและยกย่องแนวทางการทำงานด้านหัตถกรรมอย่างยิ่ง

2. การสลายตัวตนของผู้ร่วมงาน สู่วิถีการฮอม หรือสร้างความร่วมมือในลักษณะงานส่วนรวม ปัจจัยความสำเร็จอยู่ที่การสลายตัวตนของผู้ร่วมงานให้อยู่ในระดับเดียวกัน เพื่อมิให้ยึดติดเรื่องตำแหน่ง ภาระหน้าที่ และธรรมชาติการทำงานของบุคลากรที่มาจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้มาเรียนรู้ร่วมกันในแนวทางใหม่สู่การสร้างสรรค เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการ “ฮอม” ซึ่งเป็นลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมล้านนา ทั้งการรวมปัจจัยต่าง ๆ แรงกาย แรงใจ สติปัญญาให้เป็นหนึ่งเดียวกันโดยไม่แบ่งแยก ทุกคน ทุกฝ่ายมีความพร้อมในการเรียนรู้และปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดย รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ นักวิจัยในโครงการพร้อมคณะ เป็นผู้ขับเคลื่อนประเด็นนี้ ด้วยบทบาทของผู้นำจัดการประชุมและชี้แจงแผนงาน โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งบทบาทของผู้ประสานงานในกิจกรรมขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่ สร้างการยอมรับและศรัทธาในการทำงานพัฒนาเมือง เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในภาพใหญ่ ก่อนที่จะแบ่งงานตามหน้าที่ ที่แต่ละหน่วยงานร่วมรับผิดชอบ

3. การกำหนดเป้าหมายการทำงานตามแนวทางพัฒนาระดับโลก เพื่อเกิดการพัฒนาร่วมกันโดยมองที่เป้าหมายใหญ่การทำงานร่วมกับหน่วยงานในระดับนานาชาติต้องมีวิสัยทัศน์ที่ครอบคลุมทุกด้าน ไม่ใช่วิธีการตามแนวปฏิบัติทางราชการเพียงอย่างเดียว การวางกลยุทธ์ที่กว้าง พร้อมกับการสำรวจข้อมูลเชิงลึกที่มีอยู่ในพื้นที่ให้ครอบคลุม เพื่อสำรวจทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ จุดที่ควรพัฒนาอันเกิดจากความด้อยโอกาสในระดับต่าง ๆ เพื่อตอบโจทย์ Sustainable Development Goals (SDGs) เป็นการมองโจทย์โลกในการพัฒนา ทำให้หน้าที่ของเมืองสร้างสรรค์กลายเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาเพื่อตอบความยั่งยืนในระดับที่การบริหารจัดการงานด้านวัฒนธรรมร่วมกันในระดับโลก

การร่วมเป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านมิใช่รางวัลของการสร้างสรรค์ เมื่อในส่วนรวมของประเทศมีความเข้าใจเช่นนี้ทำให้วิสัยทัศน์และการดำเนินงานมีเป้าหมายตั้งแต่ต้น โดยการดำเนินงานเพื่อรักษาสถานภาพของเมืองสมาชิกไว้ต้องมีการรายงานผลการดำเนินงานเป็นประจำทุกปี ในการประชุม Annual Meeting รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ จึงต้องเดินทางเข้าร่วมประชุม Presentation Update เพื่อรายงานการปฏิบัติการของเมืองสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง เป็นสิ่งที่ทำอยู่เสมอในการนำเสนอให้แต่ละหน่วยงานรับฟังยังไม่มีหน่วยงานใดที่เข้าใจและสนับสนุน จึงเป็นการดำเนินงานในฐานะตัวแทนที่ต้องใช้ทรัพยากรและทุนที่มีอยู่ในตัวบุคคลในการดำเนินงาน

ในมุมมองที่ดี รองศาสตราจารย์วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ ได้ให้ข้อคิดว่า “ด้านที่ดีเกี่ยวกับการเดินทางไปนำเสนอร่วมกับหลายประเทศทำให้มุมมองที่กว้างไกลมากขึ้น เป็นมุมมองที่ต่างไปจากพื้นที่อื่น หน้าที่ของอาจารย์ต้องรู้ทุกอย่างในฐานะตัวแทนของประเทศ ซึ่งชาวต่างชาติที่มีความสามารถด้านนี้โดยตรงไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากไม่ได้มาจาก “เนื้อใน” ของคนในพื้นที่ ผู้ที่นำเสนอต้องเป็นคนที่มีชีวิตอยู่ในเมืองนั้น ประสบการณ์ส่วนนี้จึงต้องถูกถอดเป็นองค์ความรู้เพื่อให้เยาวชนได้รับรู้ และปฏิบัติ เป็นการเปิดโลกทัศน์ และมอบหมายให้ในฐานะที่เป็นอนาคตของชาติในอนาคต เป็นความพยายามที่เปรียบเสมือนการรักษาผู้ป่วยโรคมะเร็งให้ได้มากที่สุดด้วยการแพทย์แผนไทย ซึ่งคอยรักษาให้หาย เห็นผลช้า รักษาได้ ต่างจากการรักษาที่มองว่าใช้ยาเม็ดเดียวแล้วหาย” ในการทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยงทุกอย่างเข้าด้วยกันได้ ทำให้เกิดมุมมองที่ต่างออกไปจากเดิม การคิดว่าทุกเรื่อง ทุกอย่างมีเรื่องราว การเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของงานที่หลากหลายทั้งหมดทำให้สามารถคิดได้กว้างไกล การทำงานให้ผ่านไปได้อาจต้องคิดละเอียดในทุกขั้นตอนต้อง เช่น การนำผลงานจากที่ต่าง ๆ เพื่อจัดแสดงงาน เป็นงานที่ทำให้เกิด Lanna Collection เพื่อเป็นทุนทางวัฒนธรรมและเป็นการนำเสนอผลงาน กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

4. การสร้างเยาวชนให้เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงานร่วมกับองค์กรระดับต่าง ๆ การให้ความสำคัญ และให้บทบาทหน้าที่สำหรับเยาวชนในการมาร่วมงาน ด้วยความคิดว่าการดึงเยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ทั้งในและนอกสาขาศิลปะไทยเป็นการบูรณาการทุกศาสตร์ความรู้มารวมกัน ในกระบวนการขับเคลื่อนมรดกโลกภาพใหญ่ระดับจังหวัดได้ให้ความไว้วางใจคนรุ่นใหม่มาทำ จากประสบการณ์การทำงานของ รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ ผู้ขับเคลื่อนงานด้านมรดกโลกพบว่า คนรุ่นเก่าบางกลุ่มมีวิธีคิดในกรอบของตนเองที่เป็นน้ำเต็มแก้วทำให้เกิดความลำบากในการทำงานเชิง Dynamic โดยการทำงานในลักษณะที่ยึดติดไม่ยืดหยุ่นอาจประสบความสำเร็จได้ยาก การทำงานกับชุมชนต้องอาศัยความยืดหยุ่น ความถ่อมตน และเน้นชุมชนเป็นสำคัญ

ในการคัดเลือกเยาวชน ต้องใช้คนที่มีความสามารถเหมาะสมกับแต่ละงาน การฝึกเยาวชนให้เกิดทักษะ ความรอบรู้ และประสบการณ์ที่หลากหลาย เพื่อแสดงความสามารถในช่วงขณะนั้นมีความสำคัญ ความจำเป็นที่ต้องส่งเยาวชนไปมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งในลักษณะเครือข่าย แม้จะไม่มี การสนับสนุนงบประมาณ รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ ต้องส่งเยาวชนไปร่วมด้วยงบประมาณของตนเอง เพื่อให้เกิดการเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้คน กับเครือข่ายสมาชิกขององค์กรยูเนสโกตลอดเวลา และเป็นการฝึกให้เยาวชนมีประสบการณ์การเรียนรู้ในต่างประเทศ เพราะสิ่งที่สำคัญและจำเป็น คือ มุมมองสถานการณ์ มองคน และมีเพื่อนทำงานร่วมกัน

5. มีความกล้าในการเผชิญปัญหา และการทำงานของบางหน่วยงานในภาครัฐ ที่ไม่สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชน ต้องดำเนินการอย่างยืดหยุ่นและยอมรับผิดชอบกับสิ่งที่เกิดขึ้น จากการถดถอยความรู้ด้านการทำงานร่วมกับชุมชนของ รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ พบว่าในการทำงานต้องใช้ความกล้าในการตัดสินใจ และรับผิดชอบต่อภาระของเยาวชนที่อยู่ร่วมโครงการ “เพราะเขาเหล่านั้นเปรียบเสมือนเด็กที่เกิดมาต้องคลานก่อนเดิน เดินแล้วต้องล้ม ต้องเจ็บตัว จะได้มีการเรียนรู้ จะได้ชำนาญไม่ทำผิดต่อไป และจะบอกทางที่ดีที่สุดให้ การบอกลำดับขั้นตอนคือไม่บอกลำดับ 1-2-3-4 เพราะการทำงานลักษณะนี้ต้องมีความคิดสร้างสรรค์จะไม่เหมือนกันสักงาน เขาต้องหาความรู้เพิ่มต่อไป เราต้องรับผิดชอบในสิ่งที่เขาผิด ต้องเป็นคนปกป้องและรับผิดชอบการทำงาน ทำให้เข้าใจว่าเด็ก ๆ เริ่มเติบโตเราต้องเป็นรั้วกันให้เขาก่อน ต้องเป็นคนที่รองรับเขา” ในการทำงานย่อมมีปัญหาทุกงาน การแก้ปัญหาทุกอย่างเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์การทำงานกับชุมชนต้องรู้รอบทั้งเรื่องกฎหมาย พระราชบัญญัติต่าง ๆ เพื่อรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานร่วมกับชุมชน

บทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมา

ในการขับเคลื่อนโครงการวิจัย ต้องอาศัยความร่วมมือจากเครือข่าย ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในลักษณะการทำงานแบบมีส่วนร่วม ทำให้นักวิจัยต้องทำงานเพิ่มขึ้นจากวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีและตอบแทนความร่วมมือที่ได้รับจากเครือข่าย ด้วยการช่วยเหลือกันและกัน การมองความสำเร็จในภาพใหญ่ของจังหวัดเชียงใหม่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนและสังคม ทำให้เกิดความร่วมมือในการทำงานอย่างตั้งใจและเต็มประสิทธิภาพ

หน่วยงานทุกภาคส่วนในจังหวัดเชียงใหม่มีความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาเมืองสู่เมืองสร้างสรรค์ มีความเต็มใจในการส่งเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ โดยเยาวชนมีความตื่นตัวและพร้อมในการเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่สู่เมืองมรดกโลกต่อไป

สิ่งที่ไม่เคยได้รับมาก่อนคือการสนับสนุนให้ทำงานวิจัยเรื่อง Craft and Folk Art ดังนั้นการทำวิจัยครั้งนี้ภายใต้การสนับสนุนของ สกว. มีความจำเป็นเร่งด่วน เนื่องจากผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ในการตอบโจทย์ เป็นเรื่องราวที่ตอบโจทย์ทั้งหมดของยูเนสโกเกี่ยวกับงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

โครงการ “การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก (สาขาหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน)” ครั้งนี้ เพื่อตอบโจทย์ในการดำเนินการของเมืองสร้างสรรค์ในรายงานที่เสนอต่อองค์การยูเนสโก เพื่อรักษาสถานภาพของสมาชิกไว้ และนำเสนอให้เห็นกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเน้นเด็กและเยาวชน ที่จะเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดงานหัตถกรรมในเชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์ ด้วยกระบวนการเก็บข้อมูลในชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดการซึมซับการฝึกทักษะประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นให้ยั่งยืนต่อไป

ด้านกระบวนการสร้างการเรียนรู้ในการเก็บข้อมูลนั้น มีบทเรียนที่สำคัญในกระบวนการสร้างทีมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ ในส่วนของพื้นที่แต่ละพื้นที่นั้นจะมีเงื่อนไข ความพร้อม ความสนใจที่แตกต่างกัน เช่นกรณีของพื้นที่พร้าว นั้นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนงานคือ มีคณาจารย์ ผู้รู้ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายวัฒนธรรมในพื้นที่ ที่สนใจและให้ความรู้ในการดำเนินงาน ดังนั้นในขั้นตอนการดำเนินงานจึงมีความคล่องตัว เกิดกลไกการค้นหาเยาวชนที่สนใจ และ มีการสร้างทีมภายในโรงเรียน และได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านสถานที่ และบุคลากร ซึ่งถือว่าเป็นการเชื่อมโยงการทำงานที่สร้างให้เกิดกลไกการทำงานในระดับพื้นที่ ที่มีโอกาสสร้างความต่อเนื่องได้ในระดับหนึ่ง หรือในกรณีพื้นที่อำเภอหางดง ที่ได้รับความสนใจจากในส่วนของ เทศบาล ซึ่งถือว่าเป็นกลไกในระดับพื้นที่ ที่หากเห็นความสำคัญ จะส่งผลให้กระบวนการทำงานสามารถมีความต่อเนื่องได้ในระยะยาว

ด้านการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ มีบทเรียนที่สำคัญคือ วิธีการออกแบบ และสร้าง เครื่องมือให้กลุ่มเป้าหมายที่เราคาดหวัง เช่นเยาวชน ให้เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากเยาวชนในรุ่น ปัจจุบันมีความสนใจและสื่อการเรียนรู้ที่แตกต่างจากในอดีต ดังนั้นการออกแบบการเรียนรู้จำเป็น ที่จะต้องใช้ความหลากหลาย เช่น การใช้เกมส์ การทดลองปฏิบัติจริง การออกแบบ ที่น่าสนใจติดตาม เป็นต้น ทั้งนี้ในส่วนของกระบวนการทำงานในพื้นที่ ได้มีการนัดหมายต่อเนื่องเพื่อเติมเต็มข้อมูล ทักษะ ให้กับนักเรียนและต้องมีการออกแบบการติดตามที่เหมาะสมต่อไป

ปัญหาและอุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานที่ผ่านมา

1. ข้อจำกัดของเยาวชนในสถานศึกษาที่ต้องรอช่วงเวลาในการเปิดภาคเรียน ช่วงการสอบ การเรียนพิเศษในวันหยุด แต่การเริ่มฝึกอบรมต้องรอความพร้อมจากทุกฝ่าย ดังนั้นจึงอาจมีความล่าช้าเกิดขึ้นในกระบวนการทำงาน อย่างไรก็ตามทางทีมได้พยายามปรับแผนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เช่น การนัดหมายก่อนช่วงการสอบในวันหยุด เพื่อไม่ให้กระทบการเรียน เป็นต้น

2. กระบวนการพัฒนา Application จะมีหลายขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบชุดคำถาม การทดลองใช้ชุดคำถาม และการพัฒนาเพื่ออยู่ในระบบต่าง ๆ ต้องใช้เวลาในการขออนุญาตจากระบบ ดังนั้นจึงใช้เวลานานในช่วงแรกของการพัฒนา Application ดังนั้นจึงต้องมีการปรับแผนการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการสอนการใช้งานผ่านเอกสาร ก่อนที่จะได้ทดลองใช้โปรแกรมในภายหลัง

3. การทำงานในครั้งนี้มีความเกี่ยวข้อง และเชื่อมโยงในหลายภาคีเครือข่าย และ มีความสัมพันธ์ในเชิงเนื่องาน ดังนั้นในช่วงแรกจะประสบปัญหาในการแยกแยะ หรือ บ่งชี้ว่างานชิ้นใดมีความเกี่ยวข้องกับโครงการเป็นหลัก อย่างไรก็ตามได้มีความพยายามในการทบทวน และจัดวางเนื่องานในเรื่องของการเน้นการสร้างคน การจัดการข้อมูล เพื่อนำไปสู่งานมรดกโลก โดยที่กระบวนการทำงานนั้น ในทางปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ

ที่เกิดขึ้น ภายใต้โครงการที่ทางคณะทำงานเข้าร่วม ถือเป็นข้อมูลเนื้อหาสำคัญที่จะเข้ามาบรรจุ ในฐานข้อมูลร่วมกันขับเคลื่อนต่อไป

4. ในการทำงานต้องทุ่มเทอาศัยเวลาในการทำงานร่วมกับชุมชน การทำงานลักษณะนี้หากคิดถึงเงินทุน งบประมาณ จะไม่สามารถทำงานร่วมกันได้ สิ่งที่เป็นหัวใจการทำงาน คือ การสร้างความสัมพันธ์ในแต่ละพื้นที่ ที่ส่งผลถึงปฏิบัติการที่ต้องเขียนรายงานไปถึง UNESCO ผ่าน 2 องค์กร คือ Nation Committing และ UNESCO งานเขียนนี้มีข้อกำหนดเรื่องจำนวนคำ หรือตัวอักษร ต้องเลือกเรื่องที่จะรายงานให้ชัด การเลือกความหลากหลาย Diversity ต่อนันให้เห็นความหลากหลายแม้ผลงานหัตถกรรมประเภทผ้าจะมีจำนวนมาก หลากหลาย แต่งานหัตถกรรมประเภทอื่นต่างมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่น่าในใจ แต่ต้องตัดสินใจเลือกเป็น keyword หนึ่งคำ เป็นเรื่องยากในการเขียนแล้วต้องให้เจ้าของภาษาแปลเป็นภาษาอังกฤษ และต้องตรวจทานดูคำศัพท์เฉพาะที่มีรายละเอียดมากต้องแก้ไขหลายครั้ง ปัจจุบันหน่วยงานที่ต้องดำเนินการรับผิดชอบจัดทำรายงานของยูเนสโกนี้ไม่ได้อยู่ในเทศบาลเมืองเชียงใหม่ แต่อยู่ในเมือง (City) จึงขอไปจัดตั้งในกระทรวงวัฒนธรรม และในที่สุดเมือง คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ผู้ลงนามคือองค์การบริหารส่วนจังหวัด กระบวนการขอเมืองสร้างสรรค์ MOU กับสถานที่ต่าง ๆ แต่หากไม่เกิดความร่วมมือในการขับเคลื่อนใด ๆ จะทำให้เกิดปัญหา ต้องทำให้เกิดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมร่วมกับหน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ สังกะการะห์การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น/ภาคกลาง/ภาคตะวันตก/ภาคตะวันออก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.2550
- โครงการพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา. **ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. **เอกสารประกอบการสอน วิชา RA 824 ภูมิปัญญาและศิลปะพื้นบ้าน**. หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2552.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. **เอกสารประกอบการสอน วิชา 104435 ศิลปะในชุมชน**. หลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2546.
- วิถี พานิชพันธ์. **วิถีล้านนา**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2548.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **ศิลปะชาวบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2547.
- สมปอง เพ็งจันทร์. **เครื่องจักสานภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2546.
- สุวิภา จำปาวัลย์. **การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.